

# İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNTERNET

“Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir.”  
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Madde

Wolfgang Benedek  
ve Matthias C. Kettmann

TÜRK YARGISININ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDA KAPASİTESİNİN GÜÇLENDİRİLMESİ

AVRUPA BİRLİĞİ - AVRUPA KONSEYİ ORTAK PROJESİ



COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

STRENGTHENING THE CAPACITY OF THE TURKISH JUDICIARY ON FREEDOM OF EXPRESSION

EUROPEAN UNION – COUNCIL OF EUROPE JOINT PROJECT



COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE

# İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNTERNET

*"Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir."  
Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Madde*

*Wolfgang Benedek  
ve Matthias C. Kettemann*

Bu kitap Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilen ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülen Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi kapsamında hazırlanarak basılmıştır. Bu Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

© Council of Europe/Avrupa Konseyi

*Bu çalışmada ifade edilen görüşlerin sorumluluğu yazarlara aittir ve bu görüşler her zaman Avrupa Konseyi'nin resmi politikalarını yansıtmayabilir.*

Tüm hakları saklıdır.

Bu yayının hiçbir bölümü, İletişim Müdürlüğü'nden (F-67075 Strasbourg Cedex ya da publishing@coe.int) önceden yazılı izin alınmaksızın çevrilemez, fotokopi, kayıt ya da herhangi bir bilgi depolama ya da geri erişim sistemi dahil olmak üzere, elektronik (CD-Rom, internet, vb.) ya da mekanik olarak, herhangi bir biçimde ya da araçla çoğaltılamaz ya da iletilemez.

## Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi

Bu kitap, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilen ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülen **Türk Yargısının İfade Özgürlüğü Konusunda Kapasitesinin Güçlendirilmesi AB-AK Ortak Projesi** kapsamında hazırlanarak basılmıştır. Bu Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

## İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar listesi.....	VII
Dava tablosu.....	XI
Önsöz.....	1
1. Giriş: İnternette ifade özgürlüğü sağlamanın güçlükleri.....	5
2. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün içeriği.....	12
2.1. Hakkın temel öğeleri.....	12
2.1.1. Fikir özgürlüğü.....	16
2.1.2. Bilgi özgürlüğü.....	16
2.1.3. Basın ve medya özgürlüğü.....	18
2.1.4. Uluslararası iletişim özgürlüğü.....	22
2.1.5. Sanatsal ifade özgürlüğü.....	23
2.1.6. Kültürel ifade özgürlüğü.....	25
2.1.7. Bilim özgürlüğü.....	26
2.1.8. Yeni bir özgürlük mü? İnternet özgürlüğü ve açıklığı.....	27
2.1.9. Anonimlik hakkı.....	27
2.1.10. Bilgi uçurma (whistle-blowing) hakkı.....	28
2.2. Diğer hakların doğal sonucu olan haklar: Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, eğitim hakkı ve bilgiye erişim hakkı.....	29
2.3. İnternete erişim hakkı.....	32
3. Çevrimiçi ifade özgürlüğü için kısıtlamalar.....	36
3.1. İlkeler ve sorunlar.....	36
3.2. Kısıtlama kriterleri ve Mahkeme'nin internet davalarındaki uygulaması.....	38
3.2.1. Kısıtlama kriterleri.....	38
3.2.2. Mahkeme'nin uygulaması.....	39
3.3. Sonuç.....	46
4. Avrupa Konseyi'nin ve devlet dışı aktörlerin standart belirleme çalışmaları..	48
4.1. Bağlam: İnternet yönetiminde insan haklarının rolü.....	48
4.2. Avrupa Konseyi'nin faaliyetleri: farkındalık yaratma ve standart belirleme.....	49
4.2.1. Tavsiye kararları ve bildiriler.....	50
4.2.2. İş dünyasına yönelik kılavuz ilkeler ve tavsiye kararları.....	56

4.3. Devlet dışı aktörlerin faaliyetleri .....	61
4.3.1. İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı .....	61
4.3.2. Özel sektörde standart belirleme çalışmaları.....	62
4.3.3. İfade özgürlüğünü korumada şeffaflık.....	64
5. Belirli sorunlar .....	67
5.1. İnternette içerik düzenleme ve ifade özgürlüğü .....	68
5.2. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün bir önkoşulu olarak internete erişim .....	69
5.3. Teknolojik tarafsızlık ve ifade özgürlüğü.....	73
5.4. Ağ tarafsızlığı ve ifade özgürlüğü.....	75
5.5. Çevrimiçi olarak korunan ve korunmayan ifadelerin temel özellikleri...76	
5.6. Çevrimiçi nefret söylemiyle mücadele .....	78
5.7. Hakaret, itibar ve çevrimiçi ifade özgürlüğü.....	85
5.8. İfade özgürlüğü bağlamında çocukların korunması .....	90
5.9. İfade özgürlüğü ve internet alan adları .....	91
5.10. İnternet araçlarının rolü .....	95
5.11. Sosyal ağlarda ifade özgürlüğü .....	97
5.12. İnternette özel ve kamusal alanlar.....	102
5.13. Ulusal düzeyin ötesine geçmek .....	107
6. Ulusal düzeydeki ilgili uygulamalar .....	108
6.1. Yargı yetkisi ve çevrimiçi ifade özgürlüğü .....	109
6.1.1. Fransa'ya karşı ABD ve Yahoo!'ya karşı LICRA: İki ülkenin ve iki mahkemenin hikâyesi.....	109
6.1.2. Birleşik Krallık: İnternet için ulusal yargı yetkisi.....	110
6.2. Erişim ve çevrimiçi ifade özgürlüğü.....	110
6.2.1. Mısır: İnternetin kapatılması .....	111
6.2.2. Yirmi Avrupa Konseyi ülkesinde korunan bir hak olarak internet erişimi .....	112
6.3. Telif hakkı ve çevrimiçi ifade özgürlüğü.....	115
6.3.1. Fransa: Telif hakkını uygulamanın sınırları.....	115
6.3.2. Avrupa Birliği: İfade özgürlüğü için yurttaş aktivizmi.....	116
6.4. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün kamusal ve özel ihlalleri.....	118
6.4.1. Birleşik Krallık: Çevrimiçi ifade özgürlüğünün sınırları – ve bu sınırların sınırları.....	118
6.4.2. Fransa'da, Almanya'da ve ABD'de Twitter: İfade özgürlüğünün sınırlarının sınanması .....	119

6.4.3. Birleşik Krallık: Yardım hatları yoluyla özel sansür .....	120
6.5. Güçlü internet şirketleri ve ulusal yasalar: İfade özgürlüğü mücadelesini kim kazanıyor? .....	121
6.5.1. Almanya: Takma adla internet kullanımı konusunda bölgesel yaklaşımlar .....	121
6.5.2. Google İtalya: Çevrimiçi içerik için (cezai) sorumluluğun kişiselleştirilmesi .....	122
6.5.3. Birleşik Krallık: Google için yayıncının sorumluluğu teyit edildi..	124
6.5.4. Birleşik Krallık, Almanya ve Avrupa Konseyi: Bir insan hakkı olarak bilgi uçurma (whistle-blowing) .....	125
6.6. İş dünyası ve çevrimiçi ifade özgürlüğü .....	127
6.6.1. Tacikistan: Şirketlerin sansür konusunda suç ortağı olmamaları...	127
6.6.2. AB: Sansür ve takip teknolojisinin ihraç edilmesi insan haklarını ihlal eder mi? .....	128
7. Avrupa'daki izleme mekanizmaları.....	131
7.1. Avrupa Konseyi internet yönetişimi stratejisi .....	131
7.2. Avrupa Konseyi organlarının izleme çalışmaları .....	132
7.2.1. Bakanlar Komitesi .....	132
7.2.2. Parlamenterler Meclisi.....	133
7.2.3. Genel Sekreter.....	134
7.2.4. İnsan Hakları Komiseri .....	135
7.2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi .....	136
7.2.6. Avrupa Konseyi'nin diğer izleme organları .....	137
7.2.7. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi .....	137
7.2.8. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (UAKÇS).....	138
7.2.9. Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI).....	139
7.2.10. Kapasite oluşturma .....	141
7.3. AGİT ve AB'nin izleme çalışmaları .....	141
7.3.1. AGİT.....	141
7.3.2. AB.....	142
7.4. Avrupa'daki yardım hatları .....	144
7.5. Sivil toplum beklentileri.....	148

8. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesi.....	152
8.1. Avrupa Konseyi .....	152
8.2. Avrupa Birliği.....	155
8.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT).....	157
8.4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) .....	160
8.5. BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü.....	161
8.6. Devletlerin yürüttükleri girişimler .....	163
9. Sonuçlar .....	165
9.1. İnternet çağında temel bir hak olarak ifade özgürlüğü.....	165
9.2. Çevrimiçi ifade özgürlüğü için standart belirleme: Avrupa Konseyi'nin etkisi .....	167
9.3. İnternette ifade özgürlüğünü korumak: her gün başa çıkılması gereken bir güçlük .....	168
9.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin düzeltici işlevi .....	170
9.5. Mahkeme salonu dışındaki yargıçlar: ifade özgürlüğünün izlenmesi ...	170
9.6. Bir sonraki adım: İfade özgürlüğünü geliştirmek.....	172
9.7. İnternette ifade özgürlüğü: İnsan hakları için bir katalizör ve kolaylaştırıcı.....	173
Yönetici özeti .....	175
Bibliyografya.....	177

## Kısaltmalar Listesi

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACPO	Association of Chief Police Officers – Emniyet Amirlikleri Birliği
ACTA	Anti-Counterfeiting Trade Agreement – Sahtecilikle Mücadele Ticaret Anlaşması
ADÖ	Amerikan Devletleri Örgütü
AFP	Agence France Press
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AİHHK	Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AİÖK	Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi
AİÖS	İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi
APC	Association for Progressive Communications – İlerici İletişim Derneği
ASHK	Avrupa Sosyal Haklar Komitesi
ASŞ	Avrupa Sosyal Şartı
BD	Büyük Daire
BE	Bilgiye Erişim
BM	Birleşmiş Milletler
BİT	Information and Communication Technology – Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BT	Bilgi Teknolojisi
ccTLD	country code Top-Level Domain – ülke kodu olan üst düzey alan adları



CDMC	Committee on the Media and New Communication Services – Medya ve Yeni İletişim Hizmetleri Komitesi
CMPF	Centre for Media Pluralism and Media Freedom – Medyada Çoğulculuk ve Medya Özgürlüğü Merkezi
CNIL	Commission Nationale de l’Informatique et des Libertés
DBTZ	Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi
DDoS	Distributed Denial-of-Service – Dağıtık Servis Dışı Bırakma
DKİHB	Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu
DNS	Domain Name System – Alan Adı Sistemi
ECPA	Electronic Communications Privacy Act – Elektronik İletişimin Gizliliği Yasası
ECRI	European Commission against Racism and Intolerance – Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu
EDRi	European Digital Rights – Avrupa Dijital Haklar Örgütü
ESKHUS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ETS	European Treaty Series – Avrupa Antlaşma Serisi
EuroDIG	European Dialogue on Internet Governance – Avrupa İnternet Yönetişimi Diyaloğu
FTK	Federal Ticaret Komisyonu
GAC	Governmental Advisory Committee – Hükümetler Danışma Komitesi
GGASS	Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı
GNI	Global Network Initiative – Küresel Ağ Girişimi
gTLD	generic Top-Level Domains – jenerik Üst Düzey Alanlar
IBR	Internet Bill of Rights – İnternet Hakları Bildirgesi
ICANN	Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu
IFEX	International Freedom of Expression Exchange – Uluslararası İfade Özgürlüğü İletişimi

IGF	Internet Governance Forum – İnternet Yönetişimi Forumu
INHOPE	International Association of Internet Hotlines – Uluslararası İnternet Yardım Hatları Birliği
IP	İnternet Protokolü
ITU	International Telecommunication Union – Uluslararası Telekomünikasyon Birliği
IWF	Internet Watch Foundation – İnternet İzleme Vakfı
İHEB	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
İHK	İnsan Hakları Konseyi
İHYK	İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
İÖ	İfade Özgürlüğü
İSS	İnternet Servis Sağlayıcısı
Md.	Madde
MÖT	Medya Özgürlüğü Özel Temsilcisi
NTD	Notice and Take Down – Uyar ve Kaldır
PDHRE	People’s Movement for Human Rights Education – İnsan Hakları Eğitimi İçin Halk Hareketi
PIPA	Protect IP ACT – Fikri Mülkiyeti Koruma Yasası
Rec.	Tavsiye Kararı
RWB	Reporters without Borders – Sınır Tanımayan Gazeteciler
SEC	US Securities and Exchange Commission – ABD Menkul Kıymetler Borsa Komisyonu
SOPA	Stop Online Piracy Act – evrimii Korsanlığı Durdurma Yasası
STK’lar	Sivil Toplum Kuruluşları
TİB	Türkiye Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı
TLD	Top-Level Domain – Üst Düzey Alan
TMG	Telemediengesetz (Almanya Telemedya Yasası)
UAKS	Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin ereve Sözleşme

UMSHS	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
URL	Uniform Resource Locator – Tekdüzen Kaynak Tanımlayıcısı
VPN	Virtual Private Networks – Sanal Özel Ağlar
www	World Wide Web – Dünya Çapında Ağ

## **Dava Tablosu**

### **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi**

- Anheuser-Busch Inc. / Portekiz* (11 Ekim 2005), başvuru no. 73049/01
- Appleby / Birleşik Krallık* (6 Mayıs 2003), başvuru no. 44306/98
- B.H; M.W; H.P; G.K. / Avusturya* (12 Ekim 1989), başvuru no. 12774/87
- Bergens Tidende ve Diğerleri / Norveç* (2 Mayıs 2000), başvuru no. 26132/95
- Casado Coca / İspanya* (24 Şubat 1994), başvuru no. 15450/89
- Almanya Komünist Partisi / Federal Almanya Cumhuriyeti* (20 Temmuz 1957), başvuru no. 250/57
- Delfi AS / Estonya* (11 Şubat 2011 tarihli açıklama), başvuru no. 64569/09
- Dink / Türkiye* (14 Eylül 2010), başvuru no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09
- Heinisch / Almanya* (21 Temmuz 2011), başvuru no. 28274/08
- Pravoye Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* (5 Mayıs 2011), başvuru no. 33014/05
- Erbakan / Türkiye* (6 Temmuz 2006), başvuru no. 59405/00
- Faruk Temel / Türkiye* (1 Şubat 2011), başvuru no. 16853/05
- Fatullayev / Azerbaycan* (22 Nisan 2010), başvuru no. 40984/07
- Féret / Belçika* (16 Temmuz 2009), başvuru no. 15615/07
- Garaudy / Fransa* (24 Haziran 2003), başvuru no. 65831/01
- Handyside / Birleşik Krallık* (7 Aralık 1976), başvuru no. 5493/72
- Honsik / Avusturya* (18 Ekim 1995), başvuru no. 25062/94
- Jankovskis / Litvanya* (27 Eylül 2010 tarihli açıklama), başvuru no. 21575/08
- Jersild / Danimarka* (23 Eylül 1994), başvuru no. 15890/89
- K.U. / Finlandiya* (2 Aralık 2008), başvuru no. 2872/02
- Karakó / Macaristan* (28 Nisan 2009), başvuru no. 39311/05
- Karataş / Türkiye* (8 Temmuz 1999), başvuru no. 23168/94
- Krone Verlag GmbH & Co KG / Avusturya* (11 Aralık 2003), başvuru no. 39069/97
- Leroy / Fransa* (2 Ekim 2008), başvuru no. 36109/03
- Lingens / Avusturya* (8 Temmuz 1986), başvuru no. 9815/82

*Mosley / Birleşik Krallık* (10 Mayıs 2011), başvuru no. 48009/08  
*Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre* (13 Temmuz 2012), başvuru no. 16354/06  
*Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* (13 Mart 2013), başvuru no. 40397/12  
*Norwood / Birleşik Krallık* (16 Kasım 2004), başvuru no. 23131/03  
*The Observer ve Guardian / Birleşik Krallık* (26 Kasım 1991), başvuru no. 13585/88  
*Otegi Mondragon / İspanya* (15 Mart 2011), başvuru no. 2034/07  
*Paeffgen GmbH / Almanya* (18 Eylül 2007), başvuru no. 25379/04, 21688/05, 21722/05, 21770/05  
*Pavel Ivanov / Rusya* (20 Şubat 2007), başvuru no. 35222/04, kabuledilebilirlik kararı  
*Perrin / Birleşik Krallık* (18 Ekim 2005), başvuru no. 5446/03  
*Pfeifer / Avusturya* (15 Kasım 2007), başvuru no. 12556/03  
*Polanco Torres ve Movilla Polanco / İspanya* (21 Eylül 2010), başvuru no. 34147/06  
*Refah Partisi ve Diğerleri / Türkiye* (13 Şubat 2003), başvuru no. 41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98  
*Renaud / Fransa* (25 Şubat 2010), başvuru no. 13290/07  
*Stoll / İsviçre* (10 Aralık 2012), başvuru no. 69698/01  
*Sürek / Türkiye* (8 Temmuz 1999), başvuru no. 26682/95  
*Times Newspapers Limited / Birleşik Krallık* (10 Mart 2009, 10 Haziran 2009), başvuru no. 1 ve 2, no. 3002/03 ve 23676/03  
*Tolstoy Miloslavsky / Birleşik Krallık* (13 Temmuz 1995), başvuru no. 18139/91  
*Vejdeland ve Diğerleri / İsveç* (9 Şubat 2012), başvuru no. 1813/07  
*VgT (Verein gegen Tierfabriken) / İsviçre* (28 Haziran 2001), başvuru no. 24699/94  
*X ve Scientology Kilisesi / İsveç* (5 Mayıs 1979), başvuru no. 7805/77  
*Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10

## **Avrupa Birliği Adalet Divanı**

*SABAM / Netlog NV* (16 Şubat 2012), ECJ C-360/10  
*Scarlet Extended SA / Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)* (24 Kasım 2011), ECJ C-70/10

## **Ulusal Mahkemeler**

### **Fransa**

Conseil constitutionnel (Fransa), 10 Haziran 2009 tarihli karar (Karar No. 2009-580 DC), *Loi favorisant la diffusion et la protection de la création sur internet*, [www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2009/2009-580-dc/decision-n-2009-580-dc-du-10-juin-2009.42666.html](http://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2009/2009-580-dc/decision-n-2009-580-dc-du-10-juin-2009.42666.html)

### **Almanya**

Bundesgerichtshof (Üçüncü Sivil Senato) (24 Ocak 2013), III ZR 98/12

Bundesverfassungsgericht (9 Şubat 2010), 1 BvL 1/09

Schleswig-Holsteinisches Oberverwaltungsgericht (14 Şubat 2013), 8 B 60/12 ve 8 B 61/12

### **İtalya**

Corte d'Appello di Milano (21 Aralık 2011), sezione prima penale, dava no. 8611/12

Tribunale Ordinario di Milano (16 Nisan 2010), ceza hukuku bölümü, dava no. 1972/2010

### **Birleşik Krallık**

*Chambers / DPP* (27 Temmuz 2012), Yüksek Mahkeme, [2012] EWHC 2157

*Payam Tamiz / Google Inc. ve Google UK Limited*, Yüksek Mahkeme [2012] EWHC 449 (QB)

*Payam Tamiz / Google Inc.*, İstinaf Mahkemesi, [2013] EWCA Civ 68

### **ABD**

*New Jersey Coalition Against War in the Middle East (Orta Doğu'da Savaşa Karşı New Jersey İttifakı) / J.M.B. Realty Corp.* (1994), 138 NJ 326, 650 A.2d 757

*The Green Party of New Jersey (New Jersey Yeşiller Partisi) / Hartz Mountain Industries, Inc.*, 2000 WL 758410 (N.J.)

*Yahoo! Inc. / LICRA ve UEJF* (12 Ocak 2006), ABD Temyiz Mahkemesi, Dokuzuncu Bölge, 433 F.3d 1199

### **BM İnsan Hakları Komisyonu**

*Laptsevich / Belarus*, İletişim No. 780/1997

*Mukong / Kamerun*, İletişim No. 458/1991

*Park / Kore*, İletişim No. 628/1995



## Önsöz

Sevgili okurlar,

İnternet, iletişim kurma, çalışma ve eğlenme biçimimizi değiştirdi. Yaşama ve öğrenme, katılım ve protesto biçimlerimizi etkiledi. İnternette ifade özgürlüğü, dünya genelinde insan haklarını koruma düzeyini artırmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinin potansiyelini anlamak açısından kilit önemdedir.

İnternette ifade özgürlüğünün geleceğimizi şekillendiren meselelerin tartışılmasındaki rolü, Arap Baharı'ndan küresel Occupy hareketine kadar pek çok gelişme nedeniyle eskisinden de büyük bir önem kazandı. Diğer taraftan, giderek artan sayıda devlet, interneti gazetecileri ve yurttaş gazetecileri gözetlemek, blogcuları izlemek ve hapse atmak ve çevrimiçi bilgileri sansürlemek amacıyla kullanıyor.

İnternetin yükselişiyle birlikte insanların kendilerini ifade etme imkânları da katlanarak arttı. Ancak aynı durum ifade özgürlüğünün önündeki engeller için de geçerli.

Dolayısıyla, internette ifade özgürlüğünü korumanın uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları için önemli bir görev haline gelmesi doğaldır. İfade özgürlüğü konusunda evrensel insan hakları taahhütlerine dayanan çok sayıda bildiri ve tavsiye vardır (örneğin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesi ve hem Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS) hem de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. Maddeleri). Ne var ki, pratikte farklı bir durumla karşı karşıyayız. Devletlerin, şirketlerin ve bireylerin çevrimiçi ifade özgürlüğü ihlalleri gündelik –ve üzücü– bir gerçekliktir.

Bu kitapta çevrimiçi ifade özgürlüğünün kapsamına ve sınırlarına ilişkin temel soruların yanıtlanması amaçlanıyor. Çevrimiçi olarak neleri söyleyebileceğimiz ve fikirlerimizin ve bilgileri aktarma ve alma sürecimizin nasıl korunduğu konusundaki çoğu zaman muğlak kalan alana ışık tutmaya çalışılıyor. İfade özgürlüğü tarafından korunan ve medya özgürlüğünü ve bilgiye erişim hakkını da kapsayan geniş haklar alanı tanıtılıyor ve iletişim sürecinin tüm yönlerinin –çevrimiçi iletişimin yanı sıra çevrimdışı iletişimin de– ifade özgürlüğü tarafından korunduğu teyit ediliyor. Kitapta internetin doğası, eşzamansızlığı, benzersizliği ve hızı göz ardı edilmeksizin çevrimiçi ifade özgürlüğünün de tıpkı çevrimdışı ifade özgürlüğü gibi korunmak zorunda olduğunun vurgulanmış olması önemli bir noktadır.

Kitapta ayrıca, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının standart belirleme, izleme ve geliştirme faaliyetlerinin önemi vurgulanıyor.



Çevrimiçi ifade özgürlüğü toplumun tüm yönlerini ilgilendiren bir konudur ve bu durum tüm toplumlar için geçerlidir. Bu nedenle, farklı devletlerin internetin herkes için ifade özgürlüğü sağlama konusunda yarattığı güçlüğe nasıl yanıt verdiklerini ortaya koymak üzere kitaba ilgili ulusal pratiklere ilişkin bir bölüm ekledik.

Kitabın ifade özgürlüğünün internette tüm aktörlerin yükümlülüklerinin bulunduğu anlamına geldiğini göstermesi de önemlidir. Devletler çevrimiçi ifade özgürlüğüne de en az çevrimdışı ifade özgürlüğü kadar saygı göstermek, bu özgürlüğü korumak ve mümkün kılmak zorundadır; internet şirketleri ifade özgürlüğüne saygı göstermeli ve koruma sağlamalı, kendi alanlarında bunu uygulamaya koymalı ve ihlallere çözüm getirmelidir. Sivil toplumun önemli bir bekçilik işlevi vardır ve sivil toplumu oluşturan bireyler kendi ifade özgürlüklerinden yararlanırken başkalarının ifade özgürlüklerini ihlal etmemelidir.

Bu kitabın yazarları olarak, on yılı aşkın süredir internette insan haklarının korunması üzerine çalışıyoruz. Avusturya Graz Üniversitesi Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde, özellikle çevrimiçi olarak insan haklarını koruma ilkelerini ve süreçlerini ele almak amacıyla bir İnternet Yönetişimi ve İnsan Hakları Odak Noktası<sup>1</sup> kurduk. Ekibimiz, son on yılda Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (DBTZ) ve İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu'nun (Internet Corporation for Assigned Names and Numbers – ICANN) toplantılarından şu ana kadar yapılmış tüm İnternet Yönetişim Forumlarına kadar bilgi toplumunun evriminin en önemli dönüm noktalarının tümünde hazır bulundu ve aktif bir biçimde çalıştı. Bu çalışmalar, çevrimiçi ifade özgürlüğünün önündeki engeller konusunda bize benzersiz bir bakış açısı kazandırıyor. Ayrıca, İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu gibi dinamik koalisyonların da aktif üyesiyiz.

Ekibimiz Avrupa Konseyi'yle ve özellikle de Konsey'in Medya ve Bilgi Toplumu Bölümü'yle ve bu bölümün yayıncılık birimiyle yoğun çalışmalar yürüttü. Wolfgang Benedek, şu anda İnternet Kullanıcılarının Hakları Üzerine Özet Rapor üzerinde çalışan İnternet Kullanıcılarının Hakları Komitesi'nde uzman olarak görev yapıyor.

Son altı yılda çevrimiçi ifade özgürlüğünün çeşitli yönlerine ışık tutan çeşitli kitaplar yayımladık. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasının önündeki güçlüklerle ilişkin anlayışımız bu kitaplara dayanıyor.<sup>2</sup>

1 Bkz. Focal Point on Internet Governance and Human Rights of the University of Graz, <http://voelkerrecht.uni-graz.at/en/forschen/forschungsschwerpunkte>.

2 Benedek W. ve Pekari C. (der.), *Menschenrechte in der Informationsgesellschaft* [Bilgi Toplumunda İnsan Hakları], Hannover: Boorberg, 2007; Benedek W., Bauer V. ve Kettemann M. (der.), *Internet governance and the information society: global perspectives and European dimensi-*

Bizden bu yayını hazırlamamızı talep ettikleri için Avrupa Konseyi'ne teşekkürlerimizi ifade etmek istiyoruz. Avrupa Konseyi, kesinlikle, çevrimiçi insan haklarını en tutarlı şekilde destekleyen uluslararası kuruluş olagelmıştır. Konsey, ayrıca, bizi internette ifade özgürlüğünün ele alındığı başlıca etkinliklere katılmaya davet ederek konuyla ilgili önemli içgörüler kazanmamızı sağladı. Kuruluş, çevrimiçi ifade özgürlüğünün önündeki güçlüklerle ve bu özgürlüğün korunmasına ilişkin bu analizimizi yayımlayarak bu konudaki taahhüdünü bir adım ileriye taşımış oluyor.

Kitabın taslağının son haline getirilmesine verdikleri büyük destekten dolayı Manuela Ruß ve Johanna Weber'e özel olarak teşekkür ederiz. Editörlük desteğinden dolayı Annick Pachod'a ve kitabın dilini kontrol ettiği için Gerard M.-F. Hill'e de teşekkür borçluyuz.

İnternet, tüm insan haklarının kullanılmasında bir katalizör işlevi görüyor. Tıpkı Gutenberg'in matbaasının Reform'un yayılmasına yardımcı olması gibi, internet de dünyanın her köşesindeki tüm insanların insan haklarının saygı görmesine, korunmasına ve uygulamaya konmasına destek olabilir. İfade özgürlüğü başlı başına temel bir insan hakkı olmasının yanı sıra bu özgürleşme arayışını mümkün kılma açısından da kilit önemdeki bir haktır. Bununla birlikte, çevrimiçi ifade özgürlüğüne izin vermek sorunsuz bir süreç değildir. İlerleyen sayfalarda bu sorunlara nasıl etkili bir biçimde yanıt verilebileceği üzerine bilgi edinebileceksiniz.

Wolfgang Benedek ve Matthias C. Kettemann

Graz, Mayıs 2013

---

ons [İnternet Yönetimi ve Bilgi Toplumu: Küresel Perspektifler ve Avrupa'daki Boyutları], Utrecht: Eleven International, 2008; Kettemann M. vd. (der.), *Menschenrechte und Internet. Zugang, Freiheit, Kontrolle* [İnsan Hakları ve İnternet. Erişim, Özgürlük, Kontrol], Berlin: Internet&Society Collaboratory, 2012; ve Kettemann M., *The future of individuals in international law: lessons from international Internet law* [Uluslararası Hukukta Bireylerin Geleceği: Uluslararası İnternet Hukukundan Alınan Dersler], Utrecht: Eleven International 2013.



## 1. Giriş: İnternette ifade özgürlüğü sağlamanın güçlükleri

Paul Chambers âşıkı. Belfast'ta kız arkadaşıyla buluşacağı günü iple çekiyordu. Yaşadığı kentteki havalimanı olumsuz hava koşulları yüzünden kapatılınca haliyle büyük bir hayal kırıklığına uğradı. 2010 yılının başlarında yaşanan bu olaydan sonra "Hadi be!" diye yazdı. "Robin Hood Havalimanı kapanmış. Aklınızı başınıza toplamanız için size bir hafta süre. Yoksa havalimanını havaya uçuracağım!!" Chambers, bu sözleri nedeniyle tehdit edici nitelikte beyanlarda bulunmak suçundan mahkûm oldu. Hüküm sonradan üst mahkeme tarafından bozuldu, fakat Chambers dava sürecinde iki kez işini kaybetti.<sup>3</sup>

Bu dava tek bir kişiyle ve sadece mizah ile tehdit arasındaki sınır konusuyla ilişkili olmakla birlikte, bilgi toplumunda hangi temel sorularla karşı karşıya olduğumuzu çok açık bir şekilde ortaya koyuyor. Her gün ifade özgürlüğünün korunması konusunda bildiklerimizden şüphe duymamıza yol açabilecek yeni ve daha zorlu örneklerle karşılaşıyoruz.

Bu yeni güçlüklerin hem ortaya çıkış hızları, hem de sayıları şaşırtıcıdır. Sadece Aralık 2012'de şunlar oldu:

- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi *Yıldırım* davasında Türkiye'nin belli internet hizmetlerini tamamen yasaklayamayacağı kararını verdi;<sup>4</sup>
- Avusturyalı hukuk öğrencilerinden oluşan bir grup, veri koruma ihlalleri nedeniyle Facebook'la mücadele edeceklerini açıkladılar;<sup>5</sup>
- Britanya'daki Korsan Parti, Britanya yetkililerinin tehditleri üzerine, telifli malzemeleri indirmekte kullanıldığı gerekçesiyle The Pirate Bay arama motoruna ülke çapında konan yasağı aşmak için teknolojik imkânlar sağlamayı durdurdu;<sup>6</sup>

3 Bowcott O. (27 Temmuz 2012), "Twitter joke trial: Paul Chambers wins high court appeal against conviction" [Twitter şakası davası: Paul Chambers'ın mahkûmiyet kararına karşı temyiz başvurusu başarılı oldu], *The Guardian*; [www.guardian.co.uk/law/2012/jul/27/twitter-joke-trial-high-court](http://www.guardian.co.uk/law/2012/jul/27/twitter-joke-trial-high-court). (Tüm web siteleri 1 Mayıs 2013 itibarıyla kontrol edilmiştir.)

4 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10; [www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2012/2074.html](http://www.bailii.org/eu/cases/ECHR/2012/2074.html). (Aksi belirtilmediği sürece, bu yayında atıfta bulunulan tüm davalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen davalardır.)

5 O'Brien K. J. (4 Aralık 2012), "Law students in Austria challenge Facebook privacy policy" [Avusturya'da hukuk öğrencileri Facebook'un gizlilik politikasına itiraz ediyor], *New York Times*; [www.nytimes.com/2012/12/05/technology/austrian-group-plans-court-challenge-to-facebooks-privacy-policies.html?r=0](http://www.nytimes.com/2012/12/05/technology/austrian-group-plans-court-challenge-to-facebooks-privacy-policies.html?r=0).

6 Lee D. (10 Aralık 2012), "Pirate Party threatened with legal action over Pirate Bay proxy" [Korsan Parti'ye, Pirate Bay vekil sunucusu nedeniyle yasal işlem başlatılacağı bildirildi], BBC News; [www.bbc.co.uk/news/technology-20668699](http://www.bbc.co.uk/news/technology-20668699).

- Çin Hükümeti, aktivistlerin ülkede engellenen içeriklere ulaşmakta kullandıkları sanal özel ağlar (VPN) yoluyla kurulan bağlantıları ortaya çıkarmasını ve önlemesini mümkün kılan yeni bir program kullanmaya başlayarak internet üzerinde takibi sıkılaştırdı;<sup>7</sup>
- Almanya'nın Schleswig-Holstein eyaletinin bölgesel veri koruma daresi, Facebook'a, Alman yasaları uyarınca takma adlara izin vermesi ve gerçek ad kullanma politikasını değiştirmesi talimatını verdi.<sup>8</sup>

Bu örnekler, bilgi toplumunda ifade özgürlüğü konusunda yaşanan güçlüklerin sadece küçük bir kısmı hakkında fikir veriyor. İnternetin ortaya çıkışından bu yana, ifade özgürlüğünün kapsamı üzerine tartışmalar ön plana çıktı. BM Özel Raportörü Frank La Rue fikir ve ifade özgürlüğü hakkını diğer hakların internet yoluyla kullanılmasını "kolaylaştıran" temel bir hak olarak tanımlıyor: "İnternet kişilerin fikir ve ifade özgürlüğü haklarını kullanmaları konusunda bir katalizör işlevi görerek çeşitli başka insan haklarının hayata geçirilmesini de kolaylaştırır". Ancak internet aynı zamanda, bu insan hakları için yeni güçlükler de yaratıyor.<sup>9</sup>

İnternet, insan haklarının kullanılması ve korunması konusunda önemli yeni imkânlar getirmekle birlikte, insan haklarını ihlal etme imkânlarının da katlanarak artmasına yol açtı.<sup>10</sup> İnternet kullanımındaki patlama devletin kontrolü açısından ters bir etkiye de yol açtı. Devletler giderek artan bir şekilde internet erişimini kısıtlıyor, gelişmiş teknolojiler yoluyla internet kullanımını izliyor ve toplumsal ve siyasi aktivizm korkusuyla belli ifade biçimlerini suç haline getiriyor.

İnternetin sunduğu avantajların temelinde yatan benzersiz özellikleri, örneğin hızı, evrenselliği ve kişilere belli ölçüde anonimlik imkânı sunması, aynı zamanda insan hakları açısından güçlükler de yaratabilir.<sup>11</sup> Peki, bu durum internet için yeni insan haklarına ihtiyaç duyduğumuz anlamına mı geliyor?

7 Osborne C. (17 Aralık 2012), *China reinforces its 'Great Firewall' to prevent encryption* [Çin şifrelemeyi önleyerek "Çin Güvenlik Seddi"ni güçlendirdi]; news.cnet.com/8301-1009\_3-57559531-83/china-reinforces-its-great-firewall-to-prevent-encryption.

8 BBC News (18 Aralık 2012), *Germany orders changes to Facebook real name policy* [Almanya Facebook'a gerçek ad politikasını değiştirmesi talimatını verdi]; www.bbc.co.uk/news/technology-20766682.

9 Ayrıca bkz. Benedek W. (2008), "Internet governance and human rights", Benedek W., Bauer V. ve Kettemann M. C. (der.), *Internet governance and the information society: global perspectives and European dimensions*, Utrecht: Eleven International, s. 31-49.

10 La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM Belgesi A/HRC/17/27, paragraf 22 ve 23.

11 A.g.y., paragraf 20, 22 ve 23.

## 1. GİRİŞ: İNTERNETTE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ SAĞLAMANNIN GÜÇLÜKLERİ

5 Temmuz 2012'de, BM İnsan Hakları Konseyi (İHK), internette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması üzerine temel önemde bir kararı oybirliğiyle kabul etti.<sup>12</sup> İsveç tarafından teklif edilen karar geniş bir uluslararası destekle karşılandı ve tüm bölgelerden İHK üyesi olan ya da olmayan 70'i aşkın ülke tarafından kabul edildi. Bu kararda şöyle denir: "İnsanların çevrimdışı olarak sahip oldukları haklar, özellikle ifade özgürlüğü, çevrimiçi olarak da aynen korunmalıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. Maddelerine göre bu hak, ülke sınırları söz konusu olmaksızın ve kişinin tercih ettiği her araçta geçerlidir."

Burada bilgi toplumunda ve internette ifade özgürlüğünün özel rolü konusunda açık bir taahhüt görüyoruz. İki yönü olan, yani hem ifade özgürlüğünü kullanma, hem de kısıtlama potansiyelinin arttığı bir dijital çağda bu taahhüt gereklidir.

Bu kitap, yeni teknolojilerin insan davranışları üzerindeki etkilerini analiz ederek bu merkezi soruna incelikli bir yaklaşım getirmek gibi güç bir işe giriyor. Örneğin, arama motorlarının rolünü inceleyeceğiz. Bu araçlar, artık çok çeşitli bilgilerin her zaman ulaşılabilir olmasını sağlayarak bilgi depolamayı büyük ölçüde gereksiz hale getirdi. İnternetin sunduğu yeni fırsatlardan biri de, çoğu son derece kişisel olan bilgilerin anında paylaşılmasına izin veren blog türü çevrimiçi yayınlardır. Bu bölümün başında değinilen üç örnekte gördüğümüz gibi, blogcular da bloglarında yazdıklarından tıpkı gazeteciler gibi sorumlu tutuluyorlar ve bu da onların korunması sorununu ortaya çıkarıyor.

Bu yeni fırsatlar, aynı zamanda insan haklarını ihlal edenlere nefret söylemi, çocuk istismarı ve terörizmi teşvik konularında da yeni imkânlar yarattığı için sorumlu kullanım gerektirir. Bu durum, ifade ve bilgi özgürlüğünün insan haklarıyla tutarlı bir şekilde düzenlenmesi konusunda da yeni güçlükler yaratır.

İnsan hakları konusunda, "Çevrimdışı olarak geçerli olan her şey çevrimiçi olarak da geçerli olmalıdır" ilkesi genel bir yönlendirme sağlayabilir. Bununla birlikte, internetin evrensel niteliği ve yönetiminin merkezi olmayışı da göz ardı edilmemelidir. Dolayısıyla, internette genel olarak insan hakları için geçerli olduğu gibi ifade özgürlüğüyle ilgili olarak da başlıca güçlük, çevrimdışı standartları korumaya çalışırken çevrimiçi ortamın özelliklerini de gerektiği gibi değerlendirebilmektir.

12 İnsan Hakları Konseyi (5 Temmuz 2012), *The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet* [İnternette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması], 20. Oturum, BM Belgesi A/HRC/20/8.

Bu çerçevede, bu kitapta çeşitli biçimlerde karşımıza çıkan şu temel sorunun yanıtı aranacaktır: İnternetin ifade özgürlüğü açısından yarattığı yeni güçlükler nelerdir ve ifade özgürlüğü hakkı internet ortamındaki bütünlüğünü sürdürebilecek şekilde nasıl yorumlanmalıdır?

Ayrıca şu temel soruları da ele alacağız: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi bu yeni güçlükler nasıl tepki verdi ve Avrupa'daki ve küresel ölçekteki diğer insan hakları kurumlarının yanıtı ne oldu? Özellikle de, internet ifade ve bilgi özgürlüğünün kapsamını genişletti mi ve bu durum –düzenleyici kurumların ve devletin daha fazla müdahale etmesini gerektirebilecek şekilde– haklar ile bunlara eşlik eden sorumluluklar arasında yeni bir denge yarattı mı? Çocukların internet ortamındaki itibarlarına ve haklarına yönelik güçlükler yanıt olarak ne tür yeni düzenlemeler meşru, hatta gerekli olarak kabul edilebilir? İfade özgürlüğünü ve bağlantılı diğer insan haklarını ihlal etmemek için devletin ya da uluslararası kurumların internet üzerindeki düzenlemelerinin sınırları nedir? Pratikte gerçekleşen kısıtlamalara yanıt olarak internetteki ifade özgürlüğü için ek korumaya ihtiyaç var mı? Bu açıdan Avrupa Konseyi'nin ve diğer uluslararası kurumların rolü nedir? Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin bu alanda oluşturmaya başladığı içtihat hukukundan hangi ilkeler ve genel yönlendirmeler türetilir?

2. Bölümde internet ortamındaki temel insan hakları olarak ifade özgürlüğünü ve bu özgürlüğün çeşitli boyutlarını ele alıyoruz. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesine dayanarak, internetteki ifade özgürlüğünün fikir özgürlüğü, bilgi özgürlüğü, basın ve medya özgürlüğü, uluslararası iletişim özgürlüğü, sanatsal özgürlük ve bir hak olarak internete erişim gibi farklı yönleri arasında ayırım yapıyoruz. Bu özgürlüklerin doğal sonucu olan toplanma, eğitim, bilgiye erişim ve genişbant erişimi gibi hakların önemini de vurguluyoruz.

İfade özgürlüğü sınırsız bir hak değildir. 3. Bölümde bu hakkın kısıtlanmasının mümkün olduğu durumlar ele alınıyor ve bu tür kısıtlamaların yasalarda meşru bir amaç çerçevesinde ve bu amaç açısından gerekli ve orantılı bir şekilde düzenlenmesi gerekliliği vurgulanıyor. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin mevcut içtihadını bir bağlama oturtuyoruz ve internet öncesi kararların modern bilgi ve iletişim teknolojilerine ve bu teknolojilerin toplumsal gelenek ve değerlerde yarattığı değişimlere uygulanabilirliğini analiz ediyoruz.

4. Bölümde Avrupa Konseyi'nin ifade özgürlüğü ve internet alanında standart belirleyici faaliyetlerini değerlendiriyoruz ve Konsey'in geliştirdiği kılavuz ilkelerin ve tavsiyelerin genel bir özetini yapıyoruz. Ayrıca, bunların pratikteki etkilerini analiz ediyor ve devlet dışı aktörlerin standart belirleyici faaliyetlerini sunuyoruz. Bu aktörlerden özellikle ön plana çıkan ikisi, inter-

## 1. GİRİŞ: İNTERNETTE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ SAĞLAMANNIN GÜÇLÜKLERİ

nette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı'nı yayımlayan İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu ve Küresel Ağ Girişimi'dir.

5. Bölümde ifade özgürlüğü evrenini bir dizi galaksiye ayırıyoruz. Bu bölümde, başka konuların yanı sıra, içerik düzenleme ihtiyacını, ifade özgürlüğünün bir önkoşulu olarak internete erişim hakkını ve –birlikte çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasını güçlendiren önemli ilkeler olarak– insan hakları normlarının teknolojik tarafsızlığı ile ağ tarafsızlığı ilkelerini ele alıyoruz. Daha sonra çevrimiçi olarak korunan ve korunmayan ifadelerin bazı temel özelliklerini belirterek ardından nefret söylemiyle mücadeleye ve itibar hakkı ile ifade özgürlüğü arasında kurulması gereken dengeye odaklanıyoruz.

Önemli bir nokta olarak, neden çocuklar ve gençler için internette özel korumaya ihtiyaç duyulduğunu da ortaya koyuyoruz. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasıyla bağlantılı güçlüklerin ne kadar çeşitli olduğu, bir kişinin görüşlerini ifade etmesinin araçları olarak alan adlarının rolüne ilişkin analizimizde de görülebilir. İnternet Servis Sağlayıcıları, hem içerikleri düzenleyebildikleri, hem de devletler ifadeleri kontrol altında tutmak için bu kurumlardan giderek daha fazla yararlandıkları için, önemli aktörler haline geldiler. Bu nedenle, internet tabanlı bilgi akışının ve iletişim ağlarının geçit bekçileri olarak internet araçlarının rolünü ortaya koyan bir vaka çalışmasına da yer verdik. 5. Bölümü kapatırken geleceğe bakacak ve özel mülkiyetteki iletişim alanlarının kamusal forumlar haline gelmekte olup olmadığını irdeleyeceğiz.

6. Bölümde, başka konuların yanı sıra, internete erişim hakkına, filtrelemeye, engellemeye ve İnternet Servis Sağlayıcılarının düzenlenmesine ilişkin olarak ülke seviyesindeki en iyi uygulamalara yakından bakılıyor.

7. Bölümde, Avrupa Konseyi'nin İnternet Yönetişim Stratejisi'nin ana hedefi olan internet kullanıcılarının haklarını ve özgürlüklerini en yüksek düzeye çıkarma amacıyla Avrupa'da uygulanan ifade özgürlüğü ihlallerini izleme mekanizmalarını analiz ediyoruz.<sup>13</sup> Ayrıca, çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasında sivil toplum bekçilerinin ve yardım hatlarının rolünü değerlendiriyoruz.

8. Bölümde uluslararası kuruluşların ifade özgürlüğünü geliştirmek için ne gibi faaliyetler yürüttüklerini irdeliyoruz. Avrupa Konseyi, AB, AGİT, UNESCO ve diğer uluslararası kuruluşlar, insan haklarına dayalı bir internet yaklaşımını uygulamaya koymak konusunda kendi çalışma alanlarında önemli katkılarda ve taahhütlerde bulunmuş durumdadır.

13 Bakanlar Komitesi (15 Mart 2012), *İnternet governance: Council of Europe strategy 2012-2015* [İnternet yönetişi: Avrupa Konseyi stratejisi 2012-2015], CM(2011) 175 final, paragraf 5.



Kitabın son bölümü olan 9. Bölümde ise ifade özgürlüğü konusunda temel içgörülerimizi ve aldığımız dersleri sunuyoruz. Geliştirilmiş olan standartları değerlendiriyor, bu standartların etkinliklerini analiz ediyor ve bunların ifade özgürlüğü üzerindeki olumlu etkisini artırmak için stratejiler öneriyoruz.

Son olarak, yönetici özetinde çalışmamızın temel noktalarını özetliyoruz.

Bölümün başında hikâyesine değindiğimiz Paul Chambers adındaki morali bozuk yolcu şanslıydı. Sonunda, Yüksek Mahkeme Başkanı alt mahkemenin verdiği mahkûmiyeti bozdu ve kararında, başka noktaların yanı sıra, kullanıcıların “sadece söylemeleri gerekenleri değil, kendi hissettiklerini söylemekte de özgür olduklarını” belirtti.<sup>14</sup> Bu karar, elbette, bu tartışmanın kapandığı anlamına gelmiyor. Birleşik Krallık'ta sosyal medya kullanıcıları hakkında dava açılıp açılmayacağına karar vermekten sorumlu kurum olan Kraliyet Kovuşturma Dairesi'nin direktörü, Twitter'la ilgili birkaç kovuşturmanın ardından şunları söylemişti:

[s]osyal medya yeni ve henüz şekillenmekte olan bir fenomen ve bazı zorlu ilkesel sorunlar ortaya çıkıyor. Bu sorunlarla sadece savcılar değil, polislerin, mahkemelerin ve servis sağlayıcıların da yüzleşmesi gerekiyor. İncitici sözler tam bir ceza kovuşturmasını gerektirmeyebilir, ancak bu durum bu konuda hiçbir eylemde bulunulmaması gerektiği anlamına da gelmiyor. Bana göre, artık sosyal medya çağında ifade özgürlüğünün sınırları üzerine sağlam bilgilere dayalı bir tartışma başlatmamız gerekiyor.<sup>15</sup>

İfade özgürlüğünü korumak doğası itibariyle zor bir iştir; birçok hukuki ve etik sorunun yanı sıra toplumsal ve siyasi güçlükler yaratır ve dikkate alınması gereken kültürel ve ekonomik boyutlar ortaya çıkarır. WikiLeaks olayı bu konudaki belirsizliklerin çok açık bir şekilde görülmesini sağladı. ABD, bilgi uçurma (whistle-blowing) konusunda genel olarak Avrupa'ya göre çok daha açık bir yaklaşıma sahip olmakla birlikte, WikiLeaks olayına büyük ölçüde ulusal güvenliğe dayalı bir tepki verdi. Benzer şekilde, ABD, siber saldırıları ve hacking'i ulusal güvenlik konusunda temel sorunlar olarak tanımladığı halde başka ülkelerde internet özgürlüğü politikası uyarınca (çoğu zaman hacker'ları da içeren) sivil toplumu destekliyor.

14 Paul Chambers / DPP (27 Temmuz 2012), [2012] EWHC 2157.

15 Keir Starmer QC (20 Eylül 2009), Director of Public Prosecutions, Crown Prosecution Service, *DPP statement on Tom Daley case and social media prosecutions* [DPP'nin Tom Daley davası ve sosyal medya soruşturmalarına ilişkin açıklaması]; [www.blog.cps.gov.uk/2012/09/dpp-statement-on-tom-daley-case-and-social-media-prosecutions.html](http://www.blog.cps.gov.uk/2012/09/dpp-statement-on-tom-daley-case-and-social-media-prosecutions.html).

## 1. GİRİŞ: İNTERNETTE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ SAĞLAMANIN GÜÇLÜKLERİ

Bu kitabın amacı, internet çağında ifade özgürlüğü üzerine sağlam bilgilere dayalı bir tartışma için gerekli olan temel bilgileri sağlamak, ifade özgürlüğünün önemini, kapsamını ve sınırlarını göstermek ve insan haklarına dayalı bir bilgi toplumunda önemli imkânlar sağlayan bu hakkın nasıl herkes için en iyi şekilde korunacağı üzerine stratejiler geliştirmektir.

Okurlar için bir not: En yüksek bilgi değerini sağlamak için kitaba çevrimiçi kaynakları da dahil ettik. Fakat internet doğası itibariyle dinamik bir ortamdır ve bu dinamizm çoğu zaman web sitesi adresleri için de geçerlidir. Bu kitapta adresleri belirtilen tüm web sitelerine son olarak 1 Mayıs 2013 tarihinde erişildi.

## 2. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün içeriği

İfade ve bilgi özgürlüğü, bilgi toplumunda temel bir insan hakkıdır.<sup>16</sup> Bu bölümde Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 10. Maddesinin çevrimiçi ifade özgürlüğünü güvence altına almaktaki rolü açıklanacak ve bir sonraki bölümde de bu hakkın nasıl meşru bir şekilde kısıtlanabileceği analiz edilecek. AİHS'nin 10. Maddesinin 1. paragrafı şöyledir:

Herkes ifade özgürlüğü hakkına sahiptir. Bu hak, kanaat sahibi olma ve kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikir elde etme ve aktarma özgürlüklerini de içerir.

Benzer bir şekilde, Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (İHEB) 19. Maddesi şöyledir:

Herkesin fikir ve ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak müdahaleye uğramaksızın kanaat sahibi olma ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın her türlü mecra yoluyla bilgi ve fikirleri arama, elde etme ve aktarma özgürlüğünü de içerir.

Bu çerçevede, bir insan hakkı olarak ifade özgürlüğünün çeşitli öğeleri vardır: Fikir özgürlüğü, fikrini ifade etme özgürlüğü –ya da “ifade özgürlüğü”– ve bilgi özgürlüğü. Bu haklardan “basın özgürlüğü” ve “medya özgürlüğü” de türetilebilir; teklif edilen uluslararası iletişim özgürlüğü için ise genel bir destek sağlanamamıştır.

### 2.1. Hakkın temel öğeleri

İfade özgürlüğü hakkı, sözlü ya da yazılı olmasına bakılmaksızın her türlü ifadeyi, basılı ya da çevrimiçi olmasına bakılmaksızın gazetecilik özgürlüklerini ve sanatın tüm biçimlerini kapsar. İHEB'nin 19. Maddesine benzer şekilde ifade özgürlüğü hakkını ortaya koyan Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin (UMSHS) 19. Maddesinin 2. paragrafında bize bu geniş kapsam hatırlatılıyor. AİHS'yle ilgili olarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin geniş içtihadına da bakabiliyoruz. AİHM daha *Handyside* davasında “devleti ya da toplumun bir kesimini şoke eden, inciten ya da rahatsız eden” bilgilerin ya da fikirlerin ifade özgürlüğü kapsamına girdiğini açık bir şekilde ortaya koymuştu.<sup>17</sup> Bu ifadeyle kastedilen, genelgeçer kabul gören fikirlerin korunmaya daha az hakkı olduğu değil, daha az ihtiyacı olduğudur.

16 Benedek W. (2013), “Menschenrechte in der Informationsgesellschaft” [Bilgi Toplumunda İnsan Hakları], Schuller-Zwierlein A. ve Zillien N. (der.), *Informationsgerechtigkeit*, De Gruyter, s. 69-88 ve Verpeaux M. (2010), *Freedom of Expression* [İfade Özgürlüğü], Avrupa Konseyi.

17 *Handyside / Birleşik Krallık* (7 Aralık 1976), başvuru no. 5493/72, paragraf 49.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

İnternetin etkileşimli ve küresel bir mecra olarak sunduğu potansiyel nedeniyle ifade özgürlüğü çok büyük bir önem kazandı. Aynı zamanda, devletlerin kabul ettikleri insan hakları yükümlülüklerinin yeni boyutları ortaya çıktı.<sup>18</sup> Bu durum Sözleşme ve diğer insan hakları belgeleri kaleme alınırken öngörülemediği olsa da, Evrensel Bildirge'deki "her türlü mecra yoluyla" formülasyonu bu hakkı dinamik, yani belgenin kaleme alınması ya da kabul edilmesi sırasında bilinen belli teknolojilerle sınırlı tutulmayan bir hak haline getirir. Bu ifadenin AİHS'ye dahil edilmemiş olması önemli değildir, çünkü belirli bir mecraya atıfta bulunulmamış olması hiçbir mecranın kapsam dışında tutulmadığı anlamına gelir. Dolayısıyla, hüküm tüm mecralar için geçerlidir. Mahkeme sık sık 10. Maddeyi "günümüz koşulları ışığında" yorumladığını belirtir.<sup>19</sup> İnternet, elbette, günümüzün iletişim "koşullarını" önemli ölçüde etkiliyor. Dolayısıyla, internetle bağlantılı davalar açık bir şekilde 10. Maddenin kapsamına girer. İnternetin küresel ölçekte bilgi ve düşünce alışverişine izin veren yeni bir mecra olması nedeniyle, AİHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafında ve UMSHS'nin 19. Maddesinin 3. paragrafında öngörülen hakkın muhtemel sınırlamalarıyla ilgili olanlar başta olmak üzere bazı özel sorular ortaya çıkıyor. Bu soruları 3. Bölümde ele alacağız.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yerleşmiş içtihadına göre, "ifade özgürlüğü demokratik bir toplumun başlıca temellerinden ve toplumun ilerlemesinin ve tüm bireylerinin kendilerini gerçekleştirmelerinin temel koşullarından birini oluşturur".<sup>20</sup> Bunun sonucunda, ifade özgürlüğü ve özellikle de yeni demokrasilerde yeni mecralar yoluyla kullanılan ifade özgürlüğü "demokrasinin oksijeni" olarak nitelenir.<sup>21</sup> İfade özgürlüğü demokrasinin oksijeniyse internet de insanların içinde yaşadıkları, soluk aldıkları ve ifade özgürlüklerini kullandıkları atmosferdir.

Bir insan hakkı olarak ifade özgürlüğü, geleneksel olarak, ifadeyi kontrol edebilen ya da sansürlereyebilen devlet yetkilileri karşındaki bir özgürlük olarak düşünülür. Bununla birlikte, yatay etkilerinden dolayı medya sahipleri, araçlar, İnternet Servis Sağlayıcıları ve benzerleri gibi özel yetkililerin ifade özgürlüğüne saygı göstermeleri, bu özgürlüğü korumaları ve kolaylaştırma-

18 Cuceranu D. (2008), *Aspects of regulating freedom of expression on the Internet* [İnternette ifade özgürlüğünü düzenlemenin çeşitli yönleri], Intersentia, s. 179 ve devamı.

19 Örneğin, *Stoll / İsviçre* (10 Aralık 2007), başvuru no. 69698/01, paragraf 104 ve başka atıflar.

20 A.g.y., paragraf 101.

21 Freedom of expression and information is the oxygen of democracy – say Council of Europe leaders at meeting of Council of Europe, European Union and OSCE leaders on promoting and reinforcing freedom of expression and information at the pan-European level in Luxembourg [Lüksemburg'da Avrupa genelinde ifade ve bilgi özgürlüğünü geliştirmeye ve pekiştirmeye yönelik olarak Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği ve AGIT liderleri arasında düzenlenen toplantıda Avrupa Konseyi liderleri "İfade ve bilgi özgürlüğü demokrasinin oksijenidir" dedi] (1 Ekim 2002), Institute of Mass Information, <http://imi.org.ua/en/node/35589>.

ları da çok önemlidir. Bu çerçevede, üye devletlerin bireyleri özel kişilerin ya da kurumların ifade özgürlüğü kısıtlamalarına karşı korumak konusunda da pozitif bir yükümlülükleri vardır.<sup>22</sup> Bu amaçla, gazetecilerin ifade özgürlüğünü kullanmalarını güvence altına almaya yönelik iç düzenlemeler geliştirilmiştir. Yine de, ekonomik çıkarlar ve siyasi müdahaleler yüzünden sorunlar devam etmektedir.

“Çevrimdışı olarak geçerli olan her şey çevrimiçi olarak da geçerlidir” ilkesi uyarınca bu öğeler, dijital ortamda da “dijital haklar” olarak geçerlidir. Örneğin, Mahkeme’nin içtihadında 10. Maddenin yorumlanmasıyla ilgili ilkeler çevrimdışı ortamla ilgili davalar gibi çevrimiçi ortamla ilgili davalar için de uygulanır. Ancak bu durum Mahkeme’nin internetin kendine özgü özelliklerini dikkatli bir şekilde değerlendirmedeği anlamına gelmiyor. Mahkeme’den “özellikle sakıncalı ifadelerin etkisini büyütebilmesi açısından internetin kendine özgü doğasını göz önünde bulundurarak mevcut ilkelere uygulanmasında gerekli uyarlamaları” yapması beklenebilir.<sup>23</sup> İnternette bilginin etkisi, erişilebilirliği, kalıcılığı ve eşzamansızlığı faktörleri, internetin Mahkeme’nin içtihatlarında özellikle dikkate aldığı özellikleridir.<sup>24</sup> Örneğin, bilginin mevcut ve hazır olması yayımlanmasıyla eşzamanlı değildir ve yayımlanan bir bilgiye daha sonra herhangi bir zamanda ulaşmak mümkündür.

Mahkeme, *Pravoje Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* davasında, bilgiyi depolama ve aktarma kapasitesi açısından internet ile basılı medyanın farklılığını vurguladı:

Dünyanın her yerinden milyarlarca kullanıcıya hizmet veren elektronik ağ aynı düzenleme ve kontrole tâbi değildir ve tâbi tutulması potansiyel olarak mümkün de değildir. İnternet üzerindeki içeriklerin ve iletişimin, özel hayata saygı başta olmak üzere, insan hakları ve özgürlüklerinin kullanılması ve bunlardan yararlanılması açısından yarattığı zarar riskinin basının yarattığı riskten daha yüksek olduğu kesindir. Dolayısıyla, basılı medyadan ve internetten alınan malzemelerin yayımlanmasını düzenleyen politikalar farklı olabilir. Söz konusu hakların ve özgürlüklerin korunmasını ve güçlendirilmesini güvence altına almak için internet konusunda bu politikanın teknolojiye özgü

22 *Fuentes Bobo / İspanya* (29 Şubat 2000), başvuru no. 39293/98, paragraf 38; ayrıca *Dink / Türkiye* (14 Eylül 2010), başvuru no. 2668/07 ve diğerleri, paragraf 106.

23 Vajic N. ve Voyatzis P., “The Internet and freedom of expression: a ‘brave new world’ and the European Court of Human Rights’ evolving case law” [İnternet ve ifade özgürlüğü: “Cesur yeni dünya” ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin evrilen içtihadı], *Freedom of expression, essays in honour of Nicolas Bratza* [İfade özgürlüğü, Nicolas Bratza onuruna makaleler], 2012, s. 391-420, alıntı s. 395.

24 A.g.y., s. 399 ve devamı.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

özelliklere uygun bir şekilde uyarlanmak zorunda olduğu inkâr edilemez.<sup>25</sup>

İnternetin yeni sayılabilecek bir mecra olması ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ndeki yargı süreçlerinin uzunluğu nedeniyle, şu ana kadar çevrimiçi ifade özgürlüğünün kısıtlanmasıyla ilgili olarak karara bağlanmış sadece birkaç dava var. Mahkeme, diğer davalarda da internetin kendine özgü doğasını, özellikle de büyütücü etkisini dikkate aldı ve buna ifade özgürlüğü ile diğer haklara, örneğin reşit olmayan kişilerin haklarına saygı arasında belirli bir denge kurarak yanıt verdi.<sup>26</sup> Ayrıca, ifade özgürlüğünün bir parçası olarak internete erişim hakkıyla ilgili olarak ilk başvuru, bir çevrimiçi üniversite dersine kaydolmak isteyen Litvanyalı bir mahkûm tarafından yapıldı. Başka bir davada da Türkiye'nin web sitelerini yasalara aykırı bir şekilde engellediği yönünde karar alındı.<sup>27</sup> Önümüzdeki yıllarda iç hukuk yollarını tüketip Mahkeme'ye ulaşan internetle ilgili davaların sayısının önemli ölçüde artmasını bekleyebiliriz.

Açık bir internet, egemenlikleri konusunda kaygı duyan devletlerin ne tür içeriklerin, fikirlerin, görüşlerin ya da bilgilerin yurttaşlar tarafından erişilebilir ya da paylaşılabileceğini kontrol etmelerini neredeyse imkânsız hale getirir.<sup>28</sup> Diğer taraftan, devletlerin bağlantılar ve içerik açısından internet trafiğini izlemelerini sağlayan internete dayalı yeni teknolojiler de geliştirildi. Bu durum içeriğin yazarının adını gizlemesini sağlayan araçların önemini artırdı ve belli devletler bu araçları da yasaklamak istiyor. Bu araçlar arasında Sanal Özel Ağlar (Virtual Private Networks - VPN) ve anonimleştirici yazılımlar sayılabilir.<sup>29</sup> Bu durum, internetin ifade özgürlüğüyle ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın içerik alma ve aktarma hakkıyla ilgili olarak hem eski hem de yeni sorular ortaya attığını gösteriyor.

Devletlerin uygulamalarıyla ilgili olarak, özellikle Çin Hükümeti Çinli kullanıcıların internette yer alan bilgilere erişimlerini sınırlama ve belli içerikleri sansürleme politikasıyla bilinir. Çin'in bu çok etkin sansür ağı "Çin Güvenlik Seddi" olarak adlandırılıyor. İran ise yurttaşlarına sadece bir İran intranetine erişim hakkı vermeye ve onların World Wide Web'e erişimlerini engellemeye çalışıyor. Yılda iki kez yayımlanan ve içerik kaldırma talepleri-

25 *Pravoje Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* (5 Mayıs 2011), başvuru no. 33014/05, paragraf 63.

26 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2011), Araştırma Bölümü, *Internet: Case law of the European Court of Human Rights* [Internet: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İçtihadı], Avrupa Konseyi, s. 10 ve devamı; ayrıca bkz. 5. Bölüm.

27 *Jankovskis / Litvanya*, başvuru no. 21575/08, henüz sonuçlanmadı; ayrıca bkz. *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

28 Bkz. Mueller, Milton L. (2010), *Networks and states, the global politics of Internet governance* [Ağlar ve Devletler: internet Yönetişiminin Küresel Politikası], MIT Press.

29 Aşağıda Bölüm 2.1.9'da internette anonimlik konusu ele alınıyor.

nin bildirildiği Google Şeffaflık Raporu'na göre Avrupa devletleri de pek çok engelleme ve filtreleme talebinde bulunuyor.<sup>30</sup> Devletlerin internet kullanıcılarının internet üzerinden gerçekleştirdikleri tüm iletişimin kolayca izlenebilmesi için her kullanıcının sadece bir açık IP adresine sahip olması yönünde teklifleri de var. Böyle bir uygulama kullanıcıların ifade özgürlüğü üzerinde bir "caydırıcı etki" yaratacaktır.

### 2.1.1. Fikir özgürlüğü

Herhangi bir müdahale olmaksızın fikir sahibi olma özgürlüğü, Sözleşme'nin güvence altına aldığı ifade özgürlüğünün ayrılmaz bir parçasıdır. Bu özgürlük hem Sözleşme hem de Evrensel Bildirge'de ifade özgürlüğüyle birlikte sunulurken UMSHS'nin 19. Maddesinin 1. paragrafında ayrı bir hak olarak belirtilir. Bu hak, bireylerin ya da medyanın sahip olduğu düşüncelerle ilgili olan ifade özgürlüğünün gerekli bir önkoşuludur. Hiçbir devlet bireyler için belli düşünceleri emredemez ya da yasaklayamaz.

UMSHS'nin 19. Maddesinde, ifade özgürlüğünü kısıtlama imkânından bahsedilir, fakat bu imkân fikir özgürlüğü için geçerli değildir. Bu çerçevede, fikir özgürlüğünü herhangi bir kayda bağlamak bu özgürlüğün amacı ve hedefiyle uyumlu değildir.<sup>31</sup> Avrupa Sözleşmesi'nde bu ayırım mevcut değildir, fakat getirilebilecek kısıtlamalar zaten muhtemelen fikir özgürlüğünü etkilemeyecektir; çünkü söz konusu fikirler ifade edilmediği sürece yetkili mercilerle herhangi bir sorun yaşanması olasılığı düşüktür. Benzer şekilde, düşünceler ifade edilmediği sürece internet bir mecra olarak önem kazanmayacaktır. Dolayısıyla, internette fikir özgürlüğü büyük ölçüde ifade özgürlüğünün bir parçası olarak önem kazanır.

### 2.1.2. Bilgi özgürlüğü

"Ülke sınırları söz konusu olmaksızın" bilgi ve fikir alma ve aktarma özgürlüğü, erişimi olanlar için gerçek anlamda küresel bir mecra olan internet yoluyla en geniş kapsamına ulaştı. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Sözleşme'yi "günümüz koşulları ışığında" yorumladığı için, bu yorumlamada "bilgi aktarmanın modern bir aracı" olarak internetin kendine özgü doğası dikkate alınmalıdır.<sup>32</sup>

Bu mütalaaya atıfta bulunan Mahkeme, *Yıldırım / Türkiye* davasında bunun da ötesine geçerek Google Sites'in işlettiği bir grupta web siteleri oluşturulmasının ve paylaşılmasının ifade özgürlüğünü kullanmanın bir aracını

30 Google, *Transparency report* [Şeffaflık Raporu], [www.google.com/transparencyreport](http://www.google.com/transparencyreport).

31 Krşl. İnsan Hakları Komitesi (12 Eylül 2011), General Comment [Genel Yorum] No. 34, CCPR/C/GC/34, paragraf 5.

32 *Mouvement Raëlien Suisse / Isoïcre*, Birinci Bölüm (13 Ocak 2011), başvuru no. 16354/06, paragraf 54; Büyük Daire kararının 40. paragrafında onaylandığı şekliyle.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

oluşturduğunu<sup>33</sup> ve 10. Maddenin “herkes” için ifade özgürlüğünü güvence altına aldığını belirtti. Bu hükümler sadece ifade edilen bilgilerin içeriğiyle değil, bunları yayma yoluyla da ilgilidir. Mahkeme, kararında ayrıca, 10. Maddenin sadece bilgileri iletme hakkını değil, halkın bu bilgileri alma hakkını da güvence altına aldığı görüşünü yineledi.<sup>34</sup> Mahkeme’nin *Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre* davasında belirttiği gibi, internet yoluyla herkesin erişebileceği bir web sitesi adresine atıfta bulunularak kamuya açıklandığında bilginin etkisi katlanarak artar.<sup>35</sup>

AİHS’nin 10. Maddesinde öngörülen, ancak UMSHS’nin 19. Maddesinde öngörülme-yen yayın, televizyon ve sinema işletmelerini lisansa tâbi kılma ihtiyacı, çevrimiçi davalar için geçerli değildir; ancak devletlerin bu hükümleri interneti de içine alacak şekilde genişletme yönünde girişimleri oldu. *Megadat.com SRL / Moldova* davasında<sup>36</sup>, önceden Moldova’nun en büyük internet servis sağlayıcısı olan bir şirket, internet ve telefon hizmet lisanslarının bazı temelsiz gerekçelerle kendisinden alındığı iddiasıyla Mahkeme’ye başvurdu. Mahkeme, yetkili mercilerin müdahalesinin güdülen amaçla orantısız olması nedeniyle bu işlemin mülkiyet hakkına ilişkin 1. Protokol’ün 1. Maddesinin ihlali anlamına geldiğine hükmetti.

Özel bir mülk olan bir alışveriş merkezinde bildiri dağıtmak için stantların kurulmasının yasaklanmasına ilişkin *Appleby ve Diğerleri / Birleşik Krallık* davasında Mahkeme, “özel mülkiyete erişim yasağının ifade özgürlüğünün etkin bir şekilde kullanılmasını önleme etkisinin bulunduğu ya da hakkın özünün zarar gördüğü” durumlarda “devlet için mülkiyet haklarını düzenleyerek Sözleşme haklarından yararlanılmasını korumak konusunda pozitif bir yükümlülük doğabileceği” görüşünü dışlamadığını belirtmiştir.<sup>37</sup> Bu gözlem, hizmet kullanım şartları uyarınca herhangi bir nedenle –hatta hiçbir neden göstermeksizin– hizmet vermeyi durdurmakta özgür olan tekel benzeri internet servis sağlayıcılarının durumu açısından da önemli olabilir. *stablish.me* ve Google’ın herhangi bir zamanda feshedebileceği Googlemail hesapları için bu durum geçerlidir.<sup>38</sup> Bu tür durumlarda, tekelci konum açık bir şekilde ortaya konabilirse, yetkili merciler söz konusu hizmetlere asgari bir erişim süresinin sağlanmasını meşru bir şekilde şart koşabilir.

33 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10, paragraf 49.

34 A.g.y., paragraf 50.

35 *Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre*, paragraf 54.

36 Krşl. *Megadat.com SRL / Moldova* (8 Nisan 2008), başvuru no. 21151/04, paragraf 63.

37 *Appleby ve Diğerleri / Birleşik Krallık* (6 Mayıs 2003), başvuru no. 44306/98. İfade özgürlüğünün kullanılmasını korumak konusundaki pozitif yükümlülük üzerine ayrıca bkz. Reid K. (2007), *A Practitioner’s Guide to the European Court of Human Rights* [Uygulayıcılar İçin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kılavuzu], Sweet & Maxwell, s. 365.

38 *stablish.me*’nin Hizmet Kullanım Şartları için: [www.stablish.me/index/terms-of-reference](http://www.stablish.me/index/terms-of-reference); Google’ın Hizmet Kullanım Şartları için: [www.google.com/intl/en/policies/terms](http://www.google.com/intl/en/policies/terms).



Bilgi özgürlüğü, özgür basın ve özerk medyayla ve ayrıca bilginin yayılmasıyla kısmen güvence altına alınan halkın bilgi alma özgürlüğünü<sup>39</sup> de kapsar ve nefret söylemi hakkında haber yapmak da buna dahildir.<sup>40</sup> Bu bağlamda, internete erişim meselesi, günümüzde hem bilgileri ve fikirleri almak, hem de paylaşmak açısından, ifade özgürlüğünden tam anlamıyla yararlanılabilmesi için temel önemdedir. Bu nedenle, Avrupa Konseyi, standart belirleme (4. Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınıyor) ve geliştirme (8. Bölüm) üzerine çeşitli kararlarında, bildirimlerinde ve açıklamalarında internete erişimin önemini vurgulamıştır. Erişim hakkı, bu bölümün sonunda ve 5. Bölümde açıkladığımız gibi, diğer insan haklarından, özellikle de ifade özgürlüğünden yararlanılmasını güvence altına almakta oynadığı çok önemli rol nedeniyle, giderek artan bir şekilde başlı başına bir insan hakkı olarak kabul ediliyor.

### 2.1.3. Basın ve medya özgürlüğü

Basın ve medya özgürlüğü temel liberal haklardan biridir. Özgür bir basın ve özerk bir medya, tüm demokratik toplumların temel taşlarından biri olarak kabul edilir. Eleştirel bir medya bir toplumun karşılaştığı büyük sorunlar üzerine kamusal söylemin geliştirilmesi açısından çok önemlidir ve dolayısıyla “demokrasiyi besleme işlevi” vardır.<sup>41</sup> Özgür basın, kamusal söylem için bir forum sağlamak ve sonra da kamusal tartışmaya katkıda bulunmak konusunda önemli bir izleme ve hesap verebilirlik işlevini yerine getirir. Bu işlev bir ön koşul olarak gazetecilerin kamusal bilgilere erişim hakkına sahip olmalarını gerektirir.<sup>42</sup>

İfade özgürlüğü gazetecilik faaliyetlerinin güçlü bir şekilde korunmasını da içerir. Çevrimiçi gazetecilik bağlamında Mahkeme, *Pravoye Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* davasında, internetten elde edilen bilgilerin nasıl kullanılabilceği konusunda yeterli ulusal yasal çerçevenin mevcut olmamasının basının kamu bekçisi olarak yaşamsal işlevini yerine getirme yeteneğini ciddi bir şekilde engellediğini açıkça ortaya koydu. Bu tür bilgilerin gazetecilik özgürlüğüne yönelik yasal güvencelerin dışında bırakılmasının, 10. Madde kapsamında basın özgürlüğüne potansiyel bir haksız müdahale oluşturduğu değerlendirildi.<sup>43</sup> Bu karardan, gazeteciler için çevrimiçi ifade özgürlüğünü etkin bir şekilde korumaya yönelik uygun bir yasal düzenleme çer-

39 Bkz. *Bergens Tidende* (2 Mayıs 2000), başvuru no. 26132/95, paragraf 49; ve *Observer ve Guardian* (26 Kasım 1991), başvuru no. 13585/88, paragraf 59.

40 *Jersild / Danimarka* (23 Eylül 1994), başvuru no. 15890/89, paragraf 35.

41 Harris, O'Boyle ve Warbrick (2009), *Law of the European Convention on Human Rights* [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin Hukuki Yönü], OUP, s. 465.

42 *Lingens* (8 Temmuz 1986), başvuru no. 9815/82, paragraf 41.

43 *Pravoye Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* (5 Mayıs 2011), başvuru no. 33014/05, paragraf 64.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

çevesi yaratmak şeklinde pozitif bir yükümlülük türetilir.<sup>44</sup> Mahkeme bu sonuca ulaşırken, tüm ayrıntılarıyla, Bakanlar Komitesi'nin internetin kamu hizmeti değerinin geliştirilmesi için önlemler hakkında CM/Rec(2007)16 sayılı Tavsiye Kararına atıfta bulundu.<sup>45</sup> Bu karara göre, kilit aktörlerin hesap verebilirliğini sağlamak için üye devletler yeni BİT'in tüm kilit paydaşlarının rolleri ve sorumlulukları üzerine açık bir yasal çerçeve geliştirmelidir ve özel sektör de açık ve şeffaf bir öz düzenleme ve ortak düzenleme geliştirmeye teşvik edilmelidir.<sup>46</sup>

Mahkeme, *Pravoye Delo Yayın Kurulu* davasında ifade özgürlüğü Özel Raportörlerinin 2005 tarihli Ortak Bildirisine de atıfta bulundu. Bu bildiri de ifade özgürlüğü konusundaki uluslararası güvenceleri internetle bağlantılı davalara da uygulama ihtiyacı vurgulanıyordu. Bildiri de "hiç kimse, internette yazarı olmadığı halde kendisininmiş gibi benimsediği ya da bir mahkeme kararına rağmen kaldırmayı reddettiği içerikler dışında, yazarı olmadığı herhangi bir içerikten sorumlu tutulmamalıdır" vurgusu da yapılıyordu.<sup>47</sup> Bu ifade özellikle internet servis sağlayıcılarının sorumluluğu açısından önemlidir.

Mahkeme, *Times Newspapers Limited / Birleşik Krallık* (No 1 ve 2) davalarında internetin bilgi özgürlüğü açısından önemini kabul ettiğini şu sözlerle ifade etti: "İnternet, erişilebilirliği ve muazzam miktarlarda bilgiyi depolama ve iletme kapasitesi açısından kamunun haberlere erişimini artırmakta ve genel olarak bilgilerin yayılmasını kolaylaştırmakta önemli bir rol oynar".<sup>48</sup> Çatışma bölgelerinde çalışanlar başta olmak üzere gazeteciler sık sık saldırı ve baskıya maruz kaldıkları için bu görüş BM İnsan Hakları Konseyi'nin gazetecilerin güvenliğiyle ilgili bir kararıyla da yeniden teyit edildi.<sup>49</sup> Konsey, bu bağlamda, fikir ve ifade özgürlüğü hakkına ilişkin eski kararlarına, özellikle de fikir ve ifade özgürlüğü dahil olmak üzere internette insan haklarının korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin Temmuz 2012 tarihli kararına atıfta bulunur.<sup>50</sup> Konsey, ayrıca, fikir ve ifade özgürlüğü hakkının ihlallerinin devam etmesine

44 Krşl. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2011), Araştırma Bölümü, *Internet: Case law of the European Court of Human Rights* [İnternet: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İçtihadı], 11.

45 A.g.y., paragraf 29 ve devamı.

46 7. Bölümde Avrupa Konseyi organlarının bu kararı ve diğer karar ve tavsiyeleri ele alınıyor.

47 Krşl. International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression [İfade Özgürlüğünü Geliştirmek İçin Uluslararası Mekanizmalar] (21 Aralık 2005), Ortak bildiri; ayrıca bkz. 5. Bölümde 5.10 internet araçlarının rolü.

48 *Times Newspapers Limited / Birleşik Krallık* (10 Mart 2009, kesinleşme 10 Haziran 2009), başvuru no. 1 ve 2, no. 3002/03 ve 23676/03, paragraf 27.

49 İnsan Hakları Konseyi (27 Eylül 2012), *Resolution on the safety of journalists* [Gazetecilerin güvenliği üzerine karar], başvuru no. 21/12, A/HRC/21/L.6.

50 Krşl. İnsan Hakları Konseyi 12/16 sayılı Karar (2 Ekim 2009), 13/24 sayılı Karar (26 Mart 2010) ve, özellikle, 20/8 sayılı Karar (5 Temmuz 2012).

ve gazetecilere ve medya çalışanlarına karşı saldırı ve öldürme olaylarının artmasına ilişkin kaygısını ifade eder ve bu saldırıları en şiddetli biçimde kınar. Kararda, gazetecilerin güvenliği için terör örgütleri ve suç örgütleri gibi devlet dışı aktörlerden kaynaklanan tehdidin büyüdüğü de belirtilir. Konsey, devletlere gazetecilerin işlerini bağımsız bir şekilde ve haksız müdahalelere uğramaksızın yapmaları için güvenli ve destekleyici bir ortamın yaratılmasını destekleme çağrısında bulunur.<sup>51</sup>

BM'nin, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT), Amerikan Devletleri Örgütü'nün (ADÖ) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Komisyonu'nun (AİHHK) ifade özgürlüğü özel raportörleri, 2012 yılındaki yıllık ortak kararlarında hükümetlere özel bir "ifade özgürlüğüne karşı işlenen suçlar" kategorisi oluşturmaları çağrısında bulundular. Özellikle gazetecilere karşı "öldürme yoluyla sansür" adını verdikleri suçlar konusunda kaygılı olan söz konusu kurumlar, ifade özgürlüğüne karşı işlenen suçların şu anda yaygın bir şekilde cezasız kalmasını kınadılar.<sup>52</sup> BM fikir ve ifade özgürlüğü hakkı Özel Raportörü, 2012 raporunda gazetecilerin özellikle internet yoluyla hassas konular üzerine ya da tehlikeli bir ortamda habercilik yaparken karşılaştıkları güçlülere odaklanıyordu.<sup>53</sup> 2008'de ise Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, bir demokraside medya için göstergeler üzerine bir karar kabul etti ve bu kararda gazetecilerin güvenliğini de ele aldı.<sup>54</sup> Gazetecilerin daha iyi korunması AGİT'in bir tavsiyesinin de konusuydu<sup>55</sup> ve, UNESCO çerçevesinde Gazetecilerin Güvenliği ve Suçluların Adalet Önüne Çıkarılması BM Eylem Planı geliştirildi.<sup>56</sup>

Gazetecilik özgürlükleri genel olarak, gazetecilik araştırmalarını, kaynakların korunmasını, kamusal toplantılara erişimi ve –yasadışı yollardan elde edilmiş bile olsa– gizli bilgilerin yayımlanmasını kapsar.<sup>57</sup> İnternet "yurttaş gazeteci" adı verilen yeni bir kavram da yarattı. Bu kişiler, dünyanın her yerinde, özellikle de geleneksel gazetecilerin erişemediği savaş ve kargaşa bölgelerinde habercilik yapıyorlar. Örneğin, 2012-2013'te Suriye'de ve 2011'de

51 A.g.y.

52 Krşl. IFEX (27 Haziran 2012), *Special rapporteurs call for a "crime against freedom of expression"* [Özel raportörler "ifade özgürlüğüne karşı suç" konusunda çağrıda bulundu] [www.ifex.org/international/2012/06/27/free\\_expression\\_crime](http://www.ifex.org/international/2012/06/27/free_expression_crime).

53 BM Özel Raportörünün raporu, UN GA Doc. A/HRC/20/17 (4 Haziran 2012); ayrıca Özel Raportörün 2011 raporu (bkz. n. 60).

54 Bkz. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (3 Ekim 2008), "Demokraside medya göstergeleri" üzerine 1636 sayılı Karar (2008) ve aynı konuda Bakanlar Komitesi'ne yönelik 1848 sayılı Tavsiye Kararı (2008).

55 AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi (8 Haziran 2011), *Vilnius recommendations on safety of journalists* [Gazetecilerin güvenliği üzerine Vilnius tavsiyeleri], OSCE-doc. C10. GAL/111/11.

56 UNESCO (2012), *The international programme for the development of communication* [İletişimin geliştirilmesi için uluslararası program].

57 Karpenstein, Mayer (2012), *EMRK-Kommentar*, C.H. Beck, Munich, Madde 10, paragraf 15.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

Birleşik Krallık'taki protesto gösterileri sırasında yurttaş gazeteciler, yaşanan insan hakları ihlalleri üzerine, genellikle fotoğraflarla ve videolarla da desteklenen haberler yaptılar.<sup>58</sup> Bu kişiler basın kartı taşımıyorlar, basın kulüplerine üye değiller ve meslekten gazetecilerin yararlandığı koruma ve ayrıcalıklardan yararlanamıyorlar. Sadece kamunun tüketimi için metin, fotoğraf ya da video yayımladıklarında “gazeteci” olabiliyorlar. “Blogcular” da kendi bloglarında önemli gördükleri konuları irdelerken gazetecilerinkine benzer bir işlev üstlenmiş oluyorlar. Bu bloglar pek kontrol edilemiyor ve tam da bu nedenle blogcular yetkili mercilerin baskılarıyla karşı karşıya kalabiliyorlar. Bu durum, yurttaş gazetecilerin de ifade özgürlüklerini koruma sorununu ortaya çıkarıyor.

Buna karşılık, hiç mesleki eğitim almamış kişilerin yaptığı haberlerin kalitesi de sorunlu bir konudur. Bu nedenle, gazetecilik özgürlüğünün yanı sıra gazetecilik sorumluluğunun temel ilkelerinin de bu “işlevsel gazetecileri” kapsayacak şekilde genişletilmesi sorunu ortaya çıkıyor. Bu kişiler bu faaliyette bulduklarında temel etik standartlara uymalıdır. Bu da büyük ölçüde bir dijital farkındalık ve öğrenme meselesidir. Bazılarına göre bu kişilerin gazeteci statüsünden yararlanabilmeleri için, mesleki gerekli özen standartlarına uymaya hazır olduklarını açıklamaları gerekir.<sup>59</sup> BM fikir ve ifade özgürlüğü hakkı Özel Raportörü, bu yeni gazetecilik biçiminin daha geniş bir görüşler ve kanaatler çeşitliliği için önemini ve ifade özgürlüğünün olmadığı ülkelerdeki kritik önemdeki bekçilik rolünü vurguluyor ve sık sık devletlere yurttaş gazetecilerle ilgili olarak tavsiyelerde bulunuyor. Diğer taraftan, bu kişileri de mesleki ve etik standartlara uymaya teşvik ediyor.<sup>60</sup>

İnsan Hakları Konseyi'nin gazetecilerin güvenliğine ilişkin kararında “gazeteci” kelimesi için herhangi bir tanıma yer verilmez.<sup>61</sup> Dolayısıyla bu terim yurttaş gazetecileri, gazetecileri ve blogcuları kapsar. Sivil toplum kuruluşları (STK) da internet çağının bloglara dayalı dinamik yayıncılık ortamında “toplum bekçileri” olarak basın özgürlüğünden yararlanabilirler.<sup>62</sup> Koruma

58 Benedek W. ve Rao M. (2013), *Background paper* [Arka Plan Belgesi], 12th Informal ASEM Seminar on Human Rights, “Human rights and information and communication technology” [İnsan hakları ve bilgi ve iletişim teknolojisi], Seul, 27-29 Haziran 2012, ASEM, Singapur, 50 ve devamı; ayrıca bkz. Quinn S., “Mobile Journalism” [Mobil Gazetecilik] (2013), Bruck P. ve Rao M., *Global mobile: scenarios and strategies* [Küresel Mobil: Senaryolar ve Stratejiler], Information Today Inc., Medford NJ.

59 Krşl. Kulesza J. (2012), *International Internet law* [Uluslararası internet hukuku], Routledge, s. 52.

60 La Rue F. (11 Ağustos 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM Belgesi A/65/284, paragraf 61 ve devamı.

61 Krşl. yukarıda not 49.

62 *Társaság a Szabadságjogokért / Macaristan* (14 Nisan 2009), başvuru no. 37374/05, paragraf 27.

beraberinde sorumluluğu da getirir. Geleneksel anlamda gazeteci olmayan kişiler alışılmış gazeteciler gibi korunmak istiyorlarsa, onlarla aynı etik ilkelere uymalı ve aynı yasal kurallara tâbi olmalıdır.<sup>63</sup> *Stoll / İsviçre* davasında Mahkeme, “gazeteciler de dahil olmak üzere ifade özgürlüğünü kullanan herkes, kapsamı duruma ve kullanılan teknik araçlara bağlı olan bazı ‘görevler ve sorumluluklar’ üstlenir” açıklamasını yaptı.<sup>64</sup> Bu çerçevede, genel ilgilere hitap eden konularda haber yaparken 10. Maddenin korumasından yararlanan gazetecilerin iyi niyetle hareket etmeleri ve “gazetecilik etiğine uygun güvenilir ve doğru bilgiler sağlamaları” beklenir.<sup>65</sup> “Bireylerin geleneksel ve elektronik medya yoluyla dolaşıma sokulan muazzam miktarda bilgiyle karşı karşıya olduğu bir dünyada” gazeteciliğin etik standartlarına uyumu izlemenin önemi daha da artmıştır.<sup>66</sup>

#### 2.1.4. Uluslararası iletişim özgürlüğü

Uluslararası iletişim özgürlüğü kavramı, 1970’lerde “yeni dünya bilgi ve iletişim düzeni” üzerine yürütülen bir tartışma bağlamında teklif edildi.<sup>67</sup> 2003’te, Bilgi Toplumu Dünya Zirvesi’nin (World Summit on the Information Society - WSIS) hazırlıkları sırasında iletişim hakkına ilişkin bir bildiri için bir taslak sunuldu.<sup>68</sup> Ardından Avrupa Konseyi internet üzerinden iletişim özgürlüğü üzerine bir Bildiri kabul etti.<sup>69</sup> Bu girişimin ardındaki temel fikir, ifade özgürlüğü kavramının küresel iletişimin tüm yönlerini kapsamadığı, iletişim hakkı kavramının daha geniş bir odağa sahip olabileceği ve özellikle etkileşimli iletişimi kapsayabileceğiydi. Böyle bir hak fikri tartışmalar yarattı ve özellikle STK’lar bu hakkın ifade özgürlüğü alanında kazanılan başarılarla zarar verebileceği yönünde kaygılar ifade ettiler.

Mevcut bir insan hakkı olarak ifade özgürlüğü, AİHS’nin 10. ve UMSHS’nin 19. Maddelerinde belirtildiği şekliyle, tüm konuları zaten kapsa-

63 Krşl. White A. (2013), “Who should follow journalism ethical standards in the digital era?” [Dijital çağda gazeteciliğin etik standartlarına kimler uymalı?], AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi, *The online media self-regulation guidebook* [Çevrimiçi Medya Öz Düzenleme Kılavuzu], Viyana, s. 63-9.

64 Krşl. *Stoll / İsviçre*, paragraf 102.

65 A.g.y., paragraf 103.

66 A.g.y., paragraf 104.

67 Harms L. S., Richstad J., Kie K. (der.) (1977), *The right to communicate: collected papers* [İletişim Hakkı: Toplu Makaleler], University of Hawaii Press, Honolulu; ve Fisher D., Harms L. S. (der.) (1983), *The right to communicate: a new human right* [İletişim Hakkı: Yeni Bir İnsan Hakkı], Boole Press, Dublin.

68 Krşl. Hamelink C. J. (2003), *Draft declaration on the right to communicate* [İletişim Hakkı Üzerine Bildiri Taslağı], Amsterdam/Cenevre, [www.article19.org/data/files/pdfs/analysis/hamelink-declaration-the-right-to-communicate.pdf](http://www.article19.org/data/files/pdfs/analysis/hamelink-declaration-the-right-to-communicate.pdf).

69 Avrupa Konseyi (28 Mayıs 2003), Council of Ministers’ Declaration on freedom of communication on the Internet [Bakanlar Konseyi’nin internette iletişim özgürlüğüne ilişkin Bildirisi].

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

dığı için bu yeni hak kavramını ortaya atmak için gerçek bir ihtiyaç olmadığı öne sürüldü. Boşlukların tespit edildiği noktalarda –örneğin, internet açısından da potansiyel olarak önem taşıyan iletişim sektörünün devlet düzenlemesinden bağımsız olması ya da öz düzenleme hakkı konularında– ifade özgürlüğünün işlevsel olarak yorumlanması yoluyla bu boşluklar da mevcut insan haklarıyla ele alınabilirdi.<sup>70</sup>

Bir insan hakkı olarak iletişimin, hele de, ilk olarak, ulusal egemenliklerini korumaya öncelik veren ve yeni yükümlülükler üstlenmeye yanaşmayan devletler tarafından tanınması gerekiyorsa, pek bir ek değeri olmayacaktı. Bu nedenle, bir insan hakkı olarak iletişim üzerine yürütülen tartışmalar böyle bir hakkın tanınmasıyla sonuçlanmadı; fakat yine de mevcut belgelerde ifade özgürlüğü hakkının kapsamı üzerine bir diyalog başlatılmasına vesile oldu.

Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı'nın 7. Maddesinde tanınan bir kişinin iletişim özgürlüğüne saygı gösterilmesini isteme hakkı, özel hayat ve aile hayatı bağlamıyla sınırlıdır ve dolayısıyla bireylerin iletişimlerinin korunmasına odaklanır. Kitle iletişimi, ifade ve bilgi özgürlüğüne ilişkin 11. Maddede ele alınır ve bu madde, kanaat sahibi olma ve kamu otoritelerinin müdahalesi ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın bilgi ve fikir elde etme ve aktarma hakkı sağlar; 2. paragrafta medyanın özgürlüğünün ve çoğulculuğunun gözetileceği belirtilir.

### 2.1.5. Sanatsal ifade özgürlüğü

UMSHS'nin 19. Maddesinde “sanat eserleri biçiminde” ifade özgürlüğünün diğer biçimlerle aynı düzeyde bir koruma altında olduğu açıkça teyit edilirken AIHS'nin 10. Maddesinde bu konuya değinilmez. Bununla birlikte, 10. Madde sanatsal ifade ya da “yaratıcı ifade” ve “kültürel ifade” özgürlüğünün korunmasını içerecek şekilde anlaşılmaktadır.<sup>71</sup>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sanat eserlerinin yaratılmasının ve dağıtılmasının fikir ve kanaat alışverişine büyük bir katkıda bulunduğu ve bu yönüyle tüm demokratik toplumların temel bir ögesi olduğu değerlendirmesini yapar. Sanat “kamunun günün büyük sorunlarıyla yüzleşmesini” sağlayabilir.<sup>72</sup> Bu çerçevede, sanatçıların eserleri ifade özgürlüğü kapsamında

70 Jørgensen R. F. (2013), *Framing the net, the Internet and human rights* [Ağ, İnternet ve İnsan Hakları İçin Bir Çerçeve Oluşturmak], Edward Elgar ve Schmalenbach K. (2007), “Ein Menschenrecht auf Kommunikation: Erfordernis oder Redundanz?”, Benedek ve Pekari (der.), *Menschenrechte in der Informationsgesellschaft*, Boorberg, Stuttgart, s. 183-213, alıntı s. 212.

71 Grabenwarter C. ve Pabel K. (2012), *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. basım, C. H. Beck, s. 307.

72 Müller ve diğerleri / İsviçre; ayrıca bkz. Otto-Preminger-Institut / Avusturya (20 Eylül 1994), başvuru no. 13470/87.

ve bu özgürlük sanat galerilerinin ya da sinemaların faaliyetleri için de geçerlidir.<sup>73</sup> Sanatsal ifade özgürlüğüyle ilgili olarak farklı hakları dengelemek güç olabilir. Örneğin, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, sanatsal ifade özgürlüğü de dahil olmak üzere ifade özgürlüğünün bireylerin kendi görüntüleri üzerindeki haklarına ağır basabileceği değerlendirmesini yapmıştır.<sup>74</sup>

Sanatsal özgürlüğün internette ifade özgürlüğüyle ilgisi açıktır. İnternet sanat eserlerine erişimi artırılabilir ve resmi sanat ağlarında kalitesiz olarak görüldüğü ya da ünlü olmadığı gerekçesiyle destek görmeyen sanat eserleri de internette yer bulabilir. İnternet erişim açısından önemli bir eşitleyicidir ve bu yönüyle anaakım olmayan sanata da erişim sağlar. Bir sonraki bölümde açıklanan ülke düzeyindeki kısıtlamalar küresel internet yoluyla kolayca aşılabilir.

Örneğin, ABD’de İslam peygamberi Muhammet’i Müslümanların dini duygularını incitecek şekilde sunan bir video hazırlanmıştı. Videonun fragmanı YouTube’da yayımlanınca ve dolayısıyla dünyanın her yerinden erişilebilir hale gelince konu küresel bir boyut kazandı.<sup>75</sup> Ne var ki, bu filmin bir sanat eseri olarak görülmediği ve gerçek sanatın ayırt edici özelliği olan olumlu toplumsal değerlerden yoksun bir provokasyon çabasından ibaret olduğu öne sürülebilir. Pakistan gibi bazı ülkeler YouTube’dan kullanıcıların videoya erişimini engellemesini istediler, ancak çoğu ülke bu konuda hiçbir önlem almadı. YouTube, fragmanı bazı ülkelerde engelledi, fakat Pakistan’da bunu yapmadı. Bunun üzerine Pakistan Başbakanı, video siteden çıkarılincaya kadar YouTube’a erişimin tamamen engellenmesi talimatı verdi.<sup>76</sup> YouTube, fragmana erişimin Mısır ve Libya gibi bazı ülkelerde yasaklanmasını fragmanın bu ülkelerde şiddet eylemlerine yol açmasıyla açıkladı, fakat Pakistan’da yaşanan şiddeti görmezden geldi.<sup>77</sup> YouTube’un sahibi olan Google da Beyaz Saray’dan gelen videonun kaldırılması yönündeki talebi reddetti. Google’ın bu konuda yaptığı açıklamalar tatmin edici değil ve küresel ölçekteki farklı meşru kısıtlama perspektifleri arasında gidip gelme sorununu açıkça ortaya koyuyor.

İnternetin özgürleştirici potansiyeline rağmen, çevrimiçi kaynakların dijital çağ öncesinde yerel ölçekte kalacak olan çatışmaları körüklemesi de müm-

73 Krşl. Verpeaux (2010), s. 213 ve Grabenwarter (2012), s. 312.

74 Müller ve diğerleri / İsviçre (24 Mayıs 1988), başvuru no. 10737/84.

75 “The innocence of Muslims” [Müslümanların Masumiyeti] adlı filmi tanıtan fragman ABD’de yaşayan bir Kıpti Hıristiyan tarafından hazırlanmıştı.

76 Bkz. “Anti-Prophet Muhammed film: Pakistan blocks YouTube as two killed in violence” [İslam peygamberi Muhammet karşıtı film: Şiddet olaylarında iki kişi ölünce Pakistan YouTube’u engelledi], *The Times of India* (17 Eylül 2012).

77 İslam peygamberi Muhammet karşıtı filmle bağlantılı olarak iki kişi ölünce Pakistan YouTube’u engelledi, [www.youtube.com/watch?v=z1LONsTyCMY](http://www.youtube.com/watch?v=z1LONsTyCMY).



## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

kündür. Danimarka gazetesi *Jyllands Posten* İslam peygamberi Muhammet'in çizildiği karikatürler yayımladığında bu karikatürler internet yoluyla ve İslamcıların aktivizmi sonucunda kısa sürede başka ülkelerde de gündeme geldi ve kıskırtma amacıyla kullanıldı.

Farklı insan hakları (bu örnekte ifade özgürlüğü ile din özgürlüğü) arasında çatışmanın söz konusu olduğu bu tür durumlarda, dini duyguların şiddete yol açabilecek derecede çığnenebilmesinden kaçınmak için farklı takdir payları uygulanması zorunlu gibi görünmektedir. Siyasi yetkililer ifade özgürlüğünü aşırılıkçılığa feda etmek ile şiddeti önlemek arasında bir denge kurmak konusunda dikkatli olmalıdır. Bu tür kararların tüm sorumluluğu özel sektöre yüklenemez.

### 2.1.6. Kültürel ifade özgürlüğü

Kültürel çeşitlilik hakkıyla birlikte yeni bir hak ortaya çıkmış oldu. Bu hak medya ve iş dünyası ("yaratıcı endüstriler") için yeni güçlükler yaratıyor. Bu güçlükler özellikle UNESCO tarafından ele alınıyor.<sup>78</sup> 2005 yılında kabul edilen UNESCO Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi'nde kültürel ifade düşünce, ifade ve bilgi özgürlüğü kategorisinde değerlendirilir. Sözleşme'de bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişerek kültürler arasındaki etkileşimi artırdığına ve UNESCO'nun sözlü ve görüntülü fikirlerin serbest dolaşımını geliştirme yetkisine açıkça atıfta bulunulur. Sözleşme, bireylerin, grupların ve toplumların yaratıcılığında kaynaklanan kültürel ifadenin geliştirilmesini ve saygı görmesini amaçlar, ancak kültürel endüstriler de dahil olmak üzere kültürel ifadenin insan haklarını ve temel özgürlükleri ihlal etmemesi gerektiği konusunda da uyarıda bulunur.<sup>79</sup>

Haklar büyük ölçüde devletlerin topraklarıyla sınırlı olarak tanımlanır, ancak yeni teknolojilerin kullanımı konusu da dahil olmak üzere, uluslararası işbirliği geliştirilmelidir.<sup>80</sup> Pratikte bu, başkalarının insan haklarını ve temel haklarını ihlal etmediği sürece küresel ölçekte kültürel ifadeye izin verilebileceği anlamına gelir. Bununla birlikte, internet –örneğin belli kültürel ifadelerin birden fazla devlet (ya da devlet içi grup) tarafından kendi kültürünün parçası olarak sahiplenilmesi durumunda– çatışma olasılığını artırır.

78 Frau-Meigs D. (2011), *Media matters in the cultural contradictions of the "information society" – Towards a human rights-based governance* ["Bilgi toplumu" nun kültürel çelişkilerinde medya önemlidir – İnsan haklarına dayalı bir yönetişime doğru], Avrupa Konseyi, s. 189 ve devamı; ayrıca bkz. 8. Bölümdeki UNESCO altbölümü.

79 Krşl. UNESCO (2005), *Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions* [Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi Sözleşmesi], Giriş, Madde 1 ve 4.

80 A.g.y., Madde 6, 7 ve 12 ve devamı.



DBTZ belgelerinde de kültürel ve dilsel çeşitliliğe özel bir önem verilir.<sup>81</sup> Bu çeşitlilik kültürel kimliğin geliştirilmesine ve kültürel mirasın korunmasına izin verir. Cenevre Bildirgesi'nde kültürel çeşitlilik "insanlığın ortak kültür mirası" olarak kabul edilir.<sup>82</sup> Bu konuda dillerin çeşitliliği, gerek çevrimiçi içerikte gerekse alan adlarında ve e-posta adreslerinde kullanılan alfabeler ve karakterler açısından özellikle önemlidir. Bu bağlamda, alan adlarının uluslararasılaşması ve Latin alfabesi dışındaki alfabelerin internet adlandırma alanına girmesi olumlu gelişmelerdir. Çok dillilik dilsel güçlendirmeyi geliştirir ve dijital uçurumun bir parçası olan dilsel uçurumun kapatılmasına yardımcı olur.<sup>83</sup>

### 2.1.7. Bilim özgürlüğü

AİHS ya da UMSHS'de açıkça belirtilmiyor olsa da ifade özgürlüğü bilim özgürlüğünü de içerir. Bu hak, "kanaat sahibi olma ve müdahale söz konusu olmaksızın bilgi ve fikir elde etme ve aktarma" özgürlüğünü de içeren ifade özgürlüğünün koruması altındadır. Öğretme, araştırma ve –akademik sistemin kusurları üzerine değer yargıları da dahil olmak üzere– yayın yapma<sup>84</sup> ve bilimsel konferanslar bu özgürlüğün kapsamındadır.<sup>85</sup>

Akademik özgürlük ve kurumsal özerklik, yükseköğretim akademik personelinin durumuna ilişkin tavsiye kararı başta olmak üzere çeşitli UNESCO tavsiyeleriyle de desteklenir.<sup>86</sup> Yeni mecraların yarattığı koşullarda akademik özgürlük yeni güçlükleri de beraberinde getirir. Akademik çalışmaların eskiden de küresel bir boyutu olmakla birlikte, internet –devletlerin ve özel kurumların her zaman hoşuna gitmeyecek bir şekilde– bilimsel bilgilere erişimi ve akademik görüşleri ve bilimsel sonuçları dağıtma imkânlarını önemli ölçüde artırdı. Bu nedenle, internetin sağladığı yeni iletişim araçları ve boyutlar nedeniyle ifade özgürlüğünün bir parçası olarak akademik özgürlüğün önemi artıyor.

81 Krşl. Geneva Declaration of Principles [Cenevre İlkeler Bildirgesi], paragraf 52 ve Tunis Commitment [Tunus Taahhüdü], paragraf 32. Ayrıca bkz. 8. Bölümdeki UNESCO altbölümü.

82 Cenevre İlkeler Bildirgesi, paragraf 52.

83 Krşl. Benedek ve Rao (2012), *Background paper*, 12th Informal ASEM Seminar on Human Rights, "Human rights and information and communication technology", 27-29 Haziran 2012, ASEM, Singapur, s. 71 ve devamı.

84 *Lombardi Vallour / İtalya* (20 Ekim 2009), başvuru no. 39128/05, paragraf 30 d; *Wille / Liechtenstein* (28 Ekim 1999), başvuru no. 28396/95, paragraf 8, 36 ve devamı. Ayrıca bkz. Grabenwarter (2012), s. 312.

85 *Sorguç / Türkiye* (23 Haziran 2009), başvuru no. 17089/03, paragraf 35 ve devamı.

86 Krşl. UNESCO (11 Kasım 1997), Recommendation concerning the status of higher education teaching personnel [Yükseköğretim akademik personelinin durumuna ilişkin tavsiye kararı].

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

### 2.1.8. Yeni bir özgürlük mü? İnternet özgürlüğü ve açıklığı

İnternet ifade özgürlüğü için yeni fırsatlar ve güçlükler yarattı. Peki, bu durum, internette ifade özgürlüğünün yeni bir özgürlük olarak değerlendirilebileceği anlamına gelir mi? Hayır, çünkü 1966 tarihli UMSHS'nin 19. Maddesinde açıkça "başka her türlü mecra yoluyla" ifadesinin geçmesi, 1950 tarihli AİHS'nin 10. Maddesinde örtük bir şekilde aynı fikre yer verilmesi ve Mahkeme'nin de daha sonraki içtihadında aynı yolu izlemesi, ifade özgürlüğünün teknolojik ve toplumsal inovasyona açık olduğunu gösterir.

İnternetin ayırt edici özelliklerinden biri kullanıcılarına sunduğu özgürlük ve açıklıktır. İnternetin tarihi kamusal ve özel çeşitli tarafların kısıtlama çabalarına karşı bu özgürlüğü savunma çabalarıyla doludur ve bu mücadele bugün de devam ediyor. Bir internet aktivisti olan John Perry Barlow, 1996 gibi çok erken bir tarihte internetin bağımsızlığı üzerine bir bildirge yayımladı ve bu bildirgede internetin açıklık ve özgürlük niteliğine vurgu yaptı.<sup>87</sup> Barlow'un başında bulunduğu Kanada merkezli Elektronik Sınır Vakfı başta olmak üzere pek çok STK Barlow'un izinden gitti ve internet özgürlüğünün savunulmasına odaklandı.<sup>88</sup> İnternet yönetişiminin temel ilkelerini tanımlamaya yönelik çabalarda daima açıklık ve ifade özgürlüğü ilkesine de yer verilir.<sup>89</sup>

DBTZ, Cenevre İlkeler Bildirgesi'nde İHEB'nin 19. Maddesini açık bir şekilde tasdik eder,<sup>90</sup> ancak bildirgede bir sonraki paragrafta İHEB'nin görev ve sınırlamaların varlığına değindiği 29. Maddesinin içeriğine de yer verilir.<sup>91</sup> DBTZ sürecinin ikinci aşamasının sonucu olarak ortaya çıkan 2005 tarihli Tunus Taahhüdü'nde belli haklara atıfta bulunulmaksızın İHEB'nin Bilgi Toplumu açısından önemi tasdik edilir.<sup>92</sup>

### 2.1.9. Anonimlik hakkı

Anonim olarak (ya da takma adla) ifade uygulaması, yazılı basında eski bir gelenektir. Kitap yazarlarının yanı sıra bilgi uçurma (whistle-blowing)

87 Barlow J. P., *A declaration of the independence of cyberspace* [Siber Uzayın Bağımsızlığı İçin Bir Bildiri], [http://w2.eff.org/Censorship/Internet\\_censorship\\_bills/barlow\\_0296.declaration](http://w2.eff.org/Censorship/Internet_censorship_bills/barlow_0296.declaration).

88 Bkz. Electronic Frontier Foundation, [www.eff.org/about](http://www.eff.org/about).

89 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Declaration by the Committee of Ministers on Internet governance principles [Bakanlar Komitesi'nin İnternet Yönetişimi İlkeleri Bildirisi], <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835773>.

90 Krşl. DBTZ (12 Aralık 2003), Declaration Principles [İlkeler Bildirgesi], BM Belgesi WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E, paragraf 4.

91 A.g.y., paragraf 55.

92 DBTZ (18 Kasım 2005), Tunis Commitment [Tunus Taahhüdü], BM Belgesi WSIS-05/TUNIS/DOC/7-E, paragraf 2 ve 3.

gibi eleştirel bildirimlerde bulunanlar da bu yolu seçebilirler. Dolayısıyla, internette anonimlik de ifade özgürlüğünün bir parçası olarak değerlendirilir. Bu durum, Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörünün 2011 raporunda da teyit edilmiştir.<sup>93</sup> Hakaret ya da çevrimiçi takipçi tacizcilik gibi anonimlikle artabilen sorunların yanı sıra bilgi uçuranların anonim olarak yaptıkları eleştiriler de hükümetler için rahatsız edici olabiliyor. Bazı devletler kayıt yükümlülükleri getirerek ya da özel yazılımların kullanımı yoluyla anonimlikle mücadele etmeye çalışıyor. Örneğin, İran'da insanlar internet kafeleri kullanmak için kayıt yaptırmak zorundadır ve özel servis sağlayıcılar, örneğin gazetelerin yorum sayfaları kayıt yaptırmayı şart koşar. Facebook başta olmak üzere bazı sosyal ağ servisleri de kullanıcılarının kimliğini bilmek konusunda ısrarcı davranıyor.

Facebook gerçek ad kullanma politikasını, tam adı olan Ahmed Salman Rushdie yerine takma yazar adını kullandığı gerekçesiyle (*Şeytan Ayetleri*'nin yazarı olarak tanınan) yazar Salman Rushdie'nin hesabını kapatmaya kadar vardırırmıştı. Şirket daha sonra yazarın profilindeki adı "Ahmed Rushdie" olarak değiştirdi. Bu, ifade özgürlüğü üzerinde caydırıcı etki yaratabilecek bir politikadır. Salman Rushdie, bu değişiklik üzerine Twitter hesabı üzerinden, Facebook'tan hesabında adını kullanmasına izin vermesini talep etti. Sadece "1 saat 30 dakika" içinde adının eski haline getirilmesini sağladı. Bir yorumcu bu olay üzerine haklı olarak şu yorumu yaptı: "İçimden bir ses Rushdie'nin 115.000'i aşkın takipçisi olmasaydı bunun mümkün olmayacağını söylüyor."<sup>94</sup>

Yasadışı ifadelerin anonimlik örtüsü altında ele alınması nedeniyle ifade özgürlüğünün bir parçası olarak çevrimiçi anonimlik hakkının zarar görmesi tehlikesi vardır. Bu bağlamda, tüm kısıtlamaların AIHS'nin 10. Maddesinin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin uygulamalarıyla geliştirilen kriterlerine uyması gereklidir.

### 2.1.10. Bilgi uçurma (whistle-blowing) hakkı

Bilgi uçurma (whistle-blowing) uygulaması, iş dünyasındaki ya da devletteki kusurların belirlenmesinin bir yolu ve –örneğin yolsuzluk uygulamalarının ifşa edilmesi yoluyla– işleyen bir demokrasi açısından yararlı bir uygulama olarak genellikle desteklenir; hatta bazı devletler de bu uygulamayı destekler. Parlamenterler Meclisi bilgi uçuranların korunmasına ilişkin 2010

93 Krşl. La Rue F. (16 May 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM Belgesi A/HRC/17/27, paragraf 84.

94 Protalinski E. (15 Kasım 2011), *Facebook name battle: Ahmed Salman Rushdie claims victory* [Facebook'ta ad savaşı: Zafer, Ahmed Salman Rushdie'nin oldu], [www.zdnet.com/blog/facebook/facebook-name-battle-ahmed-salman-rushdieclaims-victory/5358](http://www.zdnet.com/blog/facebook/facebook-name-battle-ahmed-salman-rushdieclaims-victory/5358).

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

tarihli kararında bu kişilerin yolsuzlukla ve kötü yönetimle mücadeleye katkısını tanımıştır.<sup>95</sup>

WikiLeaks örneğinde olduğu gibi devlet sırlarının söz konusu olduğu durumlarda ise ifade özgürlüğünün bu şekilde kullanılması tartışmalı olabiliyor. Gizli bilgilerin internette yayımlanmasını tamamen önlemenin herhangi bir yolu olmadığı için, çizginin nerede çekileceği bir sorumluluk meselesidir. Örneğin, muhaliflerin ya da diplomatların hayatlarını tehlikeye atabilecek bilgilerin internette yayımlanması, hatalı uygulamaları ifşa etme hedefiyle orantısız bir girişim olabilir. Bununla birlikte, Article 19 adlı STK başta olmak üzere, Paypal, Amazon ve EveryDNS.net gibi şirketlerin WikiLeaks'in faaliyet göstermesini imkânsız hale getirmek için aldıkları önlemleri eleştirenler haklıdır; çünkü bu önlemler ifade özgürlüğünü de kısıtlayıcı niteliktedir.<sup>96</sup>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin *Heinisch / Almanya*<sup>97</sup> gibi bilgi uçurma davalarındaki içtihadı bu konuda yol gösterici olabilir. Her durumda, bilgi uçurmanın tamamen yasaklanması, çevrimiçi ifade özgürlüğünün gereksiz bir şekilde kısıtlanması anlamına gelecektir. Mahkeme *Guja / Moldova* davasındaki Büyük Daire kararında, bir devlet memurunun işyerindeki yasadışı davranışları ya da ihlalleri ihbar etmek amacıyla gizli bilgileri ifşa etmesinin, güçlü bir kamu yararı söz konusu olduğu için, 10. Maddenin koruması altında olduğunu belirtti.<sup>98</sup>

### 2.2. Diğer hakların doğal sonucu olan haklar: Toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, eğitim hakkı ve bilgiye erişim hakkı

İfade özgürlüğüyle yakından bağlantılı olan birçok hak vardır. Burada bu haklardan üçünü ele alacağız: Çevrimiçi toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, (dijital) eğitim hakkı ve dijital bilgiye erişim hakkı.

Çevrimiçi toplantı ve dernek kurma özgürlüğü, görüş alışverişinde bulunmak ve kanaatleri paylaşmak ya da olumsuz olduğu düşünülen herhangi bir şeyi toplu olarak protesto etmek üzere internet üzerinden toplantı yapma hakkını güvence altına alır. Herkes internet üzerinden başkalarıyla örgütlenebilir. Web sitelerini ziyaret etmek ya da elektronik ağları kullanarak herhangi bir yasal amaçla toplantı yapmak buna dahildir. İnternet yoluyla toplantılara ya da örgütlenmelere erişmek engellemeye ya da filtrelemeye tâbi olmamalı-

95 Bkz. Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi (29 Nisan 2010), "Bilgi uçuranların" korunması üzerine 1729 sayılı Karar (2010); ayrıca bkz. Bakanlar Komitesi'ne verilen 1916 sayılı Tavsiye Kararı (2010).

96 Krşl. Association of Progressive Communications (APC), [www.apc.org/en/pubs/briefs/wikleaks-human-rights-whistleblowers-under-attack](http://www.apc.org/en/pubs/briefs/wikleaks-human-rights-whistleblowers-under-attack). Ayrıca 6. Bölüme de bkz.

97 *Heinisch / Almanya* (21 Temmuz 2011), başvuru no. 28274/08, paragraf 93.

98 *Guja / Moldova (Büyük Daire)* (12 Şubat 2008), başvuru no. 14277/04, paragraf 72.

dır. Bu hak üzerindeki sınırlamalar ifade özgürlüğü sınırlamalarına benzerdir (AİHS'nin 11. Maddesinin 2. paragrafı). İfade özgürlüğü açısından bu hak, herkese görüşlerini ifade etme araçları sağlamak, internette başkalarıyla bir araya gelerek toplu olarak bilgi aramak ya da internet yoluyla toplu eylemde bulunmak anlamına gelir.

Arap Baharı, bu hakkın öneminin en belirgin örneğidir. Mısır'da internet hizmetlerinin kesilerek bu hakkın kullanımının engellenmesi orantısız bir önlemdir. Zaten bu kesinti hükümet tarafından sadece birkaç gün sürdürülebildi.<sup>99</sup> Bu arada geçici kesintilerin olduğu ve hükümetlerin yurttaşların aktivist eylemlerini durdurmak için interneti durdurduğu başka örnekler de oldu. Pratikte, belli web sitelerini engelleme ya da belli içerikleri filtreleme girişimlerinin çoğunun aynı amaçla yapıldığını görüyoruz. Bu girişimler, ancak AİHS'nin 11. Maddesinin 2. paragrafında ya da UMSHS'nin 21. Maddesinde belirtilen hak kısıtlaması kriterlerini karşıladıkları takdirde hukuki açıdan gerekçelendirilebilir.

Dağıtık servis dışı bırakma (distributed denial-of-service - DDoS) saldırılarının toplanma özgürlüğü kapsamına girip girmediği ilginç bir sorudur. Oturma eylemleri gibi caddelerdeki trafiği ya da kısa sürelerle belli bir mağazaya girişi engelleyen şiddet içermeyen toplantılar meşru bir toplanma biçimi olarak kabul edilir. Teknoloji yoluyla belli bir siteye erişimi güçleştirmek de bir protesto biçimi olarak kullanılmıştır.<sup>100</sup> Bununla birlikte, devletlerin bireyleri üçüncü şahısların ifade özgürlüklerine yönelik müdahaleleri karşısında koruma ve bu tür saldırıları yapanların hesap vermelerini sağlama yükümlülüğü de vardır ve bu durum zor bir dengeleme gerekliliği yaratabilir.<sup>101</sup> İnternetin dayanıklılığı çok paydaşlı işbirliğiyle ele alınabilecek ortak bir sorundur.<sup>102</sup>

Eğitim hakkı da ifade özgürlüğüyle yakından bağlantılıdır. Bu hakkın dijital boyutu internet üzerine eğitim alma hakkını ve interneti eğitim için

99 Kettmann M. C. (2012), "Das Internet als internationales Schutzgut: Entwicklungsperspektiven des Internetvölkerrechts anlässlich des Arabischen Frühlings" [Küresel bir koruma nesnesi olarak internet: Arap Baharı bağlamında uluslararası internet hukuku üzerine perspektifler], *Heidelberg Journal of International Law* 72, s. 469-482.

100 Scola N. (13 Aralık 2010), *Ten ways to think about DDoS attacks and "legitimate civil disobedience"* [DDoS saldırıları ve "meşru sivil itaatsizlik" üzerine düşünmenin on yolu], <http://techpresident.com/blog-entry/ten-ways-think-about-ddos-attacks-and-legitimate-civil-disobedience>.

101 Krşl. La Rue F. (16 May 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM Belgesi A/HRC/17/27, paragraf 51-52.

102 Bkz. Avrupa Konseyi, *International and multi-stakeholder co-operation on cross-border Internet* [Sınır ötesi internet için uluslararası ve çok paydaşlı işbirliği], Sınır Ötesi İnternet Geçici Danışmanlık Grubunun Ara Raporu, Doc. H/Inf (2010) 10.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

kullanma hakkını kapsar. İnternetin muhtemel kullanımları konusunda farkındalık (“dijital okuryazarlık”), bir kişinin çevrimiçi ifade özgürlüğünü kullanabilmesinin önkoşuludur. Dijital yayınlara ve öğretim ve öğrenme platformlarına erişim, ifade özgürlüğünün bir parçası olan bilgi özgürlüğüne katkıda bulunur. Yukarıda tartışılan akademik özgürlükler de AİHS’nin 1952 tarihli 1. Protokolünün 2. Maddesinde ve ESKHUS’nin 13. Maddesinde düzenlenen eğitim hakkının bir parçasıdır.<sup>103</sup>

Diğer hakların doğal sonucu olan üçüncü hak, İHEB’nin “güzel sanatlardan yararlanma, bilimsel gelişmeye katılma ve bundan yararlanma hakkı”nın ilan edildiği 27. Maddesinden türetilebilecek olan Bilgiye Erişim (BE) hakkıdır. Bu hak, ESKHUS’nin 15. Maddesinde de teyit edilmiştir ve internetten kültürel olarak yararlanma hakkına temel oluşturur. Dijital kütüphaneler, açık kurslar ve açık erişimli gazetecilik gibi açık erişim girişimleri de bu kapsamdadır. Bunun doğal bir sonucu, herkesin kendisinin yaratıcısı olduğu bilimsel, edebi ve sanatsal ürünlerden kaynaklanan maddi ve manevi menfaatlerin korunmasından yararlanma hakkına sahip olmasıdır (ESKHUS, 15 Madde, 2. paragraf) ve bu hak telif hakları ya da genel olarak fikri mülkiyet hakları gibi bir mülkiyet hakkı olarak da görülebilir. Eğitim hakkı gibi BE hakkı da ifade özgürlüğünün bir önkoşulu olarak kabul edilebilir. BE ile telif hakkı arasında doğru dengeyi kurmak günümüzün temel güçlüklerinden biridir. Devlete ait bilgilere erişim özel sorunlar ortaya çıkarır ve bu sorunlar pek çok ülkede Bilgi Özgürlüğü Yasalarıyla düzenlenir.<sup>104</sup> Bu bağlamda kamu yararının ya da kamuoyu ilgisinin nasıl tanımlanacağı çok önemlidir. Bu duygusal boyutları güçlü olan bir konudur ve bilgi özgürlüğüyle bağlantılı en hareketli faaliyet alanlarından biridir.

Telif hakkı kurumu, telifli içerikler izin alınmaksızın karşıya yüklenebileceği ve kullanıcılar tarafından indirilebileceği için dijital ortamda tehdit altındadır.<sup>105</sup> Article 19 adlı STK, ifade özgürlüğü ile fikri mülkiyet hakları arasındaki ilişkiyi tartışmak üzere Aralık 2012’de Londra’da bir uzmanlar toplantısı düzenledi. Kuruluş, dijital bilgilerin “fikri mülkiyet hakkı” olarak lisanslanmasını, dijital dünyada ifade özgürlüğü açısından sorunlu bir durum olarak değerlendiriyor. Bu nedenle şu anda “Dijital çağda ifade özgürlüğü ve telif hakkı ilkeleri” üzerine çalışıyor.<sup>106</sup>

103 Krşl. Benedek W., “Right to education” [Eğitim hakkı] (2012), *Manual on human rights education* [İnsan Hakları Eğitimi İçin Elkitabı], 3. Basım, s. 251-301.

104 Krikorian G. ve Kapczynski A. (der.) (2010), *Access to knowledge in the age of intellectual property* [Fikri Mülkiyet Çağında Bilgiye Erişim], MIT Press.

105 Krşl. EDRI, *Copyright: challenges of the digital era* [Telif Hakkı: Dijital Çağın Güçlükleri], [www.edri.org/files/paper07\\_copyright.pdf](http://www.edri.org/files/paper07_copyright.pdf).

106 Article 19, *Intellectual property* [Fikri Mülkiyet], [www.article\\_19.org/pages/en/intellectual-property.html](http://www.article_19.org/pages/en/intellectual-property.html); ayrıca kuruluşun politika özetine de bkz.: *Balancing the right to freedom of expression and intellectual property protection in the digital age* [Dijital Çağda İfade Özgürlüğü

Telif hakları ifade ve bilgi özgürlüğü için istisnai bir durumdur; bu hakkın amacı eser sahiplerinin münhasır haklarını korumaktır. Eser sahipleri kendi çalışmalarından yararlanabilmelidir. Özellikle müzik endüstrisi, kor-sanlığın modern biçiminden başka bir şey olmadığını savundukları uygulamalara karşı telif hakkı sistemini korumak için yoğun bir mücadele veriyor. *Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* davasında Mahkeme, verilen ceza hükmünün ve hapis cezasının haklı olduğuna karar verdi (Neij ve Sunde Kolmisoppi internette müzik, film ve bilgisayar oyunları paylaşımında kullanılan en büyük dosya paylaşımı servislerinden biri olan Pirate Bay'in kurucularıdır). Bu karar ifade özgürlüğüne ilişkin 10. Maddeye aykırı olabilirdi, ancak İsveç telif hakları yasasının ciddi bir şekilde ihlal edilmesinin daha öncelikli olduğu değerlendirildi.<sup>107</sup>

Ne var ki, ülkelerdeki hukuki durum farklılık gösterir. Örneğin, Hollanda mevzuatı indirme konusunda özel kopyalama istisnalarına izin verirken,<sup>108</sup> Fransa'daki HADOPI Yasası ve Birleşik Krallık'taki Dijital Ekonomi Yasası yasadışı indirme durumunda kullanıcının internet bağlantısının kesilmesine kadar varan cezalar öngörür. Bu önlemler cezaların orantınlığı tartışmasını yaratırken ifade özgürlüğü üzerine ciddi kaygıların doğmasına da yol açtı. Bazı ülkelerde konuya farklı yaklaşıldı. Avusturya Hükümeti, bir süredir, internet ortaya çıkmadan önce fotokopi makineleri için konan ve halen geçerli olan vergilere benzer şekilde, eser sahiplerinin yasadışı indirmelerden doğan kayıplarını tazmin etmek üzere sabit diskler için genel bir vergi koyma seçeneğini değerlendiriyor. Benzer şekilde Avrupa Komisyonu da Avrupa'daki telif hakkı korumasını modernleştirmek için, farklı ulusal mevzuatları uyumlaştırmaya yardımcı olacak bir direktif başta olmak üzere bazı tasarımlar geliştiriyor ve bu şekilde yaratıcı bir dijital ekonomide hem ifade özgürlüğünü, hem de eser sahiplerinin haklarını daha etkin bir şekilde korumayı hedefliyor.<sup>109</sup>

### 2.3. İnternete erişim hakkı

Yukarıda ele alınan haklardan yola çıkılarak internete erişim hakkı şeklinde bir hak da türetilir, fakat bazı devletler ve konuyla ilgili çevrelerin bazı kesimleri için bu henüz tartışmalı bir konudur. Ne var ki, çevrimiçi bilgi-

---

Hakkı ile Fikri Mülkiyet Koruması Arasında Denge Kurmak].

107 *Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* (19 Şubat 2012), başvuru no. 40397/12, s. 9 ve devamı; ayrıca aşağıda 3.2.2'ye bkz.

108 Krşl. La Rue F. (16 May 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM Belgesi A/HRC/17/27, paragraf 49.

109 Avrupa Komisyonu, Basın Bülteni (5 Aralık 2012), *Commission agrees way forward for modernising copyright in the digital economy* [Komisyon dijital ekonomide telif hakkını modernleştirmek için yol haritasını kabul etti], [http://europa.eu/rapid/press-release\\_MEMO-12-950\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-950_en.htm).



## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

lere erişim kişisel gelişim ve toplumların gelişimi açısından çok önemlidir.<sup>110</sup> Erişim hakkını savunanların argümanı, erişim olmadığı takdirde insanların diğer haklarını, özellikle de ifade özgürlüğünü ve ayrıca çevrimiçi toplanma ya da eğitim hakkını tam anlamıyla kullanamayacağıdır. Bu nedenle internete erişim hakkı, internette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı'ndaki birinci ve en temel haktır.<sup>111</sup>

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, 2007'de yayımladığı "internetin kamu hizmeti olarak değeri üzerine tavsiye kararı"nda "internet erişim ve internet kullanma kapasitesi ve kabiliyeti, Bilgi Toplumunda insan haklarının ve temel özgürlüklerin tam anlamıyla kullanılması ve bunlardan tam anlamıyla yararlanılması için vazgeçilmez önemde olarak kabul edilmelidir" vurgusunu yaptı.<sup>112</sup> Bununla birlikte, internetin zamanla değişebilecek bir teknolojiden ibaret olduğu ve dolayısıyla, üzerinde hak sahibi olunabilecek bir nesneden ziyade, tıpkı elektrik gibi, bir kamu hizmeti olduğu yönünde argümanlar da vardır.<sup>113</sup> Bazıları bir insan hakları enflasyonunun oluşması, yani etkili korumalar sağlanmaksızın yeni insan haklarının ilan edilmesi konusunda da kaygılıdır.<sup>114</sup>

Bu bağlamda, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin "BİT tabanlı mecraların aracılığı ticari ya da başka nedenlerle kullanıcılarını bilgilendirmeksizin ve kullanıcı haklarını ihlal edecek şekilde bilgilere erişimi ve bilgilerin yayılmasını haksız bir şekilde kısıtlayabilir" şeklinde kaygısını ifade ettiğine de dikkat çekilmelidir.<sup>115</sup>

110 Bkz. Global Information Society Watch (2009), *Focus on access to online information and knowledge – advancing human rights and democracy* [Çevrimiçi bilgilere erişime odaklanmak – insan haklarını ve demokrasiyi ileriye taşımak], Association of Progressive Communications (APC) and Humanist Institute for Co-operation with Developing Countries (Hivos) Publishers, ve daha sonraki yıllık basımlar, [www.apc.org/en/node/11030](http://www.apc.org/en/node/11030); erişim konusunda ayrıca bkz. 5. Bölüm.

111 Bkz. Charter of Human Rights and Principles for the Internet [İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı], <http://internetrightrightsprinciples.org/site/charter>.

112 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (7 Kasım 2007), Recommendation on measures to promote the public service value of the Internet [internetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemler üzerine tavsiye kararı], CM/Rec (2007)16.

113 Krşl. Cerf V. (4 Ocak 2012), "Google's chief internet evangelist, Internet access is not a human right" [Google'in baş internet misyoneri: internet erişimi bir insan hakkı değildir], *New York Times*, [www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html](http://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html).

114 Krşl. de Hert P. ve Kloza D. (2012), "Internet (access) as a new fundamental right. Inflating the current rights framework?" [Yeni bir temel hak olarak internet (erişimi). Mevcut haklar çerçevesi için bir enflasyon anlamına mı geliyor?], *European Journal of Law and Technology*, 3 (2012) 3, <http://ejlt.org/article/view/123/268>.

115 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi (2012), Resolution 1877 on the protection of freedom of expression and information on the Internet and online media [İfade özgürlüğünün ve internetteki ve çevrimiçi mecralardaki bilgilerin korunması üzerine 1877 sayılı karar].



Hükümetler genellikle ek yükümlülükler üstlenmekten çekinir ve bu nedenle çoğu hükümet erişimi bir insan hakkı olarak görmeye direnir. Yine de, birçok devletin ulusal mevzuatında (bazı devletlerin anayasasında) internete erişim hakkı sağlayan hükümler vardır.<sup>116</sup>

Erişim meselesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından *Ahmet Yıldırım / Türkiye* davasında da analiz edildi ve bu davada Mahkeme 10. Maddeyi ihlal edecek şekilde bir internet erişimini kısıtlama tespit etti.<sup>117</sup> Bu davada bir asliye ceza mahkemesi, sahibinin Atatürk'ün anısına hakaret ettiği suçlamasıyla bir internet sitesinin engellenmesine hükmetti. Türkiye Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı, mahkemeden, teknik nedenlerle, erişim engelleme kararının başvuru sitesine barındırma hizmeti veren Google Sites'a erişimi kapsayacak şekilde genişletilmesi talebinde bulundu. Bunun sonucunda başvuru, hakkındaki ceza soruşturmasında takipsizlik kararı verilmiş olmasına rağmen, kendi sitesine erişemez hale geldi.

Mahkeme kararında internetin ifade ve bilgi özgürlüğü hakkını kullanmanın başlıca yollarından biri haline geldiğini belirtti. Türk mevzuatında, ilgili Türk mahkemesinin emrettiği gibi, erişimi tamamen engellemek için bir hüküm bulunmadığı gibi Google Sites gibi bir internet alanının toptan engellenmesine de izin verilmiyordu. Üstelik Google Sites'a ceza soruşturmasına tâbi belli bir sitenin engellenmesi gerektiği yönünde bir bildirimde bulunulmamıştı. Dolayısıyla, Türkiye'deki Ceza Mahkemesi, Sözleşme'nin öngörülebilirlik gerekliliğini yerine getirmemişti ve başvurucuya hakkı olan derecede koruma sağlamamıştı. Bu nedenle alınan önlem keyfiydi ve 10. Maddenin ihlali anlamına geliyordu.<sup>118</sup> Mahkeme, özellikle, internet erişimi meselesinin 10. Madde çerçevesinde devlete sorumluluk yüklediğini vurguladı.<sup>119</sup>

Birleşmiş Milletlerin Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü Frank La Rue, 2011 tarihli çığır açan raporunda "internet birçok insan hakkının hayata geçirilmesi için vazgeçilmez bir araç haline geldiği için ..., internete yaygın erişim sağlanması tüm Devletler için bir öncelik olmalıdır" sonucuna ulaşıyor ve "interneti toplumun tüm kesimleri için yaygın bir şekilde mevcut, erişilebilir ve uygun maliyetli hale getirmek üzere" çok paydaşlı bir yaklaşımla etkin politikaların geliştirilmesi gerektiğini savunuyordu.<sup>120</sup> Bu ifadeler bazı-

116 Krşl. Akdeniz Y. (2012), *Freedom of expression on the Internet* [İnternette İfade Özgürlüğü], AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi, Viyana.

117 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

118 Krşl. Mahkeme Kalemî'nin Basın Bülteni (18 Aralık 2012), AİHS 458 (2012).

119 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10, paragraf 53, *Vereinigung demokratischer Soldaten Österreichs et Gubi / Avusturya* (19 Aralık 1994) kararı, paragraf 27'ye atıfla.

120 La Rue F. (26 Nisan 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM Belgesi A/HRC/17/27, paragraf 85.

## 2. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN İÇERİĞİ

ları tarafından BM'nin yeni bir erişim hakkı ilan ettiği şeklinde yorumlansa da, dikkatli bir şekilde okunursa, aslında bir politika önceliği olarak erişim sağlamanın önemini tanıması anlamına geliyordu. La Rue, internetin diğer insan haklarının bir katalizörü olarak önemli bir rol oynadığını düşünüyor ve onu değişim için önemli bir kolaylaştırıcı olarak görüyor. Nitekim internet içeriğine erişim ile erişilebilir altyapı yoluyla fiziksel erişim arasındaki önemli ayrımı tanımlayan da La Rue olmuştur.<sup>121</sup>

Aynı yıl, dört uluslararası ifade özgürlüğü raportörünün yıllık ortak bildirisinde şu ifadeler yer alıyordu: "İfade özgürlüğü hakkını uygulamaya koymak, internete yaygın erişimi geliştirmek konusunda Devletlere bir yükümlülük getirmektedir. İnternete erişim, eğitim hakkı gibi başka haklara saygının geliştirilmesi için de gereklidir".<sup>122</sup>

İnternet Yönetişim Forumu çerçevesinde faaliyet gösteren İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu, bir İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı geliştirdi ve bu belgede ifade özgürlüğü temel haklardan biri olarak tanımlandı. Belgede internete erişim hakkı da ifade özgürlüğünden ve diğer haklardan türeyen bir hak olarak düzenlenir. Belge, basın ve medya özgürlüğünün bilgi toplumu için temel önemde olduğunu da teyit eder.<sup>123</sup>

Bu bölümde internete erişimin ve kanaatlerin ve bilgilerin oluşturulmasının, ifade edilmesinin, alınmasının ve paylaşılmasının geniş bir koruma altında olduğunu gördük. Bununla birlikte, çevrimiçi ifade özgürlüğünün sınırları da vardır. Bazı durumlarda bu kısıtlamalar devletler tarafından ifade özgürlüğünü engellemek ve yurttaşları baskı altına almak amacıyla kötüye kullanılmaktadır. Ancak bazı kısıtlamalar meşrudur. Bir sonraki bölümde Mahkeme'nin ilgili içtihadı ışığında kısıtlamaların meşru olabilmesi için hangi koşulları karşılaması gerektiğini ele alacağız.

---

121 Krşl. a.g.y.

122 International mechanisms for promoting freedom of expression [İfade Özgürlüğünü Geliştirmek İçin Uluslararası Mekanizmalar] (1 Haziran 2011), *Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet* [İfade Özgürlüğü ve İnternet Üzerine Ortak Bildiri], [www.osce.org/form/78309](http://www.osce.org/form/78309).

123 *Charter of Human Rights and Principles for the Internet* [İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı] <http://internetrightsandprinciples.org/wpcharter>; ayrıca bkz. aşağıda 4.3.1.

### 3. Çevrimiçi ifade özgürlüğü için kısıtlamalar

#### 3.1. İlkeler ve sorunlar

Çevrimiçi ifade özgürlüğü için geçerli olabilecek kısıtlamalar ya da müdahalelerle ilgili olarak, pratikte, çevrimiçi içeriğin filtreleme ya da engelleme yoluyla sansürlenmesi gibi pek çok güçlük vardır. Bu güçlükler 5. Bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacak. Bu konuda internetin her yerde bulunması, yaygın erişilebilirliği ve çevrimiçi olarak yayımlanan bilgiler üzerindeki büyük etkisinin yanı sıra, güçlendirici potansiyeli ve uçtan uca yönlendirme ve merkezi olmayan yapı gibi teknolojik özellikleri de dikkate alınmalıdır. Yine de, “çevrimdışı olarak geçerli olan her şey çevrimiçi olarak da geçerlidir” ilkesi uyarınca kısıtlamalarla ilgili kurallar farklılık göstermez. Bu ilke İnsan Hakları Konseyi’nin Temmuz 2012’de internette insan haklarının korunması, geliştirilmesi ve kullanılması üzerine aldığı çığır açıcı kararlar da teyit edildi.<sup>124</sup>

Fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunmasından sorumlu Özel Raportör Frank La Rue, 2011 yılı için yayımladığı etkili raporunda, UMSHS’nin 19. Maddesinde yer alan yükümlülükler üzerine, çevrimdışı içerikle analogi kurarak, istisnai bir önlem olarak çevrimiçi içerikler üzerine getirilecek herhangi bir kısıtlamanın şu kümülatif ve üç aşamalı testten geçmesi gerektiğini öne sürmüştü:

- öngörülebilirlik ve şeffaflık ilkelerinin karşılanması için yasalarda düzenlenmiş olmalıdır,
- UMSHS’nin 19. Maddesinde öngörülen başkalarının haklarını ya da itibarlarını, ulusal güvenliği ya da kamu düzenini, sağlık ya da ahlaki koruma amaçlarından birine yönelik olmalıdır, ve
- gerekli ve ayrıca ilgili hedefe ulaşmak için en az kısıtlayıcı yol olmalıdır (orantılılık ilkesi).

Ayrıca, kısıtlayıcı yasal düzenlemeler bağımsız bir organ tarafından keyfi ve ayrımcı olmayan bir yolla uygulanmak zorundadır ve bu düzenlemelerin kötüye kullanılmasına karşı uygun çözüm yolları mevcut olmalıdır.<sup>125</sup> Bu konu, BM İnsan Hakları Komitesi’nin UMSHS’nin 19. Maddesi üzerine Genel Yorum’unda komitenin içtihadına dayanılarak daha ayrıntılı bir şekilde açıklanıyor.<sup>126</sup> Meşru gerekçelerin daha az olması ve demokratik bir topluma atf

124 BM İnsan Hakları Konseyi (5 Temmuz 2012), Resolution A/HRC/20/8 on the promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet [İnternette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması üzerine A/HRC/20/8 sayılı Karar].

125 La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü üzerine raporu], paragraf 69.

126 İnsan Hakları Komitesi (12 Eylül 2011), General Comment No. 34 on Article 19: Freedoms

### 3. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN KISITLAMALAR

bulunmaması dışında, bu kriterler AIHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafındaki kriterlerle büyük ölçüde aynıdır.

Karşıya yüklenen bilgilerin küresel olarak ulaşılabilir (dolayısıyla her yerde) olması internetin ayırt edici özelliklerinden biridir. Bu nedenle, bu bilgiler çeşitli uluslararası, ulusal ya da uluslararası kurallara tâbidir ve bu durum farklı, hatta belki çelişkili muamelelere yol açabilir. Bunun bir örneği, Avrupa'da ve ABD'de ifade özgürlüğü konusundaki yaklaşımlar arasındaki farktır. İfade özgürlüğünün ABD Anayasasının 1. Ek Maddesinde güvence altına alınması nedeniyle, ABD'de ifade özgürlüğünün sınırları Avrupa'dakinden önemli ölçüde daha geniştir. Nazi propagandası ve Holokost'un inkârı da dahil olmak üzere, AIHS'de yasadışı kabul edilen ırkçı ifadeler ve nefret söylemi ABD'de koruma altındadır.<sup>127</sup> Bu nedenle, ABD, UMSHS'nin nefret söyleminin yasaklanmasına ilişkin 20. Maddesine çekince koydu ve Siber Suçlar Sözleşmesi'nin bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki eylemlerin suç olarak düzenlenmesine ilişkin Ek Protokolü'nü imzalamadı.<sup>128</sup> ABD mahkemeleri çocuk istismarı, özellikle de çocuk pornosu konularında ifade özgürlüğünün kötüye kullanılmasına karşı koruma sağlıyor olmakla birlikte,<sup>129</sup> ABD'deki genel yaklaşım yasadışı ifadelerin ele alınması sorununu ağırlaştırıyor, çünkü farklı standartların geçerli olduğu ABD ya da Avustralya sunucuları kullanılarak Avrupa'daki kurallar devre dışı bırakılabilir.

Ne var ki, Nazi propagandasının açıkça gösterdiği gibi, Avrupa içinde de standartlar farklılık gösteriyor. Bu durum geçerli yargı yetkisi konusunda birçok soruna yol açar.<sup>130</sup> İnternette insan hakları ihlalleriyle ilgili ihtilaflar sık

---

of opinion and expression [Madde 19: Fikir ve ifade özgürlükleri üzerine 34 sayılı Genel Yorum], CCPR/C/GC/34. Ayrıca bkz. BM İnsan Hakları Komitesi raportörünün bu konudaki yorumu; O'Flaherty M. (2012), "Freedom of Expression: Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Human Rights Committee's General Comment No. 34" [İfade Özgürlüğü: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. Maddesi ve İnsan Hakları Komitesi'nin 34 sayılı Genel Yorumu], *Human Rights Law Review* 12:4, s. 627-654.

127 Internet & Jurisdiction Observatory (2013), 2012 in Retrospect [2012'nin Ardından Yıla Bakış], [www.internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/03/2012-in-Retrospect.pdf](http://www.internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/03/2012-in-Retrospect.pdf).

128 Avrupa Konseyi (28 Ocak 2003), Additional Protocol to the Cybercrime Convention concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems [Siber Suçlar Sözleşmesi'nin bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki eylemlerin suç olarak düzenlenmesine ilişkin Ek Protokolü], ETS No. 189.

129 Cuceranu D. (2008), *Aspects of regulating freedom of expression on the Internet* [İnternette ifade özgürlüğünü düzenlemenin çeşitli yönleri].

130 Krşl. de la Chapelle B. ve Fehlinger P. (2012), "Internet and jurisdiction, a global multi-stakeholder dialogue process" [İnternet ve yargı yetkisi, küresel ve çok paydaşlı bir diyalog süreci], *Annual Report* [Yıllık Rapor]; [www.Internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/01/Internet-Jurisdiction-Annual-Report-2012.pdf](http://www.Internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/01/Internet-Jurisdiction-Annual-Report-2012.pdf).

rastlanan bir durumdur.<sup>131</sup> Fransa'daki *Yahoo!* davası bu durumun mükemmel bir örneğidir. Yahoo! Fransa, Nazilikle ilgili eşyaların satışını yasaklayan Fransız yasalarına uymak zorundaydı; şirketin ABD'deki genel merkezinin ise böyle bir yükümlülüğü yoktu.<sup>132</sup> Mevzuatlar ve mahkemeler arasında ortaya çıkan ve 6. Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde açıklanan ihtilaf, küreselleyen medya iletişim ortamlarında ifadeleri kısıtlayarak ortak değerlere ulaşmaya çalışmanın güçlüğüne gösteriyor.

İnternetin küresel niteliği yüzünden kısıtlamaları uygulamanın daha güç olduğu açıktır. Pek çok konuda yasaları devre dışı bırakma imkânları ortaya çıkıyor ve bu durum, Mısır ve Suriye'deki gibi internetin tamamen kesilmesinin ve giderek artan sansürleme girişimlerinin gösterdiği gibi, hükümetlerin aşırı tepkilerine yol açabiliyor.<sup>133</sup>

### 3.2. Kısıtlama kriterleri ve Mahkeme'nin internet davalarındaki uygulaması

İfade özgürlüğü mutlak bir hak değildir. 10. Maddenin 2. paragrafı, ifade özgürlüğünün kullanılmasının getirdiği görev ve sorumluluklarla ilgilidir. Benzer şekilde, UMSHS'nin 19. Maddesinde ifade özgürlüğünün kullanılmasının yarattığı "özel görev ve sorumluluklar"dan bahsedilir. Bu görev ve sorumluluklar, bu hakkı, Sözleşmenin 10. Maddesi için 3. paragrafta tanımlanan belli kısıtlamalara tâbi hale getirir.

#### 3.2.1. Kısıtlama Kriterleri

*Prima facie* olarak ifade özgürlüğünü kısıtlayan her tür önlemin gerekçelendirilmesi gerekir. Bunun için üç kriterin karşılanması gereklidir. Önlem:

- yasalarda öngörülmüş olmalıdır (yasallık),
- bir ya da daha fazla meşru amacı güdüyor olmalıdır (meşruiyet),
- demokratik bir toplumda gerekli olmalıdır (gereklilik). Gereklilik güdülen meşru amaçla orantılılığı da içerir.

131 Bkz. Heissl, Gregor (2011), "Jurisdiction for human rights violations on the Internet" [İnternette insan hakları ihlalleri için yargı yetkisi], *European Journal of Law and Technology*, c. 2, no. 1, s. 1-15; ayrıca 5. Bölüme de bkz.

132 Greenberg M. H. (2004-5), "A return to Lilliput: the *Licra v. Yahoo!* Case and the regulation of online content in the world market" [Lilliput'a dönüş: *Licra / Yahoo!* Davası ve dünya pazarında çevrimiçi içeriğin düzenlenmesi], *1192 Berkeley Technology Law Journal* (18), s. 1191-1258; [www.btlj.org/data/articles/18\\_04\\_05.pdf](http://www.btlj.org/data/articles/18_04_05.pdf), s. 1206.

133 Freedom House, *Freedom on the Net* [Ağda Özgürlük], [www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2012](http://www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2012).

### 3. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN KISITLAMALAR

AİHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafında kısıtlamalar için ulusal güvenlik, toprak bütünlüğü ve kamu emniyeti, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın, başkalarının itibarının ya da haklarının korunması, gizli kalma kaydıyla alınan bilgilerin ifşa edilmesinin önlenmesi ve yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması maddelerini içeren oldukça uzun bir muhtemel nedenler listesi vardır. Bu nedenler, Sözleşme'nin kabul edildiği dönemde, yani 1950 yılında geçerli olan kaygıları yansıtır. Ama, Mahkeme ancak "yasalarda öngörülen" ve bu amaçları gütmek için "demokratik bir toplumda gerekli olan" kısıtlamaları, Sözleşme'nin güvencelerini ihlal etmeyen kısıtlamalar olarak kabul etmektedir. Bu nedenle, bu yayında tartışmanın büyük bölümünü yasallık, meşruiyet ve (orantılılık ögesini de içeren) gereklilikten oluşan bu üç aşamalı teste dayandırabiliriz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ilke olarak, yerleşmiş uygulamalarını internete de uygular. Bu nedenle, zaman içerisinde oluşmuş çok sayıda içtihat<sup>134</sup> internetle ilgili davalar için de geçerlidir. Bununla birlikte, Mahkeme internetin doğasını da dikkate alır. Bu yaklaşım en belirgin olarak devletlerin interneti kısıtlayan önlemlerini ele aldığı örneklerde görülür.

#### 3.2.2. Mahkeme'nin uygulaması

Mahkeme, 2012 yılında baktığı *Ahmet Yıldırım / Türkiye* davasında, başvuru- rucunun ifade özgürlüğü hakkına yapılan müdahalenin AİHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafında şart koşulduğu gibi, yasalarda öngörülmüş, meşru amaçlar güden ve demokratik bir toplumda gerekli bir müdahale olup olmadığını değerlendirdi.<sup>135</sup> Mahkeme bu davada internetin artık ifade ve bilgi özgürlüğü hakkını kullanmanın başlıca yollarından biri haline gelmiş olmasını, Türkiye'deki yetkili mercilerin aldığı önlemlerin yasadışılığının belirlenmesinde ağırlaştırıcı bir etken olarak kabul etti. Söz konusu web sitesine ilişkin olarak kısıtlamanın Türk mevzuatına dayanan meşru bir zemini bulunup bulunmamasını sorgulamamakla birlikte, kısıtlamanın bir yan etki olarak bir üçüncü şahsın ifade özgürlüğünü etkilemesi açısından orantısız bir şekilde aşırı olduğu ve dolayısıyla meşru sonuca ulaşmak için gerekli olmadığı tespitini yaptı.<sup>136</sup>

Demokratik bir toplumda ifade özgürlüğünün yüksek önemi nedeniyle, mümkün olan sınırlamalar sıkı bir yorumlamaya tâbi tutulmalıdır. Mahkeme'nin içtihatları uyarınca, demokratik bir toplumda müdahale ancak "acil bir toplumsal ihtiyaca" yanıt verdiğinde gerekli olur. Mahkeme, kendi rolünü, davayı bir bütün olarak ele alarak devletin eylemini gözden geçirmek ve "eylemin güdülen meşru amaçlarla orantılı olup olmadığını" ve ulusal yet-

134 Verpeaux M. (2010), *Freedom of expression* [İfade özgürlüğü], Avrupa Konseyi.

135 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

136 A.g.y., paragraf 66-68.

kili merciler tarafından öne sürülen nedenlerin “konuyla ilgili ve yeterli” olup olmadığını belirlemek olarak görmektedir.<sup>137</sup>

### *Takdir payı*

Mahkeme ulusal yetkili mercilerin toplumsal gerçeklikleri değerlendirmek konusunda en iyi konumda bulduklarını düşündüğü için, devletlerin acil toplumsal ihtiyacın bulunup bulunmadığını belirlemek konusunda bir takdir hakları vardır. Bununla birlikte, bu hak sınırlıdır ve Mahkeme'nin gözetiminde uygulanır.<sup>138</sup> Mahkeme, *Ovchinnikov* davasında, belli bilgiler halihazırda internette mevcut olsa bile, reşit olmayan bir kişinin mahremiyetinin korunması adına Rus mahkemesinin kısıtlayıcı önleminin tasdik edilmesi gerektiği tespitini yaptı. Reşit olmayan kişileri potansiyel olarak zararlı bilgilerden korumak, *Mouvement Raëlien Suisse* davasında oy kullanan Büyük Daire yargıçlarının çoğunluğu için de belirleyici etken oldu. Bir üçüncü şahıs olarak hareket eden Article 19 adlı STK, internette bilgilerin yayılmasıyla ilgili davalarda bir devletin takdir payının dar olması gerektiğini savundu. Bir web sayfasına dokunulmadığı halde o sayfa için verilen bir referans ya da bağlantının kaldırılması orantısız olarak kabul edilebilirdi.<sup>139</sup>

Bu görüş *Mouvement Raëlien* davasında, “internet mükemmel bir kamusal forum oluşturduğu için, Devletin” –özellikle de bağlantıya yer veren site tarafından kontrol edilmeyen web sayfalarına ilişkin olarak– “bu mecra yoluyla yayılan bilgilere ilişkin takdir payı dardır” görüşünü savunan çok sayıda yargıcın muhalefet şerhiyle de desteklendi.<sup>140</sup>

Yargıç Pinto de Albuquerque, muhalefet şerhinde, başka konuların yanı sıra, “internet tarafsızlığı” ilkesine ve internetin kamu hizmeti değerine dikkat çekiyor ve bu noktadan kullanıcıların ayırıcı olmayan bir şekilde internet tabanlı içeriğe mümkün olan en yüksek erişim düzeyine sahip olmaları gerektiği sonucuna ulaşıyordu. Yargıçların çoğunluğu, ticari konularda ve reklamcılıkta kullanılan ifadeler için geçerli olana benzer geniş bir takdir hakkı lehine oy kullandı.<sup>141</sup>

137 *Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre*, Birinci Bölüm, paragraf 49, *Stoll / İsviçre*, paragraf 101'e atıfla.

138 Krşl. *Aleksey Ovchinnikov / Rusya* (16 Aralık 2010), başvuru no. 24061/04, paragraf 46.

139 *Mouvement Raëlien / İsviçre (Büyük Daire)*, paragraf 47. Bu karar, 8'e karşı 9 oyla, yani mümkün olan en küçük çoğunlukla alındı. Çok sayıda (ortak) muhalefet şerhi de vardı.

140 *Mouvement Raëlien / İsviçre (Büyük Daire)*, Yargıç Pinto de Albuquerque'nin muhalefet şerhi, s. 56. Birden çok yargıç tarafından imzalanan diğer iki ortak muhalefet şerhinde de aynı hükme ulaşıyor, ancak bu hüküm farklı nedenlere dayandırılıyordu.

141 Yargıç Pinto de Albuquerque'nin Muhalefet Şerhi, a.g.y., s. 46-68, alıntı s. 54 ve devamı. ve a.g.y. paragraf 61-62.



### 3. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN KISITLAMALAR

Mahkeme, siyasi tartışmalar ya da siyasi ifade söz konusu olmadığı için, devletlerin telif hakkı ihlallerini düzenleyen yasaları koyarken özellikle geniş bir takdir hakkına sahip olduklarını da değerlendirdi. *Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* davasında Mahkeme, bir dosya paylaşım servisi ("The Pirate Bay") işleterek telif hakkı ihlallerini kolaylaştırma suçu işleyenler için ifade özgürlüğüne müdahale etmenin ve ceza ve zarar tazminatı hükmü vermenin demokratik bir toplumda gerekli olduğuna karar verdi.<sup>142</sup>

*Ovchinnikov* davasında reşit olmayan bir kişinin mahremiyetinin ve itibarının korunmasının önemli olduğu ve kamuoyunu ilgilendiren herhangi bir durumun söz konusu olmadığı gerekçesiyle suç olarak değerlendirilen bilgilerin aynı zamanda internette yer almasının esasa ilişkin bir fark yaratmadığı değerlendirilmesinin yapıldığına dikkat edilmelidir. Merak gerekçesi, söz konusu yazıda olduğu gibi, reşit olmayan kişinin adı gibi ayrıntıların yayımlanması için haklı bir gerekçe oluşturmuyordu.<sup>143</sup> Mahkeme, genel olarak, siyasi ifadelerde ve kamuoyunu ilgilendiren durumlarda ifade özgürlüğüne kısıtlamalarına fazla yer bırakmayan bir kural uygular.<sup>144</sup>

#### *Bağlamın rolü*

Mahkeme bağlama göre ayrımlar yapar. *Stoll / İsviçre* davasında açıkça şöyle demiştir: "Basın özgürlüğü söz konusu olduğunda, 'acil toplumsal ihtiyacın' bulunup bulunmadığı konusunda yetkili mercilerin sadece sınırlı bir takdir hakkı vardır". *Editions Plon / Fransa* davasında Mahkeme, devlet başkanının ciddi bir hastalığının bulunması gibi kamuoyunu ilgilendiren bir durum söz konusu olduğunda Fransa yetkili mercilerinin bir "acil toplumsal ihtiyaç" üzerine karar vermek konusunda sınırlı bir takdir payına sahip oldukları şeklindeki standart uygulamasından yola çıkmıştır. Yetkili merciler bu gerekçeyle "Büyük Sır" adlı kitabı yasaklamıştı ve Mahkeme bu ilk tepkiyi kabul etmişti; fakat yasak yenilenince, Strazburg'daki yargıçlar bu yasağa artık ihtiyaç duyulmadığını değerlendirdiler ve devam eden yasağın orantısız olduğu hükmüne vardılar. Metnin elektronik sürümünün internette mevcut olması, buna karşı Fransız yetkililerinin yasal işlem başlatamayacaklarını düşünmeleri ve bu konunun medyada enine boyuna tartışılmış olması, tıbbi gizliliğin korunmasının artık ağır basan bir gereklilik olarak görülemeyeceği anlamına geliyordu.<sup>145</sup>

142 *Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* (19 Şubat 2013) kabuledilebilirlik kararları, başvuru no. 40397/12, s. 11.

143 *Ovchinnikov / Rusya*, paragraf 50.

144 Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2011), Araştırma Bölümü, *Internet: case law of the European Court of Human Rights* [İnternet: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İçtihatları], s. 12.

145 *Stoll / İsviçre* (10 Aralık 2007), başvuru no. 69698/01, paragraf 105, ayrıca şu davaya atfı yapılmıştır: *Editions Plon / Fransa* (18 Mayıs 2004, kesinleşme 18 Ağustos 2004), başvuru no. 48148/00, paragraf 44 ve 51.



Takdir hakkı genellikle bağlama bağlıdır ve bağlam da *Mouvement Raélien* davasında görüldüğü gibi farklı şekillerde değerlendirilebilir. İnternet kullanımını yazarlar, okurlar, mağdurlar ve başkaları açısından yeni etkenler, bağlamlar ve boyutlar getirebildiği için, ifadenin hem içeriği hem de bağlamı Mahkeme tarafından değerlendirilmek zorundadır.<sup>146</sup> Bu nedenle (aynı içeriğin çevrimdışı olarak yayımlanmasından farklı olarak) yayının internette yapılmasının Mahkeme'nin kararını etkileyip etkilemeyeceği bağlama bağlıdır. Strazburg'daki yargıçlar, belli ifadeleri yasaklamayı gerekli hale getiren bir acil toplumsal ihtiyaç olup olmadığını değerlendirirken çevrimiçi ve çevrimdışı davalarda farklı gereklilik standartları uygulamaya devam ediyorlar. Savunmasız durumda olmaları nedeniyle reşit olmayan kişilerin ya da gençlerin haklarının korunmasına özellikle önem veriliyor. Dolayısıyla, dijital çağda ifade özgürlüğü internet yayıncılığının yeni bağlamını içeriğiyle aynı ölçüde dikkate almayı gerektiriyor.<sup>147</sup>

### *Başkalarının haklarının korunması*

Mahkeme şimdiden birçok davada internette ifade özgürlüğü ile başka haklar arasında denge kurmak zorunda kaldı. Bu davalardan çoğu özel hayat hakkıyla ilgiliydi. İnternette gizlilik ve ifade özgürlüğü meselesi, uluslararası tartışmalarda da temel bir kaygı konusudur.<sup>148</sup> Mahkeme *K.U. / Finlandiya* davasında şu ilkeyi ortaya koydu:

telekomünikasyon ve internet hizmetlerinin kullanıcılarının kendi gizliliklerine ve ifade özgürlüklerine saygı duyulması konusunda bir güvenceye sahip olmaları gerekli olmakla birlikte, bu tür bir güvence mutlak olamaz ve bazen kamu düzeninin sağlanması ya da suçun önlenmesi ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması gibi başka meşru zorunlulukların gerisinde kalmak zorundadır.

Bu davada “başkalarının hakları” ile kastedilen AİHS'nin 8. Maddesinin koruması altında olan özel hayata saygıydı. Bilinmeyen bir kişi, 12 yaşında bir erkek çocuk olan başvurucunun bilgisi dışında internetteki bir arkadaşlık sitesine onun adına cinsel içerikli bir ilan koymuştu. İlanda başvurucunun kişisel bilgileri veriliyor ve bir erkekle duygusal yakınlık kurmak istediği belirtiliyordu. Başvurucunun fotoğrafı, web sayfasının bağlantısı ve telefon numarası da ilana konmuştu.

146 Cuceranu D. (2008), *Aspects of regulating freedom of expression on the Internet*, s. 179 ve devamı.

147 Karanasiou A. P. (2012), “Respecting context: a new deal for free speech in the digital era” [Bağlama önem vermek: Dijital çağda ifade özgürlüğü için yeni bir anlaşma], *European Journal of Law and Technology*, c. 3 (2012) 3.

148 Bkz. Mendel T., Puddephatt A., Wagner B., Hawkin D. ve Torres N. (2012), *Global survey on Internet privacy and freedom of expression* [İnternette gizlilik ve ifade özgürlüğü üzerine küresel anket], UNESCO Publishing, s. 50 ve devamı.

### 3. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN KISITLAMALAR

Başvurucu ilandan haberdar olduğunda polise başvurmuş, polis söz konusu kişinin kimliğini belirlemeye çalışmış, fakat servis sağlayıcısı gizlilik kurallarına bağlı kalmak zorunda olduğu gerekçesiyle bu bilgiyi açıklamayı reddetmişti. Mahkemeler de bu konuda açık yasal hükümler bulunmadığı için servis sağlayıcısına kimliği açıklama emri vermeyi kabul etmemişlerdi. Mahkeme, özellikle bir çocuğun savunmasız olduğu bir yaşta fiziksel ve ruhsal sağlığı açısından potansiyel bir tehditle karşı karşıya kalması nedeniyle, özel hayat hakkının ihlali durumunun varlığını tespit etti. İnternetin suç faaliyetlerinde bulunma amacıyla kullanılması tehlikesi iyi bilindiği için, devlet çocukları pedofillerden korumak için bir sistem geliştirmiş olmalıydı: “Bu bağlamda koruma için birbiriyle rekabet içinde olan çeşitli talepler arasında uzlaşma sağlayacak çerçeveyi sağlamak yasa koyucunun görevidir.”<sup>149</sup> Mahkeme reşit olmayan kişilerin ve gençlerin özel hayatlarının ve itibarlarının korunmasına, örneğin onların adlarının ve kimliklerinin internette yayımlanmamasına özel bir önem verir,<sup>150</sup> çünkü böyle bir durum onların çevrimiçi seks avcılarının hedefi ya da çocuk istismarının başka türlerinin kurbanları olmaları riskini yaratır.

Dolayısıyla, asıl sorumluluk devletlerdedir; devletler internet ortamında tüm insan haklarına saygı, koruma ve imkân sağlamakla yükümlüdür. Reşit olmayan kişilerin insan haklarını korumak, internet araçlarını etkin surlurmalara izin vermek için müşterilerine ilişkin bilgileri ifşa etmeye zorlamayı içerebilir. Bu durum, elbette, tarafların ifade özgürlüklerini sınırlayabilir, ancak 10. Madde başkalarının haklarını korumak gibi meşru bir amaç güden ifade özgürlüğü müdahaleleri için bir istisna içermektedir.

*Perrin / Birleşik Krallık* davasında başvuru, ifade özgürlüğü kapsamında bir web sitesinde müstehcen malzemeler yayımlama özgürlüğü olduğunu iddia ediyordu. Ne var ki, Mahkeme, ahlakı ve başkalarının, özellikle de çocukların haklarını koruma ihtiyacının, hiçbir yaş kontrolü olmaksızın herkesçe erişilebilen ve küçükler tarafından kolayca bulunabilecek bir ön izleme sayfasında ciddi derecede müstehcen resimler yayımlanması fiili için bir ceza mahkûmiyeti verilmesine haklı bir gerekçe oluşturduğu hükmüne vardı.<sup>151</sup>

*Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre* davası, dünya dışı varlıklardan bir mesaj getirdiğini iddia eden, klonlanma propagandası yapan ve bazı üyeleri reşit olmayan kişilerle cinsel faaliyetlerde bulunmakla suçlanmış bir derneğin web sitesi adresini tanıtan bir posterin otoyol kenarına yerleştirilmesinin yasaklanmasıyla ilgiliydi. Mahkeme bu davada, küçük bir çoğunlukla, yasağın orantılı ve sağlık ve ahlakı korumak ve suçu önlemek için gerekli olduğu sonucuna

149 K. U. / *Finlandiya* (2 Aralık 2008), başvuru no. 2872/02, paragraf 41-50.

150 *Ovchinnikov / Rusya* (16 Aralık 2010), başvuru no. 24061/04, paragraf 49-50.

151 *Perrin / Birleşik Krallık* (18 Ekim 2005), başvuru no. 5446/03, Kabuledilebilirlik Kararı.

ulaştı.<sup>152</sup> Bu davada, Büyük Daire ikiye bölünerek birbirine yakın oranlarda iki ayrı görüş benimsedi ; azınlıkta kalan yargıçlar görüşlerini birkaç muhalefet şerhinde açıkladılar. İnternetin doğasına ve rolüne değindikleri için bu metinleri analiz etmek de yerinde olacaktır.

*Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* davasında Mahkeme, “davacının söz konusu malzemeler üzerindeki telif hakkını koruma”nın kısıtlamanın güttüğü meşru bir amaç olduğu sonucuna ulaştı. Dolayısıyla, verilen mahkûmiyetler ve tazminatlar, “başkalarının haklarının korunması” (ve “suçun önlenmesi”) şeklinde meşru amaçlar güdülerek verilmişti.<sup>153</sup>

#### *Halihazırda internette mevcut olan bilgiler*

Mahkeme *Ovchinnikov* davasında belli bilgilerin halihazırda internette mevcut olmasının belli durumlarda gazetecilerin kişilerin özel ya da aile hayatlarına saygı göstermemeleri için bir özür oluşturamayacağı hükmünü verdi. Bu davada, bir gazeteci bir yaz kampında bir şiddet olayına karışan reşit olmayan bir kişinin kimliğini açıklamıştı ve olayla ilgili bilgiler internette yayımlanmış durumdaydı.<sup>154</sup>

Mahkeme *Editions Plon / Fransa* davası gibi bazı başka davalarda gizli bilgilerin zaten internet dahil olmak üzere kamusal alanda bilinir hale gelmiş olmasının bu bilgilerin korunmasındaki yararı önemli ölçüde azalttığını ve artık ağır basan bir gereklilik olamayacağını savunmuştu,<sup>155</sup> oysa *Ovchinnikov* davasında zaten kamusal alanda olsa bile bu bilgilere kısıtlama getirmenin haklı görülebileceği değerlendirmesini yaptı, çünkü olayın ayrıntıları genel önemi haiz bir siyasi ya da kamusal tartışma kapsamında açıklanmış değildi. Mahkeme, *Von Hannover / Almanya* davasında<sup>156</sup> da aynı mantığı devam ettirerek bir kişinin özel hayatının ayrıntılarının sadece okurların merakını gidermek amacıyla yayımlanması durumunda kişinin özel hayatının korunmasının gazetecinin ifade özgürlüğüne ağır basacağı hükmüne vardı.<sup>157</sup>

#### *Medyanın özel sorumlulukları*

Mahkeme, *Fatullayev / Azerbaycan* davasında gazetecilerin ifade özgürlüklerini kullanmalarıyla bağlantılı özel sorumluluklarının internette, örneğin herkese açık internet forumlarında bilgi yayımladıklarında da geçerli olduğu

152 *Mouvement Raelien Suisse / İsviçre* (13 Temmuz 2012), başvuru no. 16354/06, paragraf 72; kararda Dairenin 13 Ocak 2011 tarihli Hükmü teyit edildi.

153 *Neij ve Sunde Kolmisoppi / İsveç* (19 Şubat 2013), başvuru no. 40397/12, s. 10.

154 *Ovchinnikov / Rusya* (16 Aralık 2010), başvuru no. 24061/04, paragraf 50-52.

155 *Editions Plon / Fransa* (18 Mayıs 2004), başvuru no. 58148/00, paragraf 53.

156 *Von Hannover / Almanya* (24 Haziran 2004), başvuru no. 59320/00, paragraf 65.

157 *Ovchinnikov / Rusya*, paragraf 50.

### 3. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN KISITLAMALAR

hükmüne vardı.<sup>158</sup> Başvurucu, sık sık hükümeti eleştiren ve bunun sonucunda birçok hakaret davasıyla ve mahkûmiyetle karşılaşmış olan iki gazetenin kurucusu ve genel yayın yönetmeniydi. Örneğin, gazetelerinden biriyle do laylı olarak bağlantılı olan ve herkesin erişimine açık bir internet forumunda Azeri birlikleri hakkında ciddi ithamlarda bulunmuştu. Bu ithamlarla ilgili kovuşturma bir ceza mahkûmiyetiyle ve hapis cezasıyla sonuçlandı. Mahkeme, savunulan argümanları dikkatli bir şekilde değerlendirdikten sonra yazarın, “abartılı ve provokatif iddialar” ortaya atmakla birlikte, genel ilgiye hitap eden konular üzerine bilgi aktarma görevini yerine getirirken gazetecilik özgürlüğünün sınırlarını aşmadığı sonucuna ulaştı. İnternette yayımlandıklarından dolayı iftiradan mahkûm olması bir “acil toplumsal ihtiyacı” karşılamıyordu ve orantılılık gerekliliği karşılanmamıştı.<sup>159</sup> Mahkeme bir basın suçundan dolayı gazetecilere hapis cezası verilmesinin ancak –nefret söylemi ya da şiddete teşvik gibi– başka temel hakların ciddi şekilde zarar gördüğü istisnai durumlarda 10. Maddeye uygun olacağı görüşünü yineledi. Mahkeme her iki ceza mahkûmiyetinde de ihlal tespit ederek başvurunun derhal serbest bırakılmasına hükmetti.<sup>160</sup>

Mahkeme, internet arşivleriyle bağlantılı sorumluluklara ilişkin olarak, *Times Newspapers Limited / Birleşik Krallık* davasında, bir internet arşivinde bulunan bir yazıyla ilgili olarak uygun bir uyarı yayımlama gerekliliği getirmenin –aynı yazı gazetenin basılı kopyasında yayımlanınca bir hakaret davası açıldığının farkında olmasına rağmen– ifade özgürlüğüne orantısız bir müdahale teşkil ettiği görüşüne katılmamıştır.<sup>161</sup> Genel olarak, internet arşivlerinin korunması, kamuoyuna önemli bir eğitim ve tarihsel araştırma kaynağı sunmak açısından basının değerli bir ikincil rolü olarak değerlendirilmiştir.<sup>162</sup>

#### *Siyasetçilerin sorumlulukları*

Bir siyasetçinin web sitesinde yabancı düşmanlığı niteliğinde yorumlarda bulunmasıyla ilgili olan *Féret / Belçika* davasında Mahkeme, mahkûmiyetin gerekçesi olarak göçmen topluluğun haklarını korumak için bir acil toplumsal ihtiyaç bulunduğunu tespit etti. Mahkeme’nin kararına göre, kullanılan dil açıkça ayrımcılığı ve ırkçı nefreti teşvik ediyordu ve seçim sürecinde olunması bu durum için bir mazeret olamazdı.<sup>163</sup> Bununla birlikte, bir ağ yöneticisine bir belediye başkanına alenen hakaret ettiği için verilen ceza mahkûmiyeti

158 *Fatullayev / Azerbaycan* (22 Nisan 2010), başvuru no. 40984/07, paragraf 94 ve 95; ayrıca 2. Bölüme de bkz.

159 Hakaret ve internet konusunda ayrıca bkz. 5.7.

160 *Fatullayev / Azerbaycan*, paragraf 100, 101, 103 ve 177.

161 *Times Newspapers Ltd. / Birleşik Krallık* (10 Mart 2009), başvuru no. 1 ve 2, başvuru no. 3002/03 ve 23676/03, paragraf 47.

162 A.g.y., paragraf 45.

163 *Féret / Belçika* (16 Temmuz 2009), başvuru no. 15615/07.

(ağ yöneticisi başkanı olduğu bir derneğin web sitesinde yayımlanan bir yazısında belediye başkanının kentsel projelerini eleştirirken ona “kent diktatörü Çavuşesku” demiş ve başka hakaretlerde de bulunmuştu) aşırı bulundu, çünkü bu sözler büyük ölçüde belediye politikalarının eleştirisi çerçevesindeki değer yargılarıydı, dolayısıyla Sözleşme’nin koruması altında olan siyasi tartışma kapsamındaydı ve bu da mahkûmiyeti orantısız hale getiriyordu.<sup>164</sup>

Ancak, Mahkeme, *Willem / Fransa* davasında seçilmiş bir temsilci olarak bir belediye başkanının İsrail’in Filistin politikasını protesto etmek amacıyla İsrail ürünlerine karşı ayrımcılık yapılması çağrısında bulunmasının ve bu çağrısını belediyenin web sitesindeki açık bir mektupla yinelemesinin genel ilgiye yönelik bir konunun özgürce tartışılması kapsamına girmediği hükmüne vardı. Siyasi mesajın ayrımcı –ve dolayısıyla cezalandırılabilir– niteliği internette yayımlanmasıyla daha da ağırlaşmıştı. Bu kararda, siyasi tartışmanın korunması kadar belediye başkanının işlevi de önemli bulunmuştu. Bir belediye başkanı olarak temsil ettiği yönetim birimini yönlendirirken belli bir tarafsızlığı ve ölçülülüğü koruma yükümlülüğü vardı. Başvurucunun belediye meclisinde herhangi bir tartışma ya da oylama yapmaksızın belediye hizmetlerini ayrımcı bir eylemin parçası haline getirmesi genel ilgiye hitap eden bir konunun özgürce tartışılmasını desteklemek olarak görülemezdi.<sup>165</sup>

### 3.3. Sonuç

İnternetin, ifade özgürlüğünün doğasında ya da bu özgürlüğün korunmasının sınırlarında temelde bir değişiklik yaratmadığını görebiliyoruz. İfade özgürlüğü pek çok insan hakkı için temel bir katalizördür. Ancak, internet insan hakları ihlallerini de yoğunlaştırdığı ve bu ihlallerin potansiyel zararlarını artırdığı için, kısıtlamalara ilişkin yasal düzenlemeler ve uygulamalar da buna uygun şekilde geliştirilmelidir. Tekerleği yeniden icat etmeye çalışmak yerine, ifade özgürlüğünün meşru kısıtlamaları için yaygın olarak kullanılan üç aşamalı test, çevrimiçi bir bağlantının söz konusu olduğu durumlar için de uygulanır. Bazı küçük ayrımlar gerekli olmaya devam edecektir, ama ilke ayıdır: Çevrimdışı olarak yasal olan çevrimiçi olarak da yasaldır ve çevrimdışı olarak yasak olan çevrimiçi olarak da korunmaz. Ancak bu ilke uygulanırken internetin büyütücü ve küreselleştirici etkisi de dikkate alınmak zorundadır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, bunu yaparken, giderek evrilen içti-hadiyla iki güçlüğe yanıt vermek zorundadır: İfade özgürlüğüyle ilgili kararlarında geliştirdiği standartlarını desteklemek ve bu standartları –her yerde bulunması, eşzamansızlığı ve büyütücü doğası gibi kendine özgü özelliklerini dikkate alarak ve güçlendirici potansiyelini dikkatli bir şekilde değerlendirerek– internete uygulamak. Mahkeme, 5. ve 6. Bölümlerde örneklerle

164 *Renaud / Fransa* (25 Şubat 2010), başvuru no. 13290/07, paragraf 36-43.

165 *Willem / Fransa* (16 Temmuz 2009), başvuru no. 10883/05, paragraf 36-38.

### 3. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ İÇİN KISITLAMALAR

açıklandığı gibi, henüz çevrimiçi ifade özgürlüğüyle ilgili tüm güçlüklerle çözüm getirmeyi başaramamıştır. *Yankovskis / Litvanya*<sup>166</sup> davası ve henüz karara bağlanmayan diğer davalar Mahkeme'nin internete erişimi değerlendirmesi için yeni fırsatlardır.<sup>167</sup> Dolayısıyla, Mahkeme'nin önümüzdeki yıllarda çevrimiçi ifade özgürlüğünün sınırlarını daha net bir şekilde çizmesi mümkün olabilecektir.

---

166 Bkz. *Jankovskis / Litvanya*, başvuru no. 21575/08.

167 Bkz., örneğin, *Akdeniz / Türkiye*, başvuru no. 20877/10.

#### 4. Avrupa Konseyi'nin ve devlet dışı aktörlerin standart belirleme çalışmaları

İfade özgürlüğünün korunmasının (2. Bölümde açıklandığı gibi) pek çok farklı yönleri ve (3. Bölümde analiz edildiği gibi) belli kısıtlamaları vardır. Bununla birlikte, çevrimiçi ifade özgürlüğünün rolü, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin geliştirmiş olduğu insan hakları normlarına saygı göstermek, bunları korumak ve uygulamaya koymakla ilgili olarak devletlerin görevlerinin sınırlarını çizmekle bitmez. Bu bölümde Avrupa Konseyi'nin ve devlet dışı aktörlerin kılavuz ilkeleriyle, tavsiye kararlarıyla, davranış kurallarıyla ve pozitif uygulamalarıyla ifade özgürlüğünün uygulamaya konması için nasıl standartlar belirlediklerini göstereceğiz. Öncelikle, internet yönetiminde insan haklarının önemine yönelik taahhütlere odaklanacağız. Daha sonra, Avrupa Konseyi'nin faaliyetlerini, tavsiye kararlarını ve bildirimlerini ve uluslararası şirketlere yönelik kılavuz ilkelerini ele alacağız. Devlet dışı aktörler de çevrimiçi ifade özgürlüğüne önemli katkılarda bulundular. Özellikle ifade özgürlüğünün korunmasında şeffaflığın önemine bakacağız.

##### 4.1. Bağlam: internet yönetiminde insan haklarının rolü

İnsan hakları ve internet yönetimi yakından bağlantılıdır. Ancak, İnsan Hakları Konseyi'nin çevrimiçi insan haklarının çevrimdışı insan haklarıyla aynı korumaya sahip olduğunu teyit eden 2012 tarihli kararına ulaşmak için uzun ve zorlu bir yoldan geçmek gerekti. İki aşamalı olarak gerçekleştirilen (Cenevre 2003 ve Tunus 2005) Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (DBTZ) çerçevesinde internetin düzenlenmesine yönelik çabalar, kısa sürede internet yönetiminde insan haklarının rolünün tam olarak ne olduğu sorununu ortaya çıkardı ve bu sorun özellikle sivil toplumun oluşturduğu İnsan Hakları Kozası tarafından ele alındı.<sup>168</sup> 2003'te Bilgi Toplumu, İnsan Hakları ve İnsan Onuru üzerine düzenlenen uluslararası bir sempozyumda internet yönetimi için insan haklarının güçlükleri vurgulandı.<sup>169</sup>

Hem Cenevre, hem de Tunus belgeleri İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ve özellikle de ifade özgürlüğüne açık atıflar içerir. 2003 tarihli Cenevre İlkeler Bildirgesi, İHEB'nin fikir ve ifade özgürlüğü üzerine 19. Maddesinin ve daha

168 Bkz. Jørgensen R. F. (der.) (2006), *Human rights in the global information society* [Küresel Bilgi Toplumunda İnsan Hakları], ve Jørgensen (2013), *Framing the net: the Internet and human rights* [Ağ İçin Bir Çerçeve Oluşturmak: internet ve İnsan Hakları]; ayrıca Benedek W. (2008), "Internet governance and human rights" [İnternet yönetimi ve insan hakları], Benedek, Bauer and Kettemann (der.), *Internet governance and the information society* [İnternet Yönetimi ve Bilgi Toplumu], s. 31-49.

169 Statement on human rights, human dignity and the information society [İnsan hakları, insan onuru ve bilgi toplumu üzerine açıklama], [www.pdhre.org/wsis/statement.doc](http://www.pdhre.org/wsis/statement.doc). Sempozyum, Avrupa Komisyonu ve İHYK'nın işbirliği ve İsviçre Hükümeti'nin desteğiyle PDHRE adlı STK tarafından düzenlendi.

#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARINI

özeli olarak basın özgürlüğünün, bilgi özgürlüğünün ve ayrıca Bilgi Toplumunun temel bir unsuru olarak medyanın bağımsızlığının, çoğulculuğunun ve çeşitliliğinin bir teyidini de içeriyordu.<sup>170</sup> 2005 tarihli Tunus Taahhüdü'nde ise Cenevre İlkeler Bildirgesi'nin 4. ve 55. paragrafları teyit edildikten sonra "ifade özgürlüğünün ve bilgilerin ve fikirlerin özgürce akışının Bilgi Toplumu için temel önemde ve kalkınma için yararlı" olduğu şartı da öne sürülüyordu.<sup>171</sup>

#### 4.2. Avrupa Konseyi'nin faaliyetleri: farkındalık yaratma ve standart belirleme

Avrupa Konseyi, farkındalık yaratma çalışmaları yürüterek ve sözleşmeler, standartlar ve kapasite oluşturma şeklinde üç adımlı bir yaklaşım izleyerek bilgi toplumunda insan haklarının rolünü geliştiren temel uluslararası kuruluş haline geldi.<sup>172</sup> Burada Avrupa Konseyi'nin çevrimiçi ifade özgürlüğünde standart belirleyici rolünü analiz edeceğiz. Özellikle yıllar içerisinde Bakanlar Komitesi tarafından benimsenen çeşitli tavsiye kararları genellikle üye devletlere yöneliktir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararlarında da internet bağlamında 10. Maddenin anlamını aydınlatmak için düzenli olarak bu tavsiyelere atıfta bulunulur.<sup>173</sup> Bu tavsiyeler internet yönetişimi ve insan hakları üzerine uluslararası diyaloga değerli bir katkı oluşturur.

Avrupa Konseyi, daha Mayıs 2003'te internette İletişim Özgürlüğü Bildirisini kabul etti ve bu Bildiride internette ifade özgürlüğü ve bilgilerin özgürce dolaşımı teyit edildi. Bildirinin hüküm bölümünde üye devletler için hepsi de ifade özgürlüğüyle ilgili olan yedi ilke tanımlanıyordu. Buna göre, internetteki içeriğe getirilen kısıtlamalar başka yollarla sunulan içeriğe getirilen kısıtlamaların ötesine geçmemelidir; devletler engelleme ya da filtreleme yoluyla internetteki bilgiler üzerinde önceden herhangi bir kontrol kurmamalıdır; servis sağlayıcılarının internet içeriği üzerinde sadece sınırlı bir sorumluluğu olmalıdır ve kullanıcıların anonimlik yoluyla kimliklerini açıklamama kararına saygı duyulmalıdır.<sup>174</sup>

Daha sonra, Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve Bilgi Toplumu Uzmanları Grubu'nu kurdu ve bu Grup 2005 ile 2011 yılları arasında yaptığı 10 toplan-

170 DBTZ (12 Aralık 2003), belge no. WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E, paragraf 4 ve 55.

171 DBTZ (18 Kasım 2005), belge no. WSIS-04/TUNIS/DOC/7-E, paragraf 4.

172 Benedek W. ve Kettemann M. C. (2010), "The Council of Europe and the information society" [Avrupa Konseyi ve bilgi toplumu], Kicker R. (der.), *The Council of Europe, Pioneer and guarantor for human rights and democracy* [Avrupa Konseyi: İnsan Hakları ve Demokrasi İçin Bir Öncü ve Garantör], s. 109-115.

173 Bkz. örneğinin, *Pravoye Delo Yayın Kurulu ve Shtekl / Ukrayna*, paragraf 30 ve *Yıldırım / Türkiye*, paragraf 26.

174 Bakanlar Komitesi (28 Mayıs 2003), Declaration on Freedom of Communication on the Internet [İnternette İletişim Özgürlüğüne İlişkin Bildiri].



tıda, Bakanlar Komitesi için Medya ve Yeni İletişim Hizmetleri (Media and New Communication Services - CDMC) Yönetim Komitesi yoluyla önemli girişimler ve tavsiyeler üretti.<sup>175</sup>

### 4.2.1. Tavsiye kararları ve bildirimler

2005'te, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi bilgi toplumunda insan hakları ve hukukun üstünlüğü Bildirisini kabul etti. Bu Bildiride "ifade, bilgi ve iletişim özgürlüğü dijital olmayan bir ortamda olduğu gibi dijital bir ortamda da saygı görmelidir ve AİHS'nin 10. Maddesinde öngörülenler dışında bir kısıtlamaya tâbi tutulmamalıdır" ilkesine bir kez daha yer verildi.<sup>176</sup>

Avrupa Konseyi'nin 2005'te Varşova'da gerçekleştirilen 3. Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde kuruluşa bilgi toplumunda insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygıyı sağlamaya yönelik ilkeler ve kılavuz ilkeler geliştirme ve bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) kullanımının yarattığı güçlükleri ele alarak bu teknolojilerin kötüye kullanılmasından kaynaklanan ihlallere karşı insan haklarını koruma çağrısında bulunuldu.<sup>177</sup>

2007'de, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi yeni bilgi ve iletişim ortamında ifade ve bilgi özgürlüğünü geliştirmeye ilişkin bir Tavsiye Kararı kabul etti ve bu kararda bireysel kullanıcıların ve yeni bilgi ve iletişim ortamına erişimin güçlendirilmesi vurgulandı, ancak "özgür ifade hakkı ile bu yeni ortamda bilgiyi aktarma ve insan onuruna ve başkalarının haklarına saygı duyma arasında adil bir denge kurulmalıdır" ifadesine de yer verildi.<sup>178</sup>

Aynı yıl Bakanlar Komitesi'nin kabul ettiği internetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı temel önemdedir. Kararda kamu hizmeti değeri, "insanların gündelik faaliyetleri (iletişim, bilgi, ticari işlemler) için temel bir araç olarak internete duydukları önemli ihtiyaç ve bunun sonucu olarak internet hizmetlerinin erişilebilir, hesaplı, güvenli, güvenilir ve kesintisiz olması yönündeki meşru beklenti" olarak anlaşılır.<sup>179</sup> Kararda "üye devletler bilgi toplumunda insan haklarını ve hukukun

175 Tüm faaliyetlere bir genel bakış için bkz.: [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-S-IS/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-S-IS/default_en.asp).

176 Bakanlar Komitesi (13 Mayıs 2005), Declaration on human rights and the rule of law in the information society, CM/Rec(2005)56 nihai metin.

177 Bkz. Varşova Bildirisinin ekindeki Eylem Planı (17 Mayıs 2005), belge no. CM(2005)80, paragraf 5.

178 Bkz. Bakanlar Komitesi (26 Eylül 2007), Recommendation CM/Rec(2007)11 on promoting freedom of expression and information in the new information and communication environment.

179 Bkz. Bakanlar Komitesi (7 Kasım 2007), Recommendation CM/Rec(2007)16 on measures to promote the public service value of the Internet.

#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARI

üstünlüğüne saygıyı korumaya ve, mümkün olduğunda, artırmaya yönelik politikalar kabul etmeli ya da geliştirmelidir” şartı yer alır. İnternette ifade, bilgi ve iletişim özgürlüğü hakkına özellikle önem verilmelidir. Üye devletler kısıtlamaların, Mahkeme tarafından yorumlandığı şekliyle AİHS'nin 10. Maddesiyle uyumlu olmasını sağlamalıdır.<sup>180</sup>

Bu tavsiye kararlarının bir uygulamasını Bakanlar Komitesi'nin 2008 tarihli internet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararında görüyoruz. Bu kararda, kullanıcıların internet filtrelerini bilmeleri, anlamaları ve etkin bir şekilde kullanabilmeleri, onların insan haklarını, özellikle de ifade ve bilgi özgürlüğü haklarını tam olarak kullanabilmeleri için kilit önemde kabul edilmektedir. Bu amaçla, üye devletlere yönelik olarak, özel sektörle ve sivil toplumla işbirliği içinde uygulamaya konacak bir dizi tavsiye kararı çıkarılıyor.<sup>181</sup>

İfade özgürlüğü, “kullanıcılar, ücretsiz olarak sunulması ya da sunulmasından bağımsız olarak, tercih ettikleri internet tabanlı içeriklere, uygulamalara ve hizmetlere tercih ettikleri uygun araçlar yoluyla mümkün olan en yüksek düzeyde erişime sahip olmalıdır” şeklinde ifade edilen ağ tarafsızlığı ilkesine getirilen kısıtlamalardan da etkilenebilir.<sup>182</sup> Bakanlar Komitesi'nin ağ tarafsızlığına ilişkin Bildirisine göre, bu ilkenin istisnaları, AİHS'nin 10. Maddesine ve Mahkeme'nin içtihatlarına gerekli önem verilerek belirlenecek ağır basan bir kamu yararıyla gerekçelendirilmelidir.<sup>183</sup>

Daha geniş anlamda ifade özgürlüğü hakkı ve internetin bundan kaynaklanan kamu hizmeti olarak değeri, internetin evrenselliğinin, bütünlüğünün ve açıklığının korunmasına bağlıdır. Bu nedenle, Bakanlar Komitesi, internetin evrenselliğinin, bütünlüğünün ve açıklığının korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin Tavsiye Kararında, teknik arızalar ya da altyapıya yapılan müdahaleler yüzünden istikrarlı ve işlevsel internetin sekteye uğraması riskleriyle ilgili kaygılarını açıkladı.

İnternetin bütünlüğünü, istikrarını ve dayanıklılığını geliştirmek için, üye devletlerden “zarar vermeme”, işbirliği, gerekli özen, bilgi paylaşımı, istişare ve karşılıklı yardım gibi belirli ilkelere saygı göstermeleri ve insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasını internetin kritik kaynaklarının yönetimine dahil etmeleri istendi.<sup>184</sup> Bu tavsiye kararı, 2009'da Reykjavik'de gerçek-

180 A.g.y.

181 Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters.

182 Bakanlar Komitesi (29 Eylül 2010), Declaration on network neutrality, paragraf 4.

183 A.g.y., paragraf 6.

184 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Recommendation CM/Rec(2011)8 on the protection and promotion of the universality, integrity and openness of the Internet.

leştirilen bakanlar toplantısında alınan internet yönetişimi ve kritik internet kaynakları Kararına yanıt olarak yapılan çalışmaların sonucuydu.<sup>185</sup>

Bu tavsiye kararında internet yönetişimiyle ilgili temel meseleler ele alındığı için, Avrupa Konseyi, bir uzman grubunun da yardımıyla, 10 temel internet yönetişimi ilkesi geliştirdi<sup>186</sup> ve bu ilkeler internet yönetişimi ilkelerine ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi'yle teyit edildi.<sup>187</sup> Birinci ilke "insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü"; diğer bir ilke, haklarını ve özgürlüklerini kullanmak konusunda "internet kullanıcılarının güçlendirilmesi"ydi. Bu çalışma, en azından Avrupa Konseyi çerçevesinde, insan hakları ile internet yönetişimi arasındaki yakın bağlantıların tanındığını gösteriyor. Avrupa Konseyi, bu bildiriyle, internet yönetişiminin ilkeleri üzerine 2011'de yoğunlaşan küresel tartışmaya katkıda bulunmuş oldu. İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu'nun 2011'de yayımladığı *On İnternet Hak ve İlkesi* belgesinde insan haklarına odaklanma daha da güçlüdür.<sup>188</sup>

1. Avrupa Konseyi Medya ve Yeni İletişim Hizmetlerinden Sorumlu Bakanlar Konferansı 2009'da Reykjavik'te "yeni bir medya nosyonu mu?" başlığıyla düzenlendi. Bu konuyla ilgili alınan bir kararda bakanlar, gerekli siyasi desteği de sağlayarak ifade ve bilgi özgürlüğü ve medya özgürlüğü alanlarında daha fazla standart belirleyici çalışma yapma taahhüdünde bulundular ve yeni bilgi ve iletişim ortamlarında bu tür çabaların olumlu etkisini kabul ettiklerini bildirdiler. Karar, yeni bir medya nosyonunu incelemeye ve, başka belgelerin yanı sıra, medya konseptinin ilgili yeni medya ve hizmetleri içermesi görüşünü inceleyen bir politika belgesi hazırlamaya yönelik bir eylem planını da içeriyordu.<sup>189</sup>

Bu süreç yeni medya nosyonuna ilişkin 2011 tarihli Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı'yla sonuçlandı. Bu karar, ifade özgürlüğü için en önemli araç

185 1. Avrupa Konseyi Medya ve Yeni İletişim Hizmetlerinden Sorumlu Bakanlar Konferansı (29 Mayıs 2009), Resolution on Internet Governance and critical Internet resources, belge no. MCM(2009)011.

186 Ad Hoc Advisory Group on Cross-Border Internet [Sınır Ötesi İnternet İçin Geçici Danışma Grubu] 2009'da kuruldu ve 2011'de yaptığı dört toplantıdan sonra görevini tamamladı; [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-S-CI/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-S-CI/default_en.asp).

187 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Declaration on Internet Governance Principles [İnternet Yönetişimi İlkeleri Bildirgesi]; ayrıca bkz. Kleinwächter W. (2011), *Internet principle hype: how soft law is used to regulate the Internet* [İnternet ilkesi yaygarası: interneti düzenlemekte yumuşak hukuk nasıl kullanılıyor?], [www.news.dot-nxt.com/2011/07/27/internetprinciple-hype-anon](http://www.news.dot-nxt.com/2011/07/27/internetprinciple-hype-anon).

188 Bkz. *10 Internet Rights and Principles* [On İnternet Hak ve İlkesi] [www.internetrightsandprinciples.org](http://www.internetrightsandprinciples.org).

189 Bkz. Resolution of the 1st Council of Europe Conference of Ministers responsible for Media and New Communication Services [1. Avrupa Konseyi Medya ve Yeni İletişim Hizmetlerinden Sorumlu Bakanlar Konferansı'nın Kararı], Towards a new notion of media [Yeni Bir Medya Nosyonuna Doğru], belge no. MCM(2009)011.

#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARINI

olarak medyanın önemine dayanıyor ve gerçek bir demokrasi ve demokratik süreçler için ifade özgürlüğünün önemini bir kez daha vurguluyor. Kararda dijital medyanın ve yeni aktörlerin medya ekosisteminde gerçekleştirdiği gelişmelerin kademeli ve farklılaştırılmış yeni bir medya nosyonunu gerektirdiği tespit edildi ve bu amaçla tavsiye kararının ekinde kriterler ve göstergeler saptandı.<sup>190</sup> Burada önemli olan, yeni dijital bağlamlarda iletişimin hangi koşullar altında yeni bir medya türü olarak kategorize edilebileceğidir. Bu kategorizasyon yapıldıktan sonra üye devletler de bu iletişimi bu çerçevede ele alabileceklerdir. Örneğin, günümüzde herkese açık bloglar geniş kitlelere ulaşabiliyor ve blogcular gazetecilik rolleri üstlenebiliyor. Sıradan yurttaşlar internette fotoğraflar paylaşarak “yurttaş gazeteci” haline gelebiliyor, fakat genellikle gazetecilerin yararlandığı korumadan yoksun kalıyorlar. Akıllı telefonlarıyla polisin sert bir müdahalesini filme çeken öğrencilerin neden kameralarıyla aynı olayı görüntüleyen bir BBC ekibinden daha az korumaya layık görülmesi gerektiği sorusunu sorabiliriz.<sup>191</sup>

Bu çerçevede, tavsiye kararının ekindeki kararda medya işlevi görme niyeti, medyanın amacı, editöryal kontrol ya da meslek standartları, erişim derecesi ve kamunun beklentisi gibi birçok kriter tanımlanır. Bu kriterler göstergelerle desteklenir. Tavsiye kararında yeni ekosistemde medya için geçerli olan standartlar da daha ayrıntılı bir şekilde tanımlanır. Bu standartlar arasında medya özgürlüğü, sansürle karşılaşmama ve hakaret yasalarının kötüye kullanılmasından korunma, gazetecilerin ve kaynaklarının korunması, medyada çoğulculuk ve medyanın insanların onurlarına ve mahremiyetlerine saygı duyma ve üçüncü şahıslar için çözüm yolları sağlama gibi sorumlulukları yer alır. Dolayısıyla yeni medya nosyonu, dijital medyayı da dahil ederek medya kavramını önemli ölçüde genişletir. Artık tanımlanan kriterlere uyduğu sürece dijital medya da ifade ve bilgi özgürlüğü hakkında yararlanabilecektir. Yeni nosyonda, nefret söylemi ve çocuklara yönelik çevrimiçi taciz ve cinsel yaklaşma çabaları gibi, internette ifade özgürlüğünün olumsuz yönleri de ele alınır.

İnternette ifade özgürlüğü internet platformları ve internet servis sağlayıcıları (İSS) üzerine uygulanan baskılardan da etkilenebilir. Bakanlar Komitesi, özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin 2011 tarihli Bildirisinde, blog sitelerinin ve sivil toplumun, bilgi uçuranların ve insan hakları savunucularının bilgi alışverişinde bulunmalarını, içerik yayımlamalarını, birbirleriyle etkileşime

190 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Recommendation CM/Rec(2011)7 on a new notion of media [Yeni bir medya nosyonuna ilişkin CM/Rec(2011)7 sayılı Tavsiye Kararı].

191 Yurttaş gazeteciler konusunda 2. Bölüme de bkz.

girmelerini ve örgütlenmelerini sağlayan diğer kitle iletişim araçlarının önemini vurgular. Bu platformlar yeni medya ekosisteminin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilir. Özel sektör tarafından işletiliyor olsalar da, kamuoyunun ilgisini çeken konulardaki tartışmaları kolaylaştırdıkları için kamusal alanın önemli parçalarıdır. Geleneksel medya gibi, toplum bekçisi rolünü üstlenebilirler.

Bakanlar Komitesi, yeni medya üzerindeki doğrudan ya da dolaylı siyasi etki ve baskılar konusundaki kaygısını ifade eder ve bu etki ve baskıların ulusal ve uluslararası düzeyde ifade özgürlüğüne müdahale edilmesine yol açabileceğini belirtir. Komite, çevrimiçi ifade özgürlüğünün karşı karşıya olduğu yeni güçlükler arasında, bağımsız medya web sitelerine yönelik dağıtık servis dışı bırakma saldırıları gibi belli güçlüklerle değinir ve ifade ve bilgi özgürlüğünü savunmaya yönelik politikaları güçlendirme ihtiyacını yineler.<sup>192</sup>

Son olarak, Mart 2012’de Bakanlar Komitesi 2012-2015 dönemi için internet yönetişimi üzerine kapsamlı stratejisini kabul etti.<sup>193</sup> Strateji, Avrupa Konseyi’nin önceliklerinden biri olarak, internette insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünden başlayarak ülke sınırları söz konusu olmaksızın ve başka haklar için bir katalizör olarak ifade ve bilgi özgürlüğünün rolünü vurgular. Belirlenen hareket planlarından biri “internet kullanıcıları için hakları ve özgürlükleri en yüksek düzeye taşımak”tır ve bu amaç için stratejide “internet kullanıcıları için bir mevcut insan hakları özeti hazırlanmasını” öngörür. Bu girişim, kullanıcıların, hakları ve özgürlükleri olumsuz yönde etkilendiğinde, internet alanında etkili aktörlerden ve devlet kuruluşlarından etkin bir şekilde yardım alabilmelerine yardımcı olacaktır. Eylül 2012’de böyle bir özet hazırlamak için internet kullanıcılarının hakları konusunda uzman kişilerden oluşan bir Komite kuruldu<sup>194</sup> ve Komite’den yaklaşık bir yıl içinde özet hazırlaması istendi.

Çevrimiçi ifade özgürlüğüyle dolaylı olarak bağlantılı olan diğer tavsiye kararları arasında, Bakanlar Komitesi’nin 2005’te kabul ettiği terörle mücadele bağlamında medyada ifade ve bilgi özgürlüğü Bildirisi ve bunu tamamlayıcı nitelikte olan ve 2009’da Reykjavik’te Avrupa Konseyi Medya ve Yeni İle-

192 Bakanlar Komitesi (7 Aralık 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers [Özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri].

193 Bakanlar Komitesi (14 Mart 2012), Council of Europe Strategy 2012-2015 on Internet Governance [Avrupa Konseyi İnternet Yönetişimi Stratejisi 2012-2015].

194 Bkz. Committee of experts on rights of Internet users [İnternet kullanıcılarının hakları üzerine uzmanlar komitesi], [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MSI-DUI/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MSI-DUI/default_en.asp).

#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARI

tiŐim Hizmetlerinden Sorumlu Bakanlar Konferansı tarafından kabul edilen ilgili karar da sayılmalıdır.<sup>195</sup>

Bilgi toplumunda insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne ilişkin 2005 tarihli Avrupa Konseyi Bildirisi'ne göre, ifade, bilgi ve iletişim özgürlüğü için çevrimdışı olarak geçerli olan muamele çevrimiçi olarak da –yani dijital ve dijital olmayan ortamlarda eşit derecede– geçerli olmalıdır.<sup>196</sup> Benzer şekilde, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 2007 tarihli krizler sırasında ifade ve bilgi özgürlüğünü korumaya yönelik Kılavuz İlkelerine değinmek de yerinde olacaktır. Bu ilkelerde medya çalışanlarının güvenliği, bilgiye erişim ve ifade özgürlüğünün haksız şekilde sınırlandırılması da ele alınıyor.<sup>197</sup>

Yine dolaylı olarak ilgili olan bir metin de, 2010 tarihli üye devletlerin internet yönetişimi meselelerine katılımının artırılmasına ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi – İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu (ICANN) Hükümetler Danışma Komitesi (Governmental Advisory Committee - GAC) belgesidir. Bu bildirimde, internet yönetişiminde Avrupa Konseyi standartlarının ve değerlerinin geliştirilmesi ve Avrupa Konseyi için gözlemci statüsünün sağlanması amacıyla Avrupa Konseyi üye devletlerinin GAC'de daha aktif bir rol almaları teşvik edilir. Avrupa Konseyi, bu bağlamda, internet yönetişimine değerli katkılarda bulunmuş, örneğin yeni jenerik üst düzey alanlarla ilgili olarak ifade özgürlüğü ve örgütlenme özgürlüğü üzerine bir çalışma<sup>198</sup> yaptırmıştır. Bu çalışma, yeni jenerik üst düzey alanlar (gTLD) üzerine ICANN'e görüş bildirirken insan haklarını gerektiği şekilde göz önünde bulundurmak konusunda GAC'ye yol gösterecektir.

Bakanlar Komitesi, daha 2011 yılında, internet alan adlarıyla ve ad dizileriyle bağlantılı olarak ifade ve bilgi özgürlüğünün ve toplantı ve dernek

195 Bkz. Declaration on freedom of expression and information in the media in the context of the fight against terrorism [Terörizmle mücadele bağlamında medyada ifade ve bilgi özgürlüğü Bildirisi] (2 Mart 2005) ve Bakanlar Komitesi (28 ve 29 Mayıs 2009), Resolution on Developments in anti-terrorist legislation in Council of Europe member states and their impact on freedom of expression and information [Avrupa Konseyi üye devletlerinde terörizmle mücadele mevzuatındaki gelişmelere ve bunların ifade ve bilgi özgürlüğü üzerindeki etkisine ilişkin Karar], MCM(2009)11.

196 Bakanlar Komitesi (13 Mayıs 2005), Declaration on human rights and the rule of law in the information society [Bilgi toplumunda insan hakları ve hukukun üstünlüğü Bildirisi], CM/Rec(2005)56 nihai metin, paragraf 2.

197 Bkz. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (26 Eylül 2007), Guidelines on protecting freedom of expression and information in times of crises [Krizler sırasında ifade ve bilgi özgürlüğünü korumaya yönelik kılavuz ilkeler].

198 Avrupa Konseyi, İnsan Hakları ve Hukukun Üstünlüğü Genel Müdürlüğü, Comments relating to freedom of expression and freedom of association with regard to new generic top level domains [Yeni jenerik üst düzey alanlarla ilgili olarak ifade özgürlüğüne ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yorumlar], Benedek W. (Gragl P. ve Kettemann M. C. ile birlikte), Liddicoat J. ve van Eijk N., DG-I (2012) 4, 12 Ekim 2012.

kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiriyi kabul etmişti.<sup>199</sup> Bakanlar Komitesi, bu bildiride, internet web sitelerinin adlarında, örneğin alan adlarında ve ad dizilerinde yer alan ifadelerin, *a priori* olarak, ifade özgürlüğü ve bilgi edinme hakkı için geçerli yasal standartların uygulanmasının dışında bırakılmaması gerektiğini belirtti. Bu bağlamda, bildiride, belli Avrupa Konseyi üye devletlerinde alan adlarında ve ad dizilerinde belli kelimelerin ya da karakterlerin kullanımının yasaklanmasına yönelik olarak alınan önlemlerle ilgili olarak hem ifade özgürlüğü hakkı, hem de toplantı ve dernek kurma özgürlüğü açısından duyulan kaygı ifade ediliyordu. Bu alanda aşırı düzenleme bir müdahale biçimi haline gelebilir. Bu durumda müdahalenin AİHS'nin 10. ve 11. Maddelerinde ve Mahkeme'nin ilgili içtihatlarında belirtilen koşulları karşılaması gereklidir.<sup>200</sup>

#### 4.2.2. İş dünyasına yönelik kılavuz ilkeler ve tavsiye kararları

İnternet yönetişimi kurallarına katkıda bulunmayı amaçlayan Avrupa Konseyi, şu ana kadar belli iş alanlarında internet yönetimindeki insan hakları meselelerinin nasıl ele alınacağı üzerine dört kılavuz ilke ya da tavsiye kararı metni kabul etti. Bunlardan ilk ikisi, 2008'de kabul edilen *Çevrimiçi oyun sağlayıcıları için kılavuz ilkeler* ve yine 2008'de kabul edilen *internet servis sağlayıcıları (İSS) için kılavuz ilkeler* metinleridir.<sup>201</sup> Gönüllülük temelindeki bu kılavuz ilkelerle ilgili olarak Avrupa Konseyi çok paydaşlı bir yaklaşım benimseyerek kılavuz ilkeleri izlemesi istenen endüstrilerle yakın temas halinde çalıştı. Bu ortak düzenleme çabasının ilgili endüstrideki uyum oranını yükseltmesi bekleniyor.

*Çevrimiçi oyun sağlayıcıları için insan hakları kılavuz ilkeleri* belgesi (bu belgede çevrimiçi kumar oyunları servis sağlayıcılarının çevrimiçi oyun sağlayıcısı kapsamına alınmadığına dikkat edilmelidir), kılavuz ilkelerin yanı sıra Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin ilgili tavsiye kararlarından ve bildiri-lerden alıntılar da içerir. Bu kılavuz ilkelerin ifade özgürlüğü hakkı açısından önemine bakıldığında, kılavuz ilkeler büyük ölçüde, çocukların korunması amacıyla ilgili olanlar başta olmak üzere yasadışı ve zararlı içerikten kaçınmakla ya da hassas içerikleri etiketlemekle ilgilidir.

199 Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and information and freedom of assembly and association with regard to Internet domain names and name strings [İnternet alan adlarıyla ve ad dizileriyle bağlantılı olarak ifade ve bilgi özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri].

200 Bkz. a.g.y.

201 Avrupa Konseyi, *Human rights guidelines for online game providers* [Çevrimiçi oyun sağlayıcıları için insan hakları kılavuz ilkeleri], Interactive Software Federation of Europe ile işbirliği içinde Avrupa Konseyi tarafından geliştirilmiştir, belge no. H/Inf (2008) 8; ve *Human rights guidelines for Internet service providers* [İnternet servis sağlayıcıları için insan hakları kılavuz ilkeleri], European Internet Service Providers Association (Euro.ISPA) ile işbirliği içinde Avrupa Konseyi tarafından geliştirilmiştir, belge no. H/Inf (2008) 9.



#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARINI

Bu bağlamda, kılavuz ilkelerde bakanların 2008 tarihli internet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararına atıfta bulunulur; bu önlemler bazı kılavuz ilkeler de içerir, ancak belli bir iş sektörü için kaleme alınmamıştır.<sup>202</sup> Bu kılavuz ilkelerin ardından ırkçı içerikli video oyunlarına ilişkin 1992 tarihli tavsiye kararı ve elektronik medyada şiddetin betimlenmesine ilişkin 1997 tarihli tavsiye kararı başta olmak üzere, ilgili Avrupa Konseyi standartlarından alıntılar gelir. 1997 tarihli karar devlet dışı aktörler için kılavuz ilkeleri ve üye devletlerin sorumluluklarını da içerir.<sup>203</sup> Belgenin ekinde konuyla ilgili belgeler olarak internette çocukların onurunu, güvenliğini ve mahremiyetini korumaya ilişkin 2008 tarihli Bakanlar Komitesi Bildirisi<sup>204</sup> ve internet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı<sup>205</sup> da vardır.

Yine 2008'de yayımlanan *internet servis sağlayıcıları için insan hakları kılavuz ilkeleri*, İSS'ler için insan hakları referans kurallarını ortaya koyar. İSS'ler erişim sağlayıcıları ("internetin geçit bekçileri"), içerik sağlayıcıları ve/veya yer sağlayıcıları şeklinde birkaç işlevi birden yerine getiren kuruluşlardır. Bu nedenle, sağladıkları hizmetin türüne bağlı olarak İSS'lerin sorumlulukları farklılık gösterebilir. İSS'lere içeriği ve trafik verilerini izleme yükümlülüğü getirme girişimleri, ifade özgürlüğü açısından özellikle önemlidir. Bu girişimler, ancak yasaların tanımladığı belli durumlarda ve meşru bir yetkili mercinin özel emriyle mümkün olabilmelidir. Kılavuz ilkeler uyarınca, İSS'ler, çocuklarla ilgili olanlar başta olmak üzere, çevrimiçi pornografi, şiddetin yüceltilmesi, ayrımcı ve ırkçı ifadeler ve çeşitli türlerde taciz gibi yasadışı ya da zararlı içerikle karşılaşma risklerine ilişkin bilgileri ulaşılabılır kılmalıdır. Kullanıcılar, ayrıca, yasadışı içerikle ilgili olarak arayabilecekleri yardım hatları ve, örneğin mevcut yazılım araçları yoluyla, kendilerini nasıl koruyabilecekleri konusunda bilgilendirilmelidir.

İSS'lerin hizmetleri için yapılacak herhangi bir filtreleme ya da engelleme girişimi meşru, orantılı ve şeffaf olmalıdır ve ancak içeriğin yasadışılığı

202 Bkz. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [İnternet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı].

203 Bkz. Recommendation No. R (92) 19 on video games with racist content [İrkçı içerikli video oyunlarına ilişkin R (92) 19 sayılı Tavsiye Kararı] ve Recommendation No. R (97) 19 on the portrayal of violence in the electronic media [Elektronik medyada şiddetin betimlenmesine ilişkin R (97) 19 sayılı Tavsiye Kararı].

204 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (20 Şubat 2008), Declaration on protecting the dignity, security and privacy of children on the Internet [İnternette Çocukların Onurunu, Güvenliğini ve Mahremiyetini Korumaya İlişkin Bildiri].

205 Bkz. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 [CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı].



teyit edildikten sonra yapılmalıdır. İnternet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı da uygulanmalı ve yeniden basılmalıdır. Kullanıcılara bir yanıt hakkı da sunulmalıdır. İlgili Avrupa Konseyi tavsiye kararlarından ve bildiri-lerden alıntılar, örneğin, AB'nin 2000 tarihli Elektronik Ticaret Direktifi'nin 15. Maddesine dayanan ve servis sağlayıcılarının internet içeriği için sınırlı sorumluluğu ilkesini ve servis sağlayıcılarının internetteki bilgileri izlemek konusunda genel bir yükümlülüklerinin bulunmadığı ilkesini içeren internet üzerinden iletişim özgürlüğü bildirisi de kılavuz ilkelerle birlikte yeniden basılmıştır.<sup>206</sup> İfade özgürlüğünü engelleyici etkide bulunabileceği için İSS'lerin yasadışı faaliyetleri gösteren olguları ya da koşulları aktif bir şekilde araştırmaları yükümlülüğü de olmamalıdır. İnternetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin CM Rec(2007)16 sayılı Tavsiye Kararına da ekte yer verilmiştir.

Bu kılavuz ilkelerin ve diğer ilgili Avrupa standartlarının uygulama açısından özellikle önemli olduğu açıktır. Çoğu İSS kılavuz ilkeleri kabul etmiş gibi görünmektedir, ancak kılavuz ilkeler gönüllülük temeline dayandıkları için, izleme ve uygulama araçları içermez.

Avrupa Konseyi, birkaç yıl aradan sonra, bu kez Bakanlar Komitesi tavsiye kararları formunda olduğu için daha fazla etkiye sahip olan yeni bir kılavuz ilkeler kümesi yayımladı. Bu kılavuz ilkeler 2009 ile 2011 yılları arasında faaliyet gösteren Yeni Medya Uzmanları Komitesi'nin yardımıyla geliştirildi.<sup>207</sup> 2012 tarihli arama motorlarıyla ve sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin iki tavsiye kararı<sup>208</sup> öncelikle üye devletlere yöneliktir. Bu kararlara göre üye devletler, özel sektörle ve sivil toplumla istişare içinde ifade özgürlüğünü, bilgiye erişimi ve arama motorlarıyla bağlantılı diğer insan haklarını korumak üzere tutarlı stratejiler geliştirmek ve desteklemek zorundadır. Üye devletler bunu arama motoru sağlayıcılarını, bilgiye erişimin nasıl sağlandığı konusunda şeffaflığı artırmak, bilgide çoğulculuk ve çeşitliliği güvence altına almak ve içerik üreticilerinin niyetlerini dikkate alarak kitle iletişim amacıyla üretilmemiş içeriklerin arama sıralamasını ve indekslemesini gözden geçirmek gibi ifade özgürlüğüyle ilgili çeşitli hedeflere ulaşmaya çalışmaya yönlendirerek yapılmalıdır.

206 Bkz. Directive 2000/31/ EC [2000/31/EC sayılı Direktif] (8 Haziran 2000).

207 Yeni Medya Uzmanları Komitesi, [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-NM/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-NM/default_en.asp).

208 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Nisan 2012), Recommendation CM/Rec(2012)3 on the protection of human rights with regard to search engines [Arama motorlarıyla ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)3 sayılı Tavsiye Kararı] ve Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı].

#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARI

Daha sonra Avrupa Komisyonu özellikle Google'ın uygulamalarını inceledi ve şirketin adil rekabeti etkileyecek şekilde kendi ürünlerini arama sonuçlarında başka ürünlerin üzerine çıkarması konusundaki kaygılarını ifade etti.<sup>209</sup> ABD Federal Ticaret Komisyonu benzer bir inceleme sonucunda adil olmayan iş uygulamaları tespit etmesine rağmen resmi adımlar atmamaya karar verdi, fakat Avrupa Komisyonu kendi soruşturmalarının ABD'deki bu karardan etkilenmeyeceğini açıkladı. Halihazırda bu durum çözülmemiş ve son derece tartışmalı bir sorun olmayı sürdürüyor. Google ayrıca, kullanıcıların rızası olmamasına ve itiraz etme imkânları bulunmamasına rağmen farklı Google servislerinden alınan kullanıcı verileri arasında bağlantı kurduğu için de Avrupa veri koruma yetkililerinin eleştirileriyle karşı karşıyadır. Avrupa veri koruma yetkilileri adına hareket eden Fransız veri koruma kurumu CNIL, şu anda bu konuda "zorlayıcı önlemler" alma seçeneğini değerlendiriyor.<sup>210</sup>

Ayrıca üye devletler, arama motoru sağlayıcılarını, arama sonuçlarını sadece AİHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafı uyarınca silmeye ve kullanıcıyı talebin kökeni konusunda bilgilendirmeye teşvik etmelidir.<sup>211</sup> Tavsiye kararında birçok ülkede arama motoru sağlayıcılarının kamu yetkililerinin ya da özel tarafların talebi üzerine belli web sitelerini indeks dışı bıraktığına ya da filtrelediğine dikkat çekiliyor. Bu bağlamda, üye devletler ifade ve bilgi özgürlüğü hakkında tüm yönleriyle saygı gösterilmesini sağlamalıdır. Filtreleme ve engelleme kullanıcı için şeffaf olmalı ve yürürlükte olan yasalara uygunluk ve bağımsız ve hesap verebilir telafi mekanizmalarının mevcut olması ilkesine uymalıdır. Devlet ile özel aktörler ya da sivil toplum gibi farklı paydaşlar arasındaki etkileşimin insan haklarını koruyan standart belirlemeye katkıda bulunması beklenir. Öz ve ortak düzenleme rejimleri kişinin ifade ve bilgi özgürlüğünü engellememelidir. Bu özgürlüğün korunması için öz düzenlemeye dayalı davranış kurallarının geliştirilmesi teşvik edilir. Kullanıcılar farklı arama motorlarının işleyişi hakkında bilgilendirilmeli ve eğitilmelidir.<sup>212</sup>

Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin Bakanlar Komitesi Tavsiye Kararı, ifade özgürlüğü açısından özellikle önemlidir.<sup>213</sup> Tavsiye kararında sosyal ağ servislerinin ifade özgürlüğünün

209 Avrupa Komisyonu (30 Kasım 2010), *Antitrust: commission probes allegations of antitrust violations by Google* [Antitröst: Komisyon Google'ın antitröst yasalarını ihlal ettiği iddialarını inceliyor], Basın Bülteni, IP/10/1624.

210 EU-Info Deutschland (18 Şubat 2013), *Europäische Datenschutzbehörden wollen Sanktionen gegen Google*, [www.eu-info.de/dpa-europaticker/226952.html](http://www.eu-info.de/dpa-europaticker/226952.html).

211 Bakanlar Komitesi (4 Nisan 2012), Recommendation CM/Rec(2012)3 on the protection of human rights with regard to search engines [Arama motorlarıyla ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)3 sayılı Tavsiye Kararı], paragraf 8.

212 Bkz. a.g.y, Ek, paragraf 12 ve devamı ve 17-20.

213 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Nisan 2012), Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı].

geliştirilmesindeki potansiyeli ve demokrasiyi ve sosyal uyumu kolaylaştırma açısından kamu hizmeti değeri vurgulanır. Tavsiye kararında tanımlanan ifade özgürlüğü için geçerli tehditler arasında ayrımcı uygulamalara koruma sağlamak, yasa ve usul korumalarının eksik olması ve çocukların zararlı içeriğe karşı yeterince korunmaması vardır. Belli üye devletlerde mevcut olan öz ve ortak düzenleme mekanizmaları, adil yargılanma hakkı gibi usul korumalarına uymak zorundadır. Üye devletlerin, özel sektörle ve sivil toplumla istişare içinde, sosyal ağ servisleriyle ilgili olarak, örneğin insan hakları için mümkün olan güçlükler konusunda kullanıcıların farkındalığını artırarak ve kullanıcıları zarardan koruyarak insan haklarını korumaya ve geliştirmeye yönelik tutarlı stratejiler geliştirmeleri ve bunu yaparken ifade özgürlüğünü ve bilgiye erişimi kısıtlamamaya dikkat etmeleri tavsiye edilir.

Tavsiye kararına göre belirlenen özel hareket planının belirtildiği ekinde, kullanıcıları kişisel verilerine erişimi kontrol etmek konusunda güçlendirmeye odaklanılır. Bununla birlikte, verilere erişimi paylaşmak da ifade özgürlüğünün bir parçası olabilir. Çocukların ve gençlerin zararlı içerik karşısında korunmasıyla ilgili olarak özel ifade özgürlüğü sorunları ortaya çıkar ve bu amaçla birçok tavsiye kararı hazırlanmıştır. Genel bir ilke olarak, üye devletler, 10. Maddenin 2. paragrafındaki yükümlülüklerine uymak için incitici ya da zararlı içeriği genel olarak engellemekten ve filtrelemekten kaçınmalıdır.<sup>214</sup> Bu konuda bir kez daha internet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine ilişkin Tavsiye Kararına atıf yapılır.<sup>215</sup>

Sonuç olarak, Avrupa Konseyi, devlet ve devlet dışı aktörler için internette ifade özgürlüğünün önündeki çeşitli güçlüklerle başa çıkmalarına yardımcı olacak kapsamlı kılavuz ilkeler geliştirmiştir. Bu kılavuz ilkeler yasal açıdan bağlayıcı değildir, ancak bu aktörlerin ifade özgürlüğünü internete uygulamaktan türetilebilecek yükümlülükleri için belirleyici bir yorum oluşturur. Çeşitli aktörler, tanımlanan ilkeler uyarınca öz düzenlemeye ya da ortak düzenlemeye dayanan çözümler aramaya teşvik edilir. Dolayısıyla, Avrupa Konseyi'nin yaklaşımı yönlendirmeli öz düzenleme olarak tanımlanabilir. Çok paydaşlı yaklaşımlar açıkça tercih edilir. Kullanıcıların ifade ve bilgi özgürlüğü haklarından yararlanmak konusunda güçlendirilmelerine özel bir önem verilir. Mevcut insan haklarından türetilmiş bir kullanıcı hakları özeti'nin hazırlanması mantıken bunu izleyen adımdır.

214 Bkz. Appendix to Recommendation CM/Rec(2012) 4 [CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararının Eki].

215 Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [İnternet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı].

#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARI

Genel olarak, medya kavramının ve medyanın kamu hizmeti değerinin genişlemesi sonucunda, ifade özgürlüğü gibi ilgili insan haklarının kapsamının önemli ölçüde genişlediğini görebiliyoruz. Bu, ifade özgürlüğü gibi insan haklarının uygulama alanını özel sektör aktörlerini de içine alacak şekilde genişletmeye ve bu aktörlerin arama ya da sosyal ağ için bir kamusal alan sağlama ve dolayısıyla kamu işlevleri üstlenme konusundaki sorumluluğunu teyit etmeye yönelik yeni bir çabayı da gerektirir. İnsan haklarına saygı duyma ve bu hakları geliştirme sorumluluğu da buna dahildir.

### 4.3. Devlet dışı aktörlerin faaliyetleri

#### 4.3.1. İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı

İnternetin yönetiminde insan haklarına önem verilmesi, İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu, İfade Özgürlüğü Dinamik Koalisyonu ve Küresel Ağ Girişimi gibi devlet dışı aktörler tarafından da güçlü bir şekilde destekleniyor. Bu nedenle, bu aktörlerin çabaları da iyi uygulama örnekleri olarak tanıtılmalıdır.

İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu, İnternet Yönetişimi Forumu'nun (İnternet Governance Forum - IGF) çalışmalarında insan haklarına daha fazla önem vermeye yönelik çabaların sonucudur. Bu oluşum, aslında, iki farklı dinamik koalisyon olan İnternet Hakları Bildirgesi (İnternet Bill of Rights - IBR) Dinamik Koalisyonu ile İnternet İçin İlkeler Çerçevesi Dinamik Koalisyonu'nun 2008'de Hindistan'ın Haydarabat kentinde düzenlenen IGF'te birleşmesinin sonucudur. İtici gücü sivil toplum olan çok paydaşlı bir oluşumdur ve hedefini desteklemek amacıyla IGF tarafından dinamik koalisyonlar için yaratılan alanı kullanır. Bu hedef, IGF'in toplantıları sırasındaki ve arasındaki tüm faaliyetlerinde insan haklarının anaakım haline getirilmesidir.

2009'da, Mısır'ın Şarm El-Şeyh kentinde düzenlenen IGF'te, koalisyon bir "İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı" geliştirilmesi kararını aldı ve bu metin 2010'da Vilnius'ta ve metnin daha geliştirilmiş bir sürümü 2011'de Nairobi'de düzenlenen IGF'lerde sunuldu.<sup>216</sup> Metnin yapısı İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne (İHEB) uygun şekilde oluşturuldu. İHEB, DBTZ'nin Cenevre ve Tunus belgelerinde de atıfta bulunulan bir kaynaktı ve dolayısıyla üzerinde anlaşılan bir temel oluşturuyordu. Bununla birlikte, Şart, başlangıç olarak bir internete erişim hakkını ortaya koyar, çünkü aksi takdirde çevrimiçi olarak insan haklarından yararlanılması mümkün değildir (metnin yazarlarına göre bu hak ifade özgürlüğü ya da eğitim hakkı gibi başka insan haklarından dolayı olarak türetilir).<sup>217</sup> İHEB'nin bütünsel yaklaşımını

216 *Charter on Human Rights and Principles for the Internet* [İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı] [www.internetrightsandprinciples.org/wpcharter](http://www.internetrightsandprinciples.org/wpcharter).

217 Bkz. İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu (Ekim 2011), *Commentary to the Charter on Hu-*

izleyen “Şart”, AİHS’nin kapsamadığı ekonomik, sosyal ve kültürel hakları da kapsar. Metin, internet yönetişimi ve insan hakları alanında lider bir STK olan İlerici İletişim Derneği’nin (Association for Progressive Communications - APC) 2006 tarihli İnsan Hakları Şartı gibi çeşitli çabalara ve Avrupa Konseyi çerçevesinde ve başka forumlarda yürütülen çalışmalara dayanır.<sup>218</sup> Şart’ta İHEB’nin ve UMSHS’nin 19. maddeleri çerçevesinde ifade ve bilgi özgürlüğü açıklanır ve hakkın “çevrimiçi protesto özgürlüğü”, “(çevrimiçi) sansüre maruz kalmama özgürlüğü”, “bilgi edinme hakkı”, “medya özgürlüğü” ve “nefret söylemine maruz kalmama özgürlüğü” gibi internetle bağlantılı çeşitli öğeleri tanımlanır.

2006’da Atina’da düzenlenen ilk IGF’ten sonra kurulan İfade Özgürlüğü Dinamik Koalisyonu’nun çalışmalarının bu yayının konusu açısından önemi açıktır. Bu Koalisyon da IGF çerçevesinde düzenli olarak çalıştaylar düzenlemekle birlikte genel olarak İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu’ndan daha az aktiftir. Oluşum, özellikle dünya genelinde hükümetlerin emrettiği sansür, filtreleme ve engellemeler yüzünden yaşanan ifade özgürlüğü kısıtlamalarıyla ilgilenmekle birlikte özel sektörün ifade özgürlüğünün kısıtlanmasındaki rolüne de önem vermektedir.<sup>219</sup>

### 4.3.2. Özel sektörde standart belirleme çalışmaları

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, internette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin kararında, ifade özgürlüğüne saygı duyulmasında ve ifade özgürlüğünün geliştirilmesinde özel sektörün rolünü vurguladı.<sup>220</sup>

Bu kararda, “Meclis, BİT tabanlı mecraların, ticari ve başka nedenlerle, kullanıcılarını bilgilendirmeksizin bilgilere erişimi ve bilgilerin yayılmasını haksız bir şekilde kısıtlayabileceğinden kaygı duymaktadır” denir ve bu durumun kullanıcı haklarını ihlal ettiği belirtilir. Bu nedenle Meclis, medyaya, kullanıcılarının ifade ve bilgi özgürlüğü haklarına saygı duymaya yönelik öz düzenlemeye dayalı davranış kuralları belirleme ve kurumsal politikalarının şeffaflığını sağlama çağrısında bulunur.<sup>221</sup> Meclis, ayrıca, internette ve çevri-

---

*man Rights and Principles for the Internet* [İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı Üzerine Yorumlar], /www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2011/10/Charter-Commentary.pdf.

218 Bkz. Şart’ın Giriş bölümü, yukarıda dipnot 216.

219 Dynamic Coalition on Freedom of Expression’ın [İfade Özgürlüğü Dinamik Koalisyonu] faaliyetleri için bkz. www.dcxpression.wordpress.com.

220 Bkz. Parlamenterler Meclisi (25 Nisan 2012), Resolution 1877 (2012) on the protection of freedom of expression and information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1877 (2012) sayılı Karar].

221 A.g.y., paragraf 10 ve 11.

#### 4. AVRUPA KONSEYİ'NİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARI

miçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1998 (2012) sayılı Tavsiye Kararında, Bakanlar Komitesi'nin BİT tabanlı medya için özel sektör araçlara ilişkin ulusal yargı ve yasal ve kurumsal sorumluluk üzerine kılavuz ilkeler geliőtirmesini ve bu çalışmada internetin işlemesine ve ifade ve bilgi özgürlüğüne saygı gösterilmesine odaklanılmasını tavsiye eder. AB organlarıyla birlikte çalışılarak AİHS'nin 10. Maddesinin ve AB Temel Haklar Şartı'nın 11. Maddesinin BİT tabanlı medyada ifade ve bilgi özgürlüğüne ortak bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır.<sup>222</sup>

İş dünyasının insan haklarının korunması ve saygı görmesine ve bu hakların ihlaline karşı çözüm yolları sağlanmasına ilişkin sorumluluğu Birleşmiş Milletler Genel Sekreterinin Özel Temsilcisi John Ruggie'nin 2008'de ve 2011'de sunduğu raporlarda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştı ve Ruggie bu raporlarda kurumsal sosyal sorumluluk için bir çerçeve ve ilkeler önermişti.<sup>223</sup> "Koruma, saygı gösterme ve çözüm yolu sağlama sorumluluğu" çerçevesi ve iş dünyası ve insan hakları üzerine 31 kılavuz ilke de özel sektör için BİT alanında geçerlidir. Örneğin, işletmeler, insan hakları üzerindeki olumsuz etkileri saptamak ve önlemek için insan hakları durum tespit çalışması yürütmelidir. Bu çalışmada potansiyel olarak etkilenebilecek gruplarla ve diğer ilgili paydaşlarla anlamlı bir işişare yürütülmeli, uygun eylemlerde bulunulmalı, yanıtın etkinliği izlenmeli ve bu paydaşların hesap verebilirliğinin bir parçası olarak eylemleri açıklanmalıdır.<sup>224</sup>

Küresel Ağ Girişimi (Global Network Initiative - GNI), 2008 yılında Microsoft, Google ve Yahoo! başta olmak üzere büyük internet şirketlerinin işbirliği sonucunda kuruldu. Girişim, bazı STK'lar ve akademik çevrelerle birlikte ilgili iş dünyası aktörlerinin çalışmalarında insan haklarına saygıyı güçlendirmeyi amaçlıyor. Dolayısıyla bu aktörler de girişime davet ediliyor. Girişimin çalışmalarında özellikle ifade özgürlüğüne ve gizliliğe odaklanılıyor ve biz de

222 Parlamento Meclisi (25 Nisan 2012), Recommendation 1998 (2012) on the protection of freedom of expression and information on the Internet online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1998 (2012) sayılı Karar].

223 Bkz. Ruggie J. (7 Nisan 2008), İnsan Hakları Konseyi, Genel Sekreterin Özel Temsilcisinin insan hakları meselesi ve ulusaşırı şirketler ve diğer ticari işletmeler konusundaki raporu, *Protect, respect and remedy: a framework for business and human rights* [Koruma, Saygı Gösterme ve Çözüm Yolu Sağlama: İş Dünyası ve İnsan Hakları İçin Bir Çerçeve], BM belge no. A/HRC/8/5 ve *Guiding principles on business and human rights, implementing the United Nations "Protect, respect and remedy" framework* [İş Dünyası ve İnsan Hakları Üzerine Kılavuz İlkeler: Birleşmiş Milletlerin "Koruma, Saygı Gösterme ve Çözüm Yolu Sağlama" Çerçevesinin Uygulamaya Konması], Özel Temsilcinin İnsan Hakları Konseyi'ne Nihai Raporunun Eki, BM belge no. A/HRC/17/31; İnsan Hakları Konseyi tarafından 17/4 sayılı Kararla kabul edilmiştir (16 Haziran 2011).

224 A.g.y., Kılavuz İlkeler 17-21. Ayrıca bkz. Mares R. (der.) (2012), *The UN Guiding principles on business and human rights, foundation and implementation* [BM'nin İş Dünyası ve İnsan Hakları Üzerine Kılavuz İlkeleri: Temel ve Uygulama], Martinus Nijhoff.

bu nedenle bu girişimi kitaba dahil ettik.<sup>225</sup> Girişimin şu ana kadarki faaliyetleri arasında prensipler ve uygulama kılavuz ilkeleri<sup>226</sup> ve bir hesap verebilirlik ve öğrenme çerçevesinin hazırlanması da bulunuyor.

GNI, çalışmalarını büyük ölçüde Ruggie çerçevesine göre yürüttüğünü belirtiyor.<sup>227</sup> Girişim, ifade özgürlüğü ve gizlilikle ilgili riskler üzerine şirketlerle diyalog kurmak, üye sayısını artırma çabaları ve paylaşılan öğrenme faaliyetlerinin yanı sıra, üç evrelili bir değerlendirme sürecini de denetler. Bu evreler şunlardır: Öz raporlama; kriterlere ve bir değerlendirme şablonuna dayalı olarak GNI ilkelerinin bağımsız şekilde değerlendirilmesi ve uygulamaya konması; ve vaka çalışmaları. GNI, ayrıca, ifade özgürlüğünü ve gizliliği daha iyi değerlendirmeye yönelik çalışmalar gibi başka girişimler de yürütür.<sup>228</sup>

### 4.3.3. İfade özgürlüğünü korumada şeffaflık

GNI'nin üyelerinden biri olan Google, yılda iki kez "şeffaflık raporları" yayımlar ve bu raporlarda okurlara devlet kurumlarının ve mahkemelerin Google'dan içerik (genellikle aramalarda belli web sitelerine verilen bağlantıları) kaldırması ya da kullanıcı verilerini paylaşması yönünde yaptıkları talepleri açıklar.

Bununla birlikte, açık arayla en fazla sayıda talep, telif hakkı ihlali iddiasıyla yapılan içerik kaldırmalar için yapılıyor. 2012'nin sadece bir ayında bu yönde 14 milyon talep yapılmıştı. Bu tür talepler ifade özgürlüğüne müdahale anlamına geldiği için, AİHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafında ya da UMSHS'nin 19. Maddesinde belirtilen gerekliliklere uymak zorundadır, ancak şeffaflık raporlarında taleplerin ayrıntıları yerine sadece talep trendleri yayımlandığı için bunu değerlendirmek güçtür. Bununla birlikte, raporlarda Google'ın mahkemelerin yanı sıra, hatta daha sık olarak bakanlıklardan ya da özel kurumlardan gelen bu taleplere verdiği yanıtlar üzerine de bilgiler vardır. Her durumda, taleplerin sayısının arttığı sonucuna ulaşılabilir.<sup>229</sup>

225 Bkz. Küresel Ağ Girişimi, *Protecting and advancing freedom of expression and privacy in information and communications* [Bilgi ve iletişimde ifade özgürlüğünü ve gizliliği korumak ve ilerletmek], [www.globalnetworkinitiative.org](http://www.globalnetworkinitiative.org).

226 Bkz. Küresel Ağ Girişimi, [www.globalnetworkinitiative.org/principles/index.php](http://www.globalnetworkinitiative.org/principles/index.php).

227 Bkz. Küresel Ağ Girişimi, *Inaugural Report 2010, Our Work. Our vision. Our progress* [Açılış Raporu 2010, Çalışmalarımız. Vizyonumuz. İlerlememiz], s. 7, [www.globalnetworkinitiative.org/files/GNI\\_Annual\\_Report\\_2010.pdf](http://www.globalnetworkinitiative.org/files/GNI_Annual_Report_2010.pdf).

228 Hope D. A. (2011), *Protecting human rights in the digital age: understanding evolving freedom of expression and privacy risks in the ICT industry* [Dijital çağda insan haklarını korumak: BİT endüstrisinde gelişen ifade özgürlüğü ve gizlilik risklerini anlamak], [https://globalnetworkinitiative.org/sites/default/files/files/BSR\\_ICT\\_Human\\_Rights\\_Report.pdf](https://globalnetworkinitiative.org/sites/default/files/files/BSR_ICT_Human_Rights_Report.pdf).

229 Bkz. Google, Transparency Report [Şeffaflık Raporu], [www.google.com/transparencyreport/removals](http://www.google.com/transparencyreport/removals).



#### 4. AVRUPA KONSEYİNİN VE DEVLET DIŞI AKTÖRLERİN STANDART BELİRLEME ÇALIŞMALARI

Google, 2012'nin son altı ayında kullanıcı bilgileri konusunda 22.000 civarında talep aldı. Bu rakam 2011'e göre yüzde 17 artış anlamına geliyordu. Şirket ABD'den gelen taleplerin yüzde 90'ına uyarken başka ülkelerden, örneğin Türkiye'den gelen taleplerin hiçbirini karşılamadı.<sup>230</sup> Google'a ABD'den yapılan taleplerin yüzde 70'i devlet kurumlarından geldi ve bunların çoğunda bir mahkeme kararı söz konusu değildi. Taleplerin sadece yüzde 20'si, bir yargıcın "muhtemel neden" belirlemesini gerektiren Elektronik İletişimin Gizliliği Yasası (Electronic Communications Privacy Act - ECPA) çerçevesinde yapıldı.<sup>231</sup> Google, taleplerin "yasaların ve şirketin politikalarının" gereklerini karşılamasını sağlamak için çok dikkatli bir yaklaşım izlediği açıklamasını yaptı. Şirketin açıklamasına göre, talepler "yazılı, talep eden kuruluşun bir yetkilisi tarafından imzalanmış ve ilgili bir yasa çerçevesinde yapılmış" olmalıdır ve aşırı derecede geniş kapsamlı olmamalıdır. Google bir talep aldıktan sonra, uygun olduğunda, bilgileri talep eden kuruluşa başvurabilmeleri ya da kendilerini temsil edecek bir avukat bulabilmeleri için kullanıcılara söz konusu yasal talepleri bildirir. Google, ceza soruşturmalarında, şirketi kullanıcının arama bilgilerini ve bir Google hesabında depolanan kişisel içeriği sağlamaya zorlamak için bir arama izninin gerekli olduğunu da vurgulamıştır. Şirket, "makul olmayan arama ve el koymaları yasaklayan ve ECPA'in çelişen hükümlerinden daha öncelikli olan ABD Anayasasının 4. Ek Maddesi uyarınca bir arama izninin gerekli olduğunu" öne sürüyor.<sup>232</sup> Bu görüş, ifade özgürlüğü açısından takdire layık bir yaklaşım olmakla birlikte, şirketlerin hukuki hükümleri yorumlamadaki rolü konusunda ilginç soruları da gündeme getiriyor.

Twitter da web sitesinde bir Şeffaflık Raporu yayımlamaya başladı.<sup>233</sup> Bu raporlara göre, şirket 1 Ocak 2012'den bu yana 1858 bilgi talebi, 48 kaldırma talebi ve 6646 telif hakkı bildirimini aldı. Şirket, 2012'nin ikinci yarısında alınan 1009 bilgi talebinin yüzde 57'sini yerine getirdi. ABD'den gelen 815 talep için bu oran yüzde 69'du. Twitter, Hindistan, İsviçre ve Türkiye gibi bazı ülkelerden gelen taleplerin hiçbirini kabul etmezken, Birleşik Krallık ve Japonya'dan gelen taleplerin de sadece yüzde 4 ve 5'ine olumlu yanıt verdi.<sup>234</sup>

230 Google, Transparency Report [Şeffaflık Raporu], [www.google.com/transparencyreport](http://www.google.com/transparencyreport).

231 Google, Salgado R. (23 Ocak 2013), "Transparency Report: What it takes for governments to access personal information" [Şeffaflık Raporu: Devletlerin kişisel bilgilere erişmesi için ne gereklidir?], *Google public policy blog* [Google'in kamu politikası blogu], [www.googlepublicpolicy.blogspot.co.at/2013/01/transparency-report-what-it-takes-for.html](http://www.googlepublicpolicy.blogspot.co.at/2013/01/transparency-report-what-it-takes-for.html).

232 Drummond D. (28 Ocak 2013), "Google's approach to government requests for user data" [Google'in devletlerin kullanıcı verisi taleplerine yaklaşımı], *Google blog*, [www.googleblog.blogspot.com/2013/01/googles-approach-to-governmentrequests.html](http://www.googleblog.blogspot.com/2013/01/googles-approach-to-governmentrequests.html).

233 Twitter, Transparency Report [Şeffaflık Raporu], [www.transparency.twitter.com](http://www.transparency.twitter.com).

234 Twitter (1 Temmuz - 2 Aralık 2012), Transparency Report, Information requests [Şeffaflık Raporu, Bilgi Talepleri], [www.transparency.twitter.com/information-requests-ttr2](http://www.transparency.twitter.com/information-requests-ttr2).



2012'nin birinci yarısından sonra kaldırma taleplerinde (devletlerin ya da "yetkili hukukçuların" Twitter'dan içerik kaldırmasını ya da gizlemesini istediği talepler) belirgin bir artış oldu. Twitter Ocak-Temmuz 2012 arasında bu yönde sadece altı talep alırken, yılın ikinci yarısında bu sayı 42'ye çıktı. 2012'nin ikinci yarısındaki telif hakkı bildirimleri ise yılın ilk yarısına göre çok az düşerek 3378'den 3268'e geriledi.<sup>235</sup> Twitter, telif hakkına dayanan kaldırma bildirimlerinin yaklaşık yüzde 50'sine uydu. Dava konusu edilebilecek nitelikteki tüm kaldırma bildirimleri ve karşı bildirimler, çevrimiçi ifade özgürlüğünün sınırlarını izleyen Caydırıcı Etkiler web sitesine bildiriliyor.<sup>236</sup>

İnternet şirketleri için kullanıcılarının gizliliğini ve ifade özgürlüklerini kullanma haklarını korumak önemli olmakla birlikte, uluslararası insan hakları hukuku belli sınırları mümkün kılıyor, hatta şart koşuyor. Örneğin, 24 Ocak 2013'te bir Fransız mahkemesi, Twitter'ın "Fransa'daki sitesi kapsamında" yazılan antisemitik mesajların yazarlarını belirlemesi yönünde bir karar aldı. Karar, Fransa'daki Yahudi Öğrenciler Birliği'nin sitenin #unbonjuif ("iyi bir Yahudi") etiketi altında antisemitik hakaretler için bir forum olarak kötüye kullanılmasını önleyecek daha etkili önlemler almadığı gerekçesiyle Twitter aleyhine dava açması sonucunda alındı.<sup>237</sup> Twitter karara uydu.

Bu bölümde açıklanan standartlar, internette ifade özgürlüğüne daha yüksek seviyede bir koruma sağlamak için çoğu zaman devletlerin, uluslararası kuruluşların, sivil toplumun ve şirketlerin birlikte çalıştığını gösteriyor. Günümüzdeki güçlükler düşünüldüğünde, çevrimiçi ifade özgürlüğünü tek bir kurumun ya da aktörün koruyabilmesi mümkün değildir. Ortaya çıkan sorunlar toplumun pek çok yönüyle ilgilidir ve ancak çok paydaşlı bir modelde tüm aktörlerin işbirliği yoluyla ifade özgürlüğünün meşru kısıtlamalar çerçevesinde yeterli bir koruma altına alınmasını umabiliriz. Bir sonraki bölümde, ifade özgürlüğü ile diğer haklar çatışma içine girdiğinde ortaya çıkan en önemli toplumsal sorunlardan bazılarını ele alacağız.

235 A.g.y., Copyright Notices [Telif Hakkı Bildirimleri], [www.transparency.twitter.com/copyright-notices](http://www.transparency.twitter.com/copyright-notices) ve [www.transparency.twitter.com/copyright-notices-ttr2](http://www.transparency.twitter.com/copyright-notices-ttr2).

236 Chilling Effects, [www.chillingeffects.org](http://www.chillingeffects.org).

237 AFP (24 Ocak 2013), *French court says Twitter must identify racist tweeters* [Fransız mahkemesi Twitter'ın ırkçı tweet atanları belirlemesi gerektiğini belirtti].

## 5. Belirli sorunlar

İnternet insan faaliyetlerinin tüm alanlarını önemli ölçüde etkiledi ve iletişim kurma imkânlarının katlanarak artmasını sağladı; artık daha çok sayıda aktör, giderek artan sayıda insana daha fazla mesajı daha hızlı bir şekilde iletmek için daha fazla iletişim yolu kullanabiliyor. Yunan şehir devletlerinin yurttaşları için agora ve Romalılar için forum ne anlama geliyorsa, günümüzde bir iletişim matrisinin parçası olan yurttaşlar topluluğu için internet de o anlama geliyor, yani başkalarıyla iletişim kurabilecekleri, güncel olaylar üzerine tartışabilecekleri ve kendi bireysel ve grup kimliklerini tanımlayabilecekleri bir yer sunuyor.

İnternet çevrimiçi olarak anlamın üretildiği ve ürünlerin satın alındığı ekopolitik ve sosyokültürel koşulların yanı sıra hakların kullanıldığı ve ihlal edildiği koşulları da etkiledi. İnternette ifade özgürlüğünün genişlemesinin sosyolojik, ekonomik ve kültürel sonuçları ve medeni ve siyasi öz kimliğimiz üzerinde etkileri vardır. 2. Bölümde ifade özgürlüğünün korunmasını ve 3. Bölümde bu hakkın kısıtlanmasını ele aldık ve 4. Bölümde de Avrupa Konseyi'nin ve devlet dışı aktörlerin standart belirleme mekanizmalarını tartıştık.

Şimdi bu bölümlerden yararlanarak internette ifade özgürlüğünün kendine özgü bazı yönlerine bakacağız. Bunlar iletişim devriminin sadece belli yönleridir, ancak hepsi birlikte değerlendirildiğinde, bir yandan topluma zarar veren trendlere yanıt verirken bir yandan da ifade özgürlüğü sağlamanın güçlüğünün açık bir tablosunu bize sunar. İfade özgürlüğünü korumanın hermenötüğü ve bu süreçte farklı aktörlere verilen roller (ve bu roller arasındaki etkileşim), internette insan haklarının korunmasının geleceğinin şekillendirileceği platformu oluşturur.

Öncelikle temel bir soru soruyoruz: Herhangi bir şekilde içerik düzenlemesine ihtiyacımız var mı? Yasa koyucular ifade özgürlüğünü engelleyebilecek düzenlemeleri değerlendirirken hangi etkenleri göz önünde bulundurmalı? Daha sonra internet çağında temel bir hakkı, yani çevrimiçi ifade özgürlüğünün bir önkoşulu olarak internete erişim hakkını ele alıyoruz. Ancak, daha sonraki bölümlerde görüleceği gibi, tek başına erişim yeterli değildir: İnsan hakları normlarının teknolojik tarafsızlığı ve ağ tarafsızlığı ilkesi bir arada çevrimiçi ifade özgürlüğünün daha fazla korunmasını sağlar. Daha sonra çevrimiçi olarak korunan ve korunmayan ifadelerin bazı temel özelliklerini ele alarak ardından nefret söylemiyle en etkin şekilde nasıl mücadele edileceğine odaklanıyoruz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin itibar hakkını özel hayatın gizliliği hakkının bir parçası olarak yorumlaması belli bir süre aldı. Bu yorum getiril-

diğinden beri, itibarın korunması ile ifade özgürlüğünün incelikli bir şekilde dengelenmesi gerekli hale geldi. Çocukların internette ihtiyaç duydukları özel korumayı da değerlendiriyoruz.

Çevrimiçi ifade özgürlüğünün kullanılması sadece bloglar ve sosyal ağlar yoluyla olmaz; alan adları bile görüşleri ifade etmek, destek toplamak ve fikirleri, özellikle de eleştirel fikirleri ortaya koymak için kullanılabilir. Peki ama pek çok başka çevrimiçi kaynağa göre daha yoğun bir şekilde düzenlenen alan adlarıyla ilgili olarak çevrimiçi ifade özgürlüğü nasıl sınırlanabilir?

İnternet tabanlı bilgi akışlarının ve iletişim ağlarının geçit bekçileri olarak internet araçlarının giderek önem kazanan rollerine ve özellikle onların sosyal ağlarda ifade özgürlüğünü sağlama (ve sınırlama) rollerine de bakıyoruz. Bu bölümü bilgi toplumunun gelecekteki gelişimi için temel önemde olan bir güçlükte kapatıyoruz: Özel internet araçları kamusal tartışmaların yürütülmesini üstlendikçe bu durum onların özel hukuka dayalı hizmet kullanım şartları çerçevesinde yarattıkları ve işlettikleri özel mülkiyetteki iletişim alanlarının doğasını değiştiriyor mu? Geleceğin kamusal alanları olarak sosyal ağların sorumlulukları nedir?

### 5.1. İnternette içerik düzenleme ve ifade özgürlüğü

Çevrimiçi dünyanın yasaların olmadığı bir dünya olduğu ve hükümetlerin çevrimiçi faaliyetler üzerinde hiçbir otoriteye ve hiçbir etkili yürütme aracına sahip olmadığı düşüncesi, internet çağının klişelerinden biridir. Ancak, internetteki sosyal ilişkiler daha karmaşık hale geldikçe devletler çevrimiçi ortamlardaki rollerini artırdılar. Devletler kendi yargı yetkileri çerçevesinde ortaya çıkan internetle bağlantılı durumlar üzerinde egemenliklerini uyguladılar ve zaten buna zorunludurlar. *K.U. / Finlandiya* davasının<sup>238</sup> gösterdiği gibi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde devletler kendi yargı yetkileri içindeki kişilerin insan haklarının korunmasını sağlamakla yükümlüdür ve bu yükümlülük çevrimdışı olduğu kadar çevrimiçi ortamlar için de geçerlidir. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün merkezinde yer alan bu koruma etkili olmalıdır. Yasa koyucular korumanın en iyi nasıl sağlanacağına karar verirken üç soru seviyesini göz önünde bulundurmalıdır.<sup>239</sup>

238 *K.U. / Finlandiya* (2 Aralık 2008), başvuru no. 2872/02.

239 Krşl. Kettmann M. C. (2011), "Building the legal framework of the information society: lessons from combating hate speech" [Bilgi Toplumunun Yasal Çerçevesini Kurmak: Nefret Söylemiyle Mücadeleden Alınan Dersler], Schweighofer E. ve Kummer F. (der.), *Europäische Projektkultur als Beitrag zur Rationalisierung des Rechts. Tagungsband des 14. Internationalen Rechtsinformatik Symposiums IRIS 2011* [Hukukun Rasyonelleşmesine Bir Katkı Olarak Avrupa Proje Kültürü: 14. Uluslararası Hukuk Bilişimi Sempozyumu'na Katkılar], ÖCG, Viyana, s. 179-182.

İlk olarak, yasa koyucular düzenleme yapıp yapmamayı değerlendirmek zorundadır. Bir toplumsal durumun tam olarak ne zaman yasal normları gerektireceğini ve toplumsal normların hangi noktaya kadar yeterli olduğunu kesin olarak belirlemek daima güçtür. Bir devlet çok erken bir aşamada çok katı bir kural getirirse, bu durum teknolojik gelişmeyi engelleyebilir. Bununla birlikte, hiçbir kural koymamak da anarşiye ve insan hakları ihlallerine yol açabilir. İkinci olarak, yasa koyucular hangi kuruluşun düzenleyici merci olması gerektiğine karar vermelidir. Çoğu zaman paydaşların öz düzenleme yetkileri yeterli olacaktır, fakat bazen devletler geleneksel kural koyucu otorite olarak devreye girerler. Üçüncü olarak, nasıl düzenleme yapılacağına ilişkin teknik sorunun yanıtlanması gereklidir. Söz konusu normatif hedefe bağlı olarak, normatif ve teknolojik araçlar farklılık gösterecektir.

Bu yaklaşımı nefret söylemiyle örnekleyebiliriz. İlk olarak, bir devlet (belli) çevrimiçi nefret söylemleriyle mücadele etmesinin mi, yoksa bunlara izin vermesinin mi daha doğru olacağına karar vermelidir. Uluslararası hukuk, örneğin soykırma teşviğın yasaklanması gibi, tüm ülkelerin uymak zorunda oldukları belli standartlar belirleyerek bu sorunun yanıtlanmasına yardımcı olur. Ancak inkârcılık gibi başka nefret söylemleriyle ilgili olarak, sözgelimi Almanya'dan farklı tarihsel deneyimlere sahip olan bir ülke Holokost'un inkârını cezalandırmamaya karar verebilir. Fransa ya da İsviçre gibi bazı başka devletler başka soykırımların inkârını da cezalandırmaya karar verebilirler; bazı devletler ise bu inkârları ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirebilirler. İkinci seviyede, devletler hangi aktörün nefret söylemi yasağını uygulamaya koymak konusunda en iyi konumda olduğunu değerlendirmek zorundadır. Devletler internet servis sağlayıcılarının sivil toplum kuruluşlarının hazırladığı gayri resmi kara listelere dayanarak nefret söylemini sansürlemelerinin daha etkin olacağını değerlendirebilirler, kendi ceza hukuklarını esas alabilirler ya da bu iki önlemin bir birleşimini kullanabilirler. Üçüncü seviyede, devletler siteleri kara listeye almanın mı, yoksa fiziksel olarak bunları (bunlara erişimi) kaldırmanın mı daha mantıklı olduğunu da değerlendirebilirler.

Devletler farklı yaklaşımları değerlendirirken daima –uluslararası insan hakları hukukuna ve bu hukukun gereklilik ve orantılılık ilkelerine uygun şekilde– en az ihlal edici seçeneği tercih etmeleri gerektiğini hiçbir zaman unutmamalıdır.

### **5.2. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün bir önkoşulu olarak internete erişim**

Erişim, çevrimiçi ifade özgürlüğü haklarının kullanılmasında için temel bir önkoşuldur. Bu anlamda internet insan haklarını kolaylaştıran bir unsur-

dur.<sup>240</sup> Ancak, erişimin –çoğu zaman birincil olarak akla gelen– fiziksel ya da altyapı boyutu, aslında onun iki boyutundan sadece biridir. Çevrimiçi içeriğe erişim hakkı, internete erişimden farklı bir kavramdır. Bunların ikisinin de sağlanması belirli, ancak birbiriyle bağlantılı insan hakları güçlükleri yaratır. Diğer insan hakları için bir kolaylaştırıcı olarak internetten yararlanmanın önkoşulu, her şeyden önce internete erişime (bağlantıya) ve sonra da içeriğe filtrelenmemiş bir erişime sahip olmaktır.<sup>241</sup>

Çevrimiçi bilgiye erişim Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin birçok kararında önemli bir yere sahiptir. Çevrimiçi olarak ulaşılabilen bilgiler çevrimdışı bilgilerden daha yoğun bir etki yaratabilirler. Bu nedenle, çevrimdışı bilgi yayımlamak için geçerli olan standartlar artan etkiye uygun bir şekilde geliştirilmek zorundadır. Ayrıca, çevrimiçi olarak kolayca ulaşılabilen bilgilere reşit olmayan kişiler de erişebilir. Mahkeme'nin *Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre* davasının kararında açıkladığı gibi, bu iki unsur bir arada düşünüldüklerinde, dengeyi bir devletin 10. Maddenin 2. paragrafı uyarınca belli bilgileri kısıtlama hakkı lehinde değiştirebilir.<sup>242</sup>

Halihazırda Mahkeme'nin önünde olan bir davada internete erişim, hem fiziksel hem de içerik boyutlarıyla daha doğrudan önem taşıyor. Mahkeme, *Jankovskis / Litvanya* davasında<sup>243</sup> cezaevi yetkililerinin hükümlülerin internete erişimlerini reddetme haklarının olup olmadığına karar vermek zorundadır. Bu davada bir hükümlü olan Jankovskis, bir çevrimiçi derse kayıt yaptırmak istedi, ancak Yüksek İdare Mahkemesi, cezaevi yetkililerinin hükümlülerin işledikleri suçlarla mücadele etmelerini güçleştireceği gerekçesiyle yasalarda hükümlülerin internet kullanımına izin verilmediğine hükmetti. Jankovskis, hükümlülerin internete erişimine izin vermemenin onların bilgi ve fikir alma ve aktarma haklarını ihlal ettiğini savunuyor.

Mahkemeler, daha önce gördükleri davalarda internete ve çevrimiçi bilgilere erişim hakkı için bazı önemli korumalar sağlamıştı. Avrupa Birliği Adalet Divanı, *Scarlet Extended*<sup>244</sup> ve *SABAM*<sup>245</sup> davalarında verdiği kararlarla erişimin her iki boyutu için iki önemli ilerleme kaydetti. Adalet Divanı, *Scarlet Extended* davasında, internet servis sağlayıcılarına yasadışı içerik için kapsamlı arama yürütmek üzere filtreleme yazılımları yükleme gerekliliği getirmenin

240 Bkz. yukarıda 2.3.

241 Krşl. La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM belge no. A/HRC/17/27.

242 *Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre* (13 Temmuz 2012), başvuru no. 16354/06, paragraf 54-8.

243 *Jankovskis / Litvanya*, başvuru no. 21575/08, 27 Eylül 2010'da açıklandı.

244 *Scarlet Extended SA / Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)* (24 Kasım 2011), ECJ C-70/10.

245 *SABAM / Netlog NV* (16 Şubat 2012), ECJ C-360/10.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

veri koruma kurallarının ve, bu yolla yasal iletişimler de engellenebileceği için, çevrimiçi ifade özgürlüğünün ihlali anlamına geleceği kararını verdi.

SABAM davasında ise mahkeme, telifli malzemelerin yasadışı kullanımını önlemekte etkili olsa bile, sosyal ağ sitelerinin sahiplerinin tüm kullanıcılarını kapsayacak genel filtreleme sistemleri yüklemeye zorlanamayacağını teyit etti.<sup>246</sup> Mahkeme, bu davada da, veri koruma kurallarının ihlallerine, iş yapma özgürlüğüne ve bilgi alma ve aktarma özgürlüğüne, dar bir şekilde yorumlanan mülkiyet haklarından daha fazla ağırlık verilmesi gerektiği şeklinde bir muhakeme yürüttü.<sup>247</sup>

İnsan hakları açısından düşünüldüğünde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, internet sansürü için resmi ve maddi kriterler konusunda Strazburg'da karara bağlanan ilk dava olan *Yıldırım / Türkiye* davasında<sup>248</sup> ifade özgürlüğünün korunması konusunda daha da açık bir gerekçe açıkladı. Başvurucu, bir Türk ceza mahkemesinin (kendisiyle ilgisi olmayan) bir engelleme kararının Google Sites'a erişimi imkânsız hale getirmesinden şikâyetçiydi. Engelleme kararı Telekomünikasyon İletişim Başkanlığı (TİB) tarafından uygulandıktan sonra, başvuru aynı servis tarafından barındırılan bir web sitesinde yayımladığı akademik çalışmalarına erişemez hale gelmişti. Mahkeme engelleme kararının internet erişiminin kısıtlanması anlamına geldiğine dikkat çekti. Bu kısıtlama ciddi bir durumdu, çünkü internet "bireyler için ifade ve bilgi özgürlüğü hakkını kullanmanın başlıca yollarından biri" haline gelmişti.<sup>249</sup>

Mahkeme daha sonra kuralın AİHS'nin 10. Maddesinin 2. paragrafında öngörülen istisna rejimine uygun olup olmadığını değerlendirdi. Kararda, öncelikle, gerçekleşen cezai işlem bir üçüncü şahısla ilgili olduğu için engelleme emrinin öngörülebilir olmadığı ve Google Sites'ın tamamen yasaklanmasının da Türk mevzuatı çerçevesinde yasal olmakla birlikte öngörülemez bir kısıtlama anlamına geldiği tespiti yapıldı. Mahkeme, ayrıca, engelleme kararını veren yerel mahkemenin Google Sites'a erişimi yasaklamadan önce hangi yararların söz konusu olduğunu değerlendirmek zorunda olduğu eleştirisini getirdi. Bu çerçevede, Mahkeme, müdahalenin 10. Maddenin 2. paragrafında yer alan öngörülebilirlik kriterini karşılamadığı ve başvurucuya demokratik bir toplumda hukukun üstünlüğü değerlendirmeleri çerçevesinde gerekli olan koruma düzeyini sağlamadığı hükümünü verdi. Ayrıca, engelleme kararına izin veren Türk mevzuatı, 10. Maddenin 1. paragrafı uyarınca "ülke

246 Ayrıca bkz. Kettemann M. C. (2013), *The future of individuals in international law: lessons from international Internet law* [Uluslararası Hukukta Bireylerin Geleceği: uluslararası internet hukukundan alınan dersler], Utrecht: Eleven International, s. 155.

247 Ayrıca bkz. 1.5. ila 1.7.

248 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

249 A.g.y., paragraf 54: "[L]'Internet est aujourd'hui devenu l'un des principaux moyens d'exercice par les individus de leur droit à la liberté d'expression et d'information."

sınırları söz konusu olmaksızın” ifade özgürlüğü hakkının korunması şartını doğrudan doğruya ihlal ediyordu.

Mahkeme bu sonuca ulaşırken internet erişimi konusundaki uluslararası taahhütlerin genel bir özetini de verir.<sup>250</sup> Bu taahhütler arasında şunlar vardır: (“BİT'lere sınırlı erişim ya da erişimin olmaması bireyleri insan haklarını tam olarak kullanabilmekten yoksun bırakabilir” hükmünün yer aldığı) Bilgi toplumunda insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi,<sup>251</sup> 2003 tarihli internette iletişim özgürlüğü bildirisi,<sup>252</sup> internetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı,<sup>253</sup> üye devletlerin yeni bilgi ve iletişim ortamında ifade ve bilgi özgürlüğünü geliştirmelerine ilişkin 26 Eylül 2007 tarihli ve CM/Rec(2007)11 sayılı Tavsiye Kararı, internet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı<sup>254</sup> ve arama motorlarıyla ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin Tavsiye Kararı.<sup>255</sup>

Bu liste, 7. Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacak olan Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin tavsiye kararlarının toplu olarak ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.<sup>256</sup> Bu tavsiyeler, Mahkeme'nin içtihadını geliştirirken göz önünde bulundurabileceği yönlendirmeler sağlıyor. Mahkeme ayrıca, Avrupa Parlamentosu'nun internette güvenliği ve temel özgürlükleri güçlendirmeye yönelik tavsiye kararını ve Lüksemburg'daki kardeş mahke-

250 A.g.y., paragraf 19 ve devamı.

251 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (13 Mayıs 2005), Declaration of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society [Bilgi toplumunda insan hakları ve hukukun üstünlüğüne ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi], CM(2005)56 nihai metin.

252 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (28 Mayıs 2003), Declaration on freedom of communication on the Internet [İnternette iletişim özgürlüğüne ilişkin Bildiri].

253 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (7 Kasım 2007), Recommendation CM/Rec(2007)16 to member states on measures to promote the public service value of the Internet [İnternetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin olarak üye devletlere yönelik CM/Rec(2007)16 sayılı Tavsiye Kararı].

254 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 to member states on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [İnternet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin olarak üye devletlere yönelik CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı].

255 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Nisan 2012), Recommendation CM/Rec(2012)3 to member States on the protection of human rights with regard to search engines [Arama motorlarıyla ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)3 sayılı Tavsiye Kararı].

256 İlgili belgeleri toplu halde görmek için bkz. List of Committee of Ministers' Recommendations, Resolutions and Declarations adopted in the media field [Bakanlar Komitesi'nin medya alanında kabul ettiği Tavsiyelerin, Kararların ve Bildirilerin Listesi], [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/Doc/CM_en.asp).



me ABAD'de görülen *Scarlet Extended* davasını da dikkate aldı.<sup>257</sup> Son olarak, Mahkeme, UMSHS'nin uygulanmasına nezaret eden yarı adli bir organ olarak İnsan Hakları Komitesi'nin 34 sayılı Genel Yorum'una da atıfta bulundu. Bu yorumda Komite çevrimiçi insan haklarını korumanın güçlüklerini açıklar. Bu açıklamanın tamamına burada yer vermek yerinde olacaktır:

15. Taraf devletler internet ve mobil tabanlı elektronik bilgi yayma sistemleri gibi bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin dünya genelinde iletişim uygulamalarını ne kadar önemli ölçüde değiştirdiğini dikkate almalıdır. Artık geleneksel kitlesel medya araçlarına dayanmak zorunda olmayan küresel bir fikir ve görüş alışverişi ağı vardır. Taraf devletler bu yeni mecraların bağımsızlığını beslemek ve bireylerin bu mecralara erişimini sağlamak için gerekli tüm adımları atmalıdır.<sup>258</sup>

Herkesin içeriğe erişimini sağlamak açısından önemli etkenlerden biri, internet servis sağlayıcılarının belli içeriklere karşı ayrımcı bir yaklaşım benimsememesidir. İçeriğe dayalı olarak ayrımcılık yapmama ilkesi, yani "ağ tarafsızlığı", diğer hakları mümkün kılan bir etken olarak ifade özgürlüğüyle yakından bağlantılıdır.

### 5.3. Teknolojik tarafsızlık ve ifade özgürlüğü

5 Temmuz 2012'de, BM İnsan Hakları Konseyi (İHK), internette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması üzerine temel önemde bir kararı oybirliğiyle kabul etti.<sup>259</sup> Bu kararın 1. paragrafında "İnsanların çevrimdışı olarak sahip oldukları haklar, çevrimiçi olarak da aynen korunmalıdır" denir. Bu taahhüt bu kitapta öne sürülen çevrimiçi insan haklarının çevrimdışı olanlarla aynı olduğu ve sadece bu konudaki güçlüklerin değiştiği argümanının temelini oluşturur. 2. Bölümde açıkladığımız gibi, internet dün-

257 Avrupa Parlamentosu (26 Mart 2009), Recommendation A6-0103/2009 to the Council on strengthening security and fundamental freedoms on the Internet [İnternette güvenliğin ve temel özgürlüklerin güçlendirilmesine ilişkin olarak Konsey'e A6-0103/2009 sayılı Tavsiye], [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0103&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0103&language=EN).

258 İnsan Hakları Komitesi (12 Eylül 2011), General Comment No. 34 on Article 19: Freedoms of opinion and expression [Madde 19: Fikir ve ifade özgürlükleri üzerine 34 sayılı Genel Yorum], CCPR/C/GC/34.

259 BM İnsan Hakları Konseyi (5 Temmuz 2012), Resolution A/RC/20/8 on the promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet [İnternette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması üzerine A/RC/20/8 sayılı Karar]. Bir analiz için krşl. Kettemann M.C. (1/2012), "The UN Human Rights Council Resolution on Human Rights on the Internet: Boost or Bust for Online Human Rights Protection" [İnternette İnsan Hakları Üzerine BM İnsan Hakları Konseyi Kararı: Çevrimiçi İnsan Haklarının Korunması İçin Destek mi, Köstek mi?], *Human Security Perspectives* [İnsan Güvenliği Perspektifleri], s. 145-169.



yanın her yerindeki bireylerin çok çeşitli insan haklarından yararlanmaları için bir katalizör haline geldi. İnternet, ifade özgürlüğünün kullanılmasının temel yollarından biridir,<sup>260</sup> ve ifade özgürlüğü de başlı başına bir insan hakkı olmasının yanı sıra, ekonomik, toplumsal ve kültürel haklar ve örgütlenme ve toplanma özgürlüğü gibi medeni ve siyasi haklar dahil olmak üzere diğer insan haklarından yararlanılmasını mümkün kılan bir haktır.<sup>261</sup>

İnsan Hakları Konseyi, çevrimiçi insan hakları üzerine kararında, özel olarak ifade özgürlüğüne atıfta bulunur ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin (İHEB) 19. Maddesini aynen alıntılar: "Herkesin fikir ve ifade özgürlüğü hakkı vardır; bu hak müdahaleye uğramaksızın kanaat sahibi olma ve ülke sınırları söz konusu olmaksızın her türlü mecra yoluyla bilgi ve fikirleri arama, elde etme ve aktarma özgürlüğünü de içerir."

19. Maddenin metni teknolojik tarafsızlığa dayanır ("her türlü araç yoluyla") ve evrensel bilgi ve fikir arama ve aktarma süreçlerine girmenin önemini tanıır ("ülke sınırları söz konusu olmaksızın"). Dolayısıyla, bu madde yazılırken BİT'lerdeki gelişmeler ve içerik akışlarının giderek uluslararasılaşacağı öngörülmüş gibi görünmektedir. Benzer şekilde, UMSHS'nin 19. Maddesinde de ifade özgürlüğü sınırlardan bağımsız olarak korunur. Bu maddenin 2. paragrafında "[bir kişinin] sınırlar söz konusu olmaksızın, sözlü, yazılı ya da basılı şekilde ya da sanatsal ürün şeklinde ya da kendi tercih ettiği başka herhangi bir mecra yoluyla her türlü bilgi ve fikri arama, edinme ve aktarma özgürlüğü" dahil olmak üzere ifade özgürlüğü yüceltilir. Bu maddede yine teknolojik tarafsızlığın ikili önkoşulunu, yani "[bir kişinin]... kendi tercih ettiği başka herhangi bir mecra yoluyla" iletişim kurma hakkını ve bilgi süreçlerinin evrenselliğini ("ülke sınırları söz konusu olmaksızın") görüyoruz.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne dayanarak UMSHS'ye dahil edilen ve uluslararası teamül hukukunda önemli bir yer tutan insan haklarının teknolojik tarafsızlığına yönelik bu açık taahhüt, İnsan Hakları Konseyi'nin kararıyla da teyit edilmiştir. Dolayısıyla, bu taahhüt uluslararası insan hakları hukukunun parçasıdır. Şimdi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarında insan haklarının korunması bağlamında teknolojik tarafsızlığın önemini nasıl yansıtıldığını incelemeye başlayabiliriz.<sup>262</sup>

260 La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM belge no. A/HRC/17/27, paragraf 20.

261 Krşl. 2.1'de açıklanan hakkın temel öğeleri.

262 Krşl. Kettemann M.C. (1/2012), "The UN Human Rights Council Resolution on Human Rights on the Internet: Boost or Bust for Online Human Rights Protection" [İnternette İnsan Hakları Üzerine BM İnsan Hakları Konseyi Kararı: Çevrimiçi İnsan Haklarının Korunması İçin Destek mi, Köstek mi?], *Human Security Perspectives* [İnsan Güvenliği Perspektifleri], s. 145-169.

#### 5.4. Ağ tarafsızlığı ve ifade özgürlüğü

Ağ tarafsızlığı, ağın, örneğin farklı tarifeler uygulayarak ya da farklı bant genişlikleri sağlayarak bazı bilgilere başka bilgiler karşısında öncelik tanıması gerektiği yönünde bir tasarım paradigmasıdır.<sup>263</sup> Ağ tarafsızlığı internetin açıklığına yönelik taleple yakından bağlantılıdır<sup>264</sup> ve engelleme, tekelci fiyatlandırma, belli sağlayıcılara (ya da belli içeriklere) ayrıcalıklı muamele ve şeffaflığın sağlanmaması yoluyla ihlal edilebilir.<sup>265</sup> Bu konudaki temel sorun, belli ticari kullanımlara başka kullanımlar, örneğin eğitsel kullanımlar karşısında ayrıcalık tanınması ya da belli internet servis sağlayıcılarının dosya paylaşım servislerinin kullanıcılarını bağlantılarını yavaşlatmak yoluyla cezalandırmak istemeleridir. Ancak bir ağdan geçen içeriğin kontrol edilmesi ancak Derin Paket İncelemesi adı verilen ve ciddi insan hakları sorunları ortaya çıkaran bir uygulama yoluyla mümkün olabilir.<sup>266</sup> Bu sorunlar özellikle Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'nin Dünya Telekomünikasyon Standardizasyon Genel Kurulu'nun Yeni Nesil Ağlarda Derin Paket İncelemesi İçin Gerekliliklerini geçirmekte kapalı bir standart belirleme süreci uygulamasından dolayı ortaya çıkıyor.<sup>267</sup>

2010'da, Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi ağ tarafsızlığı ilkesine bağlılığını açıkladı ve ağ tarafsızlığının tüm istisnalarının insan haklarını koruma çerçevesine uyması gerektiğini vurguladı.<sup>268</sup> Burada bir kez daha, hem devletlere hem de özel internet şirketlerine internette ifade özgürlüğüne ilişkin insan hakları yükümlülüklerinin hatırlatılmasının gerekli olduğu bir durumla karşı karşıyayız. Bu, ağ operatörlerine internet trafiğini yönetme izni verilmemesi gerektiği anlamına gelmez. Nitekim belli yönetim adımları servis kalitesini ve ağ istikrarını sağlamak açısından gereklidir. Yine de, nasıl trafik polisleri yol güvenliğini sağlamak için trafiği düzenlemek zorunda olmakla birlikte belli sürücülere karşı ayrımcılık yapma hakkına sahip değillerse, ağ yöneticileri de ilke olarak, ağ tarafsızlığından uzaklaşmamalıdır.

263 Wu T. (2003), "Network neutrality, broadband discrimination" [Ağ tarafsızlığı, genişbant ayrımcılığı], *Journal of Telecommunications and High Technology Law*, c. 2, s. 141; Yoo C. (Sonbahar 2005), "Beyond network neutrality" [Ağ tarafsızlığının ötesinde], *Harvard Journal of Law and Technology*, c. 19.

264 Krşl. 2.1.8.

265 Wu T., [http://timwu.org/network\\_neutrality.html](http://timwu.org/network_neutrality.html).

266 Krşl. Center for Democracy and Technology [Demokrasi ve Teknoloji Merkezi] (28 Kasım 2012), *Adoption of traffic sniffing standard fans WCIT flames* [Trafiği koklama standardının kabul edilmesi WCIT ateşini körükledi], [www.cdt.org/blogs/cdt/2811adoption-traffic-sniffing-standard-fans-wcit-flames](http://www.cdt.org/blogs/cdt/2811adoption-traffic-sniffing-standard-fans-wcit-flames).

267 ITU-T (Kasım 2012), Recommendation Y.2770 on Requirements for deep packet inspection in next generation networks [Yeni nesil ağlarda derin paket incelemesi için Gerekliliklere ilişkin Y.2770 sayılı Tavsiye Kararı], [www.itu.int/rec/T-REC-Y.2770-201211-P](http://www.itu.int/rec/T-REC-Y.2770-201211-P).

268 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (29 Eylül 2010), Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality [Ağ tarafsızlığına ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi], <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678287>, paragraf 9.

“Öncelikli kamu yararı” söz konusu olduğunda istisnalar mümkündür. Bu durumlarda bile (ya da özellikle bu durumlarda), devletler 10. Maddenin koruyucu sınırlarını ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin içtihatlarını dikkate almak zorundadır:<sup>269</sup> Dolayısıyla kısıtlayıcı önlemler, yasalarda ön-görülme, demokratik bir toplumda meşru bir hedefe ulaşılması için gerekli ve orantılı olmak şeklindeki üç aşamalı testi yerine getirmek zorundadır (yani yerinde olmak ve haklı gerekçelere dayanmayan ayrımcılıktan kaçınmak).<sup>270</sup> Ayrıca Avrupa Konseyi, ağ tarafsızlığını ihlal eden tüm önlemlerin periyodik gözden geçirmelere tâbi tutulmasını ve sadece gerekli olduğu sürece sürdürülmesini tavsiye etmiştir. Ağ operatörleri kullanıcıları ne zaman, hangi koşullar altında ve hangi nedenlerle ağ tarafsızlığını ihlal ettikleri konusunda bilgilendirmelidir ve devletler ağ yönetimi kararlarına itiraz etmek için uygun başvuru yollarını açık tutmalıdır.<sup>271</sup>

Almanya’nın en önemli internet erişim sağlayıcısı Deutsche Telekom gelecekteki müşterileri için (sözleşmeye bağlı olarak) 74 ila 400 GByte transfer hacimlerine ulaşıldıktan sonra aşağı yönde (downstream) transfer hızını 384 kBit/s’ye düşüreceğini açıklayınca şirketlerin ağ tarafsızlığını ihlal etmelerinin yarattığı insan hakları sorunları açık hale geldi. Bu sorunlu bir durumdur, çünkü Telekom bu şekilde kullanıcıların Google’ın YouTube, Amazon’un Lovefilm ve ProSiebenSat1’in Maxdome servislerine erişimlerini etkin bir şekilde sınırlayabilir.<sup>272</sup> Yoğun eleştiri yağmuruna tutulan bu açıklama, ağ tarafsızlığını sağlamak için tutarlı bir uluslararası çerçevenin bulunmamasının bir sorun olduğunu çok iyi örnekliyor.

### 5.5. Çevrimiçi olarak korunan ve korunmayan ifadelerin temel özellikleri

Ülke içi söylemler ulusal yasalarla düzenlenir. Söylemlerin uluslararasılaşması ve ifadelerin farklı yargı sistemlerinde değerlendirilmesi, hangi içeriklerin yasaklandığı (ya da yasaklanması gerektiği) sorusuna açık yanıtların verilmesini güçleştirdi. İfade özgürlüğü hakkının evrenselliğine istisnalar bulmak için kültürel, tarihsel ve dini nedenler kullanılabilir (ve kullanılıyor). İfadeleri değerlendirirken, devletlerin farklı tepkilerini gerektiren üç ifade türünü kesin bir şekilde birbirinden ayırmak yerinde olur:

---

269 Krşl. a.g.y., paragraf 6.

270 Kısıtlamalar hakkında genel olarak daha fazla ayrıntı için, 3. Bölüme bkz.

271 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (29 Eylül 2010), Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality [Ağ tarafsızlığına ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi], paragraf 8.

272 Krşl. Heise.de, Telekom kappt Festnetz-Flatrates [Telekom sabit hatlar için sabit tarifeleri ortadan kaldırıyor], 22 Nisan 2013, [www.heise.de/newsticker/meldung/Bandbreiten-Drossel-Telekom-kappt-Festnetz-Flatrates-1847224.html](http://www.heise.de/newsticker/meldung/Bandbreiten-Drossel-Telekom-kappt-Festnetz-Flatrates-1847224.html).

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

- (a) uluslararası hukuk çerçevesinde suç teşkil eden ve ceza kovuşturmasına konu olabilen ifadeler;
- (b) ceza hukuku kapsamında cezalandırılmayan, ancak bir kısıtlama ve hukuk davası için gerekçe oluşturabilen ifadeler; ve
- (c) ceza ya da medeni hukuk kapsamında yaptırımlara yol açmayan, ancak yine de başkalarına karşı hoşgörü, nezaket ve saygı açısından sorun teşkil eden ifadeler.<sup>273</sup>

Devletler (a) kategorisine giren içeriği yasaklamakla yükümlüdür. Bu kategori uluslararası hukukun yasakladığı şu tür ifadeleri içerir:

- çocukların cinsel istismarına ilişkin görüntüler (çocukların haklarının korunması);
- ayrımcılığı, düşmanlığı ya da şiddeti teşvik anlamına gelecek düzeyde ulus, ırk ya da din temelli nefretin savunulması (başkalarının haklarının, örneğin yaşam hakkının korunması);
- soykırım yapmak için doğrudan ve kamusal teşvik (etkilenen toplumların haklarının korunması); ve
- terörizmi teşvik.<sup>274</sup>

İfade Özgürlüğü Özel Raportörü başlangıçta hakareti de bu kategoriye eklemişti,<sup>275</sup> fakat sonradan ifade özgürlüğü üzerindeki potansiyel caydırıcı etkisi yüzünden hakaretin suç olarak düzenlenmemesinin daha doğru olacağını öne sürdü.<sup>276</sup> Elbette, devletler, (b) kategorisine giren ifadelerden mağdur olan kişilerin tazminat davası açabilmelerini sağlayacak bir yasalar ve mahkemeler sistemi de sağlamalıdır. Devletlerin farkındalık yaratmak ve bu yolla (c) kategorisine giren nezaketle ilgili kabahatlerin sayısını en aza indirmek açısından da oynayacakları önemli bir rol vardır ve bu tür ifadeleri suç olarak düzenlemek yerine toplumlarında ayrımcılığın temelinde yatan nedenlere çözüm getirmeye çalışmalıdır.<sup>277</sup> Devletler, nefret söylemiyle mücadele ve yasal olan ve olmayan önlemler alma çabalarında yanıtlarını dikkatli bir şekilde tasarlamalıdır. Aracılardan kullanıcı içeriğini taramalarını ve kaldırmalarını,

273 BMGK (10 Ağustos 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], A/66/290, paragraf 18.

274 Krşl. a.g.y., paragraf 20-36.

275 La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM belge no. A/HRC/17/27, paragraf 25.

276 A.g.y., paragraf 40.

277 A.g.y.

kullanıcılara kayıt gereklilikleri dayatmalarını ya da web sitelerini keyfi bir şekilde engellemelerini talep eden yasalar, belirsiz ifadelerle kaleme alınmış ve orantısız yaptırımlar getiren yasalar kadar kötüdür.<sup>278</sup>

Devletler, çok dikkatli bir şekilde, meşru ifadeleri koruyan ama ciddi ve fiili nefret söylemiyle mücadele eden yasalar hazırlamak zorundadır. Yasadışı olmayan, ancak potansiyel olarak zararlı, incitici ya da sakıncalı ya da sadece istenmeyen içerikler ise devlet sansürünün hedefinde olmamalıdır. Mahkeme'nin *Handyside / Birleşik Krallık* davasında belirttiği gibi, korumaya ihtiyacı olan fikirler tam da şoke edici, incitici ve rahatsız edici olanlardır.<sup>279</sup> Peki ama bir ifade şoke edici, incitici ve rahatsız edici olmanın ötesine geçerek başkalarını tehlikeye atıyor, ayrımcılığa uğrattıyor ve kötülüyorsa ne olur? Başka bir deyişle, "nefret söylemi" için ne yapılmalı ve çevrimiçi ortamda nefret söylemi ile ayrımcılığa, şiddete ve ırkçılığa teşviki nasıl ayırt edebiliriz ya da edebilir miyiz?

### 5.6. Çevrimiçi nefret söylemiyle mücadele

Nefret söylemi internet çağından önce ortaya çıkmış bir olgudur.<sup>280</sup> İrkçilik, yabancı düşmanlığı, antisemitizm, agresif milliyetçilik ve azınlıklara ve göçmenlere karşı ayrımcılık<sup>281</sup> çevrimiçi olarak da mevcuttur. Hatta, internetin doğası gereği nefret söyleminin yazarlarının nefret mesajlarını istedikleri yere iletmeleri kolaylaşır ve yetkili mercilerin bununla mücadele etmeleri zorlaşır.<sup>282</sup>

Nefret söylemine karşı mücadelenin temelini oluşturan en büyük güçlük, Mahkeme'nin 1976'da *Handyside* davası<sup>283</sup> kararında belirttiği gibi, bireylerin "inciten, şoke eden ya da rahatsız eden" görüşlerini seslendirme hakları ile diğer taraftan başkalarının nefret mesajlarına maruz kalmama hakları arasında doğru dengeyi kurmaktır.<sup>284</sup> Mahkeme *Erbakan* davasında da<sup>285</sup> "[T]üm

278 Report of the Special Rapporteur on Freedom of Expression [Özel Raportörün ifade özgürlüğü üzerine raporu] (2012), paragraf 32.

279 Krşl. *Handyside / Birleşik Krallık* (7 Aralık 1976), başvuru no. 5493/72, paragraf 49.

280 Krşl. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Recommendation No. R 97 (20) on "hate speech" ["nefret söylemi"ne ilişkin R 97 (20) sayılı Tavsiye Kararı] ve Recommendation 1805 (2007) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe on blasphemy, religious insults and hate speech against persons on grounds of their religion [Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi'nin kutsal değerlere saygısızlık, dini hakaretler ve kişilere karşı dinlerine dayanan nefret söylemine ilişkin 1805 (2007) sayılı Tavsiye Kararı].

281 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Recommendation No. R 97 (20) on "hate speech" ["Nefret Söylemi"ne ilişkin R 97 (20) sayılı Tavsiye Kararı].

282 Bkz. Akdeniz Y. (2010), *Racism on the Internet* [İnternette İrkçilik], Avrupa Konseyi.

283 *Handyside / Birleşik Krallık* (7 Aralık 1976), başvuru no. 5493/72, paragraf 49.

284 Krşl. 3.2.2'de açıklanan takdir hakkı kavramının rolü.

285 *Erbakan / Türkiye* (6 Temmuz 2006), başvuru no. 59405/00, paragraf 56.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

insanların eşit onuru için hoşgörü ve saygı demokratik ve çoğulcu bir toplumun temellerini oluşturur” vurgusunu yaptı. Elbette, tüm görüşler herkesin eşit onuruna hoşgörü ve saygıya dayanmaz. Ne var ki demokratik toplumlarda sadece incitmenin, şoke etmenin ya da rahatsız etmenin ötesine geçen ve, Mahkeme'nin *Erbakan* davasında belirttiği gibi, “hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti yayan, teşvik eden, destekleyen ya da gerekçelendiren” görüşler cezalandırılabilir (ve cezalandırılmalıdır). Nefret söyleminin hem içeriğini hem de bağlamını anlamak temel önemdedir. Belli bağlamlarda nefret söylemi oluşturan bir ifade başka bağlamlarda oluşturmayabilir; ve nefret söyleminin içeriği soyut haliyle analiz edilemez, çünkü bir ifade bazıları tarafından mizahi bir ifade, bazıları tarafından ise nefret söylemi olarak kabul edilebilir.<sup>286</sup>

İnternet, nefret söyleminin görünürlüğünü artırdı ve göçlerin, sosyal ve ekonomik çalkantıların ve terörizmin artması, durumu daha da akut hale getirdi. Bazı ulusal yasalar bu sorunları çözmek yerine daha da şiddetlendiriyor. Özel Raportör Frank La Rue'nin 2012 tarihli raporunda “ırklara göre fişleme gibi hatalı ulusal güvenlik ve terörle mücadele yasaları ve politikaları, fırsatçı siyasetçilerin demagojik açıklamaları ve kitle iletişim araçlarındaki sorumsuz haberciliği” özel olarak eleştiriliyordu.<sup>287</sup>

İnternet nefret söyleminde bulunmayı da kolaylaştırdı. Özel Raportör La Rue, bize, çevrimdışı nefreti beslemekte genellikle siyasetçilerin ve medyanın merkezi bir rol oynadığını, ancak internetin herkesin görünür nefret söyleminde bulunmasını, hatta bunu anonim olarak yapmasını mümkün hale getirdiğini hatırlatır.<sup>288</sup>

ECRI, daha 2000 yılında, İnternet Üzerinden İrkçı, Yabancı Düşmanı ve Antisemitist Materyalin Yayılması ile Mücadele Etmek Üzerine 6 sayılı Genel Tavsiye Kararını yayımlamıştı. Komite bu kararında “internetin, aynı zamanda, bazı kişi ve gruplar tarafından hoşgörüsüzlüğü ya da ırksal ve etnik nefreti teşvik etmek amacıyla ırkçı, yabancı düşmanı ve antisemitik materyallerin yayılması için kullanılmasından derin bir kaygı duyduğunu” belirtiyordu.<sup>289</sup>

286 Herz M. ve Molnar P. (der.) (2012), *The content and context of hate speech. rethinking regulation and responses* [Nefret Söyleminin İçeriği ve Bağlamı. Düzenleme ve Yanıtların Yeniden Değerlendirilmesi], Cambridge: Cambridge University Press.

287 La Rue, F., *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM belge no. A/67/357, 7 Eylül 2012, s. 24.

288 A.g.y., s. 30.

289 Avrupa Konseyi, ECRI (15 Aralık 2000), General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the internet [İnternet üzerinden ırkçı, yabancı düşmanı ve antisemitist materyalin yayılması ile mücadele etmek üzerine 6 sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı].

Mahkeme, kararlarında, koruma altında olan sadece incitici nitelikteki sözler ile koruma altında olmayan nefret söylemi arasında ayırım yapmaya yönelik parametreler geliştirdi. Bu parametreler başlangıçta internete atıfta bulunulmadan geliştirilmiş olmakla birlikte, çevrimiçi ortamlar için de geçerlidir. Çevrimiçi (ve çevrimdışı) nefret söylemi, (hakların kötüye kullanılmasını yasaklayan) 17. Madde yoluyla ya da 10. ve 11. Maddelerde yer verilen sınırlamaların, yani ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi, sağlığın ya da ahlakın ve başkalarının itibarının ya da haklarının korunması açısından gerekli görülen kısıtlamaların uygulanması yoluyla AİHS'nin korumasının dışında bırakılmıştır.

Strazburg'daki yargıçların içtihatları, nelerin koruma altında ifadeler olarak görüldüğü ve nelerin Sözleşme'nin koruma sınırlarının dışında kaldığı konusunda önemli ayrımlar içerir. *Féret / Belçika* davası kararında<sup>290</sup> Mahkeme, dağıtılan bildirilerde yer alan saldırgan siyasi sloganların ırk ayrımcılığını teşvik edilmesi anlamına geldiğini belirtti. Bu sloganların seçim ortamında güçlü etkileri vardı ve Belçika, kamu düzeninin sağlanması ve başkalarının haklarının korunması bakımından ifade özgürlüğünü sınırlamakta haklı görüldü. Mahkeme'nin siyasi sloganların seçim ortamındaki güçlü etkisine atıfta bulunması internet ortamında 10. Maddenin sınırlarının değerlendirilmesi üzerinde etkili olabilir, çünkü çevrimiçi yayınlar sadece çevrimdışı olarak yapılan yayınlardan çok daha güçlü etkilere sahip olabilir.

Benzer şekilde, *Léroy / Fransa* davasında<sup>291</sup> Mahkeme, yerel bir gazetede yayımlanan karikatürler yoluyla terörizmin yüceltilmesinin ifade özgürlüğü korumasının ötesine geçtiği hükmüne vardı. Mahkeme, ilginç bir şekilde, gazetenin tirajının düşük olmasının, başkalarının haklarının ihlalinin ciddiyetini azaltmadığını öne sürdü. İnternetin doğası gereği sınırsız erişilebilirlik sağladığı düşünülürse, bu yaklaşım nefret söylemine karşı daha güçlü bir korumayı savunmak için kullanılabilir.

Mahkeme'nin *Jersild / Danimarka* davasından<sup>292</sup> bu yana gelen içtihadı, ırkçı görüşlerin müellifleri ile bunları haber yapanlara gösterilecek muamele arasında da bir fark ortaya koyuyor. *Jersild* davasında, hazırladığı belgeselde ırkçı görüşler ifade eden bir grup insana da yer veren Danimarkalı bir gazetecinin ifade özgürlüğünün sınırlarının dışına çıkmadığı hükmüne varılmıştı. Yasaklanabilecek ya da cezalandırılacak ırkçı yorumlar ile ırkçı yorumlar hakkında haber yapmak arasında yapılan bu ayırım, yurttaş gazetecilerin ve blogcuların yaygınlaştığı günümüzde daha da önemlidir. Danimarka mahkemesinin gazeteciye verdiği ceza, onun ırkçı yorumlar yapan bir grubu eleş-

290 *Féret / Belçika* (16 Temmuz 2009), başvuru no. 15615/07.

291 *Leroy / Fransa* (2 Ekim 2008), başvuru no. 36109/03.

292 *Jersild / Danimarka* (23 Eylül 1994), başvuru no. 15890/89.



tirel bir şekilde sunma yoluyla kullandığı ifade özgürlüğünün ihlali olarak kabul edildi.

Mahkeme, cinsel yönelime dayalı olarak yapılan ciddi ve önyargılı iddiaların da başka temellere dayanan ayrımcılıklar kadar ciddi olarak değerlendirilebileceği hükmüne de vardı. Bu nedenle, *Vejdeland ve Diğerleri / İsveç* davasında<sup>293</sup> Mahkeme, eşcinsellik karşıtı bir bildiri hazırlayan ve (bir okulda) dağıtan kişiyi cezalandıran İsveç mercilerinin hatalı olmadığına karar verdi.

Çevrimdışı ve çevrimiçi olarak yasak olan bir diğer nefret söylemi kategorisi de dine dayalı nefret söylemidir. Mahkeme, iki benzer davada, devletlerin bir dini grup (İslam) ile terörizm arasında bağlantı kuran (*Norwood / Birleşik Krallık*)<sup>294</sup> ya da Yahudilere karşı nefreti teşvik eden ifadelerin (*Pavel Ivanov / Rusya*) meşru bir şekilde suç olarak düzenlenebileceği hükmüne vardı.<sup>295</sup> *Norwood* davasında başvuru penceresine İkiz Kuleleri yanarken gösteren ve altında "İslam Britanya'dan çıksın – Britanya Halkını Koruyalım" yazan bir poster asmıştı. Mahkeme, başvuruçunun, Britanya mercilerinin verdiği bir dini gruba karşı ağır düşmanlık mahkûmiyetine karşı 10. Maddenin korumasını talep edemeyeceği hükmüne vardı. Bir pencereye yapıştırılan poster için geçerli olan kural, *a minori ad maius* (küçükten büyüğe) akıl yürütmeye, bir kişinin sosyal ağ profiline koyduğu bir paylaşım için de geçerli olmalıdır. Ağ kapalıysa ve sadece sınırlı sayıda kişi gönderiyi görebiliyorsa farklı bir sonuca ulaşmak mümkün olabilir, ancak çoğu sosyal ağın açık niteliği *Norwood* davasının geniş bir şekilde yorumlanmasını gerektirir.

İnternet, çok sayıda Holokost inkârı da içerir. Holokost inkârının suç olduğu ülkelerin (örneğin, Avusturya ve Almanya) yurttaşları, Holokost inkârcılarının yayımladığı ve kendi ülkelerinde basılı formda bulunamayan bilgilere internet yoluyla daha kolay bir şekilde ulaşabilirler. Bazı web siteleri (*Yahoo!* davasında ortaya atıldığı gibi) coğrafi konuma dayalı filtreleme kullanıyorlar, ancak inkârcılıkla mücadele yasalarına uymak için farklı ülkelerin yasalarına göre algoritmalarını değiştirenler genellikle arama motorları oluyor. Mahkeme *Honsik / Avusturya*<sup>296</sup> ve daha sonra *Garaudy / Fransa*<sup>297</sup> davalarının kararlarında Holokost inkârının "Yahudilere karşı ırk temelli hakaretin ve onlara karşı nefreti teşvikin en ciddi biçimlerinden biri" anlamına geldiğini açıkça belirtti. Revizyonist argümanlar bilim ya da ifade özgürlüğünün korunması altında değildi ve tarihi çarpıtma girişimleriydi.

293 *Vejdeland ve Diğerleri / İsveç* (9 Şubat 2012), başvuru no. 1813/07.

294 *Norwood / Birleşik Krallık* (16 Kasım 2004), başvuru no. 23131/03, kabuledilebilirlik kararı.

295 *Pavel Ivanov / Rusya* (20 Şubat 2007), başvuru no. 35222/04, kabuledilebilirlik kararı.

296 *Honsik / Avusturya* (18 Ekim 1995), başvuru no. 25062/94.

297 *Garaudy / Fransa* (24 Haziran 2003), başvuru no. 65831/01, kabuledilebilirlik kararı.



Sosyal medya, internet öncesi döneme göre çok daha büyük ölçekte bir siyasi aktivizmi mümkün hale getirdi. Bu durum, ifadenin kamu düzenine bir tehdit anlamına gelip gelmediğini değerlendirmek açısından da önemlidir. *Karataş / Türkiye* davasında<sup>298</sup> Mahkeme, ifadenin etkisi ne kadar büyükse kamu düzenini bozma potansiyelinin de o kadar yüksek olduğu hükmüne vardı.

Ayrıca, aktivistler, Cass R. Sunstein'ın "aşırı uçlara gitmek" olarak tanımladığı bir duruma örnek oluşturacak şekilde, söylemlere dinamizm ve uluslararasılık kazandırdılar.<sup>299</sup> Gruplar içinde aşırılıkçılar genellikle bildikleri (az şey) konusunda özgüvene sahiplerdir ve özgüvenli oldukları için görüşlerini yumuşatmaya yanaşmazlar ve bu nedenle grubun neden olduğu kutuplaşmanın artmasına yol açarlar. Tüm kutuplaşmış ifadelerin yasaklanması gerekmez. Nitekim *Handyside* kararı uyarınca asıl, şoke eden ve rahatsız eden ifadelerin korunması gerekir. Mahkeme, totaliter bir doktrine dayanan, totaliter bir rejimin kurulması için çalışan ya da demokrasiyi tehlikeye atacak fikirlerle dolu ifadelerin korunması için yapılan başvuruları kabul etmemiştir.<sup>300</sup>

Mahkeme *Almanya Komünist Partisi / Federal Almanya Cumhuriyeti*<sup>301</sup> ve *B.H. vd. / Avusturya*<sup>302</sup> davalarında bu yaklaşımın temelini attı ve *Refah Partisi* davasında bu yaklaşımı perçinledi.<sup>303</sup> Dolayısıyla, toplamda demokrasi için gerçek bir tehdit oluşturan siyasi ifadeler, 10. Madde çerçevesinde koruma altında değildir. Bununla birlikte, bir hükümetin eleştirilmesi, hükümetin terörle mücadele politikalarının ve hüküm giymiş teröristlere muamelesinin eleştirisi de dahil olmak üzere, koruma altındadır.<sup>304</sup> Tartışmalı ifadeler ve sert bir üslupla yazılmış eleştiriler kamusal bir tartışmayla bağlantılı olarak ya da kamu yararına yönelik bir mesele olarak yayımlandıysa bu koruma daha da geçerlidir.<sup>305</sup> İnternet kamusal tartışma imkânını genişlettikçe korunan ifade alanı da büyür. Tarihsel tartışma süsü verilmiş inkârcılık ya da Holokost inkârı Sözleşme tarafından korunmuyor olsa da, Fırat (Hrant) Dink'in yaptığı gibi ulusun tarihsel anlatılarını sorgulayan gazeteciler ve blogcular ifade özgürlüğünün sınırları içindedir.<sup>306</sup>

298 *Karataş / Türkiye* (8 Temmuz 1999), başvuru no. 23168/94, paragraf 52.

299 Sunstein C. R. (2009), *Going to extremes: how like minds unite and divide* [Aşırı Uçlara Gitmek: Benzer Zihinler Nasıl Birleştirir ve Böler], Oxford: OUP, s. 41.

300 Krşl. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Haziran 2012), Basın Birimi, Hate Speech Factsheet [Nefret Söylemi Bilgi Formu].

301 *Almanya Komünist Partisi / Federal Almanya Cumhuriyeti* (20 Temmuz 1957), başvuru no. 250/57.

302 *B.H; M.W; H.P; G.K. / Avusturya* (12 Ekim 1989), başvuru no. 12774/87.

303 *Refah Partisi ve Diğerleri / Türkiye* (13 Şubat 2003), başvuru no. 41340/98, 41342/98, 41343/98 ve 41344/98.

304 *Faruk Temel / Türkiye* (1 Şubat 2011), başvuru no. 16853/05.

305 *Otegi Mondragon / İspanya* (15 Mart 2011), başvuru no. 2034/07.

306 *Dink / Türkiye* (14 Eylül 2010), başvuru no. 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

Avrupa Konseyi, siber suçlarla ve çevrimiçi olarak yapılan ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki eylemlerle mücadele için de sözleşmelere dayanan bir yaklaşım geliştirdi. Konsey, 2003'te, Siber Suçlar Sözleşmesi'nin bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki eylemlerin suç olarak düzenlenmesine ilişkin Ek Protokolü'nü kabul etti.<sup>307</sup> Protokol'ün 2. Maddesinin 1. paragrafında ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki materyaller şu şekilde tanımlanır:

herhangi bir kişiye ya da gruba karşı, ırk, renk, soy ya da ulusal ya da etnik köken ve ayrıca bu etkenlerden herhangi biri için mazeret olarak kullanılıyorsa din temelinde nefreti, ayrımcılığı ya da şiddeti savunan, destekleyen ya da teşvik eden herhangi bir yazılı materyal, herhangi bir görüntü ya da fikirlerin ya da teorilerin başka herhangi bir temsili.

Protokole imza atan devletler, bir bilgisayar sistemi yoluyla ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki malzemeleri halka kasıtlı olarak dağıtmayı ya da başka şekilde ulaşılabılır hale getirmeyi ülke mevzuatı çerçevesinde ceza gerektiren suçlar olarak düzenlemek için gerekli yasal düzenlemeleri çıkarma ve diğer önlemleri alma taahhüdünde bulunmuş olur (3. Maddenin 1. paragrafı). 4. ve 5. Maddelerde devletlerin ırkçılığa ve yabancı düşmanlığına dayanan tehditleri ve hakaretleri suç olarak düzenlemeleri şart koşulur. 6. Madde uyarınca devletler, uluslararası hukukta soykırım ya da insanlığa karşı işlenmiş suç olarak tanımlanan ve ilgili uluslararası sözleşmelerle kurulmuş ve devlet tarafından yargı yetkisi tanınan bir uluslararası mahkemenin nihai ve bağlayıcı kararlarında da bu şekilde tanınan olayların inkârını, kabaca küçümsenmesini, onaylanmasını ya da haklı gösterilmesini suç olarak düzenlemek için gerekli yasal düzenlemeleri yapmayı kabul eder. 1 Ocak 2013 itibariyle Protokol 20 devlet tarafından onaylanmış ve 15 devlet tarafından imzalanmıştır.

Devletler, Protokol çerçevesindeki görevlerini yerine getirirken, evrensel ölçekte uzmanlar tarafından yönlendirilen bir süreç sonunda 2013'te BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından yayımlanan ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti teşvik edecek şekilde ulus, ırk ya da din temelli nefretin savunulmasının yasaklanmasına ilişkin Rabat Eylem Planı'ndan<sup>308</sup> esinlenebi-

307 Avrupa Konseyi, Additional Protocol to the Convention on Cybercrime (28 January 2003), concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems [Siber Suçlar Sözleşmesi'nin bilgisayar sistemleri yoluyla işlenen ırkçılık ve yabancı düşmanlığı niteliğindeki eylemlerin suç olarak düzenlenmesine ilişkin 28 Ocak 2003 tarihli Ek Protokolü], CETS No. 189, [www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm](http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/189.htm).

308 Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence [Ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti teşvik edecek şekilde ulusal, ırksal ya da dini nefretin savunulmasının yasak-

lir. Eylem Planı'nda devletlere kısa sürede ayrımcılığa karşı önleyici ve cezalandırıcı eylemi birleştiren kapsamlı yasal düzenlemeler çıkarmaları tavsiye edildi. Devletler ancak bu şekilde nefret teşvikiyle etkin bir şekilde mücadele etmeyi ve azınlıkları ve savunmasız grupları güçlendirmeyi umabilirler.<sup>309</sup>

Rabat Eylem Planı'nda, internet de dahil olmak üzere yeni teknolojilerin "bilgilerin yayılmasını ... çok büyük ölçüde ... artırdığı ve yeni iletişim biçimlerinin yolunu açtığı" kabul edilir.<sup>310</sup> Eylem Planı'nda Britanya'daki Article 19 adlı STK'nın nefret söyleminin hangi koşullarda Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 20. Maddesinin 2. paragrafı uyarınca ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti teşvik edecek bir savunuculuğa dönüştüğü konusundaki görüşüne de yer verilir.<sup>311</sup>

İnternetle ilgili olarak, yasallık, gereklilik ve orantılılıktan oluşan üç aşamalı testin açık bir şekilde tanınması burada da geçerlidir. Article 19 adlı STK tüm teşvik vakalarını altı bölümlü bir testten geçirecek şekilde değerlendirmeyi öneriyor.<sup>312</sup> Bu testte şunlar göz önünde bulundurulacaktır:

1. ifadenin bağlamı (toplumda çatışmaların varlığı, kurumsallaşmış ayrımcılık geçmişi, okur kitlesi ile hedef alınan gruplar arasındaki çatışma geçmişi, hukuk ve medya çerçevesi);
2. ifadenin sahibi (resmi görevi, yetki düzeyi, ifadeyi hangi sıfatla dile getirdiği);
3. ifadenin sahibinin niyeti (özellikle, belli sonuçları biliyor olmak da dahil olmak üzere, nefret söyleminde bulunma ve korunan bir grubu yasaklanan konularda hedef alma isteğinin olup olmaması);
4. ifadenin sahibinin kullandığı dil (hedefleri, iletişimin ölçeği ve tekrarlanması);

---

lanmasına ilişkin Rabat Eylem Planı] (2013), Conclusions and recommendations emanating from the four regional expert workshops organised by OHCHR in 2011 and adopted by experts in Rabat, Morocco on 5 October 2012 [2011'de İHYK tarafından düzenlenen dört bölgesel uzman atölyesinde üretilen ve 5 Ekim 2012'de Fas'ın Rabat kentinde uzmanlar tarafından kabul edilen sonuçlar ve tavsiyeler], [www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat\\_draft\\_outcome.pdf](http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf).

309 İHYK, *Between free speech and hate speech: the Rabat plan of action, a practical tool to combat incitement to hatred* [İfade Özgürlüğü ile Nefret Söylemi Arasında: Nefrete Teşvikle Mücadele Etmek İçin Pratik Bir Araç Olarak Rabat Eylem Planı], [www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/TheRabatPlanofAction.aspx](http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/TheRabatPlanofAction.aspx).

310 Rabat Plan of Action [Rabat Eylem Planı] (2013), s. 28.

311 Article 19, Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence [Ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti teşviki yasaklamak], Policy Brief [Politika Özeti], 2012, [www.article19.org/data/files/medialibrary/3572/12-12-01-PO-incitement-WEB.pdf](http://www.article19.org/data/files/medialibrary/3572/12-12-01-PO-incitement-WEB.pdf), s. 2.

312 A.g.y., s. 29 ve devamı.

5. ifadenin içeriği (özellikle üslup ve biçim: sanatsal ifade, kamusal söylem, dini ifade, akademik söylem, bir olgunun mu yoksa bir değer yargısının mı ifade edildiği); ve
6. savunulan eylemin gerçekleşme olasılığı ve yakınlığı.

Bu teşvik testinin internet tabanlı nefret söylemine uygulanması, teşvikin daha incelikli bir şekilde ele alınmasını ve sadece gerçekten teşvik ya da nefret söylemi kapsamına giren ve “şoke eden, inciten ve rahatsız eden” görüşlerin koruma alanının ötesine geçen durumların bastırılmasını ve ceza koşturmasına tâbi tutulmasını sağlayacaktır.

### 5.7. Hakaret, itibar ve çevrimiçi ifade özgürlüğü

Bir kişinin itibarına zarar veren olumsuz söylentiler, internet ortamında, tıpkı Vergilius’un Aeneis destanında geçen (ve İngilizcedeki “defamation” [Hakaret] kelimesinin etimolojik kökeni olan) *fama* gibi hızla yayılır.

[Fama] hızla gelişiyor ve yol aldıkça güçleniyor:

başta korku onu sınırlasa da kısa sürede göğe ulaşıyor,  
yerde yürüyor ve kafasını bulutların arasında saklıyor.

... kanatları hızlı

ayakları da çabuk, ...

bedenindeki tüy sayısı kadar çok

göz onu izliyor aşağıda..., o kadar çok

dil konuşuyor, o kadar çok kulak dinliyor.<sup>313</sup>

İnternet platform sağlayıcıları, site moderatörleri ve blogcular hakaret etmemeye dikkat etmeli ve olaylar ve gelişmeler hakkında haber yapan gazeteciler de nesnel olarak hakaret niteliğinde olan içerikleri yayımlamamak konusunda dikkatli olmalıdır. İftira niteliğindeki bir iddiaya karşı hakikati ortaya koymak mutlak bir savunma olsa da, bunu yapmak çoğu zaman güç ya da çok maliyetli olabilir.<sup>314</sup> Örneğin, bir otel müşterisi bir seyahat forumunda belli bir otelin küçük odaları ve bozuk cihazları yüzünden kötü bir seçenek olduğunu söyleyebilir. Bu ifadede hem müşterinin görüşü (“kötü tercih”), hem de bir olgunun açıklanması (“bozuk cihazlar”) söz konusudur. Belirtilen otel, web sitesinin sahibinden (hakaret niteliğinde olduğu gerekçesiyle) bu

313 Vergilius, *Aeneis: IV. Kitap*, İng. çev. A.S. Kline (2002), [www.poetryintranslation.com/PITBR/Latin/VirgilAeneidIV.htm](http://www.poetryintranslation.com/PITBR/Latin/VirgilAeneidIV.htm), dize 173-97.

314 Krşl. Dario M. (2008), *Defamation and freedom of speech* [Hakaret ve ifade özgürlüğü], Oxford: Oxford University Press.

yorumu silmesini talep ederse, sitenin sahibi bir seçim yapmak durumunda kalacaktır: Ya yorumu silecek ve dolayısıyla bazılarını göre kullanıcılarının ifade özgürlüğünü ihlal etmiş olacaktır ya da yorumu sitede tutacak ve dolayısıyla, yorumu sahiplenmiş olduğu için, otelin hakaret davası açması riskiyle karşı karşıya kalacaktır. İftira davasındaki risk ifadenin doğruluğunun nasıl kanıtlanacağıdır.

Seyahat sitesinin sahibi için talihsiz bir durum olarak bu durumda bunu kanıtlamak onun görevidir. Yorumu yapan kişi bu süreçte yardımcı olabilir, ama bunu yapmak zorunda değildir. Web sitesi sahibi belli bir tarihte belli bir oteldeki cihazların arızalı olduğunu kanıtlamakta zorlanabilir.

Çevrimiçi olarak görüşleri (değer yargılarını) seslendirmek hakaret olarak kabul edilemez; ancak olguların açıklanması hakaret niteliğinde olabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *Lingens* davası kararında şöyle demiştir: “Olguların varlığı kanıtlanabilir, ancak değer yargılarının doğruluğu kanıtla açık değildir.”<sup>315</sup> Bununla birlikte, Mahkeme, gerçek bir görüş mü, yoksa değer yargısı süsü verilmiş bir olgu açıklaması mı olduğunu belirlemek için bir ifadenin bağlamına bakar.

İfade özgürlüğü ve hakarete karşı bir silah olarak itibar hakkı çoğu zaman birbirleriyle çatışma içindedir. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, 10. Maddenin 2. paragrafındaki “başkalarının itibarının ya da haklarının korunması” ifadeyle itibara ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına izin verecek meşru bir amaç olarak değinir. Bununla birlikte, Mahkeme, (8. Maddeyle ilgili olarak) *Pfeifer / Avusturya*<sup>316</sup> davası başta olmak üzere bir dizi davada kişinin özel hayata saygı hakkının parçası olarak bu temelden yola çıkan bir itibar hakkı geliştirdi.<sup>317</sup> Daha sonra baktığı *Karakó / Macaristan* davasında<sup>318</sup> Mahkeme, *Pfeifer* davasındaki kesin tavrını vasıflandırarak sadece “başvurucunun özel hayatı üzerinde kaçınılmaz olarak doğrudan etkili olan ciddi anlamda incitici nitelikte olgusal iddialar”ın korunmaya hakkı olduğunu savundu. Bu, Mahkeme’nin *Polanco Torres ve Movilla Polanco / İspanya*<sup>319</sup> davasında büyük ölçüde savunduğu görüştü.

İlk olarak *El Mundo* gazetesinde yayımlanan ve yasadışı işlemler ve kirli para iddialarına yer veren bir yazıyla ilgili olarak açılmış *Polanco Torres* davasında Mahkeme, gazetecinin yazısında yer alan iddiaların doğruluğunu yeterince teyit ettirmiş olduğu hükmüne vardı. Bu kararda genel ilgiye hi-

315 *Lingens / Avusturya* (8 Temmuz 1986), başvuru no. 9815/82, paragraf 46.

316 *Pfeifer / Avusturya* (15 Kasım 2007), başvuru no. 12556/03.

317 Krşl. Smet S. (2011/1), “Freedom of expression and the right to reputation: human rights in conflict” [İfade özgürlüğü ve itibar hakkı: İnsan hakları arasında çatışma], *American University International Law Review* 26, s. 183-236.

318 *Karakó / Macaristan* (28 Nisan 2009), başvuru no. 39311/05.

319 *Polanco Torres ve Movilla Polanco / İspanya* (21 Eylül 2010), başvuru no. 34147/06.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

tap eden bilgiler aktarma hakkına itibar hakkından daha fazla öncelik verildi. Bu davayı çevrimiçi ifade özgürlüğü açısından özellikle ilginç kılan durum, dava konusu olan yazının sonradan *Alerta* adlı başka bir gazetede yeniden yayımlanması, *Alerta*'nın da iftirayla suçlanması ve *El Mundo*'dan farklı olarak *Alerta*'nın ulusal mahkemelerde suçlu bulunmasıdır. Bunun nedeni *Alerta*'da çalışan gazetecilerin iddiaların doğruluğunu kontrol etmeksizin yazıyı olduğu gibi *El Mundo*'dan kopyalamış olmalarıdır. Mahkeme ulusal mahkemenin *Alerta*'yla ilgili hükmünü hatalı bulmadı. Bu karardan çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunması konusunda iftira niteliğindeki iddiaları doğruluğunu kontrol etmeksizin olduğu gibi yeniden yayımlamanın son derece sorunlu olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Ne var ki, *Polanco Torres* davasında *Alerta*'ya yönelik sergilenen tutumun, güvenilir haber sitelerinde yer alan ve potansiyel olarak hakaret niteliğinde olabilecek ifadeleri doğruluğunu kontrol etmeksizin kendi bloglarına kopyalayan gazeteci olmayan kişilere de mi uygulanacağı, yoksa bu standardın sadece gazeteciler için mi geçerli olacağı sorusunun yanıtı açık değil.

2011'de görülen *Pravoye Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* davası<sup>320</sup> Mahkeme için hakaretin sınırlarını değerlendirmek konusunda bir fırsat daha sundu. Mahkeme, bu davada, 10. Maddenin devletlere gazeteciler için internette ifade özgürlüğünün etkin bir şekilde korunmasını sağlayacak uygun bir düzenleyici çerçeve oluşturma yükümlülüğü getiren bir madde olarak yorumlanması gerektiği hükmüne vardı. Dolayısıyla, *Pravoye Delo* davasının çevrimiçi gazetecilik özgürlüğü için önemi, *K.U. / Finlandiya* davasının internette reşit olmayan kişilerin korunması için önemi kadar büyüktür. Ukrayna gazetesinin yayın kurulu, kendi mesafelerini belli edecek bir sunuş yazısı eşliğinde bile olsa, internetten aldıkları hakaret niteliğindeki açıklamaları yayımladıkları için ceza almıştı. Mahkeme, yerel mahkemelerin çevrimdışı medya için geçerli olan korumaları çevrimiçi ortama uygulamak konusunda isteksiz olmalarını hatalı buldu. Mahkeme şu kararı verdi:

İnternet üzerindeki içeriklerin ve iletişimin, özel hayata saygı hakkı başta olmak üzere, insan hakları ve özgürlüklerinin kullanılması ve bunlardan yararlanılması açısından yarattığı zarar riskinin basının yarattığı riskten daha yüksek olduğu kesindir. Dolayısıyla, basılı medyadan ve internetten alınan malzemelerin yayımlanmasını düzenleyen politikalar farklı olabilir. Söz konusu hakların ve özgürlüklerin korunmasını ve güçlendirilmesini güvence altına almak için, internet konusundaki bu politikanın teknolojiye özgü özelliklere uygun bir şekilde uyarlanmak zorunda olduğu inkâr edilemez.<sup>321</sup>

320 *Pravoye Delo Yayın Kurulu ve Shtekel / Ukrayna* (5 Mayıs 2011), başvuru no. 33014/05.

321 A.g.y., s. 6.

Sadece çevrimdışı ve çevrimiçi yayınların göreceği hukuki muamele farklı olabileceği gerekçesiyle hiçbir korumanın uygulanmaması 10. Maddenin ihlali anlamına gelecektir. Bununla birlikte, bu durum gazetelerin kişileri potansiyel olarak hakaret niteliği taşıyan bilgilerden haberdar etmek zorunda oldukları anlamına gelmez. *Mosley / Birleşik Krallık* davasında<sup>322</sup> Mahkeme, Birleşik Krallık'ın cinsel faaliyetleri kayda alınmış ve bir gazetenin web sitesinde fotoğraf ve video formunda yayınlanmış kamuya mal olmuş bir şahsiyete, bu yayın onun özel hayat hakkını ihlal ediyor olsa bile, yayını önlemek için bir tedbir kararı imkânı vermemiş olduğu için hatalı görülemeyeceği hükmüne vardı.

Elektronik medyanın yarattığı artan güçlüklerle ve medya aktörlerinin sayısındaki artışla başa çıkabilmek için gazetecilik etiğinin de gelişmesi gereklidir.<sup>323</sup> Gazeteciler yeni mecraları kullanmaya başladıkları ve pek çok tanınmış gazeteci artık Twitter'ı ve diğer sosyal medya sitelerini düzenli olarak kullandığı için, Mahkeme bir gazetecinin gerçek adıyla kullandığı bir Twitter hesabında yaptığı bir açıklamanın gazetecilik etiğine göre değerlendirilecek olgusal bir açıklama olarak görülüp görülemeyeceği sorusuyla da yüzleşmek zorunda kaldı. *Fatullayev / Azerbaycan* davasında Mahkeme gazetecilerin gazetelerde yer alan yazıları ile kamuya açık bir internet forumunda yazdıkları yazılar arasında bir ayırım yapmadı. Kararda, kullanılan mecradan bağımsız olarak "belli kişileri belli bir uygunsuz davranışla suçlamak, bu iddia için yeterli olgusal dayanağı sağlama yükümlülüğü getirir" açıklamasına yer verildi.<sup>324</sup>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihatları, toplu olarak düşünüldüğünde, ifade özgürlüğü hakkı ile özel hayat hakkı, kamuoyunu ilgilendiren konulardaki meşru yayınlar ile hakaret niteliğindeki yorumlar arasında yolunuzu bulabilmemiz için önemli işaretler içerir. Ancak bir kez daha belirtmek gerekirse, bu içtihatlardan alınacak temel ders, devletlerin çevrimdışı ifade özgürlüğü koruma güvencelerini çevrimiçi durumlara da uygulamaları gerektiğidir, fakat internet yayınlarının çoğu zaman sahip olduğu özel etkinin tanınmasının da gerekli olduğu unutulmamalıdır.

İnternetin bu itibar hakkı ihlallerini ağırlaştırma potansiyeli ve ifade özgürlüğü için bir katalizör olarak rolü, başlığundan da anlaşılabilir gibi, ifade özgürlüğünü sağlamak amacıyla "iftira turizmi" adı verilen ve hakaret davalarında mahkeme tercihi yapılması uygulamasıyla mücadele etmek için uluslararası standartların varlığına duyulan ihtiyaca ilişkin 2012 tarihli Ba-

322 *Mosley / Birleşik Krallık* (10 Mayıs 2011), başvuru no. 48009/08.

323 *Stoll / İsviçre* (10 Aralık 2012), başvuru no. 69698/01, paragraf 149.

324 *Fatullayev / Azerbaycan* (22 Nisan 2010), başvuru no. 40984/07, paragraf 95.



## 5. BELİRLİ SORUNLAR

kanlar Komitesi Bildirisi'nde ele alınıyor.<sup>325</sup> Bildiri, internette ifade özgürlüğünün demokrasi için gerekli bir kamusal alan yaratılmasındaki özel rolünü tanıyarak, 10. Maddede ifade özgürlüğünün kullanılmasının getirdiği "görev ve sorumluluklar"a atıfta bulunulduğunu hatırlatır. Bununla birlikte, sadece başkalarının itibarını ya da haklarını korumak için gerekli olan sınırlamalara izin verilir. Ayrıca bunlar "yasalarda öngörülmüş ve ... demokratik bir toplumda gerekli" olmalıdır. Bildiri, hakaretin suç olmaktan çıkarılmasına ilişkin 1814 (2007) sayılı Parlamenterler Meclisi Tavsiye Kararına<sup>326</sup> atıfta bulunarak, devletlere Mahkeme'nin içtihatları ışığında bu konudaki yasalarını proaktif bir şekilde gözden geçirmeleri tavsiyesinde bulunur.

İnternet evrensel bir ağdır ve hiçbir sınırı yoktur. Bu nedenle, hakaret niteliğinde ifadelerde bulunanlar daha sıkı bir yargı çerçevesiyle karşı karşıya kalabilirler. AİHM "temel ifade özgürlüğü hakkını güvence altına almak ile bir kişinin onurunu ve itibarını korumak arasında hassas bir denge kurma" işini genellikle ulusal yargı sistemlerine bırakır ve Avrupa Konseyi içindeki farklı üye devletler de orantılılık ve yararların dengelenmesi konusunda farklı yaklaşımlar benimserler.

Bu farklılıklar "iftira turizmi" adı verilen bir olguya yol açmıştır. İftira turizmi "bir başvurunun şikâyetini olumlu bir kararın çıkma olasılığını en yüksek gördüğü ... ve dava açmanın kolay olduğu bir mahkemeye yaptığı bir tür 'mahkeme tercihi' olarak tanımlanıyor.<sup>327</sup> Saklama maliyetleri düştüğü ve evrensel olarak çok miktarda (hakaret niteliğinde) çevrimiçi bilgi mevcut olduğu için iftira turizmi riski artıyor. İftira turizmi bilginin ulaşılabilirliğini olumsuz yönde etkileyebilir, çünkü içerik sağlayıcıları aşına olmadıkları bir mahkemede maliyetli hakaret davalarıyla karşılaşma riskine girmemek için (yasal bile olsa) içeriği proaktif olarak geri çekmeyi tercih edebilirler. Bu durum bazen "tamamen başvurunun mali gücüne dayanarak eleştirel ya da soruşturmacı medyayı korkutma ve susturma girişimi" olarak görülebilir. Bu silahların eşitsizliği durumu, küçük medya sağlayıcıları, güçlü şirketler (ve bu şirketlerin büyük hukuk departmanları) tarafından hedef alındığında

325 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Temmuz 2012), Declaration on the desirability of international standards dealing with forum shopping in respect of defamation, "libel tourism" to ensure freedom of expression [İfade özgürlüğünü sağlamak amacıyla "iftira turizmi" adı verilen ve hakaret davalarında mahkeme tercihi yapılması uygulamasıyla mücadele etmek için uluslararası standartların varlığına duyulan ihtiyaca ilişkin Bildiri].

326 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Recommendation 1814 (2007) Towards decriminalisation of defamation [Hakaretin suç olmaktan çıkarılmasına ilişkin 1814 (2007) sayılı Tavsiye Kararı].

327 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Temmuz 2012), Declaration on the desirability of international standards dealing with forum shopping in respect of defamation, "libel tourism", to ensure freedom of expression [İfade özgürlüğünü sağlamak amacıyla "iftira turizmi" adı verilen ve hakaret davalarında mahkeme tercihi yapılması uygulamasıyla mücadele etmek için uluslararası standartların varlığına duyulan ihtiyaca ilişkin Bildiri], s. 5.



özellikle kaygı verici olabilir.<sup>328</sup> Mahkeme, *Tolstoy Miloslavsky / Birleşik Krallık* davasında<sup>329</sup> olduğu gibi başvurularda orantısız şekilde büyük tazminatlar ödenmesinin 10. Maddeyi ihlal edebileceği hükmünü vererek bu konuda bir miktar koruma sağlamıştır. Peki iftira turizmine karşı ne yapılabilir?

Bir yaklaşım, iftira davası açılacak yargı sistemlerini “gerçek ve maddi bir bağlantı”nın mevcut olduğu devletlerle sınırlı tutmaktır.<sup>330</sup> Bu yaklaşıma göre, bir Danimarka şirketi hakkında iftira niteliği taşıyabilecek bir blog yazan Danimarkalı bir gazeteciye karşı, sözgelimi, Almanya’da bulunan ana şirket tarafından dava açılmayacak. Diğer önlemler arasında Mahkeme’nin içtihatları ışığında ulusal yasaların derinlemesine gözden geçirilmesi, ülkele- rin yargı yetkileri ve tazminat miktarı sınırları üzerine yasal kesinlik sağlama girişimleri sayılabilir.<sup>331</sup>

### 5.8. İfade özgürlüğü bağlamında çocukların korunması

İfade özgürlüğü, örneğin incitici bilgiler gibi, bazı yaş grupları için uygun olmayabilecek bilgileri aktarma hakkını da kapsar. Bu nedenle, ifadenin çocuklara ulaşabileceği durumlarda ifade özgürlüğünün daha sıkı sınırlara tâbi tutulması gerekli olabilir. Çocuklar yaşları nedeniyle savunmasız oldukları için, yasaların onları koruması gerekir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nde görülen iki önemli dava, ifade özgürlüğü ile çocukları koruma ihtiyacı arasında denge kurmak için uygun zemini hazırladı. *Perrin / Birleşik Krallık* davasında<sup>332</sup> Mahkeme, müstehcenlik suçlamasıyla hüküm giyen bir web sitesi sahibinin ücretsiz ön izleme sayfa- sında yaş kontrolü kullanarak çocukların müstehcen resimlere maruz kalma- larını önleyebileceğini öne sürerek bu kişinin talebini geri çevirdi.

Ancak devletler çocukları korumak için daha fazlasını yapmak zorunda- dır. *K.U. / Finlandiya* davasında<sup>333</sup> bilinmeyen bir kişi bir arkadaşlık sitesinde 12 yaşında bir çocuğun kişisel bilgilerini yayımlamıştı. Bu eylem açık bir şe-

328 Krşl. a.g.y., s. 6.

329 *Tolstoy Miloslavsky / Birleşik Krallık* (13 Temmuz 1995), başvuru no. 18139/91, paragraf 51.

330 International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression [İfade Özgürlüğünü Ge- liştirmek İçin Uluslararası Mekanizmalar], Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet [İfade Özgürlüğü ve İnternet Üzerine Ortak Bildiri], 1 Haziran 2011, www.osce. org/fom/78309.

331 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Temmuz 2012), Declaration of the committee of ministers on the desirability of international standards dealing with forum shopping in respect of defamation, “libel tourism”, to ensure freedom of expression [İfade özgürlüğünü sağlamak amacıyla “iftira turizmi” adı verilen ve hakaret davalarında mahkeme tercihi yapılması uygulamasıyla mücadele etmek için uluslararası standartların varlığına duyulan ihtiyaca ilişkin Bildiri], s. 11-12.

332 *Perrin / Birleşik Krallık* (18 Ekim 2005), başvuru no. 5446/03.

333 *K.U. / Finlandiya* (2 Aralık 2008), başvuru no. 2872/02, paragraf 41-50.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

kilde çocuğu seks avcılarının hedefi haline getirmişti. O dönemde geçerli olan Finlandiya yasaları polis internet servis sağlayıcılarından profili yayımlayan kişinin kimliğini açıklamalarını istemesine izin vermediği için, K.U.'nun özel hayatının gizliliği hakkının ihlal edildiğine karar verildi. İnternetteki iletişimler büyük bölümü için geçerli olan anonimlik polisin mahremiyet ihlallerinin mağdurlarının insan haklarını sağlamasını güçleştirdiği için, devletler ciddi suçlarda anonimlik örtüsünün kaldırılmasını sağlayacak bir yasal çerçeve sağlamak zorundadır.

Çocuklar sosyal ağlarda özellikle savunmasızdır ve bu ortamlarda farkında olmadan seks avcılarıyla yazışabilir, ciddi olumsuz etkiler yaratacak şekilde kişisel bilgilerini paylaşabilir, zararlı davranışlarda bulunabilir ya da zararlı içerikle karşılaşabilirler. Siber zorbalık ve siber ayartma da günümüzün tehlikeleri arasındadır. Çocukların, özellikle de büyük çocukların ve gençlerin öz gerçekleştirme süreçlerinde ve öz kimliklerinin gelişiminde sosyal ağları kullanmaları olumlu bir durum olabilir, ancak sosyal ağ sağlayıcılarının onlar için korumalar geliştirmesi gerekir (ve sağlayıcılar bunu yapmıyorlarsa devletler *K.U. / Finlandiya* davası kararında ortaya konan koruma çerçevesini uygulamalıdır).

Avrupa Konseyi, sosyal ağlar için insan haklarının korunmasına ilişkin Tavsiye Kararına çocukların korunmasına yönelik özel ifadeler ekledi. Korumalar, anahtar kelimelerin filtrelenmesi vb. sosyal ağların alacağı ihtiyati önlemleri kapsayabilir, fakat en azından genç kullanıcılar için uygunsuz olarak işaretlenmiş içeriklerin sonradan moderasyonunu içermelidir. Bazı sosyal ağlar yaş doğrulama sistemlerine ya da kullanıcının yetişkin olduğunu kendisinin beyan etmesine dayanır, ancak bu sistemler (ve beyanlar) tam bir güvenlik sağlamaz.<sup>334</sup> Sosyal ağ sağlayıcıları, çocuklar için uygun olmayan içerikten kaçınmaya yönelik tüm girişimlerde, sarsıcı nitelikteki bilgileri almak isteyebilecek başkalarının ifade özgürlüklerini kısıtlama tuzağından kaçınmalıdır.

### 5.9. İfade özgürlüğü ve internet alan adları

İnternet alan adları insanların interneti daha kolay kullanmalarını sağlamak üzere tanımlanmış dizilerdir. Örneğin Avrupa Konseyi'nin web sitesini ziyaret etmek isteyen kişiler sitenin İnternet Protokolü (IP) adresi olan 193.164.229.51 yerine <http://hub.coe.int> adresini daha kolay hatırlayabilirler. Bu adresteki ".int", üst düzey alan (top-level domain - TLD) adı, yani internetin alan adı sisteminde (domain name system - DNS) en yüksek düzeydeki kimlik tanıtıcıdır. "hub" ve "coe" ise alan ve alt alan adlarıdır. TLD'ler arasında, ülke kodu olan TLD'ler (ccTLD) (örneğin, Avusturya için .at ya da

334 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı], Ek, s. 5-10.

Almanya için .de) ile jenerik TLD'ler (gTLD) (örneğin, .com, .biz ya da .edu) arasında da ayırım yapabiliriz.

Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği gibi, seçilen bir alan adı ya da ad dizisi şu amaçla kullanılabilir:

web sitelerinde barındırılan içeriği belirlemek ve betimlemek, belli bir bakış açısını yaymak ya da çeşitli toplumsal gruplar ya da topluluklar arasında iletişim, etkileşim, toplantı ve dernek kurma alanları yaratmak.<sup>335</sup>

2011 yılında Avrupa Konseyi'nin Bakanlar Komitesi, internet alan adlarıyla ve ad dizileriyle bağlantılı olarak ifade ve bilgi özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiriyi kabul etti.<sup>336</sup> Bildiride oldukça ihtiyatlı bir dille şu teyide yer verilir:

İnternet web sitelerinin adlarında, örneğin alan adlarında ve ad dizilerinde yer alan ifadeler, a priori olarak, ifade özgürlüğü ve bilgi alma ve aktarma hakkı için geçerli yasal standartların uygulama kapsamının dışında bırakılmamalıdır ve, dolayısıyla, kendi lehlerine bir karineden yararlanmalıdır.<sup>337</sup>

Bununla birlikte, aşağıda gösterdiğimiz üzere, Mahkeme'nin ifade özgürlüğü ve ifade özgürlüğünün sınırları ve ticari markalar konusundaki açık içtihadı, alan adlarına, onların hem adres hem de ifade etme işlevlerini tanıyan incelikli bir koruma sağlayacak şekilde yorumlanabilir. İfade özgürlüğü nasıl 3. Bölümde açıklanan alışılmış sınırlamalar dahilinde şirket adlarını da kapsıyorsa, alan adları da koruma altındadır. Avrupa Konseyi, alan adları ve ad dizilerinde belli kelimelerin ya da karakterlerin yasaklanmasını, özellikle de bu yasaklamaların sınır ötesi bağlamda olumsuz sonuçları olabileceği gerekcesiyle eleştirmiştir.<sup>338</sup>

Devletlerin hem alan adlarını hem de üst düzey alanları düzenleme girişimleri ifade özgürlüğü için güçlükler yaratır. TLD yönetimi geçmişte ICANN'ın (İnternet Tahsisli Sayılar ve İsimler Kurumu) temel sorumluluğunun parçasıyken son dönemde hem alan adlarının hem de TLD'lerin serbest bırakılması ve uluslararasılaştırılması önemli kamu politikası ve insan hakla-

335 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and information and freedom of assembly and association with regard to Internet domain names and name strings [İnternet alan adlarıyla ve ad dizileriyle bağlantılı olarak ifade ve bilgi özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri], [www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835805&Site=CM](http://www.wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835805&Site=CM).

336 A.g.y.

337 A.g.y., paragraf 7.

338 A.g.y., paragraf 9.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

rı kaygıları ortaya çıkarıyor. Avrupa Konseyi, TLD'lerin serbest bırakılması (.nike ya da .berlin gibi yeni TLD'lerin ortaya çıkması) sürecinde ifade özgürlüğünün politika geliştirme süreçlerinin önemli bir unsuru olduğuna dikkat çekiyor.<sup>339</sup>

Avrupa Konseyi'nin "üye devletlerin alan adlarının yönetimine temel hakları uygulama ihtiyacını tanımalarını ... destekleme" taahhüdü ışığında,<sup>340</sup> Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin ifade özgürlüğü konusundaki içtihadından geliştirilen aşağıdaki standartlar<sup>341</sup> hem internet alan adlarına hem de mevcut ve yeni jenerik üst düzey alan (gTLD) dizilerine uygulanabilir.<sup>342</sup>

Alan adları ve yeni gTLD dizileri Sözleşme'nin temel değerlerini ortadan kaldırmaz ve, meşru bir amacın güdülmesi açısından gerekli ve orantılı bir kısıtlama olması şartıyla, 10. Maddenin ve, duruma göre, 11. Maddenin 2. paragrafları uyarınca kısıtlanabilir. İrkçı nefreti savunan, terörizmi destekleyen, belli dinlere şiddetle saldıran, şiddeti teşvik eden, Holokost'u inkâr eden ya da totaliter bir rejim kurulması çağrısında bulunan alan adları ve yeni gTLD dizilerine izin verilmez. gTLD'ler, belli durumlarda yüksek derecede görünür oldukları için, kamu düzeni üzerinde büyük bir etkiye sahip adlar olarak düşünülebilir.

Mahkeme, belli bir gTLD'nin yasaklanmasının acil bir toplumsal ihtiyaca yanıt verip vermediğini değerlendirmek konusunda muhtemelen ulusal yetkili mercilere geniş bir takdir payı tanıyacaktır. Medyayla ya da siyasi söylemle bir bağlantı mevcutsa, bu pay daha küçük olabilir. Mahkeme, 10. Maddenin sınırlarını değerlendirirken kapsamlı bir yaklaşım izlediği için, muhtemelen alan adlarını ve gTLD dizilerini web sitesinin bağlamı içinde değerlendirecektir. *Raëlien Suisse / İsviçre* davasında<sup>343</sup> Mahkeme, bir web sitesini tanıtan posterin indirilmesinin 10. Maddeyi ihlal edip etmediğine karar vermek için söz konusu web sitesinin içeriğini değerlendirmişti. Benzer şekilde, alan adı, web dizisi ve içerik de bir bütün olarak değerlendirilmek zorundadır.

Bir ürünü satmayı amaçlayan alan adları ve gTLD dizileri ticari ifade olarak değerlendirilirken sosyal açıdan önemli bir konuda kamusal söylemi geliştirmek gibi başka amaçları olanlar bu kapsama dahil edilmez.<sup>344</sup>

339 A.g.y., paragraf 10.

340 A.g.y., paragraf 11.

341 Mahkeme'nin nefret söylemi konusundaki içtihatları için bkz. 3.2.

342 Benedek W., Gragl P., Kettemann M. C., Liddicoat J., van Eijk N. (Ekim 2012), "Comments relating to freedom of expression and freedom of association with regard to new generic top level domains" [Yeni jenerik üst düzey alanlarla ilgili olarak ifade özgürlüğüne ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yorumlar], *DG-I*, 2012/4.

343 *Mouvement Raëlien Suisse / İsviçre* (13 Temmuz 2012), başvuru no. 16354/06, paragraf 54-58, paragraf 68.

344 Krşl. Hertig Randall M. (2006), "Commercial speech under the European Convention on

Mahkeme'nin ticari ve ticari olmayan ifadeler arasında yaptığı ayırım kategoriktir.<sup>345</sup> *X ve Scientology Kilisesi / İsveç* davasında<sup>346</sup> artık faaliyette olmayan Komisyon, bir dini tanıtmayı amaçlayan reklamlar ile bir ürünü satmayı amaçlayanlar arasında bir ayrıma gitti. Dolayısıyla yapılacak ayırım, söz konusu ifadeyle güdülen amaca dayanır. Alan adları ve gTLD dizileri doğaları itibariyle ticariyse (örneğin, [www.JohnsEkmekleriniDeneyin.hemen](http://www.JohnsEkmekleriniDeneyin.hemen)), siyasi fikirlerin ifadesine ya da sosyal açıdan önemli konulara yapılan katkılara (örneğin, [www.EkmekSağlığaYararlıMıYoksaDahaFazlaMeyveYemekDahaMı.Yi?](http://www.EkmekSağlığaYararlıMıYoksaDahaFazlaMeyveYemekDahaMı.Yi?)) göre daha az koruma altında olacaktır.<sup>347</sup>

Bir alan adı ve bir gTLD dizisi ticari ifade olarak değerlendirilirse, Mahkeme (internetle bağlantılı olmayan eski kararlarından çıkarsanabileceği gibi) sadece ülke düzeyindeki kararın savunulabilirliğini ve orantılılığını inceleyecek<sup>348</sup> ve devletlere geniş bir takdir payı bırakacaktır. Daha önce belirtildiği gibi, alan adı ve gTLD kamu yararına yönelik daha genel bir tartışmaya katkı niteliğindeyse bu pay küçülür.<sup>349</sup> Mahkeme'nin hem ticari, hem de ticari olmayan öğeler içeren davalarda nasıl bir yol izleyeceğini güvenle söyleyebilmek için henüz yeterince içtihat oluşmadı. Bununla birlikte, genel bir kural olarak, ifadenin hem ticari hem de ticari olmayan öğeleri mevcutsa, Mahkeme reklam etkisinin birincil mi yoksa ikincil mi olduğunu ve devletin meşru bir amaç gütmeye menfaatinin kamuoyunun sağlanan bilgilere gösterdiği meşru ilgiden daha önemli olarak görülüp görülemeyeceğini değerlendirecektir.<sup>350</sup>

Kötüye kullanılmamaları şartıyla, ticari markalar da dahil olmak üzere, başkalarının hakları da ifade özgürlüğünün meşru sınırlarıdır. Ticari marka mevzuatı, genellikle, ticari marka sahiplerine özdeş mallar üzerinde özdeş işaretlerin kullanımını önleme hakkı ya da bir ticari markanın ayırt edici niteliğinin ekonomik zarara uğramasını önleme hakkı tanır.<sup>351</sup> Ticari markaların kullanımı 10. Maddenin kapsamına girer ve ticari marka haklarını korumak için sınırlandırılabilir. Ayrıca, *Anheuser-Busch Inc. / Portekiz* davasında<sup>352</sup> Mahkeme, bir ticari markanın bir fikri mülkiyet ve dolayısıyla 1 sayılı Protokolün 1. Maddesinde kastedilen anlamda bir "mülk" olduğu sonucuna ulaştı.

---

Human Rights: subordinate or equal?" [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre ticari ifade: Daha altta mı, eşit düzeyde mi?], *Human Rights Law Review*, 6 (1), s. 53-86.

345 Krşl. a.g.y., s. 58.

346 *X ve Scientology Kilisesi / İsveç* (5 Mayıs 1979), başvuru no. 7805/77, kabuledilebilirlik kararı.

347 Bu bölümde kullanılan URL'ler hayali örneklerdir. Mevcut URL'lerle herhangi bir benzerlik kurulması amaçlanmamıştır.

348 *Casado Coca / İspanya* (24 Şubat 1994), başvuru no. 15450/89.

349 *Krone Verlag GmbH & Co KG / Avusturya* (11 Aralık 2003), başvuru no. 39069/97, No. 3.

350 *VgT Verein gegen Tierfabriken / İsviçre* (28 Haziran 2001), başvuru no. 24699/94, paragraf 71.

351 Krşl. Sakulin W. (2011), "Trademark protection and freedom of expression" [Ticari markaların korunması ve ifade özgürlüğü], Wolters Kluwer, s. 1-2.

352 *Anheuser-Busch Inc. / Portekiz* (11 Ekim 2005), başvuru no. 73049/01, paragraf 46.

Mahkeme, şu ana kadar doğrudan alan adlarıyla ilgili olarak aldığı tek karar olan *Paeffgen GmbH / Almanya* davası kararında<sup>353</sup> fiziksel olmayan malların Sözleşme'nin "mülkiyet hakları" korumasının kapsamına girdiğini ve dolayısıyla 1 sayılı Protokolün 1. Maddesinde kastedilen anlamda "mülk" olduklarını savundu. Bu çerçevede, ülkenin ticari marka mevzuatını ihlal eden belli alan adlarının ve gTLD'lerin kullanımının yasaklanması, etkin bir ticari marka koruma sisteminin savunulmasında meşru bir genel faydayı yansıtır.

gTLD'ler yoluyla belli ticari markalar hakkında olumsuz açıklamalar yapmanın (örneğin, [www.\[otomobil markası\]berbattir.com](http://www.[otomobil markası]berbattir.com)) yasaklanması, kötüleyici nitelikteki açıklamaların önlenmesi için böyle bir müdahale gerekliyse ve başvuru sahiplerinin aktarmak istedikleri fikri aktarmak için alternatif yolları varsa, 10. Maddenin 2. paragrafını ihlal etmez.<sup>354</sup> İnternette iletişim imkânlarının ne kadar çeşitli olduğu düşünüldüğünde, bir kişinin fikirlerini ya da görüşlerini seslendirmesi için bu tür bir alternatif yol çoğu zaman mevcuttur. Bununla birlikte, belli ürünlerin neredeyse efsane statüsüne ulaştığı ve çoğu zaman şirketlerin öz kimlik ve tasdik üreticileri rolünü dinlerden devraldığı bir çağda, şoke eden, inciten ve rahatsız eden görüşler sadece fikirlere, dinlere ve tarihsel anlatılara karşı değil, şirketlere, adlara ve ticari markalara karşı da ifade edilebilir.

### 5.10. İnternet araçlarının rolü

İnternet servis sağlayıcıları (İSS'ler) ve internet içerik sağlayıcıları gibi internet araçları, kişilerin çevrimiçi bilgilere erişebilecekleri, bilgileri paylaşabilecekleri ve görüşlerini ifade edebilecekleri alanları kontrol ederler.<sup>355</sup> Geçmişte, çoğu devlet genel bir yasal çerçeve sağlamakla yetiniyor ve sitelerde herhangi bir yasadışı içeriğin bulunmamasını sağlamak konusunda araçların öz düzenlemelerine güveniyordu.<sup>356</sup> Ne var ki, devletler artık giderek artan şekilde araçlardan internet kullanıcılarını sıkı bir şekilde denetlemelerini istiyor ve onları çoğu zaman uluslararası hukuki taahhütlerden farklı olan ulusal yasaları uygulamaya zorluyorlar.<sup>357</sup> Teknik olarak, internet araçlarının

353 *Paeffgen GmbH / Almanya* (kabuledilemez olduğu açıklandı), başvuru no. 25379/04, 21688/05, 21722/05, 21770/05.

354 *Appleby / Birleşik Krallık* (6 Mayıs 2003), başvuru no. 44306/98.

355 Özel sektörün standart belirleme işlevi ve şirketlerin başı çektiği en iyi uygulamalar için bkz. yukarıda 4.3.2.

356 İnternet içeriğinin izlenmesinde telefon hatlarının rolüne ilişkin olarak bkz. aşağıda 6.3, ve ifade özgürlüğünün geliştirilmesinde iş dünyasının rolü için bkz. aşağıda 6.5.

357 York J. C. (Eylül 2010), "Policing content in the quasi-public sphere" [Yarı kamusal alanda içeriğin denetlenmesi], *OpenNet*, [opennet.net/policing-content-quasi-public-sphere](http://opennet.net/policing-content-quasi-public-sphere).

kullanıcıların içerikleri için yükümlülükleri “uyar ve kaldır” prosedürleriyle sağlanır. Ancak bu prosedürler hem devlet hem de özel aktörler tarafından kötüye kullanılabilir.<sup>358</sup>

Geleneksel medya ile yeni medya arasındaki büyük farklılıklardan biri, gazetelerin yayımladığı bilgi miktarı ile popüler web sitelerine yüklenen bilgi miktarı arasındadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 1999 yılında baktığı *Sürek / Türkiye* davasında<sup>359</sup> bir dergi sahibinin, kişisel olarak kendisini bunlarla bağdaştırmamasına rağmen, derginin editörüne yazılan ve sert ifadeler içeren mektupları yayımlamaktan sorumlu tutulabileceğini hâlâ kesin bir şekilde savunabiliyordu. Bu mektuplarda belli kişilere yönelik tehditler bulunduğundan, dergi sahibinin mahkûmiyeti 10. Maddeyi ihlal etmemiştir.

*Sürek* kararını internet araçları için de uygulamak onlara imkânsız bir görev yüklemek anlamına gelir. Bununla birlikte, internet araçları sitelerinde yer alan bilgilerin *prima facie* olarak editörleri değildir. Bir kuruluşun sitesinin ağ yöneticisi bile her zaman sitede yayımlanan tüm içeriklerden sorumlu olmayabilir. Örneğin, *Renaud / Fransa* davasında<sup>360</sup> Mahkeme, duygusal yönü olan bir kamusal tartışma çerçevesinde derneğin sitesinde yayımlanan bazı yorumlardan dolayı sitenin ağ yöneticisinin mahkûmiyetini abartılı bulmuştur.

Bu çerçevede Mahkeme'nin (henüz karara bağlanmamış olan) *Delfi AS / Estonya* davasında<sup>361</sup> vereceği karar şimdiden belli gibi görünüyor. Bu davada, bir internet haber portalını işletenler, kimliği belirlenemeyen bir kişinin bir yazının altına yazdığı hakaret niteliğinde bir yorumdan dolayı ulusal mahkemeler tarafından sorumlu tutulmuştu. Portalde üçüncü şahısların talebi üzerine belli mesajların silinmesini ve belli kelimelerin filtrelenmesini sağlayan teknoloji mevcut olduğu için, moderatörsüz olarak yorum yapmak mümkündür. Portal yalanlanan yorumu kısa süre içinde sildiği halde mahkûmiyetten kurtulamamıştı.

İnternet araçlarının içeriği önceden modere etme yükümlülüklerini sınırlandırmak, internette fikir akışını açık tutmak açısından temel önemdedir. Devletlerin birbiriyle çatışan talepleriyle ve yalanlanan içerik kaldırılmadığı takdirde erişimi tamamen yasaklama tehditleriyle karşı karşıya olan uluslararası internet araçlarının ve özellikle de sosyal ağ sitelerinin ulusal yasalar ile kendi içerik moderasyonu kuralları arasında yollarını bulmaları çoğu zaman güç-

358 La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM belge no. A/HRC/17/27, paragraf 34-36.

359 *Sürek / Türkiye* (8 Temmuz 1999), başvuru no. 26682/95, No. 1.

360 *Renaud / Fransa* (25 Şubat 2010), başvuru no. 13290/07.

361 *Delfi AS / Estonya* (11 Şubat 2011 tarihli açıklama), başvuru no. 64569/09.



tür.<sup>362</sup> *Yıldırım* davası kararı, belli bir sitedeki yasadışı içeriğe tepki olarak bir servisin tamamen yasaklanmasınının 10. Maddeyi ihlal ettiğini teyit etmiştir.

Hindistan gibi bazı devletlerin internet araçlarını içeriği önceden sansürlemeye zorlamaları güçlü bir uluslararası muhalefetle karşılaştı. İnternet, açıklıktan ve hızlı ve özgür fikir alışverişinden beslenir. Bu nedenle, internet servis sağlayıcılarının sorumlulukları önceden moderasyonu içine alacak şekilde anlaşılabilir. *Delfi AS* davasınının *Sürek* davasından ayrılması ve *Renaud* davasına dayandırılması beklenebilir.

Sosyal ağlarda ifade özgürlüğü sadece devletlerin içeriği düzenleme girişimlerinin değil, doğrudan sosyal ağların da tehdidi altındadır. Aşağıdaki alt bölümde ele alındığı gibi, sosyal ağlar aynı anda hem çevrimiçi ifade özgürlüğü için bir tehdit, hem de bu özgürlüğün savunucusu olabilirler.

### 5.11. Sosyal ağlarda ifade özgürlüğü

Sosyal ağlar bir söylem forumu olarak internetin değerini yaratmakta ve artırmakta çok önemli bir rol oynarlar. İfade özgürlüğü başta (ama toplanma özgürlüğü de dahil) olmak üzere insan haklarının kullanılmasını kolaylaştırır ve demokratik katılım ve dolayısıyla demokrasi için bir katalizör işlevi görebilirler. Ancak, aşağıda göreceğimiz gibi, aynı zamanda, insan haklarına karşı duyarsız olan hizmet kullanım şartları sosyal ağlarda insan hakları için bir tehdit de oluşturabilir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin Tavsiye Kararı'nın<sup>363</sup> bize hatırlattığı gibi, şu nedenlerden dolayı bazı tehditler ortaya çıkabilir:

kullanıcıların dışlanmasına yol açabilecek süreçleri çevreleyen yasa ve usullerle ilgili korumaların eksik olması; çocukların ve gençlerin zararlı içerik ya da davranışlara karşı yetersiz derecede korunması; başkalarının haklarına saygı duyulmaması; varsayılan ayarların gizliliği destekleyen ayarlar olmaması; kişisel verilerin toplanma ve işleme amaçları konusunda şeffaflık olmaması.<sup>364</sup>

Özellikle ifade özgürlüğü ekonomik değerlendirmeler nedeniyle belli içeriğe izin vermeyen hizmet kullanım şartlarınının tehdidi altında olabilir. Sosyal

362 Benesch S. ve MacKinnon R. (5 Ekim 2012), "The innocence of YouTube" [YouTube'un masumiyeti], *Foreign Policy*, [www.foreignpolicy.com/articles/2012/10/05/the\\_innocence\\_of\\_youtube](http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/10/05/the_innocence_of_youtube).

363 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı].

364 A.g.y., paragraf 3.



ağ sitesi Facebook.com'da içeriğin düzenlenmesi bunun tipik bir örneğidir. Kullanıcı davranışları ve Facebook sitelerine yüklenen içeriğin kullanılması Facebook İlkeleri'ne,<sup>365</sup> sosyal ağın Hak ve Sorumluluklar Bildirimi'ne<sup>366</sup> ve Facebook Topluluk Standartları'na<sup>367</sup> tâbidir.

Facebook İlkelerinde insan onura, insan haklarına ya da insan haklarını düzenleyen herhangi bir metne atıfta bulunulmaz, bunun yerine "paylaşma ve bağlantı kurma özgürlüğü" ortaya konur: "İnsanlar istedikleri bilgileri, istedikleri mecrada ve istedikleri formatta paylaşma özgürlüğüne sahip olmalıdır." Birazdan göreceğimiz gibi, insanların "istedikleri bilgileri" paylaşmaları için yapılan bu taahhüt son derece sınırlıdır.

Facebook kullanan ya da Facebook'a erişen herkes, bunu yaparak Hak ve Sorumluluklar Bildirimi'ni "kabul etmiş" sayılır. Bu Bildirim, başka herhangi bir kullanıcıyı taciz etme (3.6), Facebook'u ayrımcı bir şekilde kullanma (3.10) ya da "Facebook üzerinde başkalarının haklarını ya da yasaları ihlal eden herhangi bir eylemde bulunma" (5.1) yasaklarını içerir. Cinsel suçlardan hüküm giymiş kişiler Facebook'u kullanamazlar (4.6). "İşbu Bildirim'in özünü ya da lafzını herhangi bir şekilde ihlal eden ya da tarafımızı başka bir şekilde bir risk veya bir muhtemel hukuki yaptırıma maruz bırakan" bir kullanıcı, şirket tarafından "Facebook'u [kullanıcıya] sunmaya kısmi olarak ya da bütünüyle son verme" yoluyla cezalandırılabilir (15). Facebook ayrıca kullanıcılarına "Facebook'u kullanırken veya Facebook'a erişirken yürürlükteki tüm yasalara uyumlu hareket etme" (19.11) yükümlülüğü getirir, ancak insan haklarından bahsetmez.

Facebook Topluluk Standartları'nda, sosyal ağ sitesi, "kamu güvenliğine yönelik tehditler" olarak görülen içerikleri kaldırma ve emniyet teşkilatlarıyla birlikte çalışma taahhüdünde bulunur ve "terörist faaliyetler ya da şiddet içeren suç faaliyetlerinde bulunan kuruluşların sitemizde var olmasına izin vermeyiz" der. Kendini yaralamayı, yeme bozukluklarını ya da uyuşturucu kullanımını yücelten ya da teşvik eden içerikler de kaldırılır. Sosyal ağ "nefret söylemine" de izin vermez, ancak nefret söylemi ile "mizah" arasında ayırım yapar. Ayrımcılıkla mücadele yasalarına bağlı kalarak "ırk, etnik köken, ulusal köken, din, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, engellilik ya da hastalıklara dayalı olarak başkalarına yapılan saldırılar" da yasaktır. Tüm ayrıntıları gösteren çarpıcı görsel içerikler tamamen yasak olmamakla birlikte "farklı toplulukların ihtiyaçlarıyla" dengelenerek değerlendirilir. Facebook "pornografik içeriklerin ve reşit olmayan kişileri içeren her türlü cinsel içe-

365 Facebook, Principles [İlkeler], [www.facebook.com/principles.php](http://www.facebook.com/principles.php).

366 Facebook, Statement of Rights and Responsibilities [Hak ve Sorumluluklar Bildirimi] (11 Aralık 2012), [www.facebook.com/legal/terms](http://www.facebook.com/legal/terms).

367 Facebook, Community Standards [Topluluk Standartları], [www.facebook.com/communitystandards](http://www.facebook.com/communitystandards).

riğin paylaşılmasına karşı kesin bir politika” uygulamaktadır. “Çıplaklığın sergilenmesine de sınırlamalar getiriyoruz” denir. Topluluk Standartları, topluluğun “ihtiyaçlar”ına ve getirilebilecek “sınırlamalar”a belirsiz atflarda bulunmakla birlikte, özellikle nefret söyleminin ve çocukların cinsel istismarının yasaklanması konularında, büyük ölçüde ifade özgürlüğü normlarına uygundur.

Ama Facebook resmin tamamını göstermemek konusunda hatalıdır. Sosyal ağın hizmet kullanım şartları paylaşımların nasıl ele alındığı konusundaki tüm kuralları içermiyor. 2012’de bir web sitesi, Facebook’un kullanıcıların uygunsuz olarak işaretlediği paylaşımları değerlendiren Facebook çalışanlarına verdiği Kötüye Kullanım Standartları 6.2: Canlı Operatörler İçin Çalışma Elkitabı<sup>368</sup> başlıklı belgeyi sızdırdı. Bu belge, Facebook’un moderasyon sürecinin daha derinlemesine bir değerlendirmesini mümkün kılıyor.

Kullanıcılar resimleri, videoları ve duvar gönderilerini şikâyet ettiklerinde, kurum dışından görevlendirilen içerik moderasyonu ekipleri, bildirilen öge akışını gözden geçiriyor ve Kötüye Kullanım Standartlarını kullanarak ya işaretlemeyi teyit ederek içeriği siliyor, ya içeriği teyit etmeyerek sitede kalmasına izin veriyor ya da işaretlemeyi daha üst bir kademedeki bir Facebook çalışanına iletiyorlar. Standartlar, örneğin, “cinsel faaliyeti” gösteren resimlere izin vermiyor. Buna “[...] karikatürler/sanat eserleri dahildir. Aynı cinsiyetten kişiler söz konusu olduğunda bile ön sevişmeye (öpüşme, okşama, vb.) izin verilir.” Kullanıcıların “mizah ya da hakaret amacının güdüldüğü durumlar dışında, cinsel faaliyeti yazıyla betimlemeleri”ne de izin verilmez. Marihuananın görüldüğü resimlere “gönderiyi koyan kişinin bunu sattığının, aldığıının ya da yetiştirdiğinin bağlamdan açıkça belli olduğu durumlar dışında” izin verilir. Facebook ayrıca, “her türlü hakaret ya da ırkçı yorumu”, nefret simgelerini ve “birincil olarak şiddet kullanımıyla bilinen kuruluş ve kişilere destek gösterme”yi de yasaklar. Ancak Kılavuz İlkeler “karalayıcı kelimelerin mevcut olduğu ya da mizahın açık olmadığı durumlar DIŞINDA mizah nefret söylemini geçersiz kılar” şartını da getirir.

Standartlarda yer verilen yasakların çoğu, kamusal alana uygulandığında insan hakları standartlarını karşılamaz. Burada iki sorun vardır. İlk olarak, Facebook’un insan haklarına atıfta bulunmadan belli içeriklere izin verilmeyeceği kuralını getirmesi keyfi bir uygulama gibi görünüyor. İkinci olarak, kişiler gönderilerinin hangi standartlara göre değerlendirildiğini bilmedikleri için (resmi olarak kamuya açıklanmamış olan) Kötüye Kullanım Standartları’nın uygulanması sorunludur. Kötüye Kullanım Standartları’nın

368 oDesk, *Abuse Standards 6.2. operation manual for live operators* [Kötüye kullanım standartları 6.2: canlı operatörler için çalışma elkitabı], [www.scribd.com/gawker/d/81877124-Abuse-Standards-6-2-Operation-Manual](http://www.scribd.com/gawker/d/81877124-Abuse-Standards-6-2-Operation-Manual).

bir kısmının, özellikle nefret söylemiyle ilgili olanların genel insan hakları taahhütlerine uygun olduğu doğrudur. Ancak çoğu standart, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin korunan ifadeler alanı için kabul ettiği sınırların çok ötesine geçiyor.

Bir uluslararası ifade özgürlüğü perspektifinden bakıldığında, Kötüye Kullanım Standartları'nın "IP Engellemeleri ve Uluslararası Uyum" başlıklı bölümü özellikle ilginçtir. Bulunan tüm içerikler gözden geçirilmek üzere daha üst kademede bir Facebook içerik denetleyicisine iletilmek zorundadır. Facebook bu kapsamda "Nefret söylemine odaklanan Holokost inkârını; Atatürk'e yapılan tüm saldırıları (görsel ve yazılı); Kürdistan haritalarını (Türkiye); Türk bayrağının/bayraklarının yakılmasını" açıkça engeller. Başka bazı içerikler, örneğin "her tür PKK desteği ya da bağlamı olmayan içerikler" ve "Abdullah Öcalan'ı ('Apo') destekleyen ya da gösteren içerikler" "teyit edilmek" zorundadır, yani işaretlenen içerikler silinecektir. Standartlarda şu da belirtilir: "Açıkça PKK'ya ve/veya Öcalan'a karşıysa görmezden gelin."

Bu içerik, Facebook'a yapılan uluslararası taleplerin sonucunda oluşturulmuş gibi görünüyor. Şirket ya söz konusu içeriği silmeyi kabul etmek ya da tüm Facebook sitelerinin tamamen engellenmesini göze almak durumuyla karşı karşıya kalmış olmalıdır. Türkiye'nin bu tehditlerinin boş olmadığı 2012 tarihli *Yıldırım* davasının kararında görülmüştü. Türkiye'deki yetkili mercilerin belli Google sitelerine erişimi engellemesi üzerine açılan bu davada Mahkeme, yasağın kapsamını düzenleyen ve muhtemel kötüye kullanımları önlemek için yargı denetimi güvencesi sağlayan kesin bir yasal çerçeve olmaksızın internet erişiminin kısıtlanmasının ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi anlamına geleceği hükmüne vardı.<sup>369</sup> İnkârcı gönderilerin silinmesi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarına uygun olmakla birlikte, tüm Kürdistan haritalarının üst onay kademelerine taşınarak silinmesi hiç kuşkusuz ciddi ifade özgürlüğü sorunları yaratır.

Facebook'un "üst kademelere taşıdığı" diğer içerikler arasında çocukların cinsel istismarını gösteren görüntüler, okul şiddeti tehditleri, ölümlerle ve hayvanlarla cinsel ilişki, (belli koşullarda) kamuya mal olmuş şahsiyetlere yönelik inandırıcı tehditler ve emareler, geçmişe ya da geleceğe yönelik suç ve organize suç emareleri; herhangi bir terörist faaliyet emaresi ve nesli tehlike de olan türlerin kaçak olarak avlandığının delillerini içeren gönderiler de vardır. Bu sınırlar kısmen uluslararası hukukun gerekleridir (örneğin çocukların cinsel istismarı), kısmen de ulusal ceza yasalarını yansıtır. Bununla birlikte, bazı suçlarla (örneğin kaçak avcılıkla) ilgili olarak konuşmanın ve gönderiler paylaşmanın (olayı soruşturacak mercilere kanıt sağlayacağı için) pek akıllıca olmamakla birlikte, başlı başına bir suç oluşturmadığını da unutmamalıyız.

369 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

Fikirlerin toplandığı ve ifade edildiği uluslararası bir forum olarak Facebook'un rolü giderek arttığı için, Kötüye Kullanım Standartları, önemli bir uluslararası forumda ifade özgürlüğüyle ilgili olarak fiilen geçerli yasal düzenleme konumundadır. İfade özgürlüğü standartlarının belirlenmesi işi, başlıca amacı ifade özgürlüğünü sağlamak olmayan özel bir şirkete bırakmak sorunsuz bir durum değildir. Bu tür bir belge, aslında sosyal ağ şirketlerinin hazırladığı tüm standartlar, ifade özgürlüğü konusundaki uluslararası hukuka göre daha dikkatli bir şekilde denetlenmelidir.

Facebook için bu ikilemden çıkmanın bir yolu, kullanıcı topluluğuyla daha aktif bir etkileşim içine girerek gözden geçirme standartlarının onaylanmış bir sürümünü yayımlaması, moderasyon sürecini açıklığa kavuşturması ve kullanıcıları arasında ifade özgürlüğünün uluslararası standartları üzerine canlı bir tartışma başlatması olabilir.

Böyle bir yaklaşım sosyal ağ sağlayıcılarına ilişkin Avrupa Konseyi Tavsiye Kararı'nda yapılan önerilerle tamamen uyum içinde olacaktır. Sosyal ağ sağlayıcıları tarafından kullanılacak standartları geliştirmek ve tartışmak üzere farklı öz ve ortak düzenleme mekanizmalarının halihazırda kurulmuş olduğunun farkında olan Konsey, devletlerin bu mekanizmalarda kullanıcılar için öngörülmuş usul korumalarının kullanıcıların seslerinin duyulması ve sosyal ağ sağlayıcılarının kararlarını gözden geçirme ya da bunlara karşı itiraz etme haklarını da içermesini tavsiye etti. Uygun durumlarda bu korumalar ulusal yargı sistemleri içinde yasal önlemlere başvurulmasını da içerebilir.

Sosyal ağ sağlayıcıları, kullanıcıların yargı sistemine başvurmaları olasılığından kaçınmayı ve mahkeme tehlikesini göze almamayı isteyebilirler, çünkü bazı sosyal ağlar yarı kamusal alanlara dönüşmüştür ve dolayısıyla insan haklarına dayalı taleplere karşı geleneksel olarak hizmet kullanım şartları kapsamında özel aktörlere tanınan muafiyetin bir kısmını kaybetmiş durumdadır. Bu nedenle, bu sağlayıcılar hizmet kullanım şartlarında insan haklarına dayalı bir yaklaşımı uygulamaya koymak ve sadece Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatlarına uygun istisnalara izin verilen güçlü ifade özgürlüğü korumalarını dahil etmek zorundadır. Buna sosyal ağ sağlayıcılarının açık ve anlaşılır bir dil kullanarak kullanıcılarının insan hakları farkındalıklarını artırma görevi de dahildir.<sup>370</sup>

İnternetin kamu hizmeti değerini artırmak ve daha yüksek düzeyde bir insan hakları koruması sağlamak için, internette özel alanların özel olmaktan çıkmaları yönündeki trendin daha ayrıntılı bir şekilde irdelenmesi gerekiyor.

370 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı].

## 5.12. İnternette özel ve kamusal alanlar

İnternetin çok büyük bir kamu hizmeti değeri vardır.<sup>371</sup> İnternetin bu işlevi, Avrupa Konseyi'nin 2007'de internetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı'nda formüle ettiği gibi, devletler için belli görevler ifade eder. Bu görevler arasında insan haklarıyla tutarlı internet politikaları kabul etmek; e-demokrasi, e-katılım ve e-devlet politikaları geliştirmek ve uygulamak; erişim sağlamak; internette ifade özgürlüğünü ve bilgilerin serbest dolaşımını desteklemek (ve, gerekli olduğunda, bunları diğer meşru haklarla ve menfaatlerle dengelemek); ve tüm halkların, ulusların, kültürlerin ve dillerin temsil edilmesini sağlamak için BİT içeriğinin tüm bölgeleri, ülkeleri ve toplulukları yansıtıcı nitelikte olmasını sağlamak vardır.

İnternetin ifade özgürlüğüyle ilgili temel işlevlerinden biri, kolaylaştırma işlevidir. İnternet, dev bir etki alanı yaratarak ve insanların fikirlerini, kaygılarını, isteklerini ve şikâyetlerini paylaşmalarına izin vererek ifade özgürlüğünden yararlanmayı mümkün kılar. İnternet ulusallıktan çıkarılmış bir söylem alanı, kamu yararına ilişkin konuların konuşulduğu özel alanlardan oluşan ve giderek kamusal alanı bir alanıdır.<sup>372</sup> İnternette önceki zamanlarda bu işlevi Roma forumu ve Yunan agorası yerine getiriyordu. Bunlar, tartışmaların yapılabildiği, malların alınıp satılabildiği ve siyasi fikirlerin seslendirilebildiği ilk kamusal alanlardı.

Elbette, internet, Jürgen Habermas'ın kastettiği anlamda, Roma forumunun ya da Yunan agorasının hiç olmadığı şekilde bir kamusal alanıdır. Özellikle, günümüzdeki kamusal alan algısının bazı ayırt edici özellikleri (özel bireylerin statüleri önem taşımaksızın rasyonelleştirilmiş söylemlerle kamuyu ilgilendiren konuları tartışması ve en iyi argümanın tartışmayı kazanması) Aydınlanma'dan önce neredeyse hiç görülmemiş icatlardır.

Kamusal alan nosyonu bizatihi özel yurttaşların "iktidara hakikati söyleyebildikleri" bir yerdir. Bununla birlikte, internette pek çok söylem alanı, herkese açık olma anlamında kamusal değildir. Bir kişinin iktidara hakikati söyleyebilmesi için öncelikle farklı türde bir iktidarı, yani muktedir internet şirketlerinin hizmet kullanım şartlarını kabullenmesi gereklidir. Neredeyse tüm İnternet Servis Sağlayıcılarının, sosyal ağ sağlayıcılarının ve blog servislerinin şart koştuğu bu hizmet kullanım şartları bu konuşma mekânlarını hukuki açıdan birer özel mekâna dönüştürür. Ancak, internet geçit bekçilerinin

371 Krşl. yukarıda 4.2.1'de 2007 tarihli internetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı'nın örneklediği şekilde Avrupa Konseyi'nin standart belirleme işlevi.

372 Krşl. Jørgensen R.F. (2013), *Framing the net: the Internet and human rights* [Ağ İçin Bir Çerçeve Oluşturmak: internet ve insan hakları], Edward Elgar, ve 2.2.

## 5. BELİRLİ SORUNLAR

yönettiği özel mekânlarda yürütülen tartışmalar yine de önemli bir kamusal rolü yerine getirir.

Bu, özel aktörlere kamu yararını ilgilendiren ifadeleri düzenleme imkânı verdiği için sorunlu bir durumdur. Dolayısıyla, bu yerler artık sadece özel değildir (çünkü burada geçerli olan söylem kamu yararını ilgilendirir), fakat sadece kamusal da değildir (çünkü özel şirketler buraları yönetmekte ve buralarda özel hukuka dayanan kendi hizmet kullanım şartlarını uygulamaktadır). Bu nedenle, bu yerlere yarı kamusal alanlar ya da kamusal benzeri alanlar denebilir. OpenNet Girişimi'nin 2010'da yayımladığı kamusal ve özel alanlara ilişkin raporda şöyle denir:

Düzenlenmemiş, merkezi olmayan bir internet yerine kamusal alan işlevi gören merkezi platformlarla karşı karşıyayız. Bunlara kamusal benzeri alan denebilir. Bu kamusal benzeri alan, çok sayıda yargı sistemini ve farklı sosyal gelenekleri kapsayan, hem kamusal hem de özel kontrollere tâbidir.

Avrupa Konseyi bu güçlüğü farkındadır. Bakanlar Komitesi, özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildirisinde,<sup>373</sup> sosyal ağların, blog sitelerinin ve sivil topluma, bilgi uçuranlara ve insan hakları savunucularına bilgi alışverişinde bulunma, içerik yayımlama, birbirleriyle etkileşime girme ve örgütlenme imkânı tanıyan farklı kitle iletişim araçları sunan internet tabanlı şirketlerin, insan haklarına dayalı bir medya ekosisteminin sağlanmasında önemli bir role sahip olduklarını vurguladı. Bunlar, kamu yararını ilgilendiren tartışmalar için alan sağlayarak kamusal tartışmaya önemli ölçüde katkıda bulunur. Ancak bu durum onlara sorumluluk da getirir.

Şirketler genellikle özel alanların düzenlenmesinde, ülkelerin kamusal alanları düzenlerken olduklarından daha katı davranırlar. Ayrıca, çoğu zaman merkezlerinin bulunduğu ülke için hazırladıkları hizmet kullanım şartlarını farklı ülkelerdeki kullanıcılar için de uygularlar. Görece baskıcı olan ülkelerdeki kullanıcılar görece özgürlükçü olan bir ülkedeki bir platformu kullandıklarında bu durum olumludur.

Ne var ki, hizmet kullanım şartları bazen insan haklarını, özellikle de gizlilik haklarını ihlal edici niteliktedir. Şirketler, "kullanıcılarını mutlu etmek", "uygulanabilir bir iş modeli içinde faaliyet göstermek" ve "devlet sansürüyle

373 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (7 Aralık 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers [Özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri].

karşılaşmaksızın mümkün olduğunca çok ülkede hizmetlerini ulaştırılabilir durumda tutmak için çalışmak” hedefleri arasında kendilerine bir yol bulmak durumunda kalıyorlar.<sup>374</sup> Şirketler çoğu zaman aşırı ihtiyatlı davranıp devletlerin insan hakları yükümlülükleri nedeniyle yasaklamayacakları ifadeleri bile yasaklama yoluna gidebiliyorlar. Elbette, Freedom House adlı STK’nın yıllık olarak yayımladığı internette Özgürlük raporunda ortaya koyduğu gibi, internet özgürlüğü ve çevrimiçi ifade özgürlüğü giderek artan sayıda ülkede saldırı altında.<sup>375</sup>

Sınır Tanımayan Gazeteciler’in “internetin düşmanları”<sup>376</sup> olarak adlandırdığı bu ülkelerde, internet şirketlerinin yarı kamusal alanlarının açıklığını güvence altına almak ve mevcut olmayan (ya da uğruna mücadele edilen) kamusal söylem mekânı olarak şirketin sağladığı alanı sunmak açısından oynadıkları özel bir rol vardır. Bununla birlikte, insan hakları konusunda daha hassas ülkelerde şirketler genellikle ifade özgürlüğü için devletlerin yasalarında öngörülenden daha sıkı sınırlar getirirler ve bu kısıtlamaları meşrulaştırmak için özel alan olma niteliklerini öne sürerler. İşte bu ülkelerde bir platformun yarı kamusal alan olarak nitelenmesi önemlidir.

Bir özel alanı kamusal (ya da yarı kamusal) olarak nitelemek, bu alanda hizmet kullanım şartlarının yanı sıra (her yerde geçerli olan en temel insan haklarından farklı olarak) genel insan haklarının da geçerli olması anlamına gelir. Bu nosyonu şu örnekle açıklayabiliriz: Holokost inkârcıları bir gösteri düzenlediklerinde de, bir sosyal ağ sitesinde bir grup kurduklarında da ifade özgürlüğünün korunması altında değildir. Bu örnekte, ifade özgürlüğü için kamusal ve özel alanda sağlanan koruma aynıdır. Peki vejetaryen yaşam tarzını savunan bir kampanya kapsamında kesilen hayvanları gösteren bir fotoğraf için durum nedir?

Çevrimdışı olarak, kamusal alanda, örneğin bir gösteride böyle bir fotoğrafın kullanılması ifade (ve toplanma) özgürlüğünün korunması altında olacaktır. Ancak bazı sosyal ağlarda bu tür bir fotoğraf hizmet kullanım şartlarını ihlal ettiği gerekçesiyle silinecek, hatta belki kullanıcının hesabı kapatılacaktır. Bu durumda, hizmet kullanım şartları (amaçlardan biri bu olsa bile), birincil olarak başka kullanıcıları bu görüntülerden koruma amacına değil, sosyal ağın cazip olmaya ve (diğer) kullanıcılarını mutlu etmeye devam edebilmesi

374 York J. C. (Eylül 2010), “Policing content in the quasi-public sphere” [Yarı kamusal alanda içeriğin denetlenmesi], *OpenNet*, [www.opennet.net/policing-content-quasi-public-sphere](http://www.opennet.net/policing-content-quasi-public-sphere).

375 Kelly S. ve Cook S. (24 Eylül 2012), “Evolving tactics of Internet control and the push for greater freedom” [İnternet kontrolü için evrilen taktikler ve daha fazla özgürlük mücadelesi], Kelly S., Cook S. ve Truong M. (der.), *Freedom on the Net 2012: a global assessment of Internet and digital media* [İnternette Özgürlük 2012: internet ve dijital medya üzerine küresel bir değerlendirme], Freedom House, s. 1-18 (1-2).

376 Reporters Without Borders [Sınır Tanımayan Gazeteciler] (2013), *Enemies of the Internet 2013* [İnternetin Düşmanları 2013], <http://surveillance.rsf.org/en>.



## 5. BELİRLİ SORUNLAR

amacına hizmet eder. *Handyside* davasında açıkça korunan şoke edici, incitici ve rahatsız edici görüntüler, ticari açıdan olumsuz olarak değerlendirilme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Sadece hizmet kullanım şartlarının geçerli olduğu özel bir alanda bu sorunu çözmek için yapılabilecek fazla bir şey yoktur. Yarı kamusal alan nosyonu da bu noktada önemli hale gelir. Böyle bir alanda ulusal yasalar (özellikle insan haklarını koruyan yasalar), hizmet kullanım şartlarının ifade özgürlüğü için sağladığı koruma düzeyini tamamlar.

Hem ABD yasaları, hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin içtihatları yarı kamusal alan kavramını savunmakta kullanılabilir argümanlar içerir. *Ortadoğu'da Savaşa Karşı New Jersey Koalisyonu / J.M.B. Realty Corp.* davasında (1994),<sup>377</sup> New Jersey Yüksek Mahkemesi, kişilerin özel mülkiyetteki alışveriş merkezlerinde protesto niteliğinde malzemeler dağıtma haklarını tanıdı. Mahkeme, alışveriş merkezlerinin sahiplerinin fiili kamusal forumlar olan merkezlerinin içinde ifade edici bildirimler dağıtılmasına izin vermek zorunda olduklarını savundu. Bu nedenle, özel tarafların (alışveriş merkezinin sahiplerinin) ifade özgürlüğünü sınırlamalarına izin vermek makul olmayacaktır. Mahkeme, 2000 tarihli *New Jersey Yeşiller Partisi / Hartz Mountain Industries, Inc.* davasında<sup>378</sup> mülkiyet haklarına ilişkin olarak benimsediği daha sınırlı bu anlayıştan vazgeçti ve alışveriş merkezi sahiplerinin özel mülkiyet haklarının konuşma ve toplanma özgürlüğü haklarıyla karşılaştırılmasına yönelik bir test benimsedi.<sup>379</sup>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, şu ana kadar gördüğü tek benzer davada benzer bir yaklaşım izledi, ancak ifade özgürlüğüne ilişkin kaygılara karşı daha az hassas göründü (ve New Jersey Yüksek Mahkemesi için geçerli olmayan takdir hakkı nosyonunu da dikkate alarak devlete daha geniş bir takdir payı tanıdı). *Appleby* davasında<sup>380</sup> AİHM, bir alışveriş merkezi sahibinin mülkiyet hakkı ile alışveriş merkezinin içinde bir dilekçe için imza toplamak isteyen bir grubun ifade özgürlüğü arasında denge kurmak zorundaydı. Mahkeme, ifade özgürlüğünün işleyen bir demokrasinin önkoşullarından biri olduğunu kabul etmekle birlikte, alternatif araçların kullanılmasının mümkün olduğu durumlarda ifade özgürlüğünün tamamen belli bir forumun (alışveriş merkezinin) kullanılmasına bağımlı olmadığına dikkat çekti.

377 *New Jersey Coalition Against War in the Middle East / J.M.B. Realty Corp.* (1994), 138 NJ 326, 650 A.2d 757. Önemli bir kaynak olarak bkz. Friedelbaum S. H. (1999), "Private property, public property: shopping centers and expressive freedom in the States" [Özel mülkiyet, kamu mülkiyeti: ABD'de alışveriş merkezleri ve ifade özgürlüğü], *Albany Law Review* 62, s. 1252-1262.

378 *The Green Party of New Jersey / Hartz Mountain Industries, Inc.*, 2000 WL 758410 (N.J.).

379 Cromie J. D. ve Jacobus J., "Court stakes a middle ground on free speech in shopping malls" [Mahkeme alışveriş merkezlerinde ifade özgürlüğü için bir orta yol belirledi], *2000 New Jersey Law Journal*, [www.connellfoley.com/content/page/court-stakes-middle-ground-free-speech-shopping-malls](http://www.connellfoley.com/content/page/court-stakes-middle-ground-free-speech-shopping-malls).

380 *Appleby / Birleşik Krallık* (6 Mayıs 2003), başvuru no. 44306/98.



Mahkeme'nin kararına göre başvuruçular "ev ev dolaşmak ya da yerel basında, radyolarda ya da televizyonlarda yer almaya çalışmak gibi alternatif yollara başvurabilirlerdi".<sup>381</sup>

Bu yaklaşımdan, çevrimiçi ortamda özel, yarı kamusal ve kamusal alanların geleceği için ne çıkarabiliriz? Mahkeme mülkiyet hakkının (ve özel mülkiyetteki sosyal ağları özel ve sadece hizmet kullanım şartlarına tâbi durumda tutma hakkının) ifade hakkıyla dengelenmesi gerektiğini kabul etmeye hazır görünüyor. Bir sosyal ağda belli yasal içeriklerin yayımlanmasına izin vermemek ifade özgürlüğü hakkının inkâr edilmesi anlamına geliyorsa, bir devlet, bir özel aktörü (sosyal ağ sağlayıcısını) ifadeye izin vermeye zorlayabilir. Bununla birlikte, alternatif yollar mevcutsa ve başvuruçular fiilen davalarını duyurma haklarından yoksun bırakılmamışsa, hizmet kullanım şartları değişmeden kalacaktır.

Çevrimiçi olarak görüşleri ifade etmenin pek çok yolu olduğu düşünülürse, bu konuda alternatif bir forumun bulunmaması argümanını öne sürmek güç olacaktır. Ancak gelecekte bir tarihte bir ya da iki şirketin sosyal ağ pazarında çok büyük bir paya sahip olmaları ve bu ağlarda bazı fikirlerin yer bulamamasının hakkın fiilen inkârı anlamına gelmesi hiç de imkânsız değildir.

Ama o tarihe kadar sosyal ağ sağlayıcılarıyla doğrudan birlikte çalışmak ve onlara, özellikle veri koruma ve gizlilik yasaları açısından ve ayrıca ifadelere itiraz edildiğinde sundukları çözüm yolları açısından hizmet kullanım şartlarını insan haklarıyla daha tutarlı hale getirme yükümlülüğü getirmek mantıklı olacaktır. Bakanlar Komitesi'nin özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin 2011 tarihli Bildirisinde de bu yaklaşım benimsendi.<sup>382</sup>

İnternet geçit bekçileri, sadece "bekçi[ler]" olarak değil, daha genel olarak bekçilerin -STK'lar, yurttaş aktivistler- "gerçek hayatta olumlu değişiklikler" yaratmak için toplanabilecekleri alanların sağlayıcıları olarak önemli bir rol üstlenirler.<sup>383</sup> Sosyal ağ sağlayıcılarının kamusal tartışma için bu giderek önem kazanan rollerinin iki sonucu vardır: Bu sağlayıcıların (kısa vadeli ticari çıkarları zarar görse bile) böyle bir tartışmayı besleme yükümlülüklerinin olması ve devletlerin özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcıları üzerine siyasi motivasyonlu baskılar uygulama-

381 A.g.y., paragraf 48.

382 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (7 Aralık 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers [Özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri].

383 A.g.y., s. 2.

ma ve ifade özgürlüğü başta olmak üzere tüm insan haklarına saygı gösterme yükümlülükleri.<sup>384</sup>

### 5.13. Ulusal düzeyin ötesine geçmek

Ağ tarafsızlığından sosyal ağların özel mi, kamusal mı, yoksa yarı kamusal mı olduklarına kadar bu bölümde ele alınan tüm sorunların ortak özelliği ulusal sınırların ötesine geçmeleridir. Yine de, ulusal politikalar da internetin evrimini ve kullanımını şekillendiriyor ve ulusal düzeydeki yargı organları ve yarı yargısal organların kararları, bilgi ve iletişim teknolojileri ve bu teknolojilerin ifade özgürlüğünden yararlanma amacıyla kullanımı üzerinde büyük bir etki yaratıyor. Bu nedenle, 6. Bölümde, ulusal düzeydeki bazı davaları ve gelişmeleri ve bunların benzerliklerini ve farklılıklarını inceleyecek ve bunların internette ifade özgürlüğü üzerindeki etkisini analiz edeceğiz. Bu incelemeler yoluyla tespit ettiğimiz güçlükler, 7. Bölümde sunulan Avrupa izleme mekanizmalarının ve 8. Bölümde ele alınan uluslararası kuruluşlar ve devletler tarafından yürütülen geliştirme faaliyetlerinin çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasına getirebilecekleri katma değeri ortaya koymamıza izin verecek.

---

384 A.g.y., s. 7.

## 6. Ulusal düzeydeki ilgili uygulamalar

İnternet kullanımını toplumun tüm kesimlerini ve hayatlarımızın tüm yönlerini etkiliyor. Dünyadaki tüm ülkeler bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımındaki artışın siyasi, sosyal ve ekonomik sonuçlarını yaşıyor. Ancak, hepsi de benzer güçlüklerle karşılaşılıyor olsalar da, ülkelerin siyasi ve hukuki yanıtları büyük farklılıklar gösterebiliyor. Bazı devletler çevrimiçi ifade özgürlüğünü hedefleyen sıkı yasal düzenlemeler getirirken bazıları yargıçların mevcut yasaları uygulamalarını (ya da uygulamamalarını) bekliyorlar ve bazıları da yurttaşlarını interneti kamusal söylem için bir alan olarak aktif bir şekilde kullanmaya teşvik eden yasalar geliştiriyorlar.

İnternette ifade özgürlüğü konusunda ulusal uygulamalar önemli ölçüde farklılık gösteriyor. Çevrimiçi ifade özgürlüğünü düzenlemek son derece karmaşık bir konudur ve daha önceki bölümlerde gördüğümüz gibi, –anonimlikten nefret söylemine, fikri mülkiyet haklarının korunmasından bir ülkenin Holokost inkârını suç olarak düzenlemeyi tercih etmesinin tarihsel nedenlerine kadar değişen– çok sayıda sosyal konuyla ilgilidir. Bu nedenle seçici davranmak zorundayız.

Bu bölümde, Avrupa’da (ve özellikle önemli olduğunda dünyanın farklı yerlerinde) ulusal düzeyde benimsenen bazı uygulamalara odaklanacağız, bazı kısa vaka çalışmaları sunacağız ve bu vakalardan alınması gereken dersleri değerlendireceğiz. Teknolojik değişim hızlanmaya devam ettikçe, ulusal düzeyde iyi uygulama örnekleri, devletlere, siyasi ve hukuki yanıtlarını internette insan haklarına ve özellikle çevrimiçi ifade özgürlüğüne uyacak ve bu hak ve özgürlükleri koruyacak ve geliştirecek bir çerçeveye oturtmak konusunda ilham verebiliyor. Ama kötü uygulama örnekleri de –devletler ve diğer ilgili paydaşlar olarak şirketler ve sivil toplum için– nelerin yapılmaması gerektiği konusunda önemli dersler sağlayabiliyor.

Bu seçilmiş vakalar çevrimiçi ifade özgürlüğüyle bağlantılı bir dizi soruyla yapılandırılıyor: Devletler internette ifade özgürlüğü vakalarında yargı yetkisini nasıl belirliyor? (Bir insan hakkı olarak) internete erişim sağlamak için hangi yasama ve yargı önlemleri alınıyor? Telif hakkı koruması ve çevrimiçi ifade özgürlüğü nasıl birbiriyle uzlaştırılabilir? Çevrimiçi ifade özgürlüğünün kamusal ve özel ihlalleri arasında farklar var mı? Güçlü internet şirketleri ulusal yasalara nasıl yanıt veriyorlar – yoksa bu yasalar onları bağlamıyor mu? Ve iş dünyası internette ifade özgürlüğünü korumak ve geliştirmek konusunda nasıl bir rol oynayabilir?

Vakalara baktığımızda birbiriyle bağlantılı üç temel olgu görüyoruz: Ulusal mahkemelerin ve diğer kurumların uluslararası insan hakları taahhütlerini yerel ve bölgesel düzeyde geliştirmek ve uygulamak konusundaki önemli

rolü; temyiz mahkemelerinin ifade özgürlüğü bağlamlarında insan haklarını koruma güvencelerini yanlış uygulayan alt mahkeme kararlarını düzeltme işlevi (Britanya'daki *Twitter* ve İtalya'daki *Google* davalarında olduğu gibi); ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin temel ilkeleri ortaya koymaktaki ve tartışmalı davaları gözden geçirmekteki temel rolü.

### 6.1. Yargı yetkisi ve çevrimiçi ifade özgürlüğü

#### 6.1.1. Fransa'ya karşı ABD ve Yahoo!'ya karşı LICRA: İki ülkenin ve iki mahkemenin hikâyesi

İnternet içeriği konusunda yargı yetkisi, özel aktörlerin sorumluluğu ve devletlerin yargı yetkilerinin sınırları sorunlarını su yüzüne çıkaran ilk temel davalardan biri, Fransa'da açılan LICRA (*Ligue Contre le Racisme et l'Antisémitisme - Irkçılığa ve Antisemitizme Karşı Birlik*) ve Fransa Yahudi Öğrenciler Birliği / Yahoo! davasıydı. Dava Yahoo! Inc.'in, düzenlediği müzayedelerden Naziliğe ilişkin eşyaları kaldırmayı reddetmesi üzerine açıldı. Başvurucular, bu satışların Fransa'daki nefret söylemi karşıtı yasaları ihlal ettiğini öne sürüyorlardı. Yahoo! Inc. Fransız mahkemesinin yargı yetkisine itiraz etti, ama mahkeme web sitesine bir para cezası ve "[2000'den itibaren] Yahoo ABD sitesinde satışa sunulan ve Nazilikle ve Üçüncü Reich'la bağlantılı olan 1500'ü aşkın eşyaya" Fransız kullanıcıların erişimlerini engellemesi emrini verdi.<sup>385</sup>

Yahoo! Inc., Fransa'da savunma yapmak yerine ABD mahkemelerinden Fransa'daki hükmün uygulanmasının mümkün olmadığını teyit etmelerini istemeye karar verdi. Kaliforniya Kuzey Bölge Mahkemesi, Yahoo! Inc.'i Fransız kullanıcıların müzayede sitelerine erişimlerini durdurmaya yönelik coğrafi konum filtreleme yazılımları kullanmaya zorlamanın, ABD Anayasasının 1. Ek Maddesinde verilen hakların ihlali anlamına geldiğini ve uygulanamayacağını teyit etti. Ama 2006'da ABD Dokuzuncu Bölge Temyiz Mahkemesi bu kararı bozdu.<sup>386</sup> Bu kararı teknik gerekçelerle aldığını açıklayan Temyiz Mahkemesinin karar metninden mahkemenin Yahoo! Inc.'in argümanlarını ikna edici bulmadığı anlaşılıyordu:

Başka bir deyişle, Fransız kullanıcılarla ilgili olarak Yahoo!, Fransız ceza hukukunu ihlal etmenin ve başkalarının Fransız ceza hukukunu ihlal etmelerini kolaylaştırmanın bir 1. Ek Madde hakkı olduğunu öne sürmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi,

385 Krşl. Greenberg M. H., "A return to Lilliput: the *Licra v. Yahoo!* case and the regulation of online content in the world market" [Lilliput'a dönüş: *Licra / Yahoo!* Davası ve dünya pazarında çevrimiçi içeriğin düzenlenmesi], *1192 Berkeley Technology Law Journal* (18) (2004-5), [www.btlj.org/data/articles/18\\_04\\_05.pdf](http://www.btlj.org/data/articles/18_04_05.pdf), s. 1191-1258, alıntı s. 1206.

386 ABD Temyiz Mahkemesi, Dokuzuncu Bölge (12 Ocak 2006), 433 F.3d 1199, *Yahoo! Inc. / LICRA ve UEJF*, <http://law.justia.com/cases/federal/appellate-courts/F3/433/1199/546158>.

1. Ek Madde kapsamında ülke sınırları dışında geçerli böyle bir hakkın kapsamının ne olduğu –hatta mevcut olup olmadığı– belirsizdir. ... Özetle, tahakkuk etmesi durumunda, ABD’de Yahoo!’ya karşı herhangi bir cezanın uygulanabilmesi çok küçük bir olasılıktır. Ayrıca, Yahoo! artık emirlerden bağımsız olarak kendi gönüllü eylemleri sonucunda Fransız mahkemesinin emirlerine “büyük ölçüde” uymuş olduğu için, 1. Ek Maddeye hâlel gelmesi durumu zaten hiç ortaya çıkmayabilir.<sup>387</sup>

Bu davada ifade özgürlüğünün böyle farklı şekillerde ele alınması, Atlantik’in iki yakasındaki farklı anlayışlar nedeniyle küreselleşmiş bir bağlamda çevrimiçi ifade özgürlüğünü korumak konusunda ne gibi güçlüklerle karşı karşıya olduğumuzu çok iyi örnekliyor. Yahoo! Inc. davalarından, açılan davaların farklı yargı sistemlerinde farklı sonuçlar yarattığını anlayabiliyoruz. Sadece hukuki çözümlere bel bağlamak, uluslararası internet şirketlerine kurumsal sosyal sorumluluk çağrısında bulunmaktan daha az etkin (ve insan haklarının korunması açısından daha az umut verici) olabilir.

### 6.1.2. Birleşik Krallık: internet için ulusal yargı yetkisi

Ön izleme sayfalarında yaş testi uygulamayan bir yetişkin eğlence materyalleri web sitesinin sahibine verilen ceza mahkûmiyetiyle ilgili olan *Perrin / Birleşik Krallık* davasında<sup>388</sup> Mahkeme, özellikle ahlakla ilgili konularda devletlere geniş bir takdir hakkı tanındığı için, belli bazı ülkelerde (ABD) yetişkin materyallerinin yasal olmasının bir Avrupa ülkesinde (Birleşik Krallık) bu konuda bir mahkûmiyet verilmesine engel olamayacağını vurguladı. Materyallere Birleşik Krallık’tan erişilebildiği için yargı yetkisi bu doğrultuda belirlenebilirdi. Bu kararlar, devletlerin AİHS çerçevesinde internette ifade özgürlüğünün yeni yönlerini düzenlemek konusunda yargı yetkisine sahip oldukları da teyit edilmiş oldu.<sup>389</sup> Uluslararası düşünce kuruluşu Internet & Jurisdiction Observatory’nin derlediği veriler, internette ifade özgürlüğüyle bağlantılı kaç davada yargı yetkisi sorunlarının söz konusu olduğunu açıkça ortaya koyuyor.<sup>390</sup>

## 6.2. Erişim ve çevrimiçi ifade özgürlüğü

İnternete erişim bir insan hakkı mıdır? Avrupa Konseyi’ne üye devletler bu soru için farklı yanıtlar veriyorlar. Ama, örneğin Mısır’ın 2011’de Tahrir

387 A.g.y., paragraf 103 ve 104.

388 *Perrin / Birleşik Krallık* (18 Ekim 2005), başvuru no. 5446/03.

389 Cuceranu D. (2008), *Aspects of regulating freedom of expression on the Internet* [İnternette ifade özgürlüğünü düzenlemenin çeşitli yönleri], Intersentia, s. 212.

390 Internet & Jurisdiction Observatory (2013), 2012 in Retrospect [2012’nin Ardından Yıla Bakış], [www.internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/03/2012-in-Retrospect.pdf](http://www.internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/03/2012-in-Retrospect.pdf).

Meydanı'ndaki gösteriler sırasında interneti tamamen kapatması uluslararası hukukla bağdaştırılamaz. Kapatmalar çevrimiçi ifade özgürlüğünü (ve başka insan haklarını, örneğin, toplanma özgürlüğünü) ihlal eder. Şu ana kadar 20 Avrupa Konseyi ülkesi, internet erişimini, örtük ya da açık olarak ve belli derecelerde, koruma altındaki bir hak olarak düzenlemiş durumda. Almanya'da, *Bundesgerichtshof*'un son dönemdeki bir kararıyla internetin hayatın temel bir parçası olduğu kabul edilirken Finlandiya'da daha teknoloji odaklı bir yaklaşımla genişbant erişimi hakkı düzenlendi.

### 6.2.1. Mısır: internetin kapatılması

28 Ocak 2013'te, saat 00.12'de, Mısır'daki başlıca İSS'lerden biri olan Telecom Egypt, verdiği internet hizmetlerini kesmeye başladı. Dakikalar sonra Raya, Link Egypt, Etisalt Misr ve Internet Egypt şirketleri de onu izledi.<sup>391</sup> Bu eşgüdümlü kapatma, sonradan Arap Baharı olarak adlandırılacak protestolara karşı bir tepki olarak Mısır Hükümeti'nin emri üzerine yapılmıştı. Bu kapatma, UMSHS'nin 19. Maddesini (ve İHEB'nin 19. Maddesini) ihlal ediyordu ve Mısır Avrupa Konseyi'ne üye olsaydı, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni ihlal etmesi de söz konusu olacaktı.

Yerleşmiş üç aşamalı testi kullanacak olursak, daha ilk adım olan yasalık şartının bile karşılanmadığını görüyoruz; çünkü bu kapatmalar yasalara değil, idari kararlara dayanıyordu. Ancak, bir sonraki adım olan gereklilik bölümüne geçecek olsak bile UMSHS'nin uygulanmasına nezaret eden İnsan Hakları Komitesi'nin şu uyarısıyla karşılaşıyoruz:

Meşru bir hedef olan zorlu siyasi koşullar altında ulusal birliği koruma ve güçlendirme hedefine çok partili demokrasinin, demokratik ilkelerin ve insan haklarının savunulmasını susturma girişiminde bulunularak ulaşılamaz; bu açıdan bu tür durumlarda hangi önlemlerin "gereklilik" testini karşıladığı sorusu geçerli değildir.<sup>392</sup>

Benzer şekilde, Siracusa İlkelerinde İnsan Hakları Yüksek Komiseri ulusal güvenliğin ve kamu düzeninin sıklıkla hükümeti korumak için bahane olarak kullanıldığına dikkat çeker. "Ulusal güvenlik" hiçbir zaman "keyfi kısıtlamalar" için bir gerekçe olarak kullanılamaz.<sup>393</sup> Belli vakalarda fikirlerin

391 Krşl. Cowie J. (28 Ocak 2011), *Egypt leaves the Internet* [Mısır internetten çıkıyor], [www.renesys.com/blog/2011/01/egypt-leaves-the-internet.shtml](http://www.renesys.com/blog/2011/01/egypt-leaves-the-internet.shtml).

392 İnsan Hakları Komitesi (1994), *Mukong / Kamerun*, BM belge no. CCPR/C/51/D/458/1991, madde 9.7.

393 Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights [Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nde Hükümlerin Sınırlanması ve Derogasyonu Üzerine Siracusa İlkeleri] (1984), Ek, BM belge no. E/CN.4/1984/4, paragraf 31, [www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/](http://www.uio.no/studier/emner/jus/humanrights/)

baskı altına alınmasına bile sadece devlet için ciddi bir siyasi ya da askeri tehlike söz konusu olduğunda izin verilir.<sup>394</sup> İnternetin tamamen kapatılmasının herhangi bir durumda gereklilik testini karşılaması çok güçtür.

İnternetin tamamen kapatılması, üç aşamalı testin üçüncü düzeyi olan orantılılık testinden de geçemez. Bir devlet, her türlü İnternet kapatma kararının meşru bir hedef çerçevesinde orantılı olduğunu göstermek zorundadır.<sup>395</sup> İnsan Hakları Komitesi'nin ifade özgürlüğüne ilişkin 34 sayılı Yorumunda belirttiği gibi, özgürlüğün kendisi de riske atılamaz.<sup>396</sup>

Bununla birlikte, kısmi bir kapatmanın daima yasadışı olması gerektiği de söylenemez.<sup>397</sup> Ciddi bir şiddet ortamına tırmanabilecek bir çatışmanın sosyal medya tarafından daha da körüklendiği bir durum düşünelim. Yetkili merciler sadece çatışmayı körükleyen ağ servislerini kapatacak teknolojik imkânlarla sahip değillerse ve uygun bir yasal düzenleme demokratik yollarla kabul edilmiş durumdaysa, başkalarının hayatlarını kurtarmak adına bir son çare olarak interneti kısa süreli ve bölgesel olarak kapatmak orantılı bir önlem olarak kabul edilebilir.

## 6.2.2 Yirmi Avrupa Konseyi ülkesinde korunan bir hak olarak internet erişimi

Sadece birkaç ülkede internete erişim hakkının açıkça tanımlandığı yasalar mevcut olmakla birlikte, internete erişim ifade özgürlüğü hakkını kolaylaştıran bir unsur olarak da koruma altına alınabilir.<sup>398</sup> *Yıldırım / Türkiye* davasında<sup>399</sup> Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, yürüttüğü araştırma sonucunda 20 Avrupa Konseyi üyesi ülkede "teoride internet erişiminin ifade özgürlüğü-

HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/SiracusaPrinciples.pdf.

394 Partsch K.-J. (1981), "Freedom of conscience and expression, and political freedoms" [Vicdan ve İfade Özgürlüğü ve Siyasi Özgürlükler], Henkin L. (der.), *The International Bill of Rights: The Covenant on Civil and Political Rights* [Uluslararası Haklar Bildirgesi: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi], New York: Columbia University Press, s. 209, 221.

395 İnsan Hakları Komitesi (2004), General Comment No. 31: Nature of the general legal obligation imposed on states parties to the Covenant [31 sayılı Genel Yorum: Sözleşme'ye Taraf Devletlere Dayatılan Genel Yasal Yükümlülüğün Doğası], BM belge no. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13, paragraf 3. Krşl. İnsan Hakları Komitesi, *Park / Kore*, bildirim no. 628/1995, madde 10.3; *Laptevich / Belarus*, bildirim no. 780/1997, paragraf 8.2.

396 İnsan Hakları Komitesi, General Comment No. 34 on Article 19: Freedom of opinion and expression [Madde 19: Fikir ve ifade özgürlükleri üzerine 34 sayılı Genel Yorum], 21 Temmuz 2011, BM belge no. CCPR/C/GC/34, 12 Eylül 2011, paragraf 21: "bir taraf Devlet ifade özgürlüğünün kullanılmasına üzerine kısıtlamalar getirdiğinde, bu kısıtlamalar hakkın kendisini riske atamaz. Komite hak ile kısıtlama ve norm ile istisna arasındaki ilişkinin tersine çevrilmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır."

397 Krşl. çevrimiçi ifade özgürlüğü önündeki kısıtlamalar üzerine daha genel değerlendirmeler için yukarıda 3. Bölüm.

398 Krşl. yukarıda 2.3.

399 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

## 6. ULUSAL DÜZEYDEKİ İLGİLİ UYGULAMALAR

ne ve fikir ve bilgi alma özgürlüğüne ilişkin anayasal güvenceler tarafından korunduğu" sonucuna ulaştığını açıklamıştı. Bu ülkeler şunlardı: Almanya, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, İspanya, Estonya, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, Litvanya, Hollanda, Polonya, Portekiz, Çek Cumhuriyeti, Romanya, Birleşik Krallık, Rusya, Slovenya ve İsviçre.<sup>400</sup>

Mahkeme, bu erişim hakkının, doğal bir şekilde, ulusal anayasal hükümlerle korunan bilgi ve iletişime erişim hakkıyla bağlantılı olduğunu öne sürer. Mahkeme'ye göre bu hak, herkesin bilgi toplumuna katılım hakkını ve devletlerin herkesin internete erişimini güvence altına alma yükümlülüğünü de içerir. "Birlikte düşünüldüğünde, ifade özgürlüğüne ilişkin genel güvenceler engellenmeyen internet erişimi hakkını tanımak için yeterli bir temel oluşturur."<sup>401</sup>

*Almanya: Hayatın temel bir parçası olarak internet*

24 Ocak 2013 tarihinde Almanya Federal Adalet Mahkemesi (*Bundesgerichtshof*), internet erişiminin hayat için merkezi önemde olduğu ve bu erişimin eksikliğinin hayatın maddi temelini önemli ölçüde etkileyeceği yönünde bir hüküm verdi. Dolayısıyla, internete bağlanamayan kullanıcıların İSS'lerden tazminat talep etmeleri mümkündür.<sup>402</sup> Bu karar, telekomünikasyon sağlayıcısından faks, telefon ve internet erişimi temin edemeyen bir kullanıcının durumunu açıklığa kavuşturduğu için çevrimiçi ifade özgürlüğü açısından önemlidir; bu durumda telekomünikasyon sağlayıcısı, internet erişimindeki kayıp yüzünden tazminat ödemekle yükümlüydü (ve bu tazminat zararın telifi edilmesiyle sınırlı olmayacaktı). Mahkemenin kararına göre faks büyük ölçüde önemini yitirmişti; sabit telefon bağlantısı ise mahkemeye göre temel önemde olmakla birlikte, bir cep telefonu ile ikame edilebilirdi; ancak internet kullanımı ekonomik bir mal değeri taşıyordu ve erişim eksikliği hayatın maddi temelini önemli ölçüde aksatabilirdi.<sup>403</sup> Mahkeme internetin, eğlence, gündelik hayata ilişkin soruların yanıtları ve son derece bilimsel nitelikte metinler dahil olmak üzere metin, resim, video ya da ses formunda çok çeşitli malzemeler içerdiğini belirtti. Bu özelliği onu çok özel kılıyor ve bu nedenle erişimin olmamasının etkisi anında ve şiddetli bir şekilde hissediliyordu.<sup>404</sup> Buradaki muhakeme, internetin Avrupa halkının hayatında ne kadar merkezi

400 A.g.y., s. 31.

401 A.g.y.: "L'ensemble des garanties générales consacrées à la liberté d'expression constitue une base adéquate pour reconnaître également le droit d'accès, sans entraves, à Internet."

402 Bundesgerichtshof (Federal Adalet Mahkemesi) (24 Ocak 2013), Urteil des III. Zivilsenats (Üçüncü Hukuk Senatosu'nun Kararı), III ZR 98/12, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=pm&Datum=2013&nr=63259&inked=urt&Blank=1&file=dokument.pdf>.

403 A.g.y., s. 17.

404 A.g.y.



bir rol oynamaya başladığını anlamamıza yardım etmesi bakımından önemlidir. Artık internet yerlilerinin ilk kuşağı iş hayatına katılmaya başladığı için internetin rolü daha da artacaktır.

2013 tarihli karar, Almanya Federal Anayasa Mahkemesi'nin herkesin internet de dahil olmak üzere tüm güncel iletişim kanallarına katılabilmesini sağlamanın devletin görevi olduğu yönündeki daha eski bir kararıyla aynı çizgidedir. Bu fikir, Almanya Anayasası *Grundgesetz*'in insan onurunu ve sosyal devlet ilkesini güvence altına alan 1. Maddesinden türetilir. Bu ilkeler bir arada düşünüldüğünde, herkes için "başka insanlarla ilişkiler yürütme" ve devletin "sosyal, kültürel ve siyasi hayatına katılma" imkânı sağlar.<sup>405</sup>

*Finlandiya: Bir genişbant hakkı var mı?*

1 Temmuz 2010'dan itibaren her Finlandiya vatandaşına saniyede 1 megabitlik (Mbps) genişbant bağlantısına erişim hakkı güvencesi verildi.<sup>406</sup> Devletin BİT şirketleri adına verdiği bu teknolojik taahhüt, Finlandiya Hükümeti'nin 2015'e kadar tüm vatandaşlarına 100 Mbps'lik bağlantı sağlama çabasının bir parçasıydı. Bazı düzenleme ve teknoloji sorunları devam ediyor olsa da, bu girişim planlandığı gibi ilerliyor gibi görünüyor. Bir süre önce Finlandiya genişbant politikası için yapılan bir değerlendirme, daha 2013'te Finlerin yaklaşık yüzde 90'ının bir 100 Mbps'lik bağlantıya 2 km'den daha az mesafede yaşadığını gösterdi.<sup>407</sup> Fin Hükümeti'nin taahhüdü herkesin internet erişiminin maliyetini karşılamak anlamına gelmiyor. Ancak, hükümetin AB'nin Evrensel Hizmetler Direktifi uyarınca asgari bir hizmet ve erişim güvencesi sağlaması, kırsal alanlarda erişim sağlama yönünde önemli bir adımdır. Bu, kırsal bölgelerin boşalması yönündeki demografik trendleri tersine çevirebilecek ve büyüyen bilgi ekonomilerinde yerel yaratıcılığı yeniden canlandırabilecek bir politikadır.

Örneğin, İspanya'da sürdürülebilir ekonomiye ilişkin 4 Mart 2011 tarihli 2/11 sayılı Yasada da benzer bir hüküm yer alıyordu. Bu yasanın 52 (1) sayılı Maddesi, hükümete, herkesin kamusal iletişim ağına minimum 1 Mbps hızla bağlanmasını sağlama yükümlülüğü getiriyordu.<sup>408</sup>

405 Almanya Anayasa Mahkemesi (9 Şubat 2010), 1 BvL 1/09, paragraf 135.

406 Krşl. BBC (1 Temmuz 2010), *Finland makes broadband a 'legal right'* [Finlandiya genişbandı "yasal bir hak" haline getiriyor], [www.bbc.co.uk/news/10461048](http://www.bbc.co.uk/news/10461048).

407 Ars Technica (31 Ekim 2012), *Finland: Plan for universal 100Mbps service by 2015 on track* [Finlandiya: 2015'e kadar evrensel 100Mbps hizmet planı işliyor], <http://arstechnica.com/business/2012/10/finland-plan-for-universal-100mbps-service-by-2015-on-track>.

408 Gobierno de Espana (İspanya Hükümeti), Ley 2/2011, de 4 de marzo 2011 de Ecomomia Sostenible, [www.boe.es/diario\\_boe/txt.php?id=BOE-A-2011-4117](http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2011-4117).

### 6.3. Telif hakkı ve çevrimiçi ifade özgürlüğü

#### 6.3.1. Fransa: Telif hakkını uygulamanın sınırları

Telif hakkı yasasını uygulamak ile ifade özgürlüğünü güvence altına almak arasında ortak bir payda bulmak güçtür. ACTA'nın Avrupa'da ve SOPA ve PIPA'nın ABD'de uygulamaya konması konusunda yürütülen tartışmalar, özellikle hükümetlerin kâr marjlarını korumak isteyen ticari kuruluşlardan gelen baskıya karşı daha duyarlı oldukları yönünde bir algı mevcut olduğu için, müelliflerin hakları ile kullanıcıların hakları arasında bir denge kurmanın kolay olmadığını göstermiştir.<sup>409</sup>

ACTA'dan çok önce, 2009 yılında, Fransız Anayasa Mahkemesi'nin aldığı bir karar<sup>410</sup> ifade özgürlüğü ile internet erişimi arasında önemli bir bağlantı sağladı. Karar, belli telif hakkı ihlali durumlarında kullanıcıların internet erişiminin engellenmesine izin veren HADOPI I adlı yasayla ilgiliydi (bu yasa, İSS'lerin telif hakkı yasasını üç kez ihlal eden kullanıcılara internet erişimi sağlamayı durdurmasını zorunlu kıldığı için, üç hata yasası adı verilen türden bir yasaydı).

Anayasa Mahkemesi, 1789 tarihli İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi'nde fikirlerin ve ifadelerin iletişimi özgürlüğü öngörüldüğü için, anayasal gerekçelerle yasanın hükümsüz olduğunu ilan etti. Bu hakkın anlamı değişmişti. Modern iletişim biçimlerinin gerçekleri ve internet tabanlı hizmetlerin demokratik hayata katılım ve fikirlerin ve görüşlerin ifade edilmesi için artan önemi ışığında Fransız yüksek mahkeme, bu hakkın artık "la liberté d'accéder à ces services"i ([internet] hizmetlerine erişim özgürlüğünü) de kapsadığını öne sürdü. Fransız Anayasa Mahkemesi, internet erişiminin kısıtlanabileceği koşullar için önemli göstergeler de belirledi ve bu kısıtlamaların ancak bir yargıcın kararından sonra, adil bir süreç sonucunda ve orantılı bir yaptırımı uygulamaya koymak şeklinde yapılabileceğini belirtti. Alınacak herhangi bir geçici önlem, söz konusu müellifin haklarının korunması için kesin bir şekilde gerekli olmalıydı. Yasama organının HADOPI 1'in anayasaya aykırılığı kararına yanıtı, HADOPI 2 adıyla yeni bir yasa kabul etmek oldu. Bu yasada, kullanıcıların internet bağlantısını kesme yetkisi adli bir makama devredildi.<sup>411</sup>

409 Telif hakkının sanatsal ifade ve kültürel ifade özgürlüğü açısından sonuçları için, sırasıyla yukarıdaki 2.1.5 ve 1.6'ya bakabilirsiniz.

410 Conseil constitutionnel [Anayasa Mahkemesi], 2009-580 DC sayılı ve 10 Haziran 2009 tarihli karar, Loi favorisant la diffusion et la protection de la création sur internet [İnternette yaratıcı çalışmaların yayılmasının ve korunmasının geliştirilmesi yasası], [www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2009/2009-580-dc/decision-n-2009-580-dc-du-10-juin-2009.42666.html](http://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2009/2009-580-dc/decision-n-2009-580-dc-du-10-juin-2009.42666.html).

411 Krşl. Lucchi N. "Access to network services and protection of constitutional rights: recognizing the essential role of Internet access for freedom of expression" [Ağ hizmetlerine erişim

Fransız yüksek mahkemesinin kararının önemli etkileri oldu. Avrupa Adalet Divanı'nda görülen *Scarlet Extended* davasının kararında da<sup>412</sup> aynı yaklaşım benimsendi ve internet servis sağlayıcılarına yasadışı içerik için kapsamlı arama yürütmek üzere filtreleme yazılımları yüklemeye gerekliliği getirmenin, başka özgürlüklerin yanı sıra çevrimiçi ifade özgürlüğünün ihlali anlamına geleceği hükmüne varıldı. Fransa'daki karar, AİHM'de görülen ilk internet erişimi davası olan *Yıldırım / Türkiye* davasında da<sup>413</sup> ayrıntılı bir şekilde alıntılıdır.

### 6.3.2. Avrupa Birliği: İfade özgürlüğü için yurttaş aktivizmi

İfade özgürlüğü sıklıkla fikri mülkiyet haklarıyla karşı karşıya gelir. Avrupa'da Sahtecilikle Mücadele Ticaret Anlaşması (Anti-Counterfeiting Trade Agreement - ACTA)<sup>414</sup> üzerine yürütülen tartışmada bu karşılaşma özellikle ön plana çıktı. Bu tartışma, uluslararası insan haklarına dayanan bir söylemin dinamiklerini ve internete odaklanan bir politikanın yeni ortaya çıkan hassasiyetlerini ortaya koydu.

ACTA, AB ülkeleri ile Japonya, ABD ve Kanada'nın da aralarında bulunduğu AB dışı ülkeler arasında fikri mülkiyet haklarının uluslararası olarak etkin bir şekilde uygulanması amacıyla yönelik oluşturulan bir uluslararası ticaret anlaşması taslağıdır. ACTA'ya ilişkin müzakereler, Haziran 2008'de başladı ve 2010'da tamamlandı. 2011 sonlarında, AB'ye üye devletler Komisyon'a ACTA'yı imzalama yetkisi verdiler ve kendileri de anlaşmayı imzalamayı ve onaylamayı kabul ettiler. Ancak ulusal onaylama süreçlerinin ilk evresi sırasında sivil toplumun muhalefeti yoğunlaştı. Polonya'nın başı çektiği bir dizi AB ülkesinde onaylama planları durduruldu ve birçok Avrupa başkentinde gösteriler düzenlendi. Sonunda Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği Adalet Divanı'ndan ACTA'nın Temel Haklar Şartı'yla ve AB düzeyinde birincil hukuka dayalı diğer temel hak güvenceleriyle tutarlı olup olmadığını tespit et-

---

ve anayasal hakların korunması: İfade özgürlüğü için internet erişiminin temel rolünün tanınması], *Cardozo Journal of International and Comparative Law* (2011), s. 645-78 (alıntı s. 672).

412 *Scarlet Extended SA / Société belge des auteurs, compositeurs et éditeurs SCRL (SABAM)* (24 Kasım 2011), ECJ C-70/10.

413 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

414 Avrupa Birliği Konseyi (23 Ağustos 2011), *Anti-Counterfeiting Trade Agreement between the European Union and its Member States, Australia, Canada, Japan, the Republic of Korea, the United Mexican States, the Kingdom of Morocco, New Zealand, the Republic of Singapore, the Swiss Confederation and the United States of America* [Avrupa Birliği ve Üye Devletleri, Avustralya, Kanada, Japonya, Kore Cumhuriyeti, Meksika Birleşik Devletleri, Fas Krallığı, Yeni Zelanda, Singapur Cumhuriyeti, İsviçre Konfederasyonu ve Amerika Birleşik Devletleri Arasında Sahtecilikle Mücadele Ticaret Anlaşması], belge no. 12196/11, <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st12/st12196.en11.pdf>.

mesini istemeye karar verdi.<sup>415</sup> Avrupa Parlamentosu ise her durumda taslağı kabul etmeme kararı aldı.

Çevrimiçi ifade özgürlüğü için iyi uygulamalar, bir yandan da, hükümetlerin, özellikle internette insan hakları söz konusu olduğunda, parlamenterleri ve sivil toplumu anlaşma yapma süreçlerinin (ve, buna bağlı olarak, ulusal yasama süreçlerinin) dışında bırakmanın tehlikeli bir yaklaşım olduğunu kabul etmelerine bağlıdır. Hükümetler için, çok sayıda paydaşın katılmadığı bir süreç sonunda ulaşılan normatif çözüm için bir meşruiyet kriziyle karşılaşma riski vardır.

Avrupa Komisyonu, ACTA'yla ilgili olarak, parlamento ve sivil toplumun dışlanması eleştirisinin temelsiz olduğunu öne sürdü,<sup>416</sup> çünkü "anlaşmanın art arda 7 taslak metni; müzakere görüşmelerine ilişkin 3 ayrıntılı yazılı rapor; 14 not ve dahili çalışma raporu"<sup>417</sup> Avrupa Parlamentosu'yla paylaşılmıştı. Ancak, Avrupa Parlamentosu'nun ACTA raportörü şeffaf olmayan bir yaklaşımın izlendiği eleştirisinde bulunarak görevinden istifa etti.<sup>418</sup> Müzakereler, kısmen AB yetki sistemiyle ilgili nedenlerle, büyük ölçüde Komisyon ve devletler tarafından yürütüldü, fakat Avrupa Parlamentosu (eski) ACTA raportörü, şu nedenlerle sürecin tamamen hatalı olduğunu öne sürdü: "Sivil toplumla istişare olmaması, müzakerelerin başlangıcından bu yana şeffaflık eksikliği, herhangi bir açıklama yapılmaksızın metnin imzalanmasının tekrar tekrar ertelenmesi, çeşitli birleşimlerimizden çıkan kararlar doğrultusundaki Parlamento tavsiye kararlarının reddedilmesi."<sup>419</sup>

ACTA örneği, uluslararası düzeyde internetle bağlantılı düzenlemeler söz konusu olduğunda, vergi yasası vb. internetle bağlantılı olmayan düzenleme alanlarında görülenden çok daha güçlü bir sahiplenme duygusunun ortaya çıktığını gösteriyor. Hem devletlerin, hem de diğer paydaşların karşı karşıya olduğu büyük güçlük, tüm ilgili paydaşların (uluslararası) normatif süreçlere katılımı için açık ve meşru yollar geliştirmektir.<sup>420</sup>

415 Krşl. Avrupa Komisyonu (22 Şubat 2012), Komiser De Gucht K., *Statement on ACTA* [ACTA Açıklaması], [trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=778](http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=778). Komiser, açıklamasında Komisyon üyesinin şu görüşünü ifade eder: "ACTA günümüzde interneti ve sosyal web sitelerini kullanma biçimimiz konusunda hiçbir şeyi değiştirmeyecek, çünkü hiçbir yeni kural getirmiyor. ACTA sadece halihazırda yasalaştırılmış kuralların uygulanmasına yardımcı oluyor."

416 Avrupa Komisyonu (13 Şubat 2012), *Transparency of ACTA negotiations* [ACTA müzakerelerinin şeffaflığı], [trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/february/tradoc\\_149103.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/february/tradoc_149103.pdf).

417 A.g.y.

418 Lee D., *European Parliament rapporteur quits in Acta protest* [Avrupa Parlamentosu raportörü ACTA'yı Protesto Ederek Görevinden Ayrıldı], 27 Ocak 2012, [www.bbc.co.uk/news/technology-16757142](http://www.bbc.co.uk/news/technology-16757142).

419 A.g.y.'de alıntılandığı şekilde.

420 Krşl. Kettemann M. C. (2013), *The future of individuals in international law: lessons from inter-*

## 6.4. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün kamusal ve özel ihlalleri

### 6.4.1. Birleşik Krallık: Çevrimiçi ifade özgürlüğünün sınırları – ve bu sınırların sınırları

Birleşik Krallık'ta ifade özgürlüğünün uzun bir tarihi olmasına ve Avrupa'nın günümüzdeki insan haklarının öncüllerini içeren ilk belgelerinden bazıları Britanya adasında ortaya çıkmış olmasına rağmen, bu ülkede Twitter kullanmak tehlikeli olabiliyor. Giriş bölümünde, yaşadığı kentteki havalimanının olumsuz hava koşulları yüzünden kapandığını öğrenince, "Hadi be! Robin Hood Havalimanı kapanmış. Aklınızı başınıza toplamanız için size bir hafta süre. Yoksa havalimanını havaya uçuracağım!!" şeklinde bir tweet atan Paul Chambers'ın hikâyesini hatırlatmıştık. Chambers, tehdit edici nitelikte beyanlarda bulunmak suçundan mahkûm olmuş ve ancak Birleşik Krallık'taki en yüksek mahkemenin bu kararı bozması sonucunda mahkûmiyetten kurtulmuştu.<sup>421</sup> Yüksek Mahkeme Başkanı alt mahkemenin verdiği mahkûmiyeti bozdu ve kararında, başka noktaların yanı sıra, kullanıcıların "sadece söylemeleri gerekenleri değil, kendi hissettiklerini söylemekte de özgür olduklarını" belirtti.<sup>422</sup>

Elbette bu standart tüm sorunları çözmüyor. Bir Twitter kullanıcısı öfke de "hissedebilir", ayrımcı bir niyetle de konuşabilir, aktif bir şekilde şiddeti teşvik etmek de isteyebilir. Ekim 2012'de, Britanyalı bir genç Facebook'ta kayıp bir kız hakkında "çirkin şakalar" yaptığı için 12 hafta hapis cezasına çarptırıldı. Sadece bir gün sonra, başka bir adam, ölen Britanyalı askerler hakkında hakaretamiz bir gönderi kaleme aldığı için mahkûm oldu.<sup>423</sup>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kullandığı üç aşamalı test, bir ifadenin ifade özgürlüğü tarafından korunup korunmadığını ve meşru bir şekilde cezalandırılıp cezalandırılmayacağını tanımlamak konusunda, kullanıcıların ne "hissettiklerine" atf yapmaktan çok daha net bir standart sunar. Bununla birlikte, ceza yasasının ötesine geçen daha geniş bir farkındalık artırma yaklaşımı gereklidir. Birleşik Krallık Kraliyet Kovuşturma Dairesi'nin direktörü, Twitter'la ilgili davaların sayısının artması üzerine, sosyal medyanın

---

*national Internet law* [Uluslararası Hukukta Bireylerin Geleceği: Uluslararası internet hukukundan alınan dersler], Eleven, s. 138.

421 Bowcott O. (27 Temmuz 2012), "Twitter joke trial: Paul Chambers wins high court appeal against conviction" [Twitter şakası davası: Paul Chambers'ın mahkûmiyet kararına karşı temyiz başvurusu başarılı oldu], *The Guardian*, [www.guardian.co.uk/law/2012/jul/27/twitter-joke-trial-high-court](http://www.guardian.co.uk/law/2012/jul/27/twitter-joke-trial-high-court).

422 *Paul Chambers / DPP* (27 Temmuz 2012), [2012] EWHC 2157.

423 Sabbagh D. (9 Ekim 2012), "Facebook and Twitter could be asked to increase moderation of networks" [Facebook ve Twitter'dan ağların moderasyonunu artırmasını istenebilir], *The Guardian*, [www.guardian.co.uk/media/2012/oct/09/dpp-criminal-tweetsfacebook-posts](http://www.guardian.co.uk/media/2012/oct/09/dpp-criminal-tweetsfacebook-posts).

bazı “zorlu ilkesel sorunlar” ortaya çıkardığını kabul etti ve “bu sorunlarla sadece savcıların değil, polis, mahkemeler ve servis sağlayıcıları gibi başka mercilerin de yüzleşmesi” gerektiğini belirtti. İncitici bile olsa tüm ifadelerin ceza kovuşturmasına uğraması gerekmiyor. Bunun yerine, başsavcının öne sürdüğü gibi, “artık sosyal medya çağında ifade özgürlüğünün sınırları üzerine sağlam bilgilere dayalı bir tartışma başlatmamız gerekiyor”.<sup>424</sup>

### 6.4.2. Fransa’da, Almanya’da ve ABD’de Twitter: İfade özgürlüğünün sınırlarının sınanması

İnternet şirketleri için kullanıcılarının gizliliğini ve ifade özgürlüklerini kullanma haklarını korumak önemli olmakla birlikte, uluslararası insan hakları yasaları belli sınırları mümkün kılıyor, hatta şart koşuyor.<sup>425</sup> Örneğin, 24 Ocak 2013’te, bir Fransız mahkemesi, Twitter’dan “Fransa’daki sitesi kapsamında” yazılan antisemitik mesajların yazarlarını tespit etmesini istedi. Karar, Fransa’daki Yahudi Öğrenciler Birliği’nin, Twitter aleyhine, #unbonjuif (“iyi bir Yahudi”) etiketi altında antisemitik hakaretler için bir forum olarak sitenin kötüye kullanılmasını önleyecek daha etkili önlemler almadığı gerekçesiyle dava açması sonucunda alındı.<sup>426</sup> Twitter karara uydu.

Benzer şekilde, Twitter, Almanya’dan gelen bir talep üzerine bir Alman neo-Nazi örgütünün hesap ayrıcalıklarını askıya aldı. Şirket, Occupy Wall Street hareketi sırasında tutuklanan bir aktivistin tweetlerini New York savcılarına vermeyi de kabul etti.<sup>427</sup> Manhattan Ceza Mahkemesi Yargıç Matthew Sciarrino Jr.’ın şöyle söylediği aktarıldı: “Bir tweet paylaşırsanız, tıpkı pencereden dışarıya bağırdığınızda olduğu gibi, makul bir gizlilik beklentisi içinde olmanız için bir neden yoktur.” Twitter’ın avukatlarından biri, buna yanıt olarak, “Twitter kullanıcıları kendi tweetlerinin sahibidir” dedi. “Kullanıcıların devletin geçersiz taleplerine karşı mücadele etmeye hakları var ve biz de bu mücadelede onların yanında durmaya devam ediyoruz.”<sup>428</sup>

424 Keir Starmer QC (20 Eylül 2009), Director of Public Prosecutions, Crown Prosecution Service [Kraliyet Kovuşturma Dairesi Kamu Kovuşturmaları Direktörü], *DPP statement on Tom Daley case and social media prosecutions* [DPP’nin Tom Daley davası ve sosyal medya soruşturmalarına ilişkin açıklaması], <http://blog.cps.gov.uk/2012/09/dpp-statement-on-tom-daley-case-and-social-media-prosecutions.html>.

425 İnternette içerik düzenleme ve ifade özgürlüğü hakkında daha genel bilgi için bkz. yukarıda 5.1.

426 Juilliard P. (AFP) (24 Ocak 2013), *French court says Twitter must identify racist tweeters* [Fransız mahkemesi Twitter’ın ırkçı tweet atanları belirlemesi gerektiğini belirtti].

427 Krşl. RT.com (24 Eylül 2012), *Twitter hands over Occupy protester’s tweets to NY judge* [Twitter, Occupy protestocusunun tweetlerini NY yargıcına teslim etti], <http://rt.com/usa/twitter-occupy-last-harris-153>.

428 A.g.y.

### 6.4.3. Birleşik Krallık: Yardım hatları yoluyla özel sansür

Birleşik Krallık'ta yasadışı içeriğe karşı bir yardım hattı işleten İnternet İzleme Vakfı (Internet Watch Foundation – IWF), kara listesine yasadışı olmayan web sitelerini de dahil etmekle eleştiriliyor. İnsan haklarıyla tutarlı herhangi bir engelleme ya da gözden geçirme prosedürü (hatta yasallığın adli olarak değerlendirilmesi) söz konusu olmaksızın bu kara listeye alınmak, web sitesi sahipleri ve internet kullanıcıları için anında olumsuz etkiler yaratıyor.<sup>429</sup>

Bu konuyla ilgili olarak özellikle dikkat çekici olan üç olay yaşandı. Aralık 2008'de IWF, Alman müzik grubu Scorpions'ın 1976 tarihli albümünün kapağındaki çıplak çocuk görselini kara listeye aldı. Adresin kara listeye alınması sonucunda, Birleşik Krallık'taki internet kullanıcılarının çoğu içeriğe erişememeye ve, daha ciddi bir sorun olarak, oturum açmaksızın Wikipedia sayfalarında değişiklik yapamamaya başladı. Wikipedia temsilcileri, "Birleşik Krallık'taki öz düzenleme kurumu İnternet İzleme Vakfı'nın (IWF) sansürü yüzünden, Birleşik Krallık'ta yaşayanların çoğu artık gönüllüler tarafından yazılan bu ansiklopedide ne değişiklik yapabiliyor, ne de Alman rock grubu Scorpions'ın 32 yıllık albümü hakkında bilgi veren bir maddeye erişebiliyor" dedi.<sup>430</sup> IWF Vakfı, Wikimedia Vakfı'nın talebi üzerine görseli yeniden inceledi, görselin "potansiyel olarak yasadışı" olduğunu teyit etti, fakat "bu vakadaki bağlamsal ayrıntılar ve görselin çok uzun süredir var olan ve kolaylıkla ulaşılabilen bir görsel olması nedeniyle" URL'yi kara listeden çıkarmayı kabul etti.<sup>431</sup>

2009'da, Birleşik Krallık'taki kullanıcılar, İnternet Archive Wayback Machine'deki sayfalara da erişemediler, çünkü arşiv birçok engellenmiş URL içeriyordu. 2011'de, Virgin Media adlı İSS'nin müşterileri bulut tabanlı dosya barındırma hizmeti Fileserve'e erişemediler, çünkü arşivde depolanan belli URL'ler kara listeye alınmıştı.<sup>432</sup>

Bu örnekler, IWF'in ve benzer yardım hatlarının genel amaçları önemli olmakla birlikte, pratikte ifade özgürlüğünün usul korumalarının reddedil-

429 Nunziato D. C. (2013), "Procedural protections for Internet expression" [İnternette ifade için usul korumaları], *International Review of Law, Computers, and Technology* (yayımlanacak), [www.osce.org/fom/99458](http://www.osce.org/fom/99458).

430 BBC (12 Ağustos 2008), *Scorpions censored* [Scorpions sansürlendi], [www.bbc.co.uk/6music/news/20081208\\_scorpions.shtml](http://www.bbc.co.uk/6music/news/20081208_scorpions.shtml).

431 İnternet Watch Foundation (9 Aralık 2008), *IWF statement regarding Wikipedia webpage* [IWF'in Wikipedia web sayfasıyla ilgili açıklaması], [www.iwf.org.uk/about-iwf/news/post/251-iwf-statement-regarding-wikipedia-webpage](http://www.iwf.org.uk/about-iwf/news/post/251-iwf-statement-regarding-wikipedia-webpage).

432 Krşl. Nunziato D. C. (2013), "Procedural protections for Internet expression" [İnternette ifade için usul korumaları], *International Review of Law, Computers, and Technology* (yayımlanacak), [www.osce.org/fom/99458](http://www.osce.org/fom/99458).



mesinin ciddi olumsuz sonuçlara yol açabileceğini gösteriyor. 5. Bölümde belirttiğimiz gibi, yardım hatlarının (reşit olmayan kişilerin) insan haklarını koruma çabalarında (herkesin) insan haklarına saygı göstermesi vazgeçilmez önemdedir.

### **6.5. Güçlü internet şirketleri ve ulusal yasalar: İfade özgürlüğü mücadelesini kim kazanıyor?**

Uluslararası arama motoru ve sosyal ağ hizmeti sağlayıcılarını, özellikle veri koruma, gizlilik ve ifade özgürlüğü alanlarında ulusal ve Avrupa düzeyindeki yasaları kabul etmeye ikna etmek bazen güçtür. Nisan 2013 itibarıyla Google, farklı Google hizmetleri arasındaki gizlilik politikalarının uyumlaştırılmasına ilişkin kaygıların ifade edilmesinin ardından, gizlilik politikasını değiştirmede için altı farklı ülkenin (Almanya, Fransa, Hollanda, İspanya, İtalya ve Britanya) veri koruma mercilerinin başlattığı yasal süreçlerle karşılaştı.<sup>433</sup> Sosyal ağlar için diğer bir örnek, Avusturya’da başlatılan “Facebook’a karşı Avrupa” girişimidir.<sup>434</sup> Bu girişim, Facebook’un hizmet kullanım şartlarındaki bir dizi gizlilik sorunuyla ilgili olarak İrlanda Veri Koruma Komiseri’ne başvurdu. İrlanda Veri Koruma Komiseri’nin raporu ve Avusturya girişiminin eylemleri Facebook’un politikasının bazı bölümlerinin değiştirilmesiyle sonuçlandı, ancak diğer bölgesel örnekler merkezi olmayan norm koyuculuğun –olumlu ve olumsuz– etkilerini gösteriyor.

#### **6.5.1. Almanya: Takma adla internet kullanımı konusunda bölgesel yaklaşımlar**

Almanya’nın Schleswig-Holstein eyaletinin bölgesel veri koruma dairesi, çevrimiçi ifade özgürlüğünü korumak için bölgesel bir girişim başlattı ve Facebook’a gerçek ad kullanma politikasını değiştirmesi ve takma ad kullanımına izin vermesi talimatını verdi.<sup>435</sup> Daire argümanlarını Alman *Telemediengesetz*’in (TMG; Telemedya Yasası) 13 (6) sayılı paragrafına dayandırdı. Bu paragraf servis sağlayıcılara “teknik açıdan mümkün ve makul olduğu sürece ... telekomünikasyon medyasının anonim olarak ya da takma adla kullanılmasını kolaylaştırma” yükümlülüğü getiriyor. Daireye göre, Alman mevzuatı Avrupa yasalarına uygun olarak geliştirilmiştir ve “özellikle temel bir hak olarak internette ifade özgürlüğü hakkı”nı korumaya hizmet

433 Arthur C., Google facing legal threat from six European countries over privacy [Google altı Avrupa ülkesinde gizlilik konusunda yasal tehditlerle karşı karşıya], *The Guardian*, 2 Nisan 2013, [www.guardian.co.uk/technology/2013/apr/02/google-privacy-policy-legalthreat-europe](http://www.guardian.co.uk/technology/2013/apr/02/google-privacy-policy-legalthreat-europe).

434 Europe versus Facebook [Facebook’a karşı Avrupa], [www.europe-v-facebook.org](http://www.europe-v-facebook.org).

435 BBC News (18 Aralık 2012), *Germany orders changes to Facebook real name policy* [Almanya Facebook’a gerçek ad politikasını değiştirmesi talimatını verdi], [www.bbc.co.uk/news/technology-20766682](http://www.bbc.co.uk/news/technology-20766682).



eder. Kimlik hırsızlığı ve sosyal ağların kötüye kullanılması gerçek bir sorundur, ama gerçek ad kullanma yükümlülüğü bu sorunların etkin bir şekilde önlenmesini sağlamaz. Bu nedenle, daire, “veri sahiplerinin haklarını ve genel olarak veri koruma yasasını güvence altına almak için, gerçek ad yükümlülüğü Facebook tarafından derhal terk edilmelidir”<sup>436</sup> sonucuna ulaştı.

Bu karar, daha genel bir sorun olarak, uluslararası internet şirketlerinin ulusal ve bölgesel kararlardaki ve yasal düzenlemelerdeki farklı standartlara nasıl yanıt vermeleri gerektiği sorununu ortaya çıkarıyor. Belli standartların karşılanmasının ve uluslararası insan hakları taahhütlerine, özellikle de çevrimiçi ifade özgürlüğü taahhüdüne uyulmasının gerekli olduğunu açıkça söylemek önemlidir. Karar, ifade özgürlüğü için, Strazburg’daki Yargıçların geliştirdiği şekilde belirleyici bir yorumlama standardının yerel ve bölgesel kurumlar ve adli makamlar için nasıl uyarlanabileceği sorusunu da gündeme getiriyor.

Karar ayrıca, bir devletin yargı sistemi bağlamında veri koruma ofislerinin rolü konusunda da ilgilidir. Veri Koruma Dairesi’nin kararlarından sadece iki ay sonra, Almanya’nın Schleswig-Holstein eyaletinin Yüksek İdare Mahkemesi, ilgili veri toplama işlemi (Facebook Ltd.’nin merkezinin bulunduğu) İrlanda’da gerçekleştiği için Alman veri koruma yasalarının geçerli olmadığı gerekçesiyle dairenin kararını askıya aldı.<sup>437</sup> Daire kararı temyiz etti ve konuyla ilgili yasal süreç devam ediyor.<sup>438</sup>

### 6.5.2. Google İtalya: Çevrimiçi içerik için (cezai) sorumluluğun kişiselleştirilmesi

Eylül 2006’da Google Videoları bir grup çocuğun engelli bir çocukla alay ettiklerinin görüldüğü bir video yüklendi. Video üç ay süreyle çevrimiçi olarak kaldıktan sonra İtalya Posta İdaresi’nin şikâyeti üzerine Google tarafından kaldırıldı. Google’ın kimlik bilgilerini paylaşmasının ardından videoyu hazırlayan kişiler hakkında dava açıldı, fakat “suça iştirak” ve kişisel verilerin

436 Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz Schleswig-Holstein (Schleswig-Holstein Veri Koruma Komiserliği) (17 Aralık 2012), *ULD issues orders against Facebook because of mandatory real names* [ULD, gerçek ad kullanma sorumluluğu konusunda Facebook’a talimat verdi], [www.datenschutzzentrum.de/presse/20121217-facebook-real-names.htm](http://www.datenschutzzentrum.de/presse/20121217-facebook-real-names.htm).

437 Schleswig-Holsteinisches Oberverwaltungsgericht (SHO), Kararlar Az.: 8 B 60/12 ve 8 B 61/12 (14 Şubat 2013). Bkz. SHO (15 Şubat 2013), *Verwaltungsgericht gibt Eilanträge von Facebook statt*, [www.schleswig-holstein.de/OVG/DE/Service/Presse/Pressemitteilungen/15022013VG\\_facebook\\_anonym.html](http://www.schleswig-holstein.de/OVG/DE/Service/Presse/Pressemitteilungen/15022013VG_facebook_anonym.html).

438 Unabhängiges Landeszentrum für Datenschutz, *Verwaltungsgericht Schleswig erteilt Facebook Freifahrtschein*, [www.datenschutzzentrum.de/presse/20130215-verwaltungsgerichtfacebook.htm](http://www.datenschutzzentrum.de/presse/20130215-verwaltungsgerichtfacebook.htm). Krşl. Tech Crunch, *Facebook wins court challenge in Germany against its real names policy* [Facebook Almanya’da gerçek ad politikasına karşı alınan kararlar ilgili hukuk mücadelesini kazandı].

ve sağlık verilerinin yasadışı şekilde işlenmesi yoluyla “hakaret ve veri koruma kurallarının ihlali” suçlamasıyla Google’ın dört yöneticisi de bir davayla karşı karşıya kaldılar.<sup>439</sup>

Tribunale di Milano, 2010 yılında gördüğü 1972/2010 sayılı davada, yöneticilerden üçü için veri koruma ihlalleri suçlamasıyla ertelenmiş hapis cezaları verdi.<sup>440</sup> Mahkeme, yürürlükteki İtalyan yasalarında internet servis sağlayıcılarının gönderileri geç kaldırmalarından kaynaklanan ihmal sorumluluğu öngörülmemiş olduğu için hakaret suçuna katılım tespit etmedi. Karar büyük eleştirilerle karşılandı. 2012 yılında bir temyiz mahkemesi mahkûmiyetleri bozdu ve üç yönetici için beraat kararı verdi.<sup>441</sup> Mahkeme, kararında, başka görüşlerin yanı sıra şunu öne sürdü:

Aktif barındırma hizmeti veren bir servis sağlayıcısının kullanıcıları tarafından yüklenen tüm içerikler için etkin ve önleyici kontroller yürütmesinin imkânsız olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. ... Bir internet şirketine karalayıcı bir olayı önleme yükümlülüğü getirmek için, o şirketin ağa yüklenen tüm veriler için önleyici bir filtre kurmasını zorunlu kılmak gerekir ve bu da hizmetin işlevini değiştirmek anlamına gelecektir.<sup>442</sup>

Böyle bir önleyici filtreleme sistemi ağın işlevini değiştirmekle kalmaz, Avrupa Adalet Divanı’nın SABAM davası kararında açıkladığı gibi, en azından bir devlet tarafından zorunlu kılındığı durumlarda, ifade özgürlüğünü de ihlal eder.<sup>443</sup> Bununla birlikte, İtalyan savcılar, davayı ülkenin Yüksek Mahkemesi’nde temyize götürmeye karar verdiler ve, başka görüşlerin yanı sıra, “YouTube gibi platformlar kullanıcılarının yüklediği içerikleri ön taramadan geçirmekten ve bu videolarda görünen kişilerin rızasını almaktan sorumlu olmalıdır” görüşünü öne sürdüler.<sup>444</sup> Böyle bir ön tarama süreci, in-

439 Sartor G. ve Viola de Azevedo Cunha M. (2010): “The Italian Google-case: privacy, freedom of speech and responsibility of providers for user-generated contents” [İtalya’da Google davası: Gizlilik, ifade özgürlüğü ve kullanıcıların ürettiği içerikler için sağlayıcıların sorumluluğu], *I. J. Law and Information Technology* 18(4), s. 356-78.

440 Tribunale Ordinario di Milano (16 Nisan 2010), ceza hukuku bölümü, dava no. 1972/2010, s. 102 ve devamı.

441 Corte d’Appello di Milano (21 Aralık 2011), Sezione Prima Penale, dava no. 8611/12, [www.leggioggi.it/wp-content/uploads/2013/02/20130301111013944.pdf](http://www.leggioggi.it/wp-content/uploads/2013/02/20130301111013944.pdf). Krşl. Reuters (21 Aralık 2012), *Google executives acquitted in Milan autism video case* [Milano’da görülen otizm videosu davasında Google yöneticileri beraat ettiler], <http://www.reuters.com/article/2012/12/21/google-italy-privacy-idUSL5E8NL6RR20121221>.

442 Reuters’in aktardığı şekilde Mahkeme’nin kararı (27 Şubat 2013), *Google not expected to check every upload says Italian court* [İtalyan mahkemesine göre Google’ın tüm yüklemeleri kontrol etmesi beklenemez], [www.reuters.com/article/2013/02/27/net-us-google-italyprivacy-idUSBRE91Q0TP20130227](http://www.reuters.com/article/2013/02/27/net-us-google-italyprivacy-idUSBRE91Q0TP20130227).

443 SABAM / Netlog NV (16 Şubat 2012), ECJ C-360/10.

444 Peter Fleischer, *The saga continues ... now to the Italian Supreme Court* [Macera devam ediyor

ternet araçları için bir “önceden kısıtlama” sansürü yükümlülüğü anlamına gelecektir. Böyle bir yaklaşım insan haklarını, özellikle de çevrimiçi ifade özgürlüğünü ihlal eder ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin ve Avrupa Birliği Adalet Divanı’nın içtihatlarına ve yerleşik çevrimiçi ifade özgürlüğü ilkelerine aykırıdır.<sup>445</sup>

### 6.5.3. Birleşik Krallık: Google için yayıncının sorumluluğu teyit edildi

Ancak bu durum, meselelerin net olduğu anlamına gelmiyor. 14 Şubat 2013’te İngiltere ve Galler Temyiz Mahkemesi, Google’ın, şikâyetlere çok kısa sürede yanıt vermediği takdirde, kendisine ait çevrimiçi blog platformu Blogger’da yayımlanan yorumlar için sorumlu tutulabileceği hükmüne vardı.<sup>446</sup> Temyiz kararında gözden geçirilen 2012 tarihli bir karar bozuldu.<sup>447</sup> Bozulan kararda uluslararası içtihat uyarınca bir internet platformunun bir yayıncı olarak görülmemesi gerektiği hükmüne varılmıştı. Olayda Google bir blog gönderisindeki belli yorumlar hakkında şikâyetler almıştı ve bu şikâyetleri blogcuya iletmışti. Blogcu ise beş hafta sonra bu yorumları silmişti. Article 19 adlı Britanyalı STK, kararı, “çevrimiçi ifade özgürlüğü için ciddi bir geri adım” olarak değerlendirdi.<sup>448</sup>

Karar, pratikte, bildirim ve kaldırma sisteminin güçlendirilmesi anlamına geliyor. Bu sistemde Google gibi içerik barındırıcılarının (ve ayrıca yorum işlevlerini aktive etmiş olan bireysel blogcuların) hiçbir şekilde yasadışı olmasa ve sadece potansiyel olarak hakaret niteliğinde olsa bile bir bildirim konu olan malzemeleri bildirim aldıktan hemen sonra silmeleri teşvik ediliyor. Article 19’e göre bu durum, “araçlar tamamen meşru olan konuşmaları da sansürleyebileceği için, ifade özgürlüğü üzerinde endişe verici bir caydırıcı etki yaratıyor”.<sup>449</sup>

Britanya’daki bu karar bariz bir şekilde içerikle bağlantılı olmakla birlikte, son dönemdeki gelişmeler Google’ın teknik rolüyle ilgili sorumluluğunu da

---

... sırada İtalyan Yüksek Mahkemesi var], 17 Nisan 2013, <http://peterfleischer.blogspot.fr/2013/04/the-saga-continuesnow-to-italian.html>.

445 Bkz. önceki bölümler, özellikle 2. ve 3. Bölümler.

446 Temyiz Mahkemesi (14 Şubat 2013), *Payam Tamiz / Google Inc.*, [2013] EWCA Civ 68, [www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2013/68.html](http://www.bailii.org/ew/cases/EWCA/Civ/2013/68.html).

447 Yüksek Mahkeme (2 Mart 2012), *Payam Tamiz / Google Inc. ve Google UK Limited*, [2012] EWHC 449 (QB), [www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2012/449.html](http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/QB/2012/449.html).

448 EDRI-gram bülteni (27 Şubat 2013), *UK Court: Google liable for comments posted on its blogger platform* [Birleşik Krallık Mahkemesi: Google blog platformunda yayımlanan yorumlardan sorumludur], [www.edri.org/edriagram/number11.4/google-liable-commentblogger-uk](http://www.edri.org/edriagram/number11.4/google-liable-commentblogger-uk).

449 Article 19 Basın Bülteni (15 Şubat 2013), *United Kingdom: ruling on Google’s liability is bad news for free speech online* [Birleşik Krallık: Google’ın sorumluluğuna ilişkin karar çevrimiçi ifade özgürlüğü için kötü haber], [www.article19.org/resources.php/resource/3611/en/united-kingdom:-ruling-on-google%E2%80%99s-liability-is-bad-news-for-free-speechonline#sthash.u4O9LisK.dpuf](http://www.article19.org/resources.php/resource/3611/en/united-kingdom:-ruling-on-google%E2%80%99s-liability-is-bad-news-for-free-speechonline#sthash.u4O9LisK.dpuf).

güçlendirmeye yönelik bir eğilimi gösteriyor. Bir Alman işadamı arama motoruna adı girildiğinde algoritma tarafından otomatik olarak “scientology” ve “sahtekârlık” kelimeleri önerildiği için Google’a dava açmıştı. Google, bu davadaki savunmasında bu durumun sadece kullanıcıların arama tercihlerini yansıttığı şeklinde bir savunma yapsa da, daha önceden otomatik tamamlamaları değiştirmiş olması arama motoru şirketinin bu özelliğin zararlı yönünün farkında olduğunu düşündürüyor. Almanya’nın eski First Lady’si Bettina Wulff’un açtığı dava da bununla bağlantılı sorunlar ortaya çıkarıyor.<sup>450</sup> Alman işadaminin davasında *Bundesgerichtshof* (Almanya’nın en yüksek hukuk mahkemesi), otomatik tamamlama davacı ile olumsuz yan anlamları olan iki kelime arasında bir ilişki olduğunu düşündürdüğü için, davacının gizlilik haklarının etkilendiği kararını verdi. Eğer bu bağlantı doğru değilse, davacının hakları ihlal edilmişti.<sup>451</sup>

### 6.5.4. Birleşik Krallık, Almanya ve Avrupa Konseyi: Bir insan hakkı olarak bilgi uçurma (whistle-blowing)

Bir çevrimiçi bilgi uçurma (whistle-blowing) sitesi olan WikiLeaks 2010 yılında ABD’ye ait gizli telgrafları yayımlayınca, sır niteliğinde ya da gizli olarak sınıflandırılmış bilgileri yayımlamanın bir insan hakkı olup olmaya-çağı sorunu ortaya çıkmıştı. Benzer şekilde, finans krizi sırasında savcılar, suçlar ve usulsüzlükler hakkında bilgi toplamak için kurumların bünyesinde yer alan kişilerden daha fazla bilgi almaya çalıştılar. Avrupa Konseyi’ne üye ülkelerin çoğundan farklı olarak Birleşik Krallık’ta (ve küresel olarak bakıldığında ABD’de), bilgi uçuranları koruyan yasal düzenlemeler vardır.<sup>452</sup>

Avrupa Konseyi, genel kurallar ve kılavuz ilkeler ortaya koymaya çalışıyor. Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi, 1729 (2010) sayılı Kararında, “Sözleşme’nin 10. Maddesi uyarınca halkın bilgi edinme hakkına tekabül eden ve herkesin kamuoyunu ilgilendiren bilgileri ifşa etme hakkı” çerçevesinde bilgi uçuranları korumanın önemini bir kez daha teyit etti.<sup>453</sup> Herkesin kamuoyunu ilgilendiren bilgileri ifşa etme hakkı olsa da, 10. Maddenin 2. bölümündeki sınırlar bu konuda da geçerlidir. Gizli belgeleri yayımlamak, ya-

450 Lischka K., *Blaming the algorithm: defamation case highlights Google’s double standard* [Algoritmayı suçlamak: hakaret davası Google’ın çifte standardını vurguladı], [www.spiegel.de/international/germany/defamation-case-by-bettina-wulff-highlights-double-standard-at-google-a-854914.html](http://www.spiegel.de/international/germany/defamation-case-by-bettina-wulff-highlights-double-standard-at-google-a-854914.html).

451 BGH, VI ZR 269/12. Bkz. Matussek K., *Google loses German case over autocomplete function* [Google Almanya’da otomatik tamamlama işleviyle ilgili davayı kaybetti], 3 Haziran 2012, [www.bloomberg.com/news/2013-05-14/google-loses-german-case-over-autocomplete-function.html](http://www.bloomberg.com/news/2013-05-14/google-loses-german-case-over-autocomplete-function.html).

452 Krşl. daha genel bir insan hakkı olarak bilgi uçurma hakkında yukarıda 2.1.10.

453 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi (2010), Resolution 1729 on the Protection of “whistle-blowers” [“Bilgi uçuranların” korunmasına ilişkin 1729 sayılı Karar], <http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/adoptedtext/ta10/eres1729.htm>.

salarda düzenlenmişse ve “ulusal güvenlik, ... kamu güvenliği, kamu düzeninin sağlanması ve suçun önlenmesi, ... başkalarının itibarının ya da haklarının korunması, gizli kalması kaydıyla alınan bilgilerin ifşa edilmesinin önlenmesi ya da yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için ... demokratik bir toplumda gerekli” ise meşru bir şekilde suç olarak değerlendirilebilir.

Parlamenteler Meclisi'nin kararında, eylemleri yoluyla “gerek kamu sektöründe, gerekse özel sektörde hesap verebilirliği güçlendirme ve yolsuzluk ve kötü yönetime karşı mücadeleyi destekleme fırsatı sunan” bilgi uçuranların önemi vurgulanır.<sup>454</sup> Ulusal yasalar kapsamlı olmalı ve “sessizliğe karşı güvenli bir alternatif sağlamaya” odaklanmak için, istihdam yasasını, ceza yasasını ve muhakeme usullerini ve medya yasasını içermelidir.<sup>455</sup>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2011 yılında, hem bilgi uçuranların menfaatleri ile bir kişinin işverenin sınırlarını saklaması menfaati arasında denge kurmak konusundaki ulusal eksiklikleri, hem de bilgi uçurmanın kamusal tartışma için önemini ortaya koydu. *Heinisch / Almanya* davasında<sup>456</sup> Mahkeme, işyerindeki yanlışları kamuoyuna açıkladığı için işinden atılan bir geriatri hemşiresinin mahkemeler tarafından korunmamasının Almanya'nın bir ihlali olduğu hükmüne vardı.

Mahkeme, genel bir kural olarak, işyerinde karşılaştıkları yasadışı davranışları ya da yanlışları kamuoyuna duyuran kamu sektörü çalışanlarının “belli koşullar altında korumadan yararlanmaları gerektiğini”, özellikle de söz konusu çalışan durumdan haberdar olan ve dolayısıyla “kamu yararı için hareket etmek konusunda en iyi konumda bulunan” az sayıda kişiden biri olduğunda bu durumun daha da geçerli olduğunu hatırlattı.<sup>457</sup> Bununla birlikte, her bir çalışanın “sadakat ve ketumluk” görevi çerçevesinde, ifşanın öncelikle amire ya da başka bir yetkili makama yapılması gerekir. Sadece bunu yapmanın “açıkça uygulanamaz” olduğu durumlarda bilgiler “son bir çare olarak halka açıklanmalıdır”.<sup>458</sup> Dolayısıyla Mahkeme, kısıtlamaları test ederken bilgi uçurmanın “açıklamaya niyetli olduğu yanlış düzeltmenin başka herhangi bir etkili yoluna sahip” olup olmadığını analiz edecektir. Özellikle kamu yararı meselelerine ilişkin tartışmalara getirilecek kısıtlamaların son derece sınırlı olmasının önemi düşünüldüğünde, diğer bir etken “açıklanan bilgilerdeki kamu yararadır”.<sup>459</sup> Bu yaklaşım, çevrimiçi davalar için de önemlidir.

454 A.g.y., 1.

455 A.g.y., 6.2.

456 *Heinisch / Almanya* (21 Temmuz 2011), başvuru no. 28274/08.

457 A.g.y., s. 63.

458 A.g.y., s. 65.

459 A.g.y., s. 66.

Dolayısıyla, Avrupa Konseyi'ne üye ülkeler ve mahkemeleri birbirini dengeleyen iki hedef, yani "işverenin itibarını ve haklarını koruma ihtiyacı ile başvurucunun ifade özgürlüğü hakkını koruma ihtiyacı" arasında adil bir dengeye ulaşmaya dikkat etmek zorundadır.<sup>460</sup> ABD'de, bilgi uçurma çok daha belirgin bir şekilde kamu yararıyla ilgili bir konu olarak görülür ve bilgi uçurmanın korunması kurumsallaşmıştır. Hatta ABD Menkul Kıymetler Borsa Komisyonunun (Securities and Exchange Commission - SEC) kendi Bilgi Uçurma Dairesi vardır.<sup>461</sup> SEC, 1 milyon doları aşan cezaların kesildiği ceza kovuşturmalarına dayanak oluşturan bilgileri sağlayan kişilere "para ödülü" verme yetkisine sahiptir. Para ödüllerinin tutarı tahsil edilen paranın yüzde 10 ile yüzde 30'u arasında olabilir.<sup>462</sup> Daire, 2012 yılında, ABD'de ve başka ülkelerde yaşayan bilgi uçurandan 3000 civarında ihbar aldı.<sup>463</sup> Gelgelelim, ABD hukukunda ve toplumunda bilgi uçurmaya karşı böyle olumlu bir yaklaşımın mevcut olması, ABD'nin yetkili mercilerini WikiLeaks'e karşı mümkün olabilecek her türlü yasal girişimde bulunmaktan alıkoymadı. WikiLeaks kendisini bir bilgi uçurma platformu olarak sunmasına karşın ABD mercileri tarafından ulusal güvenliğe yönelik bir tehdit olarak kabul edildi.<sup>464</sup>

### 6.6. İş dünyası ve çevrimiçi ifade özgürlüğü

#### 6.6.1. Tacikistan: Şirketlerin sansür konusunda suç ortağı olmamaları

Tacikistan'ın Dağlık Badahşan eyaletindeki şiddet olaylarının ardından, İsveç-Finlandiya telekom şirketi Telia Sonera'nın bir bağlı ortaklığı, YouTube, Rus haber ajansı RIA Novosti ve BBC News'un da dahil olduğu bir dizi web sitesine erişimi engelledi.<sup>465</sup> Engelleme hükümetin talimatı üzerine yapılmıştı,<sup>466</sup> ancak bu olay uluslararası BİT'lerin yerel bağlı ortaklıklarının, Küresel Ağ Girişimi'nde olduğu gibi uluslararası şirketlerin insan hakları

460 A.g.y., s. 94.

461 SEC, Office of the Whistle-blower [Bilgi Uçurma Dairesi], [www.sec.gov/whistleblower](http://www.sec.gov/whistleblower).

462 Krşl. a.g.y.

463 U.S. Securities and Exchange Commission (2012 Mali Yılı), *Annual report on the Dodd-Frank whistleblower program* [Dodd-Frank Bilgi Uçurma Programı Üzerine Yıllık Rapor], [www.sec.gov/about/offices/owb/annual-report-2012.pdf](http://www.sec.gov/about/offices/owb/annual-report-2012.pdf), s. 4.

464 Krşl. Goldsmith J. (10 Aralık 2010) *Seven thoughts on WikiLeaks* [WikiLeaks Üzerine Yedi Düşünce], [www.lawfareblog.com/2010/12/seven-thoughts-on-wikileaks](http://www.lawfareblog.com/2010/12/seven-thoughts-on-wikileaks). Bu, ABD'nin internet özgürlüğü politikasındaki tek çelişki değildir. Dışişleri Bakanı Clinton, ABD'nin internet özgürlüğü politikasını açıkladığı konuşmasında "siber saldırılardan yakındıktan yedi paragraf sonra hacktivism'e destek vermekle övünür".

465 PEN International, *PEN Declaration on Digital Freedom* [PEN Dijital Özgürlük Bildirisi], Case Studies [Vaka Çalışmaları], Tacikistan: Business and Human Rights [Tacikistan: İş Dünyası ve İnsan Hakları], [www.pen-international.org/wp-content/uploads/2012/11/PEN-declaration-Case-Studies\\_PDF4.pdf](http://www.pen-international.org/wp-content/uploads/2012/11/PEN-declaration-Case-Studies_PDF4.pdf).

466 Global Network Initiative [Küresel Ağ Girişimi] (1 Ağustos 2012), *Ensure the free flow of information in Tajikistan* [Tacikistan'da özgür bilgi akışını sağlayın], [www.globalnetworkinitiative.org/news/ensure-free-flow-information-tajikistan](http://www.globalnetworkinitiative.org/news/ensure-free-flow-information-tajikistan).

taahhütlerine bağlı kalmaya çalışmalarının mı, yoksa ulusal yasalara bağlı kalmalarının mı gerektiği sorusunu ortaya çıkardı. Ulusal yasaların elbette önemli olduğu ve insan hakları konusundaki uluslararası taahhütleri ihlal etmedikleri sürece bu yasalara uyulması gerektiği öne sürülebilir. Şirketler –özellikle de kullanıcılarının haklarının ihlali anlamına gelecek taleplere boyun eğmeleri için baskı altına alınması daha güç olan ana şirketler– bağlı ortaklıklarını desteklemek konusunda özel bir sorumluluğa sahiptir. Ancak, bazı şirketler insan hakları ihlalleri konusunda suç ortağı olmakla kalmayıp devletlere çevrimiçi ifade özgürlüğünü ve başka insan haklarını ihlal etmekte kullanılacak teknolojileri de sağlıyorlar.

TeliaSonera, eleştiriler nedeniyle sektörün insan haklarını desteklemeye yönelik girişimlerine daha fazla katılmaya başladı. Şirket, Alcatel-Lucent, France Telecom-Orange, Nokia Siemens Networks, Telefonica ve Vodafone gibi başlıca telekomünikasyon şirketleriyle birlikte *Telekomünikasyon Sektörü Diyaloğu* girişimini başlattı. 2013'te şirketler, *Telekomünikasyon ve İfade Özgürlüğü ve Gizlilik Üzerine Yol Gösterici İlkeler* metnini yayımladılar ve Küresel Ağ Girişimi'yle (GNI) işbirliği içinde çalışacaklarını açıkladılar. Şirketlerin amacı, "Bilgi ve İletişim Teknolojisi (BİT) sektöründe ifade özgürlüğünü ve gizlilik haklarını daha etkin bir şekilde ilerletmek".<sup>467</sup> Yol Gösterici İlkelerde<sup>468</sup> Ruggie İlkelerine atıfta bulunularak, devletlerin insan haklarını koruma görevleri ile telekomünikasyon şirketlerinin insan haklarına saygı duymak konusundaki kurumsal sorumlulukları arasında bir denge kurulmaya çalışılıyor.

#### 6.6.2. AB: Sansür ve takip teknolojisinin ihraç edilmesi insan haklarını ihlal eder mi?

AB çevrimiçi insan haklarını koruma taahhüdünde bulunurken, Nokia Siemens Networks, Gamma, Trovicor, Hacking Team ve Bull/Amesys gibi bazı Avrupa şirketleri, Bahreyn, İran, Suriye ve Tunus gibi ülkelerde yurttaş aktivistlere karşı kullanılan takip ekipmanlarını ve sansür yazılımlarını ihraç etmeye devam ediyorlar.<sup>469</sup> Takip teknolojisinin Libya ve İran gibi bazı ülke-

467 TeliaSonera, *Key telecommunication players sign principles on Freedom of Expression and Privacy and announce collaboration with GNI* [Başlıca telekomünikasyon oyuncuları İfade Özgürlüğü ve Gizlilik ilkelerini imzaladılar ve GNI'la işbirliğine gidildiğini açıkladılar], 14 Mart 2013, [www.teliasonera.com/en/newsroom/press-releases/2013/3/key-telecommunication-players-sign-principles-onfreedom-of-expression-and-privacy-and-announce-collaboration-with-gni](http://www.teliasonera.com/en/newsroom/press-releases/2013/3/key-telecommunication-players-sign-principles-onfreedom-of-expression-and-privacy-and-announce-collaboration-with-gni).

468 Telecommunications Industry Dialogue on Freedom of Expression and Privacy [Telekomünikasyon Sektörü İfade Özgürlüğü ve Gizlilik Diyaloğu], *Guiding principles* [Yol gösterici ilkeler] (2013), [www.teliasonera.com/Documents/Public%20policy%20documents/Telecoms\\_Industry\\_Dialogue\\_Principles\\_Version\\_1\\_-\\_ENGLISH.pdf](http://www.teliasonera.com/Documents/Public%20policy%20documents/Telecoms_Industry_Dialogue_Principles_Version_1_-_ENGLISH.pdf).

469 European Digital Rights [Avrupa'da Dijital Haklar], EDRI-gram bülteni (19 Aralık 2012), *Export controls for digital weapons* [Dijital silahlar için ihracat kontrolleri], [www.edri.org/edriagram/number10.24/export-controls-digital-weapons](http://www.edri.org/edriagram/number10.24/export-controls-digital-weapons).



lere ihraç edilmesi kısıtlandı, ancak AB hâlâ genel bir insan haklarına duyarlı ihracat kontrolleri sistemine sahip değil.<sup>470</sup> Bu talihsiz bir durumdur; çünkü yurttaşların, yurttaş gazetecilerin ve meslekten gazetecilerin ileri teknoloji ürünü casus yazılımlara karşı korunmaları önemli bir insan hakları meselesidir ve AB'nin insan hakları politikasının ilan edilmiş hedeflerinden biridir; hatta AB, dijital hak savunucuları için atlatma araçlarını finanse etmeyi bile kabul etmiştir.<sup>471</sup>

STK'lar, kısıtlayıcı rejimler tarafından ifade özgürlüğü ihlalleri için kullanılabilen yazılımları üretmek konusunda şirketlerin hesap verebilir olmaları için aktif bir şekilde çalışıyorlar. Şubat 2013'te, Privacy International, Sınır Tanımayan Gazeteciler ve bazı başka STK'lar OECD'ye bir şikâyetle bulunarak<sup>472</sup> iki yazılım şirketinin –Birleşik Krallık merkezli Gamma Group'un ve Almanya'daki Trovicor GmbH'nin– OECD'nin Çokuluslu İşletmeler İçin Kılavuz İlkelerini ihlal ettiğini iddia ettiler.<sup>473</sup> Benzer şekilde, Sınır Tanımayan Gazeteciler, ilk kez bir “internet düşmanı şirketler” listesi yayımlayarak<sup>474</sup> bu listede yer verdiği beş şirketi (Gamma, Trovicor, Hacking Team, Amesys ve Blue Coat) “dijital çağın paralı askerleri” olarak tanımladı ve bu şirketlerin “devletler tarafından insan haklarını ve bilgi özgürlüğünün ihlal edecek şekilde kullanılacak ürünler” sattığını öne sürdü.<sup>475</sup>

Almanya gibi bazı Avrupa devletlerinin, ifade özgürlüğünün çevrimiçi ihlalleriyle mücadele etmek konusunda iki farklı yüzü vardır. Bu devletler geçmişte kapsamlı ihracat kontrollerinin geliştirilmesini durdurdukları gibi, ülke içinde de casus yazılımlar kullanıyorlar. Ocak 2013'te Almanya İçişleri Bakanlığı'ndan sızdırılan gizli bir belge, Almanya Federal Polis Teşkilatı'nın telekomünikasyon takibinde kullanılmak üzere Eleman/Gamma Group'tan ticari casus yazılım araç takımı (toolkit) FinFisher'ı satın aldığını gösteriyordu.<sup>476</sup>

470 Wagner B., *Export censorship and surveillance technology* [İhracat sansürü ve takip teknolojisi] (2012), [www.hivos.nl/content/download/72343/618288/file/Exporting%20Censorship%20And%20Surveillance%20Technology%20by%20Ben%20Wagner.pdf](http://www.hivos.nl/content/download/72343/618288/file/Exporting%20Censorship%20And%20Surveillance%20Technology%20by%20Ben%20Wagner.pdf).

471 Krşl., şirketlerin çevrimiçi ifade özgürlüğünü geliştirmek konusunda üstlenebilecekleri olumlu rol üzerine 4.3.2.

472 Bloomberg (5 Şubat 2013), *Rights groups file OECD complaint against surveillance firms* [Hak sanucusu gruplar takip şirketleri hakkında OECD'ye şikâyetle bulundu], [www.bloomberg.com/news/2013-02-04/rights-groups-file-oecd-complaint-against-surveillance-firms.html](http://www.bloomberg.com/news/2013-02-04/rights-groups-file-oecd-complaint-against-surveillance-firms.html).

473 OECD, *Guidelines for multinational enterprises* [Çokuluslu işletmeler için kılavuz ilkeler], [www.oecd.org/daf/inv/mne](http://www.oecd.org/daf/inv/mne).

474 Reporters Without Borders [Sınır Tanımayan Gazeteciler] (2013), *Enemies of the Internet 2013* [İnternetin Düşmanları 2013], <http://surveillance.rsf.org/en>.

475 A.g.y.

476 Netzpolitik.org (16 Ocak 2013), *Secret government document reveals: German Federal Police plans to use Gamma FinFisher spyware* [Gizli hükümet belgesi ortaya çıkardı: Alman Federal Polisi Gamma FinFisher casus yazılımını kullanmayı planlıyor], <http://netzpo->



Avrupa Parlamentosu'nun Aralık 2012'de kabul ettiği AB Dış Politikasında Dijital Özgürlük Stratejisi, Avrupa'da geliştirilen yazılımların başka ülkelerde yurttaş aktivistleri hedeflemek üzere kullanılmasının durdurulması konusunda olumlu bir yaklaşımın oluştuğunun işaretiydi.<sup>477</sup> Strateji:

AB'de üretilen teknolojilerin ve hizmetlerin üçüncü ülkelerde bazen bilgilerin sansürlenmesi, kitlesel takip, izleme ve (mobil) telefon ağlarında ve internette yurttaşların ve faaliyetlerinin gözetilmesi ve tespit edilmesi yoluyla insan haklarını ihlal edecek şekilde kullanılmasını büyük bir üzüntüyle karşılamakta<sup>478</sup>

ve Komisyon'a bu "dijital silah ticareti"ni durdurma çağrısında bulunmaktadır. Bu, baskı kurma amaçlı teknolojilerin ve hizmetlerin otoriter rejimlere ihracının yasaklanması yoluyla sağlanabilir. Avrupa Parlamentosu, kapsamlı bir yaklaşımın benimsenmesini sağlamak için, teknoloji ihracatıyla bağlantılı yaptırımların daha etkin bir şekilde izlenmesi gerektiğini de öne sürer.

Bu bölümde ulusal uygulamaları ele alırken seçici davranmak zorunda kaldık. Ancak ele aldığımız örnekler, ifade özgürlüğünün önündeki engellerin ne kadar çeşitli olabildiğini açıkça ortaya koyuyor. Devletlerin bu güçlüklerle tek başlarına başa çıkmaları imkânsızdır. Dolayısıyla, standart belirleme ve çevrimiçi ifade özgürlüğünü izleme ve geliştirme süreci boyunca tüm paydaşların işbirliği önemlidir. 7. ve 8. Bölümlerde ifade özgürlüğünün izlenmesine ve geliştirilmesine odaklanacağız.

---

litik.org/2013/secret-government-document-reveals-german-federal-police-plans-to-use-gammafinfisher-spyware.

477 Avrupa Parlamentosu (11 Aralık 2012), Resolution on a digital freedom strategy in EU foreign policy [AB dış politikasında dijital özgürlük stratejisine ilişkin Karar], 2012/2094(INI).

478 A.g.y., s. 22.

## 7. Avrupa'daki izleme mekanizmaları

İfade özgürlüğünü koruma hedefine, evrensel antlaşmalar, bölgesel antlaşmalar, ulusal yasalar, yumuşak hukuk düzenlemeleri ve iyi uygulamaların desteklenmesi gibi çok farklı yollarla ulaşılabilir. Çevrimiçi olarak Holokost inkârının yasaklanması gibi ulusal yasalar, ulusal yürütme tarafından uygulanır ve ulusal mahkemeler tarafından denetlenir. Uluslararası antlaşmalar genellikle doğrudan devletler ya da, bazı antlaşmalar söz konusu olduğunda, yarı adli bir organ tarafından izlenir. Bununla birlikte, çoğu zaman, internette ifade özgürlüğünün geliştirilmesinde ve korunmasında etkili olan aktörler mahkemeler ve yarı adli organlarla sınırlı değildir. İfade özgürlüğünü izleyen ve hem en iyi uygulamaları, hem de ihlalleri belirleyen başka kurumlar da merkezi bir rol üstlenirler.

2., 3. ve 4. Bölümlerde ifade özgürlüğünün korunmasının hukuki yönünü ve Avrupa Konseyi'nin ve devlet dışı aktörlerin standart belirleme işlevlerini açıkladık. 5. ve 6. Bölümlerde, ifade özgürlüğünün önündeki engellerin ulusal ve uluslararası örneklerine baktık. Bu bölümde, (büyük ölçüde) Avrupa'daki izleme mekanizmalarının rolünü değerlendireceğiz. Öncelikle Avrupa Konseyi'nin izleme organlarının rolünü ve etkisini analiz edeceğiz. Bu organlar arasında, Konsey'in temel siyasi organları (Bakanlar Komitesi, Parlamenterler Meclisi, Genel Sekreter, İnsan Hakları Komiseri), Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Avrupa Konseyi'nin ilgili uzman kuruluşları (Avrupa Sosyal Haklar Komitesi, Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme Danışma Komitesi ve Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (European Commission against Racism and Intolerance - ECRI)) vardır. Daha sonra AGİT ve AB gibi diğer Avrupa kuruluşlarının izleme faaliyetlerine kısaca değineceğiz ve son olarak özel yardım hatlarının ve sivil toplum beklilerinin rolüne bakacağız.

### 7.1. Avrupa Konseyi internet yönetişimi stratejisi

Avrupa Konseyi'nin İnternet Yönetişimi Stratejisi'ne göre, Avrupa Konseyi'nin çevrimiçi ifade özgürlüğüyle ilgili tüm faaliyetlerinin hedefi "internet kullanıcılarının haklarını ve özgürlüklerini en yüksek düzeye çıkarmak"tır.<sup>479</sup> İnternet yönetişimi stratejisi, Avrupa Konseyi organlarına yönelik çok çeşitli taahhütler ve faaliyetler içerir ve izleme mekanizmaları da bu taahhüt ve faaliyetlere dayanır. Bu mekanizmalar tüm çevrimiçi insan haklarıyla ilgili olsa da, aşağıdaki boyutlar internette ifade özgürlüğünün izlenmesi konusunda özellikle önemlidir.

479 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Internet Governance [İnternet Yönetişimi] (15 Mart 2012), *Council of Europe Strategy 2012-2015* [Avrupa Konseyi'nin 2012-2015 Stratejisi], CM(2011)175 nihai metin, paragraf 5.

Avrupa Konseyi, internet yönetişimi stratejisinde, hak ihlali durumlarında etkin çözüm yolları sağlama ve internette insan hakları konusunda kamuoyundaki farkındalığı artırma taahhüdünde bulunur. Konsey, ayrıca, insan haklarına dayalı kılavuz ilkeler ve en iyi uygulama modelleri geliştirmeyi taahhüt eder. Bunların çoğunu bu kitapta ele alıyoruz. Bu kılavuz ilkeler izleme konusunda önemlidir ve hem devletlerin, hem de sosyal ağ hizmetleri ve arama motoru sağlayıcıları gibi özel internet aktörlerinin faaliyetleri için bilgi sağlar.

Stratejide “insan hakları ihlalleriyle mücadelede, örneğin aile içi şiddet ya da ‘bilgi uçuranlara’ yönelik tehditlerle ilgili olarak devlet makamlarını uyarmak konusunda ... bilgi ve iletişim teknolojilerinin olumlu yönde kullanım imkânlarının” daha ayrıntılı bir şekilde irdelenmesi çağrısında da bulunulur.<sup>480</sup>

## 7.2. Avrupa Konseyi organlarının izleme çalışmaları

### 7.2.1. Bakanlar Komitesi

Bakanlar Komitesi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararlarının uygulanmasına nezaret etmekten sorumludur. Kaydedilen ilerlemeler, her yıl düzenlenen dört temel insan hakları toplantısında düzenli olarak değerlendirilir.<sup>481</sup> Bu toplantılarda Bakanlar Komitesi devletlerin kaydettiği ilerlemeyi ele alır ve ara kararlar ve, uygulama sağlandıktan sonra, nihai kararlar alabilir.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunması sürecinde önemli bir aktör olduğu ve Mahkeme’nin içtihatları bir Avrupa koruma standardının kurulması için kilit önemde olduğu için, Bakanlar Komitesi’nin Mahkeme’nin kararlarının uygulanmasını izlemedeki rolü, çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunması açısından temel önemdedir. Bakanlar Komitesi, yeni ortaya çıkan sorunların saptanması konusunda da benzersiz bir konumdadır ve, uzman komitelerinin çalışmalarından destek alarak, Avrupa’da insan haklarının, özellikle de ifade özgürlüğünün korunmasının tüm yönleri üzerine kararlar ve bildirimler geliştirebilir ve kabul edebilir.

Özellikle ifade özgürlüğüyle ilgili olarak, Bakanlar Komitesi, iftira turizmi ve iftira turizminin ifade özgürlüğü üzerine etkisine ilişkin bir Bildiri (2012)<sup>482</sup> ve internet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne say-

480 A.g.y., paragraf 5, lit. h.

481 Krşl. Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi, Supervision of execution of judgments of the European Court of Human Rights [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kararlarının yürütülmesinin gözetimi], [www.coe.int/t/cm/humanRights\\_en.asp](http://www.coe.int/t/cm/humanRights_en.asp).

482 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (4 Temmuz 2012), Declaration on the desirability of international standards dealing with forum shopping in respect of defamation, “libel tou-

gının geliştirilmesine yönelik önlemlere (2008)<sup>483</sup> ve internette ifade ve bilgi özgürlüğünün geliştirilmesine (2007) ilişkin iki Tavsiye Kararı kabul etti.<sup>484</sup> Bu belgeleri Avrupa Konseyi'nin standart belirleme girişiminin parçası olarak tanımlamak daha doğru olsa da, belgeler en yüksek Avrupa Konseyi organının izleme rolü için de kılavuzluk sağlar.

### 7.2.2. Parlamenterler Meclisi

Meclis, üç farklı prosedür yoluyla insan hakları politikalarının belirlenmesine katkıda bulunabilir.<sup>485</sup> Üye devletlerin uygulamaya koyacakları politikalar üzerine Bakanlar Komitesi'ne yönelik tavsiye kararları kabul edebilir, kararlaştırılan noktaları içeren ve bakış açılarını ifade eden ilke kararları alabilir ve diğer organların yönelttiği sorulara ilişkin görüşlerini ifade edebilir. Parlamenterler Meclisi, bu üç yaklaşım yoluyla, bir yarı izleme işlevi yürütür. Parlamenterler Meclisi'nin bu konuyla ilgili olarak kabul ettiği belgeler arasında, İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin bir genel ilke kararı<sup>486</sup> ve bir tavsiye kararı<sup>487</sup>, kararlı, çeşitli sektörleri içeren ve uluslararası eşgüdümlü girişimler aracılığıyla "çocuk istismarı görüntülerine" karşı mücadeleye ilişkin bir ilke kararı<sup>488</sup> ve bir tavsiye kararı<sup>489</sup> ve internet ve çevrimiçi mecralardaki gizli ve kişisel verilerin korun-

risim" to ensure freedom of expression [İfade özgürlüğünü sağlamak amacıyla "iftira turizmi" adı verilen ve hakaret davalarında mahkeme tercihi yapılması uygulamasıyla mücadele etmek için uluslararası standartların varlığına duyulan ihtiyaca ilişkin Bildiri].

- 483 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 to member states on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [İnternet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin olarak üye devletlere yönelik CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı].
- 484 Avrupa Konseyi, Bakanlar Komitesi (26 Eylül 2007), Recommendation CM/Rec(2007)11 on promoting freedom of expression and information in the new information and communications environment [Yeni bilgi ve iletişim ortamında ifade ve bilgi özgürlüğünün geliştirilmesine ilişkin CM/Rec(2007)11 sayılı Tavsiye Kararı].
- 485 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Assembly procedure [Meclis prosedürü], [http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE\\_Procedure.htm](http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE_Procedure.htm), 9 Mart 2013'te erişildi.
- 486 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Resolution 1877 (2012), The protection of freedom of expression and information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1877 (2012) sayılı Karar].
- 487 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Recommendation 1998 (2012), The protection of freedom of expression and information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1998 (2012) sayılı Karar].
- 488 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Resolution 1834 (2011), Combating "child abuse images" through committed, transversal and internationally co-ordinated action [Kararlı, çeşitli sektörleri içeren ve uluslararası eşgüdümlü girişimler aracılığıyla "çocuk istismarı görüntülerine" karşı mücadeleye ilişkin 1834 (2011) sayılı Karar].
- 489 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Recommendation 1980 (2011), Combating "child abuse images" through committed, transversal and internationally co-ordinated action

masına ilişkin bir tavsiye kararı<sup>490</sup> ve bir ilke kararı<sup>491</sup> yer alır. Parlamenterler Meclisi, 2009'da reşit olmayan kişiler için uygun internet ve çevrimiçi mecra hizmetlerinin geliştirilmesine ilişkin bir tavsiye kararı kabul etmişti.<sup>492</sup>

Parlamenterler Meclisi, medya özgürlüğüne saygı duyulmasına ilişkin 1897 (2010) sayılı Tavsiye Kararında da,<sup>493</sup> "gazetecilerin hayatlarına ve ifade özgürlüklerine yönelik saldırıların saptanması ve analiz edilmesi için" 2007'deki özel bir izleme mekanizması kurulması taahhüdünü hatırlattı ve Kültür, Bilim ve Eğitim Komitesi'nde bir medya özgürlüğü raportörünün atanmasını memnuniyetle karşıladığını bildirdi. Tavsiye kararında tekrar tekrar Avrupa insan hakları taahhütleri ışığında ulusal mevzuatların gözden geçirilmesi çağrısında bulunuldu ve medyayla bağlantılı insan hakları standartlarını ihlal eden Avrupa Konseyi üye devletleri belirtildi.

### 7.2.3. Genel Sekreter

Avrupa Konseyi'nde insan hakları gelişmelerini izlemek konusunda kurumsal sorumluluğu olan iki kişi vardır. Avrupa Konseyi'nin stratejik yönetimi için genel sorumluluk Genel Sekreter'e,<sup>494</sup> yani şu anda Thorbjørn Jagland'a aittir. Genel Sekreterlik, örneğin internette nefret söyleminin rolüne odaklanarak çeşitli çevrimiçi ifade özgürlüğü meselelerini ele alıyor. Genel Sekreter'in 2012'de Budapeşte'de yaptığı bir konuşmada belirttiği gibi, internette insan haklarını güvence altına alma güçlüğü Avrupa Konseyi'nin faaliyetlerinde temel önemdedir ve "Avrupa Konseyi'nin İnternet Yönetişimi Stratejisi'nin merkezinde yer alır". Jagland bunu şöyle ifade eder: "İnsan hakları, ifade özgürlüğü, gizlilik hakları; bunlar kuruluşumuz için ekmek ve su gibidir. Bu hem çevrimiçi, hem de çevrimdışı olarak geçerlidir." Avrupa'nın tamamında siber suçlarla mücadelede ve hukukun üstünlüğünün desteklenmesinde hakların ve özgürlüklerin en üst düzeye çıkarılması Avrupa Konseyi için bir öncelik olmaya devam etmek zorundadır. Jagland, teknoloji devrimi

[Kararlı, çeşitli sektörleri içeren ve uluslararası eşgüdümlü girişimler aracılığıyla "çocuk istismarı görüntülerine" karşı mücadeleye ilişkin 1980 (2011) sayılı Tavsiye Kararı].

490 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Recommendation 1984 (2011), The protection of privacy and personal data on the Internet and online media [İnternet ve çevrimiçi mecralarda gizliliğin ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin 1984 (2011) sayılı Tavsiye Kararı].

491 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Resolution 1843 (2011), The protection of privacy and personal data on the Internet and online media [İnternet ve çevrimiçi mecralarda gizliliğin ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin 1843 (2011) sayılı Karar].

492 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Recommendation 1882 (2009), The promotion of Internet and online media services appropriate for minors [Reşit olmayan kişiler için uygun internet ve çevrimiçi medya servislerinin geliştirilmesine ilişkin 1882 (2009) sayılı Tavsiye Kararı].

493 Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi, Recommendation 1897 (2010), Respect for media freedom [Medya Özgürlüğüne Saygı Duyulmasına İlişkin 1897 (2010) sayılı Tavsiye Kararı].

494 Avrupa Konseyi, Genel Sekreter, [www.coe.int/web/secretary-general](http://www.coe.int/web/secretary-general).

çağında ifade özgürlüğünü sağlamak konusundaki temel güçlüğü şöyle açıklar:

Teknolojiyi ve temel değerlerimizi başarılı bir şekilde eşzamanlı hale getirmek, elimizdeki araçları –örneğin, internet Yönetişimi Stratejisi'ni– kullanmayı ve internetin kendine özgü özelliklerini göz önünde bulundurmaya gerektirir. İnovasyonu boğabilecek ve bilgilerin serbest akışını önleyebilecek gereksiz kısıtlamalardan kaçınmalıyız. Açık, kapsayıcı ve güvenli bir ortama ihtiyaç duyuyoruz.<sup>495</sup>

### 7.2.4. İnsan Hakları Komiseri

Şu anda Nils Muižnieks'in yürüttüğü Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserliği,<sup>496</sup> Avrupa Konseyi'ne üye ülkelerde insan haklarını geliştirmekle ve insan hakkı ihlali vakalarını izlemekle görevli, adli olmayan bir kurumdur. Komiser bu görevi, örneğin, üye devletlerde yasama gelişmelerini eleştiren görüşler yayımlayarak<sup>497</sup> ya da gazetecilerin haklarını savunarak yerine getirir.<sup>498</sup> Muižnieks'in selefi Thomas Hammarberg 2011 yılında değişen medya ortamında insan haklarını koruma girişimlerinin geleceği üzerine çeşitli çalışmalar yaptırmıştı.<sup>499</sup> Bu çalışmalardan ikisi, çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasıyla doğrudan doğruya ilgilidir.

Sosyal medya ve insan haklarına ilişkin çalışmada,<sup>500</sup> ortaya çıkan internet yönetişimi ilkelerinin, uygulamaya konması durumunda, özel aktörlerin sorumluluklarını da kapsamı açısından çevrimiçi ifade özgürlüğü üzerinde olumlu bir etkide bulunabileceği vurgulanır. Bunun için, aracı sorumluluğu-

495 Avrupa Konseyi, Genel Sekreter (27 Kasım 2012), *Tackling hate speech: living together online* [Nefret söylemiyle başa çıkmak: Çevrimiçi olarak birlikte yaşamak], Budapeşte, [www.coe.int/web/secretary-general/-/%E2%80%9Ctackling-hate-speech-living-together-onlin-1](http://www.coe.int/web/secretary-general/-/%E2%80%9Ctackling-hate-speech-living-together-onlin-1).

496 Commissioner for Human Rights of the Council of Europe [Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri], [www.coe.int/t/commissioner/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/commissioner/default_en.asp).

497 Krşl. Opinion of the Commissioner for Human Rights on Hungary's media legislation in light of Council of Europe standards on freedom of the media [İnsan Hakları Komiseri'nin Avrupa Konseyi'nin medya özgürlüğü standartları ışığında Macaristan'ın medya mevzuatı üzerine görüşü] (25 Şubat 2011), CommDH(2011)10.

498 Krşl. Continued attacks in Europe: journalists need protection from violence [Avrupa'da devam eden saldırılar: Gazeteciler şiddete karşı korunmaya ihtiyaç duyuyor] (5 Haziran 2012), <http://humanrightscomment.org/2012/06/05/continued-attacks-in-europe-journalistsneed-protection-from-violence>.

499 Avrupa Konseyi (2011), *Human rights and a changing media landscape* [İnsan hakları ve değişen medya ortamı], Avrupa Konseyi, Strazburg, [www.coe.int/t/commissioner/Activities/themes/MediaFreedom/MediaLandscape2011.pdf](http://www.coe.int/t/commissioner/Activities/themes/MediaFreedom/MediaLandscape2011.pdf).

500 Korff D. ve Brown I. (Şubat 2012), Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, *Social media and human rights: issue discussion paper* [Sosyal medya ve insan hakları: Konu tartışma raporu], CommDH (2012)8, <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1904319>.

na ilişkin kuralların uyarlanması gereklidir.<sup>501</sup> Çalışmada, (3. Bölümde daha ayrıntılı bir şekilde açıklandığı gibi) çevrimiçi ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların yasal ve meşru olabilmesi için gerekli olan temel öğeler yeniden açıklanır ve internet çağı için netleştirilir. Kısıtlamalar açık, belirli ve erişilebilir kurallara dayandırılmalıdır. Özel aktörlere yapılan tüm yetki devirleri şeffaf olmalı ve, engelleme kararlarını kontrol etmek için uygun süreç güven-celeri ve adli usuller de dahil olmak üzere, internet engelleme araçlarını ve mekanizmalarını kapsamalıdır. Çalışmanın yazarları şu sonuca ulaşırlar: “İnternette ifade özgürlüğü, çağımızın temel bir özgürlüğüdür. İnternette gizlilikle birlikte, iletişim kurma, örgütlenme ve toplumlarımızın nasıl yönetileceğini toplu olarak belirleme özgürlüklerimiz açısından yaşamsal önemdedir.”

Kamu hizmeti medyası ve insan hakları üzerine olan ikinci çalışmada,<sup>502</sup> internet ekonomisinin ve daha gayri resmi, katılımcı ve demokratik iletişim ortamının mevcut kamu hizmeti medyası modeline meydan okuduğu vurgulanır. Bu nedenle, yazarlar, kamu hizmeti medyasına insan haklarına dayalı bir yaklaşım için göstergeler geliştirmeyi, kamu hizmeti medyasında insan hakları için daha güçlü bir rolü savunmayı ve düzenleyici mercileri kamu hizmeti medyasının insan haklarıyla ilgili yönlerine nezaret etmeye ve bunları uygulamaya geçirmeye teşvik etmeyi önerirler.

### 7.2.5. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

Strazburg’daki yargıçlar, tüm Avrupa Konseyi ülkelerinde internette ifade özgürlüğünü sağlamak için merkezi bir role sahiptir. Mahkeme’nin internette ifadenin korunması ve sınırlarına ilişkin kararları 2., 3. ve 5. Bölümlerde ele alınıyor. Mahkeme’nin merkezi bir adli izleme işlevi vardır ve Avrupa Konseyi’ne üye bir devletin yargı yetkisine tâbi olan ve haklarının ihlal edildiğine inanan herkes, belli kabuledilebilirlik kriterlerine uymak kaydıyla, davasını Mahkeme’ye taşıyabilir.

Mahkeme’nin elinde muazzam miktarda dava yığılmış olduğu için, internetle bağlantılı davaların yargıç kürsülerine ulaşması biraz zaman alıyor. Ama bu aşamaya ulaşıldığında bile, Mahkeme’nin internet ve insan haklarıyla ilgili kararları, bazı netleştirmelerin gerekli olduğu anlaşılmasına rağmen, içtihat hukukunda temel bir değişiklik değil, sadece bir ekleme işlevi görüyor. Mahkeme, ilkelerine –yani, ifade özgürlüğünün demokratik bir toplumda temel önemde olması ilkesine– sadık kalmakla birlikte, bir çalışmada internetin niteliğiyle ilgili olarak, Mahkeme’nin içtihadında uyarlamalara yol açan dört etken belirlendi. Bu özellikler, internette yayımlanan bilgilerin çevrimdışı ola-

501 Aracı sorumluluğu rejimiyle ilgili güçlükler için krşl. 6.3-4’te ele alınan davalar.

502 Boev B. ve Bukovska B. (6 Aralık 2011), Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, *Public service media and human rights: issue discussion paper* [Kamu hizmeti mecraları ve insan hakları: Konu tartışma raporu], CommDH 2011/41, <http://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1881537>.



## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

rak yayımlanan bilgilerden daha güçlü bir etki yaratması, internetin küresel niteliği (ve bunun bilginin erişilebilirliği ve yargı dairesi sınırları üzerindeki sonuçları) ve bilgilerin devamlılığı, eşzamansızlığı ve tekrar tekrar erişilebilirliğidir.<sup>503</sup>

### 7.2.6. Avrupa Konseyi'nin diğer izleme organları

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne nezaret etmesi gibi, Avrupa Konseyi sistemi içindeki başka dört izleme organı da insan haklarının geliştirilmesi üzerinde etkilidir. Renate Kicker ve Markus Möstl'in 2012'de yürüttükleri geniş çaplı çalışmada tespit edildiği gibi, bu organlar "izleme yoluyla standart belirleme çalışmaları" yürütürler.<sup>504</sup>

Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (AİÖK), İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesine İlişkin Avrupa Sözleşmesi'nin (AİÖS) uygulanmasına nezaret eder. Avrupa Sosyal Şartı (ASS), Avrupa Sosyal Haklar Komitesi (ASHK) tarafından izlenir. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme'nin (UAKÇS) uygulanmasının izlenmesi, UAKÇS kapsamında kurulan Danışma Komitesi'nin görevidir. Son olarak, Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ve devletlerin taahhütlerine dayanarak ırkçılığa ve hoşgörüsüzlüğe karşı mücadeleye nezaret eder.

Avrupa Sosyal Haklar Komitesi'nin, Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'nun ve Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (UAKÇS) kapsamındaki Danışma Komitesi'nin izleme işlevleri, çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesi açısından önemlidir.

### 7.2.7. Avrupa Sosyal Haklar Komitesi

ASHK, 1965'te yürürlüğe giren Avrupa Sosyal Şartı<sup>505</sup> uyarınca kuruldu. Şart 19 temel sosyal ve ekonomik hakkı güvence altına alır. 1992'de Avrupa Sosyal Şartı için bir Ek Protokol<sup>506</sup> yürürlüğe girdi. ASS tarafından izleme sistemleri kuruldu ve bu Ek Protokol'le ve 1 Temmuz 1998'de yürürlüğe girerek toplu şikâyetler için bir sistem sağlayan Avrupa Sosyal Şartı Ek

503 Vajic N. ve Voyatzis P., "The Internet and freedom of expression: a 'brave new world' and the ECtHR's evolving case law" [İnternet ve ifade özgürlüğü: "Cesur yeni dünya" ve AİHM'nin evrilen içtihadı], *Freedom of expression, essays in honour of Nicolas Bratza* [İfade özgürlüğü: Nicolas Bratza onuruna makaleler], s. 391-408.

504 Kicker R. ve Möstl M. (2012), *Standard-setting through monitoring? The role of Council of Europe expert bodies in the development of human rights* [İzleme yoluyla standartlar mı belirleniyor? Avrupa Konseyi'nin uzman organlarının insan haklarının geliştirilmesindeki rolü], Strazburg: Avrupa Konseyi.

505 ETS No. 35.

506 ETS No. 128.



Protokolü'yle<sup>507</sup> bu sistemler daha da geliştirildi. Bir Gözden Geçirilmiş Avrupa Sosyal Şartı (GGASŞ) metni<sup>508</sup> 3 Mayıs 1996'da kabul edildi ve 1 Temmuz 1999'da yürürlüğe girdi.<sup>509</sup> GGASŞ'de, yoksulluğa ve sosyal dışlanmaya karşı korunma, işyerinde cinsel tacize karşı korunma ve ailevi sorumlulukları olan çalışanların eşit fırsat ve eşit muamele hakları gibi bazı yeni haklar da dikkate alınır.

ASHK'nun çalışmaları bir raporlama sistemine ve bir toplu şikâyetler sistemine dayanır. ASHK, devletlerin ASŞ/GGASŞ'nin yasal düzenlemelerde ve pratikte uygulanmasına ilişkin raporlarını değerlendirir ve, bir analiz dönüsünü tamamladıktan sonra, toplu şikâyetler prosedürüne dayanan bir raporlama prosedürü çerçevesinde kararlar kabul eder. Uygunsuzluk sonuçları daha sonra bir hükümet komitesi tarafından değerlendirilir. Bu komite hem devletlerin, hem de Avrupa'daki sosyal ortakların temsilcilerinden oluşur ve Bakanlar Komitesi'ne bir ASŞ/GGASŞ hükmünü ihlal eden devlete yönelik bir tavsiye kararı almasını tavsiye edebilir.

Bir dizi ekonomik, sosyal ve kültürel hak, internette ifade özgürlüğüyle bağlantılıdır. Daha doğrusu, ifade özgürlüğü sağlık, gıda ve eğitim hakkı da dahil olmak üzere ekonomik, sosyal ve kültürel hakları mümkün kılan önemli bir haktır. Ne var ki, internette ifade özgürlüğü şu ana kadar ASHK'nın çalışmalarında önemli bir rol oynamadı. Komite BİT'lerin potansiyeline daha fazla önem vermelidir.

### **7.2.8. Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (UAKÇS)**

UAKÇS 1998'de yürürlüğe girdi.<sup>510</sup> UAKÇS'nin 24 (1) ve 26 (1) sayılı maddeleri uyarınca, Bakanlar Komitesi, Danışma Komitesi'nden yardım alarak, Sözleşme'nin uygulanmasını izler. UAKÇS, ulusal azınlıkların korunmasına yönelik ilk hukuken bağlayıcı çok taraflı belge olarak, "Tarafların topraklarındaki ulusal azınlıkların varlığının korunmasını", bu azınlıkların "tam ve etkin eşitliğinin" sağlanmasını ve "onların kendi kültürlerini korumalarına ve geliştirmelerine ve kimliklerini sürdürmelerine [izin verilmesini]" amaçlar. Danışma Komitesi, devletlerin raporlarını esas alarak, uygulamanın yeterliliğini değerlendirir, raporu hazırlayan devlet tarafından alınan önlemler üzerine bir görüş hazırlar ve bu görüşü Bakanlar Komitesi'ne iletir. Daha sonra Bakanlar Komitesi devletin aldığı önlemlerin yeterliliği konusunda belli sonuçlara ulaşabilir. Uygun olduğunda, Bakanlar Komitesi ilgili taraf devlete

507 ETS No. 158.

508 ETS No. 163.

509 Çok sayıda devletin gözden geçirmeyi onaylamamış olmasına karşın, GGASŞ, ASŞ'nin ve Ek Protokollerinin yerini alacaktır.

510 Bkz. [www.conventions.coe.int/Treaty/en/Summaries/Html/157.htm](http://www.conventions.coe.int/Treaty/en/Summaries/Html/157.htm).

## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

yönelik tavsiye kararları kabul edebilir ve bu durumda bu kararlar kamuoyuna açıklanır.

Ulusal azınlıklar, çoğu zaman, etnik kökenleri, mensubiyetleri ya da azınlık statüleri nedeniyle ayrımcılıkla karşılaşır. Bu ayrımcılık, azınlıkların BİT kullanım seviyelerinin düşmesiyle sonuçlanır ve bu durum onların insan haklarını güvence altına almalarını daha da güçleştirir. İnternette ulusal azınlıkların varlığını ve ifade özgürlüğünü artırmak için Danışma Komitesi, 2012 tarihli ve 3 sayılı Tematik Yorum'unda, "azınlık dillerinde bilginin dolaşımında" giderek önem kazanan bir rol oynayan elektronik medyanın da dikkate alınması tavsiyesinde bulundu. Komite, "web sitelerinin sürdürülmesi için profesyonel ve finansal destek ve elektronik medyada azınlık dillerinde çalışan gazetecilerin eğitimini artırma ihtiyacını" tespit etti.

Devletler yeni medya düzenlemeleri getirirken "azınlık topluluklarının özel ihtiyaçları ve menfaatleri" daima dikkate alınmalıdır, çünkü "sosyal medya da dahil olmak üzere, medya alanında gerçekleşen teknik ve teknolojik gelişmeler ... azınlık dillerinde medyaya erişmek konusunda engel haline de gelebilir." Komite, Çerçeve Sözleşme'nin 17. Maddesinde teşvik edildiği gibi, BİT'lerin azınlık dillerindeki programların komşu ülkelerden alınmasını kolaylaştırma potansiyelini de tanıdı. Yine de, bu durum devletlerin ulusal olarak üretilen içerikleri destekleme görevini ortadan kaldırmaz.<sup>511</sup>

### 7.2.9. Irkçılığa ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu (ECRI)

ECRI, Avrupa Konseyi ülkelerinin ırkçılıkla, yabancı düşmanlığıyla, antisemitizmle ve hoşgörüsüzlükle mücadele amacıyla hazırladığı 1993 tarihli Viyana İnsan Hakları Bildirgesi çerçevesinde bir uzman grup olarak kuruldu. Bu grup sözleşmeye dayanan bir organ değildir, fakat 2002'de Strazburg'da düzenlenen Irkçılığa Karşı Avrupa Konferansı'ndan bu yana yasal bir temele sahiptir.<sup>512</sup>

ECRI, Tüzüğü'nün 1. Maddesi uyarınca, büyük Avrupa bölgesinde, insan haklarının korunması perspektifinden bakarak ve AİHS çerçevesinde ırkçılıkla, ırk ayrımcılığıyla, yabancı düşmanlığıyla, antisemitizmle ve hoşgörüsüzlükle mücadele etme görevini üstlenmiştir. Komite'nin görev tanımı, başka öğelerin yanı sıra, yukarıdaki durumlarla mücadele etmek üzere üye devletlerin mevzuatlarının gözden geçirilmesini ve politika tavsiyelerinin formüle edilmesini de içerir. ECRI, ülke bazında analiz, genel tematik çalışma ve sivil

511 Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme Danışma Komitesi (5 Temmuz 2012), 3 sayılı Tematik Yorum, *The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention* [Çerçeve Sözleşme kapsamında ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil hakları], ACFC/44DOC(2012)001 rev, [www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3\\_FCNMdocs/PDF\\_CommentaryLanguage\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_CommentaryLanguage_en.pdf), s. 48-49.

512 Avrupa Konseyi, 2002 (8) sayılı Bakanlar Komitesi Kararının Eki.

toplumdaki ortaklarla birlikte kapasite oluşturma programları şeklinde üç taraflı bir yaklaşım izler. Raporlarına ek olarak, görev tanımının belli yönleri üzerine genel kılavuz ilkeler olarak görülebilecek olan genel politika tavsiyeleri de formüle eder ve üye devletlerde iyi uygulama örnekleri yayımlar.

ECRI, 2006 yılında, internet de dahil olmak üzere, çeşitli mecralarda ayrımcılıkla mücadele etmenin güçlüklerine işaret etti.<sup>513</sup> Ama bu zor görevi üstlenmekten kaçınmadı. Komite, ülke raporlarında internetin rolünü de dikkate alır. Örneğin, Avusturya'ya ilişkin raporunda, açık bir şekilde çevrimiçi ortamdaki neo-Nazi davranışlarını inceledi ve Avusturya'nın çevrimdışı yasaları çevrimiçi suçlara da uygulamasını ve özel sektöre ve kamu sektörüne dayalı çok oyunculu bir izleme sistemine sahip olmasını övgüyle karşıladığını bildirdi.<sup>514</sup> ECRI, ayrıca, sığınmacılara danışmanlık yapan kişiler için internet erişiminin önemini de vurguladı.<sup>515</sup>

ECRI, Avusturya'ya yönelik tavsiyelerinde, internet üzerinden ırkçı, yabancı düşmanı ve antisemitist materyallerin yayılması ile mücadele etmek üzerine çevrimiçi ifade özgürlüğünün sınırlarını ortaya koyduğu 6 sayılı Genel Politika Tavsiye Kararını işaret etti.<sup>516</sup> ECRI, internetin hoşgörünün geliştirilmesine ve ırkçılıkla mücadeleye olumlu katkıda bulunabileceğini kabul etmekle birlikte, internetin aynı zamanda "hoşgörüsüzlüğü ya da ırksal ve etnik nefreti teşvik etmek amacıyla ... ırkçı, yabancı düşmanı ve antisemitik materyallerin yayılması için kullanılmasından" kaygı duyduğunu da açıkladı. Devletlerin nefret söylemine yönelik ulusal mevzuatlarının interneti de içine almasını sağlamalarını ve nefret söylemine karşı yasaların uygulanması için uluslararası işbirliğini ve yardımlaşmayı güçlendirmeleri tavsiyesinde bulundu. Bu, kolluk yetkililerinin eğitimi ve, içerik ve erişim sağlayıcılar dahil olmak üzere, internet aracılarının öz düzenleme çalışmalarının desteklenmesi yoluyla sağlanmalıydı.<sup>517</sup>

513 Proceedings of the 2006 ECRI Expert Seminar [2006 ECRI Uzman Semineri'nin Tutanağı] (Temmuz 2007), *Combating racism while respecting freedom of expression* [İfade özgürlüğüne saygı sürdürerek ırkçılıkla mücadele etmek], [www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/22-Freedom\\_of\\_expression\\_Seminar\\_2006/NSBR2006\\_proceedings\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/22-Freedom_of_expression_Seminar_2006/NSBR2006_proceedings_en.pdf).

514 ECRI (2 Mart 2010), Report on Austria [Avusturya Raporu], Fourth Monitoring Cycle [Dördüncü İzleme Döngüsü], CRI(2010)2, [www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/austria/AUT-CbC-IV-2010-002-ENG.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/austria/AUT-CbC-IV-2010-002-ENG.pdf), 86-87. Ayrıca bkz. paragraf 132 (antisemitizm).

515 A.g.y., paragraf 129.

516 ECRI General Policy Recommendation No. 6 (15 Aralık 2000), *Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic materiel via the internet* [İnternet üzerinden ırkçı, yabancı düşmanı ve antisemitist materyalin yayılması ile mücadele etmek üzerine 6 sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı], [www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation\\_n6/Rec%206%20en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n6/Rec%206%20en.pdf).

517 Çevrimiçi nefret söylemiyle mücadelede meşru kısıtlamalar için bkz. 3.2 ve 5.6.

### 7.2.10. Kapasite oluşturma

Avrupa Konseyi'nin mahkeme kararlarının ve izleme mekanizmalarının yanı sıra önemli bir (hukuki) izleme ve kapasite oluşturma programı<sup>518</sup> da vardır. 8. Bölümde bu programı daha ayrıntılı bir şekilde ele alacağız. Program, ulusal insan hakları yapılarının etkinliğini artırmaya çalışır, adli personelin eğitimini yönetir ve adalet sektörünün verimliliğini artırmaya yönelik reformları uygulamaya koyar. Tüm bu faaliyetlerde, internette ifade özgürlüğü sağlamakla bağlantılı güçlükler de dikkate alınmalıdır. Avrupa Konseyi organları, kapasite oluşturma programlarının planlanmasında ve uygulamaya konmasında, çevrimiçi insan haklarının korunmasını yaygınlaştırmalıdır.

### 7.3. AGİT ve AB'nin izleme çalışmaları

#### 7.3.1. AGİT

1997'de, AGİT katılımcısı devletlerin medya özgürlüğüyle ilgili olarak yaptıkları taahhütlere uymalarını sağlamak için AGİT'in Medya Özgürlüğü Temsilciliği<sup>519</sup> kuruldu. Medya özgürlüğü konusunda ulusal mevzuatı izlemek de, ihlal vakalarında bir erken uyarı kurumu işlevi gören Temsilci'nin temel işlevlerinden biridir. Temsilci, devletlerin medya özgürlüğü konusundaki taahhütlerine her yönüyle uyan mevzuatları savunmalarına ve uygulamalarına da yardım eder. Temsilcilik, AGİT ilkelerinin ve katılımcı ülkelerin taahhütlerinin ciddi biçimde ihlal edildiği vakalar için hızlı bir adli olmayan müdahale kurumu işlevi de görebilir.<sup>520</sup>

Şu anda Dunja Mijatović'in yürüttüğü AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği, diğer izleme organlarıyla, yani BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörlüğü, ADÖ İfade Özgürlüğü Özel Raportörlüğü ve AIHHK İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Özel Raportörlüğüyle uluslararası işbirliğinin yanı sıra internette medya özgürlüğü taahhütlerini uygulamaktan da sorumludur. Mijatović AGİT'in internet 2013 konferansında, "internet politikasına yönelik tüm girişimler mümkün olan en geniş katılımı açıkça tartışılmalı ve dünya genelinde özgür bilgi akışı üzerindeki sonuçları açısından incelenmelidir" demiştir.<sup>521</sup>

518 Avrupa Konseyi, Human rights and legal affairs capacity-building [İnsan hakları ve hukuki işler için kapasite oluşturma], [www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/default_en.asp).

519 AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi, [www.osce.org/fom](http://www.osce.org/fom).

520 Krşl. AGİT, AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği, *Mandate* [Görev Tanımı], [www.osce.org/fom/43207](http://www.osce.org/fom/43207) (9 Mart 2013'te erişildi).

521 AGİT, AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği (14 Şubat 2013), *OSCE media freedom representative calls for inclusive dialogue at Internet freedom conference in Vienna* [AGİT medya özgürlüğü temsilcisi Viyana'da düzenlenen internet özgürlüğü konferansında kapsayıcı diyalog çağrısında bulundu], [www.osce.org/fom/99582](http://www.osce.org/fom/99582).

Temsilci'nin gelecekteki izleme çalışmaları açısından özellikle önem taşıdığını belirttiği konulardan biri de "çevrimdışı ve çevrimiçi içeriklerin ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğü standartları çerçevesinde aynı korumaya tâbi olduğu şeklindeki temel ilkedir".<sup>522</sup>

### 7.3.2. AB

Avrupa Birliği bünyesinde ifade özgürlüğü (ve daha genel olarak medya özgürlüğü), AİHS'nin 10. Maddesine benzer bir hüküm içeren Temel Haklar Şartı'nın 11. Maddesinin koruması altındadır. İfade özgürlüğü "Avrupa Birliği'nin vazgeçilmez temellerinden biri"dir.<sup>523</sup> Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Neelie Kroes'un son dönemdeki üç girişimi, AB'nin çevrimiçi ifade özgürlüğünü izlemeye ve AB'nin dijital geleceğinin geliştirilmesine verdiği önemin bir göstergesi olarak görülebilir.

2011'de kurulan Medyada Özgürlük ve Çoğulculuk için Üst Düzey Grup, Avrupa'da medyada özgürlük ve çoğulculuğa saygı, koruma ve destek sağlamak ve bunu geliştirmek için en iyi yolların neler olduğu konusunda danışmanlık yapmakla ve tavsiyeler sağlamakla görevlendirildi. Üst Düzey Grup, 2013'te yayımlanan nihai raporunda,<sup>524</sup> ifade özgürlüğü ile demokrasi arasındaki bağlantının AB için daha kapsamlı bir yetkinlik için gerekçe oluşturduğunu ve AB düzenlemelerinin daha fazla uyumlaştırılmasının önemli olduğunu öne sürdü. Grup, internetle ilgili olarak, değişen medya ortamının etkin bir şekilde izlenmesinin düzenleyici çerçeveyi uyarlayabilmek için gerekli olduğu tespitini yaptı. Grubun tavsiyelerinden biri de, gazeteci ve medya kuruluşlarının davranış kurallarını değişen medya ortamına uyarlamaları gerektiğiydi. İnternetin bir bilgi kaynağı olarak artan rolü nedeniyle, kullanıcılar "herhangi bir filtrenin uygulanması ve aldıkları bilgilerin seçilmesi ya da hiyerarşik olarak sıralanması" konularında bilgilendirilmelidir ve "bu tür filtreleme algoritmalarının otomatik olarak uygulanmasına itiraz etme" hakkına sahip olmalıdır. Bu amaçla grup, bilgilerin kullanıcılara aktarılmasında kullanılan kanalların "tamamen tarafsız" olmasını ve dolayısıyla ağ tarafsızlığı ve uçtan uca olma ilkesinin "AB mevzuatına dahil edilmesini" de tavsiye etti.<sup>525</sup>

522 AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği (15 Şubat 2013), "Closing remarks" [Kapanış Konuşması], *Internet 2013: Shaping policies to advance media freedom* [İnternet 2013: Medya özgürlüğünü geliştirecek politikaların şekillendirilmesi], Viyana, www.osce.org/fom/99727.

523 Krşl. Avrupa Komisyonu, Information society, freedom and pluralism of the media [Bilgi toplumu, özgürlük ve medyada çoğulculuk], <http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/european-journalism-study>.

524 Medyada Özgürlük ve Çoğulculuk için Üst Düzey Grubun Raporu (Ocak 2013), *A free and pluralistic media to sustain European democracy* [Avrupa demokrasisini destekleyecek özgür ve çoğulcu bir medya], [http://ec.europa.eu/information\\_society/media\\_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg\\_final\\_report.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg_final_report.pdf).

525 A.g.y., s. 5.

## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

Komisyon, medya özgürlüğünün, AB yetkinliklerinin ve internetin bir-birleriyle yakından bağlantılı olduğunu da kabul etti. Başkan Yardımcısı Kroes, Avrupa Üniversitesi Enstitüsü Robert Schuman Fakültesi bünyesindeki Medyada Çoğulculuk ve Medya Özgürlüğü Merkezi'nden (Centre for Media Pluralism and Media Freedom - CMPF) medyada çoğulculuk ve medya özgürlüğü konularında Avrupa Birliği'nin yetkinlikleri konusunda bir rapor hazırlamasını istedi. Hazırlanan raporda, internetin medyada özgürlük ve çoğulculuğun geliştirilmesi üzerindeki etkisi vurgulandı ve daha fazla izleme çalışması yapılması tavsiye edildi.<sup>526</sup>

Ayrıca, Avrupa Komisyonu Başkan Yardımcısı Neelie Kroes, 2011'de, AB'nin dijital politikası için trendleri geliştirmekten ve saptamaktan sorumlu olan AB Medyanın Geleceği Forumu'nu kurdu. Forum, Haziran 2012 tarihli raporunda,<sup>527</sup> AB'nin her yerinden tüm AB yurttaşlarının herhangi bir cihazla hukuk içeriklerine ve hizmetlerine erişiminin ve bunları kullanımının artırılmasını tavsiye etti. Forum'un "endüstriye bu ilkelere bağlılık çağrısı yapması",<sup>528</sup> dijital ekonomide insan hakları ile büyüme arasındaki ve devletlerin ve uluslararası kuruluşların rolü ile BT endüstrisinin sorumluluğu arasındaki karşılıklı bağlantıları gösteriyor.

Avrupa Parlamentosu da çevrimiçi ifade özgürlüğünü ve ihlalleri izlemek konusunda oldukça aktiftir. Örneğin, 2011'de, Parlamento, Avrupa'da açık internet ve ağ tarafsızlığına ilişkin bir ilke kararını büyük bir çoğunlukla kabul etti.<sup>529</sup> Avrupa Parlamentosu'nun fiili izleme işlevinin bir örneği, 2012'de "Belarus'ta ifade özgürlüğü: özellikle Andrzej Poczobut davası" üzerine kabul edilen karardı,<sup>530</sup> bu kararda Avrupa Parlamentosu, insan hakları taahhütlerini ihlal edecek şekilde internet filtreleme ve internet kontrolleri kullandığı için Belarus Hükümeti'ni sert bir dille eleştirdi. Daha sonra, Avrupa Parlamentosu, (zorlayıcı önlemler şeklinde) devlet ihlalleriyle ve medya

526 European University Institute RSCAS, *European Union competencies in respect of media pluralism and media freedom* [Medyada çoğulculuk ve medya özgürlüğü konularında Avrupa Birliği'nin yetkinlikleri], CMPF Policy Report [Politika Raporu] 2013, <http://cmpf.eui.eu/Projects/cmpf/Documents/CMPFPolicyReport2013.pdf>.

527 EU Media Futures Forum [AB Medyanın Geleceği Forumu] (Eylül 2012), *Nihai Rapor*, [http://ec.europa.eu/information\\_society/media\\_taskforce/doc/pluralism/forum/report.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/forum/report.pdf).

528 A.g.y., s. 7.

529 European Parliament Resolution on the open internet and net neutrality in Europe [Avrupa'da açık internet ve ağ tarafsızlığına ilişkin Avrupa Parlamentosu Kararı] (7 Kasım 2011), [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2011-0572&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2011-0572&language=EN).

530 Avrupa Parlamentosu (3 Temmuz 2012), Motion for a resolution on Freedom of expression in Belarus: in particular the case of Andrzej Poczobut [Belarus'ta ifade özgürlüğüne ve özellikle Andrzej Poczobut davasına ilişkin bir ilke kararı için önerge], belge no. 2012/2702(RSP), [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2012-0403&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2012-0403&language=EN).

konsantrasyonu yoluyla şirketlerin yaptığı ihlallerle tehlikeye atıldığını düşündüğü ifade özgürlüğünü ve medya özgürlüğünü güvence altına almak amacıyla medya yasalarının ve önlemlerinin AB çapında izlenmesi çağrısında bulundu.<sup>531</sup> Dolayısıyla, devletler, internetle bağlantılı medya haklarını ihlal etmekten kaçınmak ve, pozitif bir önlem olarak, çevrimiçi ifade özgürlüğünün sağlanmasına yardımcı olacak bir yasal çerçeve sağlamak zorundadır.

#### 7.4. Avrupa'daki yardım hatları

Yardım hatları yasadışı (olduğu iddia edilen) internet içeriklerinin izlenmesinde önemli bir rol oynar.<sup>532</sup> Bu yardım hatlarının çoğu, çocukların cinsel istismarının görüntülerine odaklanır, fakat yasadışı olduğu iddia edilen başka içerikler, örneğin (geçerli olduğunda) Holokost inkârı ve Nazi propagandası hakkındaki bildirimler de kabul edilir.<sup>533</sup> AGİT katılımcısı ülkeler arasında yürütülen bir ankete göre, ülkelerin yüzde 66'sında yardım hatları mevcutken yüzde 15'i bu soruya olumsuz yanıt vermiştir.<sup>534</sup> En büyük yardım hatları kuruluşu, 37 ülkede 43 yardım hattını bir araya getiren Uluslararası İnternet Yardım Hatları Birliği INHOPE'tur.<sup>535</sup>

Yardım hatları önemli bir öz düzenleme rolünü yerine getirmekle birlikte, çoğu zaman resmi kuruluşların şeffaflığından ve meşruiyetinden yoksundur ve, eğer özel kurumlarsa, yasalara göre kamuya hesap vermek zorunda olan devlet kurumlarından farklı olarak resmi kamusal kontrollere tâbi değildir. İnternet servis sağlayıcıları genellikle fazla ihtiyatlı davranmayı tercih ettikleri için, yardım hatlarının sağladığı kara listelere göre engelleme yapmak ifade özgürlüğünü ihlal edebilir. Bununla birlikte, aynı zamanda, çocuk istismarı yapan ticari web sitelerinin ulaşılabilirliğinin azalması, başka unsurların yanı sıra özel yardım hatlarının ve Avrupa Komisyonu'nun Güvenli İnternet Programı gibi uluslararası girişimlerin çabalarına bağlanabilir.<sup>536</sup>

531 Avrupa Parlamentosu (21 Şubat 2013), *Media freedom: MEPs call for annual EU monitoring of member states' media laws* [Medya özgürlüğü: Avrupa Parlamentosu Üyeleri AB'nin yılda bir kez üye devletlerin medya yasalarını denetlemesi çağrısında bulundu], [www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20130218IPR05922/html/Media-freedom-MEPs-call-for-annual-EU-monitoring-of-member-states%E2%80%99-media-laws](http://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20130218IPR05922/html/Media-freedom-MEPs-call-for-annual-EU-monitoring-of-member-states%E2%80%99-media-laws).

532 Çevrimiçi olarak çocukları korumanın önemi üzerine, bkz. 3.1 ve 5.8.

533 Krşl. Stopline.at. Kullanıcıların yasadışı içeriği bildirmek için doğrudan ve bürokratik ayrıntılara girmeksizin bir çevrimiçi form doldurabildikleri tipik bir internet yardım hattıdır.

534 AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği, Mijatovic D., "Freedom of expression on the Internet: a study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States" [İnternette ifade özgürlüğü: AGİT katılımcısı ülkelerde internette ifade özgürlüğüyle, özgür bilgi akışıyla ve medyada çoğulculukla bağlantılı yasal hükümler ve uygulamalar üzerine bir inceleme], *Rapor*, [www.osce.org/fom/80723](http://www.osce.org/fom/80723), 209.

535 INHOPE, *About INHOPE* [INHOPE Hakkında], [www.inhope.org/gns/about-us/about-inhope.aspx](http://www.inhope.org/gns/about-us/about-inhope.aspx).

536 AGİT, "Freedom of expression on the Internet" [İnternette ifade özgürlüğü] (2010), 146.



## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

Yardım hatları şeffaflığın ve hesap verebilirliğin öneminin farkındadır. INHOPE, değerleri arasında açıkça “internet özgürlüğü”ne de değinir ve birliğin Ana Sözleşmesinde birliğe üye olmak isteyen kuruluşların “şikâyetleri ele almak için etkin şeffaf prosedürler” sağlamaları ve “faaliyet gösterilen ülkelerde devletin, endüstrinin, kolluğun ve internet kullanıcılarının desteğini” almaları gerektiği belirtilir.<sup>537</sup>

Yardım hatları, aşırı bildirimden kaçınmak için, bildirilen web sitelerinin nasıl ele alınacağı ve bu web sitelerinin uluslararası taahhütleri içeren ulusal yasaları gerçekten ihlal ettiklerinin nasıl tespit edilebileceği konularında açık prosedürler belirlemelidir. Bu hatlar, web sitelerini kara listelere dahil etmeden ve kolluk yetkililerine ve internet servis sağlayıcılarına bildirmeden önce, kapsamlı, şeffaf ve hesap verebilir bir iç kontrol yürütmelidir.

Örneğin, Avusturya'daki internet yardım hattı Stopline.at'nin çalışanları suçlanan sitenin gerçekten ulusal yasalar çerçevesinde yasadışı olup olmadığını analiz ediyorlar. Bu yönde bir tespit yapılırsa, ilgili Avusturya kolluk teşkilatıyla ve yasadışı materyalin mevcut olduğu Avusturya'daki web sitesi sağlayıcısıyla temasa geçiliyor. Materyal Avusturya'daki bir sitede barındırılmıyorsa, INHOPE ağındaki ilgili yabancı ortak yardım hattıyla temasa geçiliyor ve web sitesinin kısa sürede kaldırılması sağlanıyor.<sup>538</sup>

Birleşik Krallık'taki internet İzleme Vakfı (Internet Watch Foundation – IWF) adlı yardım hattına başvuran kullanıcılar, “dünyanın herhangi bir yerinde barındırılan çocuk cinsel istismarı görüntülerini; Birleşik Krallık'ta barındırılan çocuk cinsel istismarının fotoğrafik olmayan görüntülerini; Birleşik Krallık'ta barındırılan ve suç kapsamına giren müstahcen yetişkin içerikleri” anonim olarak bildirebiliyorlar.<sup>539</sup> IWF ile Emniyet Amirlikleri Birliği (Association of Chief Police Officers – ACPO), Birleşik Krallık'ta barındırılan ve suç kapsamına giren internet içeriklerini yönetmeye yönelik süreçleri düzenleyen bir “Hizmet Seviyesi Sözleşmesi”<sup>540</sup> imzaladı. IWF'e bir bildirim geldiğinde, ilk olarak ilgili içerik bulunur ve bu içeriğin yasal olup olmadığını değerlendirilir. IWF içeriğin Birleşik Krallık'taki bir sunucuda bulunduğunu belirlerse ve Birleşik Krallık mevzuatı uyarınca suç teşkil edebileceğini düşünüyorsa, bu içeriği emniyet teşkilatına iletir. IWF, ayrıca, içerikleri barındıran

537 INHOPE, Articles of Association [Ana Sözleşme] (17 Ocak 2011), Madde 5 (b) ve (c), [www.inhope.org/Libraries/Documents\\_Homepage/2011\\_INHOPE\\_Articles\\_of\\_Association\\_EN.sflb.ashx](http://www.inhope.org/Libraries/Documents_Homepage/2011_INHOPE_Articles_of_Association_EN.sflb.ashx).

538 Stopline.at, [www.stopline.at](http://www.stopline.at).

539 UK Internet Watch Foundation [İnternet İzleme Vakfı], [www.iwf.org.uk/hotline](http://www.iwf.org.uk/hotline).

540 Service Level Agreement between the Association of Chief Police Officers (ACPO) and the Internet Watch Foundation (IWF) [Emniyet Amirlikleri Birliği (ACPO) ile İnternet İzleme Vakfı arasındaki Hizmet Seviyesi Sözleşmesi] (5 Ekim 2010), [www.iwf.org.uk/assets/media/hotline/SLA%20ACPO%20IWF%20FINAL%20OCT%202010.pdf](http://www.iwf.org.uk/assets/media/hotline/SLA%20ACPO%20IWF%20FINAL%20OCT%202010.pdf).



“Servis Sağlayıcısına kanıtları saklama talebi ve Uyar ve Kaldır (Notice and Take Down - NTD) bildirimini” gönderir ve hemen ardından telefonla durumu takip eder. IWF, ayrıca, İSS’den, soruşturmayı yürütecek yetkili fiziksel olarak kontrol altına alıncaya kadar içeriği güvenli durumda tutmasını ister ve buna yardımcı olur. IWF daha sonra içeriğin “2002 tarihli Elektronik Ticaret düzenlemelerinin (AT Direktifi) gereklilikleri uyarınca hızlı bir şekilde kaldırılmasını [ya da] ulaşılamaz hale getirilmesini” sağlamak için web sitesini izlemeye devam eder.<sup>541</sup>

Dolayısıyla, içeriğin değerlendirilmesi ve bir kaldırma bildiriminde bulunulması ya da URL’nin internet İzleme Vakfı’nın Çocukların Cinsel İstismarı Görüntüleri ve İçerikleri URL Listesine (“kara liste”) dahil edilmesi, bağımsız bir yargıcın usulüne uygun olarak aldığı bir karara değil, yardım hattının bir çalışanının yargısına bağlıdır. Bir URL’nin günde iki kez güncellenen kara listeye dahil edilmesi söz konusu web sitesine erişimin fiilen engellenmesi anlamına geliyor; çünkü Birleşik Krallık’taki İSS’lerin yüzde 98,6’sı kara listeyi kullanıyor ve listelenen URL’lere erişimi engelliyor.<sup>542</sup> Daha da sorunlu bir durum olarak, çoğu kullanıcıya erişmeye çalıştığı sitenin kara listeye alındığı konusunda herhangi bir bilgi verilmiyor. Çoğu İSS genel bir “404 Sayfa Bulunamadı” durum kodunu belirtmekle yetiniyor.<sup>543</sup>

İnternet İzleme Vakfı’nın, ve küresel olarak çoğu yardım hattının benimsediği yaklaşım, yani URL’lerin kara listeye alınması ve kısa süre içinde İSS’ler tarafından engellenmesi, ifade özgürlüğü için geçerli temel insan hakları usul güvenceleri açısından sorunludur. Bu, içeriği filtreleme/engelleme kararlarına itiraz edebilme ve etkilenen kullanıcılara bildirimde bulunma (ya da bulunmama) konusunda da geçerlidir.<sup>544</sup>

Halihazırda, İnternet İzleme Vakfı’nın dahili içerik değerlendirme itiraz süreci, insan haklarına dayalı bu gerekliliklerin ikisini de karşılamıyor. Bir içeriğin potansiyel olarak yasadışı olarak değerlendirilmesine, bir IWF adresine itirazın gerekçelerini açıklayan bir e-posta atılarak itiraz edilebiliyor. Teoride, “içerikle ... meşru bir bağlantısı olan herhangi bir taraf ya da potansiyel bir mağdur ya da mağdur temsilcisi, barındırma şirketi, yayıncı ya da yasal içeriğe erişiminin engellendiğine inanan internet tüketicileri değerlendirme-

541 A.g.y., s. i-vi.

542 Wei W. (2011), *Online child sexual abuse content: the development of a comprehensive, transferable international Internet notice and takedown system* [Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı içeriği: Kapsamlı ve aktarılabılır bir uluslararası internet uyarma ve kaldırma sisteminin geliştirilmesi], [www.iwf.org.uk/assets/media/resources/IWF%20Research%20Report\\_%20Development%20of%20an%20international%20internet%20notice%20and%20takedown%20system.pdf](http://www.iwf.org.uk/assets/media/resources/IWF%20Research%20Report_%20Development%20of%20an%20international%20internet%20notice%20and%20takedown%20system.pdf), s. 28.

543 Nunziato D. C. (2013), “Procedural protections for Internet expression” [İnternette ifade için usul korumaları], *International Review of Law, Computers, and Technology* (yayımlanacak).

544 Krşl. a.g.y.

## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

nin doğruluğuna itiraz edebilir.”<sup>545</sup> Bu ifadede itiraz hakkı verilen kesimler yeterince geniş tutulmuş gibi görünse de, pratikte çoğu kullanıcı, kendilerine haber verilmediği için, içeriklerin engellendiğinin farkına bile varmıyor.

Dahili gözden geçirme süreci de şeffaf değildir. Bir itiraz yapıldığında “içerik ... uygun eğitim almış ve ilk değerlendirme kararına katılmamış bir IWF yöneticisi tarafından ... yeniden değerlendirilir.”<sup>546</sup> Bu yönetici itirazın kabul edilmemesine karar verirse ve itiraz sahibi itirazını sürdürmek isterse “içerik değerlendirilmek üzere ilgili emniyet amirliğine yönlendirilir.” Başka bir deyişle, adli olmayan bir aktör (IWF çalışanı) tarafından alınan bir karara yapılan bir itirazla ilgili olarak adli olmayan bir aktör (IWF yöneticisi) tarafından alınan karar, adli olmayan bir aktör (emniyet amirliği) tarafından gözden geçirilir. İnsan hakları açısından bakıldığında bu yaklaşım, AİHS'nin 6. Maddesinde öngörüldüğü şekilde adil yargılanma hakkına ve 10. Maddede sağlanan usul korumalarına uygun değildir.

Bununla birlikte, filtreleme konusunda insan haklarıyla tutarlı yaklaşımların mevcut olmadığı söylenemez. *Yıldırım / Türkiye* davasında,<sup>547</sup> Yargıç Pinto'nun ayrı görüşü, filtreleme kararlarının nasıl insan haklarıyla tutarlı bir şekilde alınabileceği konusuna ışık tutuyor. Pinto, internet erişimini engellemeye ilişkin yasalar için belli “asgari kriterler” benimser. Pinto'nun vurguladığı noktalardan bazıları, yardım hattı sağlayıcıları tarafından meşru engelleme tavsiyeleri için bir kılavuz olarak kabul edilebilir. Yargıç Pinto, (yasa koyuculara internette engellemeye izin veren yasaların) kimlerin (kullanıcılar, bağlantı sağlayıcıları, barındırıcılar) engellenebileceği, neyin engelleneceği ve engelleme önleminin çapının ne olacağı (bölgesel, ulusal, uluslararası) konusunda açık bir tanım; engelleme emri için bir zaman sınırı; engellemeyle korunması amaçlanan yararların AİHS Madde 10 (2)'de korunan yararlarla örtüşüp örtüşmediği ve orantılılık ve gereklilik şartlarının karşılanıp karşılanmadığı konusunda bir gözden geçirme; engelleme emrinin yetkili merciler tarafından ve (mümkünse ve engelleme emriyle korunması amaçlanan yararlar zarar vermiyorsa) bir “adil yargılama süreci”, yani tüm ilgili tarafların dinleneceği bir usul sonucunda verilir verilmeyeceği konusunda bir gözden geçirme; engelleme emrinin gerekçeli bir bildirim; ve söz konusu engelleme emrine karşı bir başvuru imkânı içermesini sağlamalarını tavsiye eder.

Yardım hatları, bu önerilerden esinlenerek, bir ilk adım ve en asgari gereklilik olarak, açık ve adil bir dahili gözden geçirme sürecinin geliştirilmesini ve ulusal yöneticilere ve yer sağlayıcılara (yasadışı içerik barındırdığı iddia edilen ve engellenmesi önerilen web sitesi hakkında) gerekçeli bir bildirim

545 *Content Assessment Appeal Process* [İçerik Değerlendirme İtiraz Süreci], [www.iwf.org.uk/accountability/complaints/contentassessment-appeal-process](http://www.iwf.org.uk/accountability/complaints/contentassessment-appeal-process).

546 A.g.y.

547 *Yıldırım / Türkiye* (18 Aralık 2012), başvuru no. 3111/10.

gönderilmesini sağlayabilirler. Sivil toplum kuruluşlarının izleme faaliyetleri çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunması konusunda çok önemli bir katkı sağlamakla birlikte, Avrupa'daki yardım hatlarının bazı faaliyetleri, özellikle de AİHS'nin 10. Maddesinde sağlanan usul korumalarına uymamaları ve bir yardım hattı çalışanının "muhtemel yasadışılık" kararıyla ve adli makamların hiçbir şekilde dahil olmadığı dahili itiraz sistemiyle ortaya çıkan özel standart belirleme işlevleri son derece sorunludur.

### 7.5. Sivil toplum beklentileri

Çevrimiçi ifade özgürlüğünü izleyen sivil toplum beklentilerinin sayısı giderek artıyor.<sup>548</sup> Bu beklentiler arasında özel finansmanlı vakıflar, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları vardır. Bunlardan bazıları ifade özgürlüğünü savunan ve geliştiren küresel bir ağ olan IFEX tarafından koordine edilir<sup>549</sup> ve çevrimdışı ifade özgürlüğü konusunda çok eskilere dayanan bir mücadele geçmişine sahiptir. Ancak biz, bu bağlamda, çevrimiçi ifade özgürlüğünü korumaya katkıda bulunmuş belli STK'lara odaklanacağız ve, Avrupa'ya odaklanmakla birlikte, küresel erişimi olan bazı STK'ları da değerlendirmeye dahil edeceğiz.

Çevrimiçi ifade özgürlüğünü izleyen en önemli STK'lar arasında özellikle Freedom House ve Sınır Tanımayan Gazeteciler sayılmalıdır. Freedom House'un hazırladığı *Ağda Özgürlük 2012* başlıklı rapor, Ocak 2011 ile Mayıs 2012 tarihleri arasında 47 ülkede yaşanan gelişmeleri kapsıyordu.<sup>550</sup> Raporda, internetin dönüştürücü etkisinin otoriter rejimlerin çevrimiçi ifade özgürlüğünü sansürlemek ve engellemek konusunda aşırı önlemler almalarına yol açtığı tespiti yapıldı. 2012'de incelenen 47 ülkeden 20'sinde çevrimiçi özgürlüklerde bir gerileme yaşanmıştı (en büyük gerileme Bahreyn, Pakistan ve Etiyopya'da olmak üzere). Gerilemelerin çoğu, sansürün yoğunlaşması, blogculara yönelik alıkoymalar ve şiddet, organize suç örgütlerinin şiddet tehditleri (Meksika) ya da kutsal değerlere hakaret iddiasıyla verilen ağır cezalarından (Pakistan) kaynaklanıyordu. Aynı dönemde, inceleme altındaki ülkelerden 14'ünde olumlu yönde bir gelişme yaşandı. Bunun nedenleri, demokratik değişim (Tunus, Libya, Burma) ya da çeşitlilikte artış ve sansürde azalmaydı (Gürcistan, Kenya, Endonezya).<sup>551</sup>

548 Sivil toplum kuruluşlarının çevrimiçi ifade özgürlüğüyle ilgili standart belirleme işlevleri üzerine bkz. 4.3.

549 IFEX, *Our network* [Ağımız], [www.ifex.org/our\\_network](http://www.ifex.org/our_network).

550 Freedom House, *Freedom on the net 2012* [Ağda Özgürlük 2012], [www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2012](http://www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2012).

551 Kelly S. ve Cook S. (24 Eylül 2012), "Evolving tactics of Internet control and the push for greater freedom" [İnternet kontrolü için evrilen taktikler ve daha fazla özgürlük mücadelesi], Kelly S., Cook S. ve Truong M. (der.), *Freedom on the Net 2012: a global assessment of Internet and digital media* [Ağda Özgürlük 2012: internet ve dijital medya üzerine küresel bir değerlendirme], Freedom House, s. 1-18 (2).

## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

Raporda, giderek artan sayıda devletin hükümet yanlısı blogcular yoluyla web içeriğini proaktif bir şekilde manipüle etmeye başladığına dikkat çekiliyordu. Ama Freedom House, özellikle ACTA, SOPA ve PIPA gibi düzenlemelere karşı gerçekleştirilen görünürlüğü yüksek kampanyalar yoluyla, yurttaşların çevrimiçi politika oluşturma çalışmalarına katılımında bir artış olduğunu da tespit etti.<sup>552</sup>

Geleceğe yönelik olarak tespit edilen temel trendler arasında, çevrimiçi ifade özgürlüğünü kısıtlayan yeni yasaların yürürlüğe konması, mevcut yasaların daha sıkı bir şekilde uygulanması, bunun sonucunda daha fazla sayıda internet kullanıcısının hapse atılması, paralı yorumcuların kullanılması ve hükümet tarafından organize edilen çevrimiçi kampanyalar yoluyla yanlış bilgilendirme, blogculara ve internet aktivistlerine yönelik fiziksel saldırılarda artış ve kötüye kullanım konusunda açık kontroller yapılmaksızın takip teknolojilerinin daha fazla kullanılması vardı.<sup>553</sup>

Bilgi özgürlüğünü geliştirmeyi amaçlayan bir STK olan Sınır Tanımayan Gazeteciler (Reporters Without Borders - RWB), *internetin Düşmanları Raporu*'nu yayımlar. Raporun 2012 basımında<sup>554</sup> (Freedom House'un raporuna benzer şekilde) otoriter devletlerin, 2011'deki Arap Baharı'nın dinamiklerinden yararlanarak kendi ülkelerinde siyasi ve sosyal bir değişim gerçekleştirmek isteyen çevrimiçi aktivistlere karşı giderek daha sert önlemlere başvurduğu tespiti yapılıyordu. Rapor, demokratik ülkeleri insan haklarını ihlal eden güvenlik ve terörle mücadele önlemleri alma arzusuna teslim olmakla ve telif haklarını korumak için "orantısız" önlemler almakla eleştiriyordu. 2012 raporunda Bahreyn, Belarus, Burma, Çin, Küba, İran, Kuzey Kore, Suudi Arabistan, Suriye, Türkmenistan, Özbekistan ve Vietnam "internet düşmanları" olarak tanımlanıyor ve Avustralya, Mısır, Eritre, Fransa, Hindistan, Kazakistan, Malezya, Rusya, Güney Kore, Sri Lanka, Tayland, Tunus, Türkiye ve Birleşik Arap Emirlikleri'nin "takip altında" olduğu belirtiliyordu.

RWB, mikroblogların ve görüş toplayıcı sitelerin gelişmesini ve cep telefonlarının bilgileri geleneksel teknolojik sınırların ötesine serbestçe yaymak üzere kullanılmasını olumlu bir durum olarak değerlendirir. 2011 ve 2012'deki olumsuz gelişmeler arasında, gerçekleşen ya da beklenen kargaşalar gerekçe gösterilerek yapılan internet kapatmaları (örneğin, Mısır, Kazakistan, Tibet, Çin'in Xinjiang Eyaleti) ve kısa mesaj engellemeleri (Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Kamerun) vardı. RWB, ayrıca, çevrimiçi aktivistlerin tabibinin daha müdahaleci ve etkin hale geldiğini de bildirdi: "Güvenlik güçle-

552 A.g.y., s. 4-5.

553 A.g.y., s. 6 ve devamı.

554 Reporters Without Borders [Sınır Tanımayan Gazeteciler] (2012), *Enemies of the Internet* [İnternetin Düşmanları], <http://en.rsf.org/beset-byonline-surveillance-and-13-03-2012,42061.html>, 22 Şubat 2013'te erişildi.

ri artık tutukluları arkadaşlarının adlarını vermeleri için sorgulayıp işkence-den geçirmiyorlar. Artık onlardan Facebook, Skype ve Vkontakte şifrelerini istiyorlar.”<sup>555</sup>

RWB, çevrimiçi takibe odaklandığı 2013 tarihli raporunda, “dijital paralı askerler” çağının başladığı tespitini yapıyor. Kuruluş, raporda özellikle “haber sağlayıcılar üzerinde aktif ve müdahaleci bir takip uygulayan ve bunun sonucunda bilgi özgürlüğünü ve insan haklarını ağır şekilde ihlal eden” ülkeler olarak tanımladığı beş “İnternet Düşmanı Ülke”ye odaklanıyor. Kuruluşun bu kategoride ad vererek teşhir ettiği ülkeler Suriye, Çin, İran, Bahreyn ve Vietnam’dır. Raporda ayrıca, ilk kez olmak üzere, beş “internet düşmanı şirket” de açıklanıyor. Bu kategoriye sokulan Gamma, Trovicor, Hacking Team, Amesys ve Blue Coat, “devletler tarafından insan haklarını ve bilgi özgürlüğünü ihlal edecek şekilde kullanılacak ürünler satmak”la eleştiriliyor.

Sınır Tanımayan Gazeteciler, insan hakları sicilleri kötü olan ülkelere takip yazılım ve donanımlarının ihracatı için yeni kontrollerin getirilmesi çağrısında bulundu. RWB’ye göre “Özel sektörün kendi kendisini denetlemesi beklenemez. Yasa koyucuların duruma müdahale etmeleri gerekir.” İhracat kontrollerine ilişkin mevcut uluslararası antlaşmalar, örneğin Wassenaar Anlaşması, takip teknolojilerini de içerecek şekilde genişletilebilir, ancak devletler henüz bu konuda uygulanabilir bir uzlaşmaya ulaşamadılar. RWB, böyle bir seçim başka ülkeleri de olumsuz yönde etkileyeceği için, demokratik ülkeleri “ne pahasına olursa olsun takip ve siber güvenlik ihtiyacını karşılamak konusunda sirenlerin şarkısına kapılmamaları” için uyardı: “Geleneksel olarak insan haklarına saygı gösteren devletlerin bu tür baskıcı düzenlemeleri kabul etmeleri, otoriter ülkelerin liderlerine kendi düzenlemelerini eleştirenlere karşı kullanabilecekleri argümanlar kazandıracaktır.”<sup>556</sup>

İnternette ifade özgürlüğünü izlemeye yönelik çalışmalarıyla öne çıkan diğer STK’lar arasında Article 19, Avrupa Dijital Haklar Örgütü ve PEN International sayılabilir. 1987’de kurulan Article 19,<sup>557</sup> Birleşik Krallık’ta bir yardım kuruluşu olarak kayıtlıdır ve çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ve gazetecilerin korunması alanlarında aktif olarak çalışır. 2002’de kurulmuş olan Avrupa Dijital Haklar Örgütü (European Digital Rights – EDRI),<sup>558</sup> Avrupa’nın 20 farklı ülkesinden 32 gizlilik hakları ve medeni haklar kuruluşunu bir araya getirir. Bu kuruluşların çalışmaları, gizlilik, veri koruma, telif hakkı reformları ve çevrimiçi ifade özgürlüğü alanlarına odaklanır.

555 A.g.y.

556 A.g.y.

557 Article 19, *History and achievements* [Tarihi ve Başarıları], [www.article19.org/pages/en/history-achievements.html](http://www.article19.org/pages/en/history-achievements.html).

558 European Digital Rights [Avrupa Dijital Haklar Örgütü] (EDRI), [www.edri.org](http://www.edri.org).

## 7. AVRUPA'DAKİ İZLEME MEKANİZMALARI

1921'de kurulan PEN International, şairlerin, romancıların ve denemecilerin hakları için mücadele etmek ve ifade özgürlüğünü geliştirmek konularında köklü bir geçmişe sahiptir. 100 ülkede 20.000 üyesi olan PEN International, "tüm ulusların içinde ve arasında düşüncelerin engelsiz bir şekilde iletilmesini" geliştirmeyi amaçlar.<sup>559</sup> 2012 yılında, PEN International, dijital medyanın ifade özgürlüğünü gerçekleştirme vaadine dayanan *PEN Dijital Özgürlük Bildirgesi*'ni<sup>560</sup> kabul etti. PEN, bildirmede herkesin ifade özgürlüğü ve dijital medya yoluyla bilgi arama ve alma hakkı olduğunu vurgular. Hükümetler, bilgi iletmek için interneti kullanan kişiler hakkında soruşturmalar açmamalı ve çevrimiçi ifade özgürlüğünü aktif bir şekilde korumalıdır. Sadece uluslararası standartlara uygun sınırlamalar getirilmelidir. PEN ayrıca, herkesin dijital medyada devletin takibinden uzak olması gerektiğini ve özel sektörün de, tıpkı devletler gibi, ifade özgürlüğü konusunda insan hakları yükümlülüklerine sahip olduğunu beyan etmiştir.

---

559 PEN International, *Who we are* [Biz Kimiz?], <http://pen-international.org/who-we-are>.

560 PEN International (Eylül 2012), *PEN Declaration on Digital Freedom* [PEN Dijital Özgürlük Bildirgesi], <http://peninternational.org/pen-declaration-on-digital-freedom>.

## 8. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesi

4. ve 7. Bölümlerde, çevrimiçi ifade özgürlüğü için standartların nasıl belirlendiğini ve bu hakkın nasıl izlendiğini ele aldık. Ancak bu yeterli değildir. İnternetin tüm insan hakları için bir katalizör işlevi görmesi nedeniyle, internette yer alan ifadelerin geliştirilmesi temel önemdedir. En etkili uluslararası kurumlar da dahil olmak üzere, çok çeşitli uluslararası aktörler internette ifade özgürlüğünün geliştirilmesine önemli katkılarda bulundular. Bu bölümde bazı uluslararası geliştirme faaliyetleri hakkında bir genel bakış sunulacak. İlk olarak Avrupa Konseyi'nin ve Avrupa Birliği'nin rolüne bakılacak, daha sonra AGİT, UNESCO ve BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü'nün etkisi değerlendirilecek ve son olarak tek tek devletlerin ifade özgürlüğünü geliştirmeye yönelik girişimlerinden örnekler verilecek.

### 8.1. Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi, hem standart belirleme alanında, hem de çevrimiçi ifade özgürlüğünün önemini açıklayan çeşitli faaliyetler yürütmek ve bu tür faaliyetlere katılmak yoluyla bu özgürlüğün geliştirilmesinde lider bir rol üstlenmiştir. Standart belirleme alanında, Avrupa Konseyi yeni standartlar geliştirmeyi değil, mevcut ifade özgürlüğü standartlarını çevrimiçi dünyaya aktarmayı amaçladı. Mevcut işbölümü uyarınca, önceki bölümlerde analiz edilmiş olduğu gibi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi internetle bağlantılı davalar bağlamında 10. Maddeyi yorumlar. Mahkeme, yasaların uygulanması konusunda kendi rolünü oynarken, Avrupa Konseyi'nin diğer organları da izleme ve geliştirme alanlarında aktif rol oynayarak ifade özgürlüğünün internet açısından önemini çeşitli şekillerde vurgular, özellikle de çeşitli çevrimiçi bağlamlarda ifade özgürlüğünün anlamını açıklamaya yönelik kararlar, bildiriler ya da kılavuz ilkeler kabul ederler. Bu girişimler 4. Bölümde, bu konuyla bağlantılı özel sorunlar ise 5. Bölümde ele alınmıştır. Bu organlar, böylece, bu alandaki insan hakları ihlallerinin önlenmesine de katkıda bulunurlar.

Avrupa Konseyi, özellikle, 2006'da Atina'da gerçekleştirilen İnternet Yönetişimi Forumu'ndan (IGF) bu yana –Mumbai'de yaşanan terör saldırıları yüzünden katılmadığı 2008 Haydarabat forumu dışında– her yıl düzenli olarak bu yıllık forumlara katılarak Avrupa'da ve tüm dünyada çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesine en aktif şekilde destek veren uluslararası kuruluş haline geldi. Avrupa Konseyi, internet yönetişimi tartışmalarının başlıca paydaşlarından biridir ve insan hakları odaklı olarak çeşitli alanlarda bu forumlara katkıda bulunur. Konsey, özellikle, ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ve ayrıca kişisel verilerin korunmasına ve gizliliğe, çocukların korunmasına (ama aynı zamanda onların internete katılımının teşvik edilmesine) ve siber saldırıların önlenmesine ağırlık verir.



## 8. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

Avrupa Konseyi, 2008’de Strazburg’da gerçekleşen ilk Avrupa İnternet Yönetişimi Diyaloğu’nun (European Dialogue on Internet Governance – EuroDIG) oluşturulmasında önemli rol oynadı ve, İsviçre’nin Cenevre kentinde gerçekleştirilen 2009 EuroDIG’den bu yana, yıllık EuroDIG toplantıları için çatı kuruluş rolünü üstlenerek ev sahibi ülke hükümetleriyle (Stockholm 2012’de İsveç, Lizbon 2013’te Portekiz hükümetleriyle) işbirliği içinde çalıştı. Bu toplantılar konuyla ilgili farkındalığı artırmak ve daha sonra düzenlenen IGF toplantılarına hazırlanmak açısından önemlidir. IGF’ten farklı olarak, EuroDIG’ler tartışmalarda kaydedilen ilerlemeyi yansıtan “mesajlar” üretmeyi başarır.<sup>561</sup>

Avrupa Konseyi, ayrıca, Viyana’da 2011’de düzenlenen Avrupa Konseyi İnternet Yönetişimi Stratejisi 2012-2015 konferansı gibi belli konferanslar da düzenler.<sup>562</sup> Bu strateji, başka yolların yanı sıra, kamuoyunun internetteki haklar ve özgürlükler konusundaki farkındalığını artırarak ve “internet kullanıcılarının mevcut insan haklarının bir özetini” geliştirmeye odaklanarak, internet kullanıcılarının haklarını ve özgürlüklerini tam olarak kullanmalarını önleyen sorunların bazılarının ele alınmasını amaçlar.<sup>563</sup>

Bu amaçla, 2013’ün sonundan önce böyle bir özet taslağı oluşturması göreviyle İnternet Kullanıcılarının Hakları Üzerine Uzmanlar Komitesi kuruldu.<sup>564</sup> Komite’nin misyonu, ifade özgürlüğü gibi insan haklarını genel kullanıcı için daha erişilebilir ve işler hale getirmektir. Kullanıcı, internet bağlamında hakkın içeriğinden ve mevcut çözüm yollarından haberdar olmalıdır. Bu şekilde, internette ifade ve bilgi özgürlüğünün korunması üzerine çeşitli bildiriler ve tavsiye kararları, internet kullanıcılarına haklarını daha eksiksiz bir şekilde kullanma gücü kazandırılmasıyla tamamlanmalıdır.

Özel sözleşmelerde, örneğin internet servis sağlayıcılarıyla yapılan sözleşmelerde ifade özgürlüğüne ve diğer insan haklarına saygı duyulması da bu açıdan önemli bir noktadır; bu, hükümetin düzenlemeleriyle, özel sektörün öz düzenlemeleriyle ya da ortak düzenlemelerle sağlanabilir.

561 Krşl. EuroDIG, [www.eurodig.org](http://www.eurodig.org).

562 Avrupa Konseyi ve Avusturya Federal Avrupa’yla ve Uluslararası İlişkiler Bakanlığı (24-25 Kasım 2011), *Our Internet – our rights, our freedoms: towards the Council of Europe strategy on Internet governance 2012-2015* [Bizim internetimiz – bizim haklarımız, bizim özgürlüklerimiz: 2012-2015 için bir Avrupa Konseyi internet yönetişimi stratejisine doğru], Viyana.

563 Krşl. Avrupa Konseyi, *Internet Governance: Council of Europe Strategy 2012-2015* [İnternet Yönetişimi: Avrupa Konseyi 2012-2015 Stratejisi], Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen metin (14 Mart 2012), Strazburg 2012.

564 Committee of experts on rights of Internet users [İnternet kullanıcılarının hakları üzerine uzmanlar komitesi] (MSI-DUI), [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MSI-DUI/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MSI-DUI/default_en.asp).

2011’de, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, AİHS’nin 10. Maddesine uyumun geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Bildiri’yi kabul etti.<sup>565</sup> Bu bildiride, Avrupa Konseyi doğrudan ifade özgürlüğünün geliştirilmesine odaklandı, ancak çevrimiçi ifade özgürlüğüne değinmeyi ihmal etti. Bu, internet için ifade özgürlüğünün önemini vurgulamak açısından kaybedilmiş bir fırsat olarak kabul edilebilir.<sup>566</sup> Bununla birlikte, 4. Bölümde açıklandığı gibi, Bakanlar Komitesi bir dizi başka kararda ve bildiride çevrimiçi ifade özgürlüğünü ele aldı.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de, 4. Bölümde değinildiği üzere, konuyla ilgili birçok tavsiye kararı aldı. Parlamenterler Meclisi, özellikle, internette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin Ülke Kararında ve Tavsiye Kararında (2012),<sup>567</sup> internet erişim ve servis sağlayıcılarının pazar güçlerini kötüye kullanma potansiyeli ve söz konusu araçların “ticari ya da başka tür nedenlerle kullanıcılarını bilgilendirmeksizin ve kullanıcı haklarını ihlal edecek şekilde bilgilere erişimi ve bilgilerin yayılmasını haksız bir şekilde kısıtlama olasılığı” konusunda kaygılı olduğunu belirtir. Meclis, internette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünü korumak için, üye devletlere, BİT tabanlı mecraların araçlarını kullanıcılarının ifade ve bilgi özgürlüğü haklarına saygı duymaya yönelik öz düzenlemeye dayalı davranış kuralları belirlemeye teşvik etmeleri ve, ülke mahkemelerinin yargı yetkilerini tesis etmek de dahil olmak üzere, araçların kendi kullanıcılarının ifade ve bilgi özgürlüğü haklarının ihlalinden dolayı hesap verebilmelerini sağlamaya çalışma çağrısında bulunur.<sup>568</sup>

Aynı amaçla, tavsiye kararında Bakanlar Komitesi’ne, söz konusu şirketler üzerinde ülke içi yargı yetkisine ilişkin kılavuz ilkeler geliştirmek yoluyla internetin ve çevrimiçi mecraların işleyişi için araçların sorumluluğunu güçlendirme çağrısında bulunulur. Ayrıca, ilgili AB organlarıyla işbirliği içinde çalışılarak, AİHS’nin 10. Maddesinin ve AB Temel Haklar Şartı’nın 11. Mad-

565 Declaration on measures to promote the respect of Article 10 of ECHR [AİHS’nin 10. maddesine uyumun geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Bildiri] (13 Ocak 2011).

566 Kettemann M. C., “Ensuring human rights online: an appraisal of selected Council of Europe initiatives in the information society sector in 2010” [Çevrimiçi insan haklarını güvence altına almak: 2010’da Avrupa Konseyi’nin bilgi toplumu sektöründe yürüttüğü bazı girişimlerin değerlendirilmesi], Benedek, Benoit-Rohmer, Karl ve Nowak (der.), *European Yearbook on Human Rights 2011* [2011 Avrupa İnsan Hakları Yıllığı], s. 461 ve devamı., s. 464.

567 Krşl. Avrupa Konseyi, Parlamenterler Meclisi (25 Nisan 2012), Resolution 1877 (2012) on the protection of freedom of expression and freedom of information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1877 (2012) sayılı Karar]; ve aynı konuda Recommendation 1998 [1998 sayılı Tavsiye Kararı] (2012).

568 Resolution 1877 [1877 sayılı Tavsiye Kararı] (2012), a.g.y., paragraf 9, 10 ve 11.

## 8. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

desinin ifade ve bilgi özgürlüğü konusunda ortak bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır.<sup>569</sup>

Son olarak, 7. Bölümde değinildiği gibi, çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesi bağlamında, Avrupa İnsan Hakları Komiseri'nin rolüne dikkat çekilmelidir. Bu rol, Komiser'in internet özgürlükleriyle ilgili olarak yaptığı yayınlarda da görülebilir.<sup>570</sup>

Avrupa Konseyi, bilgi toplumunu ve insan haklarını geliştirmeye yönelik olarak pek çok materyal üretmiştir. Özellikle, ifade özgürlüğünü ve bilgi özgürlüğünü korumaya yönelik bilgi formunda ilgili tüm faaliyetler listelenir.<sup>571</sup>

### 8.2. Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin (AB) internette ifade özgürlüğüyle ilgili faaliyetleri, başlıca yetkinlikleriyle ve sorumluluklarıyla bağlantılıdır. İfade özgürlüğü ve genel olarak insan hakları, AB internet yönetişimi politikaları bağlamında birincil olarak bir siyasi kaygıdır. Komisyon, İnternet Yönetişimi Bildirisi'nde (2009), küresel internetin güvenliğini ve istikrarını insan haklarına saygıyla, ifade özgürlüğüyle, gizlilikle, veri korumayla ve kültürel ve dilsel çeşitlilikle bağlantılandırır.<sup>572</sup> Avrupa Parlamentosu, BİT ile insan hakları arasındaki ilişkiyle yakından ilgilenir.<sup>573</sup> Avrupa Komisyonu, 2011 yılında, bir "bağlantının kesilmemesi stratejisi" açıkladı. Bu strateji, internet aktivistlerinin internette iletişim kurma özgürlüğüne yönelik kısıtlamaları aşmasına ve internette ayırım yapmaksızın gerçekleştirilen takip faaliyetlerinden kaçınmalarına yönelik araçlar geliştirmeyi ve dağıtmayı da içeriyordu.<sup>574</sup> Avrupa şirketlerinin

569 Recommendation 1998 (2012) on the protection of freedom of expression and freedom of information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1998 (2012) sayılı Karar], paragraf 2.

570 Krşl. Hammarberg T. vd. (2011), *Human rights and a changing media landscape* [İnsan hakları ve değişen medya ortamı], Avrupa Konseyi; ayrıca 4. Bölüme bkz.

571 Krşl. The Council of Europe and the Internet, Fact Sheets [Avrupa Konseyi ve İnternet, Bilgi Formları], Protecting freedom of expression and freedom of information [İfade özgürlüğünü ve bilgi özgürlüğünü korumak], [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media).

572 Communication from the Commission to the European Parliament and the Council [Komisyon'dan Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Bildirim] (18 Haziran 2009), Internet Governance: the next steps [İnternet Yönetişimi: sıradaki adımlar], COM (2009) 277 nihai metin, paragraf 7.

573 Bkz. Horner L., Hawtin D. ve Puddephatt A. (2010), Information and communication technologies and human rights: study for the Subcommittee on Human Rights of the European Parliament, Directorate-General for External Policies of the Union [Bilgi ve İletişim Teknolojileri ve İnsan Hakları: Avrupa Parlamentosu İnsan Hakları Alt Komitesi, Dış Politikalar Genel Müdürlüğü için çalışma], EXPO/B/ DROIT/2009/24.

574 Bkz. Komiser Neelie Kroes'un Basın Toplantısı, Using technology to support freedom, No disconnect strategy [Teknolojiden özgürlüğü desteklemek için yararlanmak, bağlantının kesilmemesi stratejisi], 12 Aralık 2011, Speech/11/873.

baskıcı rejimlere takip teknolojileri satmalarına hâlâ izin verilmesi, kuşkusuz, AB'nin ticaret politikasıyla tutarlılık sorunu yaratıyor.<sup>575</sup>

Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu üyeleri, her yıl düzenli olarak IGF'e katıldı ve 2012'de IGF'e ev sahipliği yapan Azerbaycan gibi ülkelerde bile ifade özgürlüğünü savundu. Dijital gündemden sorumlu Komisyon üyesi Neelie Kroes, Azerbaycan'da blogcuların ve ifade özgürlüğünün baskı altında tutulmasını oradayken yaptığı konuşmalarda açıkça kınadı.<sup>576</sup> Avrupa Parlamentosu'nun birçok üyesi, Bakü'de 2012 IGF toplantısı vesilesiyle düzenlenen insan haklarıyla bağlantılı çeşitli etkinliklerde seslerini duyurdu. Kısa bir süre sonra, Aralık 2012'de Avrupa Parlamentosu, AB Dış Politikası'nda, internete sansürsüz erişimi de içeren bir Dijital Özgürlük Stratejisi benimsedi. Parlamento "AB'nin temel haklar ve gizlilik, ifade özgürlüğü, toplanma ve bilgiye erişim özgürlüğü gibi evrensel insan haklarından yararlanmanın vazgeçilmez önkoşulları olarak dijital özgürlükleri tanınması" çağrısında bulundu.<sup>577</sup>

Avrupa Parlamentosu Dışişleri Komitesi Raportörü Marietje Schaake, internet konusunda yine interneti kullanmaya karar verdi ve kitle kaynak kullanımı metodolojisiyle STK'lardan, iş dünyasından, devletlerden ve genel olarak internet kullanıcılarından raporunun konusuyla ilgili olarak görüş topladı.<sup>578</sup> Avrupa Parlamentosu, Arap Baharı'ndan sonra Avrupa dış politikasında insan hakları ve internet üzerine bir çalışma yaptırdı.<sup>579</sup> Bu çalışma, internetin ve kullanıcılarının demokratikleşme açısından önemi konusunda Avrupa Birliği'nin gözlerinin açılmasını sağladı.

Komisyon 2010'da, Avrupa 2020 stratejisi için Avrupa'nun yedi amiral gemisi projesinden biri olarak Avrupa için bir Dijital Gündem benimsedi. Bu proje, öncelikli olarak, BİT'in sosyal ve ekonomik potansiyelini maksimize ederek Avrupa ekonomisini güçlendirmeyi amaçlar, ama aynı zamanda dijital okuryazarlığın geliştirilmesini ve yaşlılar ve engelliler gibi dezavantajlı

575 Takip teknolojisi için ihracat kontrolleri ve ilgili izleme çalışmaları için bkz. 6.5 ve 7.5.

576 Joint statement of the EU Delegation to the 7th Internet Governance Forum (IGF) in Bakü [AB Delegasyonu'nun Bakü'de düzenlenen 7. İnternet Yönetişimi Forumu'nda yaptığı ortak açıklama] (9 Kasım 2012), [http://europa.eu/rapid/press-release\\_MEMO-12-852\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-852_en.htm). Neelie Kroes'un bloğu, <http://blogs.ec.europa.eu/neelie-kroes/malala-day-power-Internet/>, 12 Kasım 2012.

577 Avrupa Parlamentosu, Resolution on a digital freedom strategy in EU foreign policy [AB dış politikasında dijital özgürlük stratejisine ilişkin Karar] (11 Aralık 2012), 2012/2094 (INI).

578 Krşl. Schaake M. (15 Kasım 2012), Rapor, EP-doc. P7\_TA (2012)0470.

579 Krşl. Wagner B. (2012), *After the Arab spring: new paths for human rights and the Internet in European foreign policy* [Arap Baharı'ndan sonra: Avrupa dış politikasında insan hakları ve internet için yeni yollar], Avrupa Parlamentosu, İnsan Hakları Alt Komitesi, EXPO/B/DROIT/2011/28.

## 8. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

gruplara mensup olan potansiyel kullanıcıların internete dahil edilerek ifade ve bilgi özgürlüklerini kullanmak konusunda güçlendirilmelerini de içerir.<sup>580</sup>

Avrupa Komisyonu, çevrimiçi ağların ve hizmetlerin kullanıcılarının daha iyi korunabilmesi için, 2012 yılında, AB mevzuatında çevrimiçi ağlara ve hizmetlere erişen ve bunları kullanan yurttaşları korumak için öngörülmuş hakları ve ilkeleri bir araya getiren bir AB Çevrimiçi Haklar İlkeleri metni yayımladı. Bu ilkeler arasında “evrensel hizmet ilkesi” özellikle temel önemdedir. Bu ilkeye göre, AB’deki herkes karşılayabileceği bir ücret ödeyerek asgari düzeyde elektronik hizmetlere erişebilmelidir. Temel haklara ve özgürlüklere uyulmalıdır. Düzenleyici merciler internet tarafsızlığı ilkesine bağlı kalmak zorundadır. Nefreti teşvik etmek yasaktır. Gizlilik ve veri koruma ayrıntılı bir şekilde ele alınırken, ifade özgürlüğü sadece dolaylı olarak geliştirilir.<sup>581</sup>

### 8.3. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, (2013 itibariyle) 57 üyesiyle Avrupa Konseyi’nden çok daha büyük bir oluşumdur ve daha Doğu’da yer alan ülkeleri ve Batı’da da ABD ve Kanada’yı içine alır. Teşkilata üye bazı ülkelerde çevrimiçi ifade özgürlüğü alanında ciddi sorunlar mevcuttur. AGİT 1997’de ifade özgürlüğünün geliştirilmesi için özel bir kurum olarak, Viyana merkezli Medya Özgürlüğü Özel Temsilciliğini (MÖT) oluşturdu.<sup>582</sup> Bu kurumun görev tanımında, tüm AGİT ülkelerinde “medya alanındaki ilgili gelişmelerin gözlemlenmesi” ve “ifade özgürlüğü ve özgür medyayla ilgili olarak AGİT ilkelerine ve taahhütlerine tam uyumun geliştirilmesi” vardır.<sup>583</sup> Bir erken uyarı işlevi gören kurum, medyanın ve gazetecilerin faaliyetlerini engelleyen ciddi sorunları ele alıyor ve ciddi uyumsuzluk vakalarında hızlı yanıtlar verilebiliyor. AGİT içinde özerk bir kurum olan MÖT, medya özgürlüğünü tehdit eden durumları değerlendirir, AGİT katılımcısı devletlere yöneltilen soruları, tavsiye kararlarını ya da uyarıları ele alır ve bir devletin kendi taahhütlerine ve kurumun tavsiyelerine uymamasını kınamak üzere düzenli olarak kamuya açıklamalar yapar.<sup>584</sup>

580 Communication on a Digital Agenda for Europe [Avrupa için bir Dijital Gündem üzerine Bildiri] (19 Mayıs 2010), COM 2010 245 nihai metin.

581 Avrupa Komisyonu (2012), *Code of EU online rights* [AB çevrimiçi haklar ilkeleri], Avrupa Birliği.

582 Bu görev şu anda Bosna-Hersek temsilcisi Dunja Mijatović tarafından yürütülmektedir.

583 Daimi Konsey (5 Kasım 1997), Karar No. 193, [www.osce.org/pc/40131](http://www.osce.org/pc/40131).

584 Mujic Ž., “The OSCE Representative on Freedom of the Media – an inter-governmental watchdog: an oxymoron?” [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi – hükümetler arası bir bekçi: bir oksimoron mu?], Benedek, Benoit-Rohmer, Karl ve Nowak (der.), *European yearbook on human rights 2010* [2010 Avrupa insan hakları yılı], s. 309-319, alıntı s. 312. MÖT’nin izleme faaliyetleri için 6. Bölüme de bkz.

AGİT MÖT Dunja Mijatović, örneğin, Belarus'ta sosyal medya aktivistlerinin tutuklanması konusundaki kaygısını ve Azerbaycan'daki gazetecilerin serbest bırakılması konusundaki memnuniyetini kamuoyuyla paylaşmıştır.<sup>585</sup> MÖT, faaliyetleri kapsamında, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu (DKİHB) gibi AGİT kurumlarıyla ve Avrupa Konseyi ve Birleşmiş Milletler gibi AGİT dışından kurumlarla işbirliği içinde çalışır. Avrupa Konseyi'nde tek görevi çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesi olan özel bir yetkili bulunmadığı için, bu AGİT pozisyonu Avrupa Konseyi bölgesi için de önemlidir.

AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi, yaklaşık olarak 2003'ten bu yana, çevrimiçi ifade özgürlüğüyle ilgili konularla giderek daha yoğun bir şekilde ilgileniyor.<sup>586</sup> Temsilci, bu amaçla, konuyla ilgili birçok belge yayımladı ve internette medya özgürlüğüne ilişkin bildirimlere katıldı.<sup>587</sup> Medya Özgürlüğü Temsilcisi tarafından hazırlanan ve 2011'de yayımlanan *İnternette İfade Özgürlüğü* çalışması özellikle önemlidir. Bu çalışma, AGİT katılımcısı ülkelerde internette ifade özgürlüğüyle, özgür bilgi akışıyla ve medyada çoğulculukla bağlantılı yasal hükümler ve uygulamalar üzerine büyük ölçüde bir anket yardımıyla toplanmış bilgiler sunar. Bu amaçla, çalışmada internet erişimi, internet içeriği düzenleme, engelleme, içerik kaldırma ve filtreleme ve ayrıca lisanslama ve yükümlülük konularına odaklanılır. Sonuçlar, hükümetlerin internet üzerindeki kontrollerinin giderek arttığını göstermesi açısından son derece kaygı vericidir.<sup>588</sup>

AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği, çevrimiçi ifade özgürlüğü standartlarıyla ilgili olarak, yerleşik insan haklarını esas alır, ancak internette ifade özgürlüğünün yorumlanmasına da katkıda bulunur. Medya ve İnternet Özgürlüğüne ilişkin 14 Haziran 2003 tarihli Amsterdam Tavsiyelerinde, internete erişim ve çevrimiçi ifade özgürlüğü en önemli konulardır. Klasik medya için kabul edilemez olan sansür yollarının çevrimiçi medya için de kullanılmaması gerektiği ilkesi, daha o tarihte bu metinde ortaya konmuştu.<sup>589</sup> 2005

585 Krşl. Basın Bülteni (4 Eylül 2012), [www.osce.org/FOM/93345](http://www.osce.org/FOM/93345), ve Basın Bülteni (18 Aralık 2012), [www.osce.org/FoM/98422](http://www.osce.org/FoM/98422) (her iki belgeye de 9 Mart 2013'te erişildi).

586 Möller C. (2008), "The future of media freedom on the Internet" [İnternette Medya Özgürlüğünün Geleceği], *OSCE, the Representative on Freedom of the Media, ten years for media freedom, an OSCE anniversary, current and forthcoming challenges* [AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi, medya özgürlüğü için on yıl, bir AGİT yıldönümü, mevcut ve yaklaşan güçlükler], Viyana, s. 139-48.

587 Bkz. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2003), *Spreading the word on the Internet* [İnternette Görüşleri Yaymak], [www.osce.org/fom/13871](http://www.osce.org/fom/13871), AGİT'in *Media Freedom Internet Cookbook* [Medya Özgürlüğü İnternet Rehberi] adlı kitabına dayanır (2004), [www.osce.org/fom/13836](http://www.osce.org/fom/13836).

588 Akdeniz Y. (2012), *Freedom of expression on the Internet* [İnternette İfade Özgürlüğü], AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği; ayrıca bkz. [www.osce.org/fom/80723](http://www.osce.org/fom/80723).

589 Bkz. AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2003), *Spreading the word on the Internet* [İnternette

## 8. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

tarihinde, MÖT, Sınır Tanımayan Gazetecilerle birlikte, internette medya özgürlüğünün güvence altına alınmasına ilişkin bir bildiri yayımladı.<sup>590</sup> AGİT Daimi Konseyi'nin 2004'te internette hoşgörünün ve medya özgürlüğünün geliştirilmesine ilişkin bir karar<sup>591</sup> ve AGİT Brüksel Bakanlar Konseyi'nin de 2006'da internetin terör amacıyla kullanılmasına karşı koymaya ilişkin bir karar kabul etmiş oldukları da belirtilmelidir.<sup>592</sup>

AGİT Parlamenterler Meclisi, standartların netleştirilmesine de katkıda bulundu. Meclis, 2011'de Belgrat'ta yaptığı toplantıda, daha geniş bir bildirinin parçası olarak, ifade özgürlüğünün temel öneminin ve internetin bu hakkı hayata geçirmek için bir araç olarak muazzam potansiyelinin vurgulandığı, bilgilerin serbest dolaşımı üzerine bir Karar aldı. Kararda "bilgilere özgür erişim, özellikle de tüm nüfus grupları için kolayca erişilebilir olan bir internet ağı yoluyla erişim ihtiyacı vurgulanır" ve AGİT'e Medya Özgürlüğü Temsilciliği'nin ve Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu'nun (DKİHB) bilgilerin özgür dolaşımının ve bilgilere özgürce erişimin geliştirilmesi alanında daha aktif olmasını sağlama çağrısında bulunulur.<sup>593</sup>

Medya Özgürlüğü Temsilcisi, Temmuz 2011 tarihli İfade Özgürlüğü ve İnternet Ortak Bildirisi başta olmak üzere, ifade özgürlüğünü geliştirmeye yönelik dört uluslararası özel mekanizmanın yıllık ortak açıklamalarına da katılmıştı.<sup>594</sup> Dolayısıyla, MÖT'nin internet yönetişimi tartışmalarında dile getirdiği görüşler, internet yönetişiminde insan haklarının, özellikle de ifade özgürlüğünün öneminin vurgulanması açısından önemlidir. MÖT, hükümetlerle, medyayla ve sivil toplumla yakın temas halinde çalışarak yıllık İnternet Yönetişimi Forumu'nda uygulanan çok paydaşlı yaklaşımı da destekler.<sup>595</sup>

---

görüŖleri yaymak], [www.osce.org/fom/13871](http://www.osce.org/fom/13871), s. 211 ve devamı, s. 213.

590 Bkz. Medya Özgürlüğü Temsilcisi, *Guaranteeing media freedom on the Internet* [İnternette medya özgürlüğünün güvence altına alınması], [www.rsf.org/IMG/pdf/declaration\\_anglais.pdf](http://www.rsf.org/IMG/pdf/declaration_anglais.pdf).

591 AGİT, Daimi Konsey (2004), Karar No. 633, *Promoting tolerance and media freedom on the Internet* [İnternette hoşgörünün ve medya özgürlüğünün geliştirilmesi].

592 Krşl. Brüksel Bakanlar Konseyi (2006), Decision No. 13/06 on countering the use of the Internet for terrorist purposes [İnternetin terör amacıyla kullanılmasına karşı koymaya ilişkin 13/06 sayılı Karar].

593 Krşl. AGİT, Belgrat'ta 20. Parlamenterler Meclisi, Belgrat Bildirisi (10 Temmuz 2011), [www.oscepa.org/meetings/annual-sessions](http://www.oscepa.org/meetings/annual-sessions).

594 Bkz. *International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression* [İfade Özgürlüğünü Geliştirmek İçin Uluslararası Mekanizmalar], *Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet* [İfade Özgürlüğü ve İnternet Üzerine Ortak Bildiri], [www.osce.org/fom/78309](http://www.osce.org/fom/78309).

595 Krşl. Moeller C., "Internet governance in the OSCE region: media freedom, human security and the multi-stakeholder approach" [AGİT bölgesinde internet yönetişimi: Medya özgürlüğü, insan güvenliği ve çok paydaşlı yaklaşım], Benedek, Bauer ve Kettemann (der.) (2008), *Internet governance and the information society, global perspectives and European dimensions* [İnternet yönetişimi ve bilgi toplumu: küresel yaklaşımlar ve Avrupa'daki boyutla-



Medya Özgürlüğü Temsilcisi, IGF'ler ve EuroDIG'ler başta olmak üzere, konuyla ilgili çok sayıda konferansa ve atölyeye katılmanın yanı sıra, kendisi de bu amaçla büyük konferanslar düzenler. Bu konferanslardan ilki, 2003'te Amsterdam'da gerçekleştirilen medya özgürlüğü ve internet konferansıydı; 2013'te Viyana'da gerçekleştirilen diğer bir büyük konferans ise "İnternet 2013 – Medya özgürlüğünü geliştirecek politikaların şekillendirilmesi" başlığını taşıyordu. İlk konferans konuyu keşfetmeye yönelik bir girişim olarak değerlendirilebilecek nitelikteyken, ikincisi internette medya özgürlüğünün sorunlarının ele alınmasında izlenecek operasyonel yaklaşımları tanımlamayı amaçlıyordu. Bu bağlamda, filtreleme ve engelleme sorunları ve sosyal medyada medya özgürlüğü tartışıldı. Konferans sırasında, MÖT tarafından derlenen sosyal medya kılavuz ilkelerini içeren 2013 Sosyal Medya Rehberi tanıtıldı.<sup>596</sup> Odak noktalarından biri, yine konferansta sunulan yeni bir AGİT Rehberinin de konusu olan çevrimiçi medyada öz düzenlemeydi.<sup>597</sup> Medya Özgürlüğü Temsilciliği tarafından düzenlenen Kafkasya ve Orta Asya'daki internet sorunları konferanslarının önemli bir farkındalık artırma işlevini yerine getirmesi beklenebilir. Bu konferanslar ifade özgürlüğünün farklı yönlerinin ele alındığı bildiriler de üretmiştir.<sup>598</sup>

Gazetecilerin güvenliği, Medya Özgürlüğü Temsilcisi'nin özel önem verdiği bir konudur. Bu amaçla, belirli tavsiye kararları alınmıştır<sup>599</sup> ve gazetecilerin güvenliği üzerine bir rehber yayımlanmıştır.<sup>600</sup>

#### 8.4. Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)

UNESCO, Birleşmiş Milletler organları arasında çevrimiçi ifade özgürlüğünün önemini tanıyan ilk kurum oldu. UNESCO, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği'yle (International Telecommunication Union - ITU) birlikte, Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi'nde (DBTZ) ve, bu katılımı sayesinde, ifade özgürlüğü, gizlilik ve çeşitlilik gibi başlıca insan hakları sorunlarının tanıtılma-

rı], Eleven, s. 95-106. Ayrıca bkz. Moeller C. ve Amouroux A. (der.) (2007), *Governing the Internet: freedom and regulation in the OSCE region* [İnternetin yönetimi: AGİT bölgesinde özgürlük ve yasal düzenlemeler], AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilciliği, Viyana.

596 AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2013), *Social media guidebook* [Sosyal Medya Rehberi], Viyana.

597 AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2013), *The online media self-regulation guidebook* [Çevrimiçi Medya Öz Düzenleme Rehberi], Viyana.

598 Krşl., örneğin, AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2010), *Access to information and new technologies* [Bilgiye ve Yeni Teknolojilere Erişim], Tiflis, Gürcistan, 11-12 Kasım 2010, Viyana. AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2012), *Pluralism and Internet governance* [Çoğulculuk ve İnternet Yönetimi], Duşanbe, Tacikistan, 29-30 Kasım 2011, Viyana.

599 Özellikle, *Vilnius recommendations on the safety of journalists* [Gazetecilerin güvenliği üzerine Vilnius tavsiyeleri] (Haziran 2011), [www.osce.org/cio/78522](http://www.osce.org/cio/78522).

600 Krşl. AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2012), *Safety of journalists: guidebook* [Gazetecilerin Güvenliği Rehberi], Viyana. Ayrıca bkz. 2.1.3.

## 8. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

sında çok önemli bir rol oynadı. Örneğin, UNESCO'nun sözlü ve görüntülü fikirlerin serbest dolaşımı ve internette çokdillilik üzerine çalışmaları, kendi dillerinde internet içeriğine erişimi olmayan tüm insanlar için ifade ve bilgi özgürlüğü hakkı açısından çok önemliydi. Bu çerçevede, 2003'teki UNESCO Genel Konferansı'nda çokdilliliğin ve siber uzaya evrensel erişimin geliştirilmesi ve kullanımı üzerine bir tavsiye kabul edildi.<sup>601</sup>

UNESCO, çevrimiçi ifade özgürlüğünü geliştirmek için yıllık IGF'lerden de yararlanır, örneğin deneyimlerini paylaşımları için blogcuları bu forumlara davet eder. Kuruluş, dünya genelindeki bölgesel faaliyetlerinde de, ya bölgesel IGF'lerde ya da ayrı olarak etkinlikler düzenler. Örneğin, Şubat 2013'te Fas'ın Marakeş kentinde düzenlenen UNESCO İnternette İfade Özgürlüğü Konferansı'nda, Arap ülkelerinde ifade özgürlüğünü kolaylaştıran bir ortamın geliştirilmesi savunulmuştur.<sup>602</sup>

UNESCO ayrıca, çevrimiçi ifade özgürlüğü üzerine birçok önemli rapor ve başka yayınlar da hazırlamıştır. Bunlardan biri, çevrimiçi ifade özgürlüğünü kısıtlayan yasa ve düzenleme trendlerine dayalı olarak internet filtrelemesinin artan kullanımını gösteren ampirik kanıtların ortaya konduğu *Bağlantı özgürlüğü, ifade özgürlüğü: interneti şekillendiren yasa ve düzenleme ekolojisinde değişim* başlıklı rapordur.<sup>603</sup> IGF 2012 için yayımlanan *internette gizlilik ve ifade özgürlüğü üzerine küresel anket* de bu konuyla ilgili diğer bir rapordur.<sup>604</sup> Bu yayının internette gizlilik konusunda yaşanan gelişmelere ve gizlilik ile ifade özgürlüğü arasındaki kesişime odaklanır. Gizliliğin korunması, ifade özgürlüğü için gerekli güveni yaratabilir, ancak aynı zamanda ifade ve bilgi özgürlüğünü de sınırlayabilir. Bu tür durumlarda, *Mosley / Birleşik Krallık* davasına atıfla gerekli dengeleme için kamu yararı testi önerilir.<sup>605</sup> Özetle, UNESCO ifade özgürlüğü alanında Avrupa Konseyi'ne ve Medya Özgürlüğü Temsilciliği'ne benzer faaliyetlerde bulunur, fakat bunları küresel ölçekte yapar.

### 8.5. BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü

Birleşmiş Milletlerin insan hakları organları, çevrimiçi ifade özgürlüğü konusunda şaşırtıcı derecede sessizdir. Her ne kadar DBTZ ve onun devamı

601 Krşl. UNESCO (15 Ekim 2003), *General Conference Recommendation Concerning the Promotion and Use of Multi-Lingualism and Universal Access to Cyberspace*.

602 Freedom of Expression on the Internet: UNESCO conference [İnternette İfade Özgürlüğü: UNESCO konferansı], Marakeş, [www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/freedom\\_of\\_expression\\_on\\_the\\_Internet\\_unesco\\_conference\\_in\\_marrakech](http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/freedom_of_expression_on_the_Internet_unesco_conference_in_marrakech).

603 Krşl. Dutton W. H., Depatka A., Law G. ve Nash V. (2011), *Freedom of connection, freedom of expression: the changing legal and regulatory ecology shaping the Internet*, UNESCO.

604 Mendl T., Puddephatt A., Wagner B., Hawkin D. ve Torres N. (2012), *Global survey on Internet privacy and freedom of expression* [İnternette gizlilik ve ifade özgürlüğü üzerine küresel anket], UNESCO.

605 *Mosley / Birleşik Krallık* (10 Mayıs 2011), başvuru no. 48009/08.

olan IGF'ler Birleşmiş Milletler çatısı altında düzenlenmiş ve İnsan Hakları Yüksek Komiserliği 2003'te insan hakları ve bilgi toplumu üzerine düzenlenen çalışmaya katkıda bulunmuş olsa da,<sup>606</sup> insan hakları meselelerinin giderek daha fazla ağırlık kazandığı IGF toplantılarına ne Yüksek Komiserlik, ne de BM İnsan Hakları organları katıldı.<sup>607</sup> Bununla birlikte, BM, ADÖ ve AGİT İfade Özgürlüğü raportörleri, Tunus'taki DBTZ'nin gerçekleştirildiği 2005 yılında, (o zaman için) üç raportör tarafından açıklanan ilk Ortak Bildiride internet yönetişimine ve insan haklarına odaklandılar<sup>608</sup> ve eski Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü, 2006 tarihli raporuna, bir yıllık raporda ilk kez olarak, kapsamlı bir internet yönetişimi ve insan hakları bölümünü dahil etti.<sup>609</sup>

Frank La Rue, 2009'da Şarm El-Şeyh'te gerçekleştirilen dördüncü IGF'te, IGF'e katılan ilk BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü oldu. La Rue, etkinliğin kendi görevi açısından taşıdığı potansiyeli hemen fark etti ve 2011 yılında İnsan Hakları Konseyi'ne sunduğu yıllık raporunda fikir ve ifade özgürlüğü ve internet konusuna odaklandı.<sup>610</sup> Bu rapor, İsveç Hükümeti'nin desteğiyle dünya genelinde düzenlenen bir dizi bölgesel toplantının ardından hazırlanmıştı.<sup>611</sup> Sivil toplum, başlıca kaygılarından bazılarını teyit ettiğini gördüğü için raporu olumlu karşıladı.<sup>612</sup> Özel Raportör, o tarihten bu yana, çeşitli konferanslara ve toplantılara katılarak çevrimiçi ifade özgürlüğünün geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynadı.

#### 2011 yılında dört İfade Özgürlüğünü Geliştirmeye Yönelik Uluslararası Mekanizma –BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörlüğü, AGİT Medya

606 Krşl. 4. Bölüm, 169. dipnot.

607 Benedek W., "Internet governance and human rights" [İnternet yönetişimi ve insan hakları], Benedek, Bauer ve Kettemann (der.), *Internet governance and the information society, global perspectives and European dimensions* [İnternet yönetişimi ve bilgi toplumu: küresel perspektifler ve Avrupa'daki boyutları], s. 31-50, alıntı s. 41 ve devamı.

608 Ortak Bildiri (21 Aralık 2005), [www.OSCE.org/FoM/27455](http://www.OSCE.org/FoM/27455).

609 Ligabo A. (27 Mart 2006), *Report of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Freedom of Opinion and Expression* [Özel Raportörün Fikir ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunması Üzerine Raporu], BM belge no. E/CN.4/2006/55.

610 Aslında, Özel Raportör, birincisi daha genel nitelikli olan, ikincisi ise erişime ve içerikle bağlantılı konulara odaklanan iki rapor sundu: La Rue F. (16 Mayıs 2011), *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression* [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine raporu], BM belge no. A/HRC/17/27 (raporun daha önceki sürümü 24 Nisan 2011 tarihlidir). La Rue F. (10 Ağustos 2011), BM belge no. A/66/290.

611 Kapsamlı arka plan raporu için: Horner L., *Freedom of expression and the Internet: report from regional consultation meetings convened by Demos, Global Partner and Associates* [İfade özgürlüğü ve internet: Demos, Global Partner and Associates tarafından düzenlenen bölgesel istişare toplantıları], [www.mediapolicy.org/Demos-FoE-Internet](http://www.mediapolicy.org/Demos-FoE-Internet).

612 APC, *Internet rights are human rights* [İnternet Hakları, İnsan Haklarıdır], İnsan Hakları Konseyi'yle genel istişarelerde bulunan bir sivil toplum kuruluşu olan İlerici İletişim Derneği (Association for Progressive Communications - APC) tarafından hazırlanan bir yazılı açıklama, [www.apc.org/en/node/12371](http://www.apc.org/en/node/12371).

## 8. ÇEVİRİMİÇİ İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN GELİŞTİRİLMESİ

Özgürlüğü Temsilciliği, ADÖ İfade Özgürlüğü Özel Raportörlüğü ve AIHHK İfade Özgürlüğü ve Bilgiye Erişim Özel Raportörlüğü- çevrimiçi ifade özgürlüğü için temel ilkeler içeren bir ortak bildiri yayımladı.<sup>613</sup> Bu ilkeler arasında, çevrimiçi ifade özgürlüğünün tıpkı çevrimdışı ifade özgürlüğü gibi korunması gerektiği ve kısıtlamalara ancak uluslararası hukukta yer bulmuş olan üç aşamalı test çerçevesinde izin verilebileceği de vardır. Ayrıca, dört uzman, internette ifade özgürlüğüne getirilecek herhangi bir kısıtlamanın daima hem internetin olumlu potansiyeli, hem de başkalarının hakları çerçevesinde orantılı olması gerektiğini öne sürdü. İnternetin düzenleme ortamı benzersiz bir yaklaşım gerektirir ve teknoloji yönelimleri için mevcut olan yaklaşımların çevrimiçi ortama aktarılmasıyla yetinilemez. Yaklaşımların internetin ihtiyaçlarına uyarlanması, öz düzenleme etkin bir araç olarak kullanılabilir. Bununla birlikte, genel olarak, farkındalık artırma ve eğitim çabaları temel önemdedir ve internet okuryazarlığının desteklenmesi gereklidir.

İnsan Hakları Konseyi, internette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması üzerine temel önemdeki ilk kararını Temmuz 2012’de kabul etti.<sup>614</sup> Bununla birlikte, İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, hâlâ, fikir ve ifade özgürlüğü hakkı Özel Raportörü dışında, bu önemli insan hakları meselesini takip etmeye yönelik bir yapıya sahip değildir.

### 8.6. Devletlerin yürüttükleri girişimler

Uluslararası kuruluşların ve organların geliştirme faaliyetlerinin yanı sıra tek tek devletlerin de iyi uygulama örneği olarak görülebilecek önemli girişimleri bulunuyor.

Özellikle, İsveç’in Özel Raportörün 2011’de fikir ve ifade özgürlüğü hakkı üzerine temel raporlarını kaleme alırken yaptığı çalışmalara verdiği desteği vurgulamalıyız. İsveç, başka uluslararası faaliyetlere, örneğin 2013’te Marakeş’te gerçekleştirilen UNESCO İfade Özgürlüğü Konferansı’na da destek verdi ve, 2012’den bu yana, Stockholm’de yıllık olarak uluslararası İnternet Forumu’nu düzenleyerek dünyanın her yerinden, özellikle de Güney’den gelen paydaşları bir araya getiriyor.<sup>615</sup>

613 International Mechanisms for Promoting Freedom Of Expression [İfade Özgürlüğünü Geliştirmek İçin Uluslararası Mekanizmalar] (1 Haziran 2011), *Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet* [İfade Özgürlüğü ve İnternet Üzerine Ortak Bildiri], [www.osce.org/fom/78309](http://www.osce.org/fom/78309).

614 İnsan Hakları Konseyi (5 Temmuz 2012), *The Promotion, Protection and Enjoyment of Human Rights on The Internet* [İnternette İnsan Haklarının Geliştirilmesi, Korunması ve Kullanılması], BM belge no. A/HRC/20/8.

615 Internet Freedom for Global Development [Küresel Kalkınma İçin İnternet Özgürlüğü], [www.stockholminternetforum.se](http://www.stockholminternetforum.se).

Hollanda, 2011 yılında, internette ifade özgürlüğünü savunan ülkelerden oluşan bir uluslararası koalisyon kurdu. Çevrimiçi Özgürlük Koalisyonu adı verilen bu oluşumun ilk konferansı Lahey’de gerçekleştirilirken, 2012’deki konferansa Kenya, 2013’tekinde Tunus ev sahipliği yaptı. Hollanda, ayrıca, internette ifade özgürlüğüne 6 milyon euro harcayacağını ve baskı altında çalışan blogcuları ya da siber aktivistleri desteklemeye yönelik girişimler başlatacağını açıkladı.<sup>616</sup> Ülke, bu şekilde, “dijital savunucular ortaklığı”na katkıda bulunuyor. Çevrimiçi Özgürlük Koalisyonu, 2013 itibariyle, ABD de dahil olmak üzere dünya genelinde 18 üyeye sahipti.<sup>617</sup>

Avusturya, BM İnsan Hakları Konseyi’nin gazetecilerin güvenliğiyle ilgili olarak 2012’de kabul ettiği kararın baş destekçisiydi. Avusturya Hükümeti, Viyana’da gerçekleştirilen bir hazırlık toplantısına ev sahipliği yaptı, özellikle kadın gazetecilere yönelik tehditlere ilişkin bir UNESCO çalışmasını destekledi ve karar için başarılı bir lobi çalışması yürüttü. Sonuçta 67 destekçiye ulaşıldı ve karar oybirliğiyle kabul edildi.<sup>618</sup>

---

616 Bkz. Hollanda Hükümeti, Coalition of countries for free internet [Özgür İnterneti Savunan Ülkeler Koalisyonu], [www.government.nl/news/2011/12/14/coalition-of-countries-for-free-internet.html](http://www.government.nl/news/2011/12/14/coalition-of-countries-for-free-internet.html).

617 Bkz. ABD Dışişleri Bakanlığı, Fact Sheet: Freedom Online Coalition [Bilgi Formu: Çevrimiçi Özgürlük Koalisyonu], [www.humanrights.gov/2012/11/20/fact-sheet-freedom-online-coalition](http://www.humanrights.gov/2012/11/20/fact-sheet-freedom-online-coalition).

618 İnsan Hakları Konseyi (27 Eylül 2012), *Resolution on the Safety of Journalists*; ayrıca bkz. Uluslararası Basın Enstitüsü, *UN Human Rights Council passes resolution in favour of journalists safety, Austria pushed for protection of media workers* [BM İnsan Hakları Konseyi gazetecilerin güvenliğine yönelik bir karar aldı, Avusturya medya çalışanlarının korunması için çaba gösterdi], [www.freemedia.at/home/singleview/article/un-human-rights-council-passes-resolution-in-favor-of-journalist-safety.html](http://www.freemedia.at/home/singleview/article/un-human-rights-council-passes-resolution-in-favor-of-journalist-safety.html).

## 9. Sonuçlar

2005 tarihli Tunus Taahhüdüyle devletler açıkça “Birleşmiş Milletler Antlaşması’nda belirtilen hedef ve ilkelere, uluslararası hukuka ve çok taraflılık esaslarına dayanan” ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ne tam olarak uyan ve destek veren “insan merkezli, kapsayıcı ve kalkınmaya yönelik bir Bilgi Toplumu” taahhüdünde bulunurlar. Devletler “Viyana Bildirgesi’nde belirtildiği gibi, kalkınma hakkı da dahil olmak üzere, tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliğini, bölünemezliğini, birbirine bağımlılığını ve birbirleriyle ilişkililiğini” teyit ederler.<sup>619</sup>

İnternet “21. yüzyılın kamusal alanı – tüm dünya için bir kasaba meydanı, bir derslik, bir pazar yeri, bir kafe, bir gece kulübü” haline geldi.<sup>620</sup> Dolayısıyla, internetin, görüşlerin şekillendiği ve ifade edildiği bir mekân olarak korunması gerekir. İletişimi yapan ve alan ve iletişimin içeriği için geçerli olan bu koruma, insan hakları hukuku, İHEB’nin ve UMSHS’nin 19. Maddeleri ve, Avrupa Konseyi bölgesinde, AİHS’nin 10. Maddesi yoluyla sağlanır.

Bu kitapta ortaya konduğu gibi, insanların çevrimiçi faaliyetlerinde yaşadıkları patlama, bir yasal düzenleme tepkisi yarattı. Çok sayıda devlet, internet özgürlüğünü korkulacak bir durum ve çevrimiçi ifadeyi istikrarı bozan bir güç olarak görüyor. Bu kitapta, insan hakları hukukunda, devletlerin uygulamalarında ve, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başta olmak üzere, mahkemelerin içtihatlarında çevrimiçi ifade özgürlüğünün nasıl korunduğunu analiz ettik. Kitabın amacı, internette ifade özgürlüğüne yönelik çok yönlü güçlükleri ışıktırmaktır.

### 9.1. İnternet çağında temel bir hak olarak ifade özgürlüğü

2. Bölümde, çevrimiçi ifade özgürlüğünün içeriği üzerine yaptığımız analiz, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin büyük ölçüde “çevrimdışı olarak geçerli olan her şey çevrimiçi olarak da geçerlidir” ilkesine bağlı kaldığını, zengin içtihadını internetle ilişkili davalara uygularken aynı zamanda yeni medyanın kendine özgü özelliklerini de dikkate aldığını gösteriyor. Henüz sadece sınırlı sayıda karar mevcut olmakla birlikte, bu kararlar Mahkeme’nin temel ilkeleri ve hareket çizgileri üzerine sonuçlara varmak için yeterlidir. Mahkeme, internetin ifade özgürlüğüne getirdiği fırsatların ve tehditlerin tamamıyla farkındadır (*Yayın Kurulu*). İnternette ifade özgürlüğüne ilişkin

619 World Summit on the Information Society [Bilgi Toplumu Dünya Zirvesi] (18 Kasım 2005), Tunus Taahhüdü, WSIS-05/TUNIS/DOC/7-E, paragraf 2 ve 3.

620 Dışişleri Bakanı Clinton H. R. (15 Şubat 2011), *Internet rights and wrong: choices and challenges in a networked world* [İnternet hakları ve yanlışlar: bir ağla bağlanmış dünyada seçenekler ve güçlükler], George Washington Üniversitesi, Washington DC, [www.state.gov/secretary/rm/2011/02/156619.htm](http://www.state.gov/secretary/rm/2011/02/156619.htm).

içtihadı hâlâ sınırlı olmakla birlikte, Mahkeme internetin ifade özgürlüğü açısından önemini (*Times Newspapers*) ve büyütücü etkisini (*Mouvement Raëlien*) kabul etmiştir ve devletlerden hem internetteki suçların etkin bir şekilde kovuşturulmasını sağlayacak bir yasal çerçeve (*K.U.*), hem de medyanın internette elde edilmiş bilgileri nasıl kullanabileceğine ilişkin bir çerçeve (*Yayın Kurulu*) geliştirmelerini talep etmektedir.

*Yıldırım* davasında Mahkeme, ifade özgürlüğü hakkını açıklığa kavuşturdu ve bu hakkın bilgi yayma araçlarını ve kamuoyunun bilgi alma hakkını, yani kısaca bilgi edinme hakkını da kapsadığını ortaya koydu. Mahkeme bu davada ayrıca, devletlerin internetin erişilebilirliğini güvence altına alma yükümlülüğünü de teyit etti. Gazetecilik özgürlüğü ve, interneti kullanan “yurttaş gazeteciler” de dahil olmak üzere gazetecilerin daha iyi korunması, çok çeşitli uluslararası aktörlerin öncelikli kaygısı olarak ön plana çıktı ve pek çok yeni girişim tarafından ele alındı.

Çevrimiçi ifade özgürlüğü bilimsel ve sanatsal ifadeleri de içermekle birlikte, bu konuda çözülmesi güç çatışmalar da ortaya çıkabiliyor. Bu özgürlükler, küresel ölçekte din özgürlüğü gibi başka haklarla çatışma içine girebiliyor. Medyada İslam peygamberi Muhammet’in suretine yer verilmesine Müslümanların verdikleri tepkiler üzerine yürütülen tartışma bunun iyi bir örneğidir. Kültürel ifade özgürlüğü çerçevesinde, kültürel çeşitliliğin çok önemli bir ögesi olarak internette çokdilliliğin büyük bir güçlük oluşturduğu görüldü.

İnternette ifade özgürlüğü yeni bir özgürlük değil, mevcut bir insan hakkının yeni bir mecrayı içine alacak şekilde genişletilmesi anlamına gelir. Bu çerçevede, anonimlik ve bilgi uçurma (*whistle-blowing*) hakları da internette uygulanıyor. Aynı durum, toplantı ve dernek kurma özgürlüğü ve eğitim hakkı gibi bağlantılı hakların internette kullanılması için de geçerlidir. Fikri mülkiyet hakları ve bilgiye erişim hakkı arasında ortaya çıkan çatışmalar, ancak bu hakların dikkatli bir şekilde dengelenmesiyle çözüme kavuşturulabilir. Mülkiyet hakkı gibi başka bazı haklar da çevrimiçi ifade özgürlüğü bağlamında bir rol oynayabilir; örneğin, bir İnternet Servis Sağlayıcısının lisansı yetkili merciler tarafından orantılılık gerekliliğini karşılamayan bir kararla iptal edilebilir (*Megadat.com*) ya da tekeli bir servis sağlayıcısı mülkiyet hakkını öne sürerek bazı kullanıcılara hizmet vermeyi reddedebilir.

3. Bölümde, çevrimiçi ifade özgürlüğünün çevrimdışı ifade özgürlüğü için geçerli olan gerekçelerle sınırlandırılabilmesini ortaya koyduk. Bununla birlikte, farklı yargı sistemlerinde farklı standartların geçerli olması sorunu, internette daha da önemli hale geliyor. İnternetin büyütücü etkisi, özel hayata saygı (*K.U.*) ve genel olarak reşit olmayan kişilerin (*Perrin, Ovchinnikov*) ya da göçmen topluluğunun (*Féret*) korunması açısından yeni ortaya çıkan bir



## 9. SONUÇLAR

güçlüktür. İnternetin kendine özgü niteliğinin takdir payının daha geniş mi, yoksa daha dar mı olmasını gerektireceği de tartışma konusudur (*Mouvement Raëlien*); bu, pratikte davanın bağlamına göre değişiklik gösterir. Aynı durum, bilgilerin halihazırda internette mevcut olduğu gizlilik davaları için de geçerlidir (*Editions Plon*). Basın ve medya özgürlüklerini kullanan gazeteciler ve medya, internette bilgi yayımlamak konusunda özel bir sorumluluğa sahiptir (*Stoll, Fatullayev, Times Newspapers*). Aynı sorumluluk, siyasetçiler için de geçerlidir (*Féret*).

Şu ana kadar bu güçlükler Mahkeme tarafından ancak kısmen ele alındı; fakat diğer sorumlu organlar, örneğin Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi bunun ötesine geçti ve yeni güçlükleri sistemli bir şekilde gündeme getirdi. Bu çerçevede, Mahkeme, Avrupa Konseyi'nin ve AGİT gibi diğer bölgesel kurumların bildirimlerini, kararlarını ya da kılavuz ilkelerini ve Avrupa Birliği'nin yasama tasarruflarını dikkate alıyor (*Yayın Kurulu, Yıldırım*). Küresel düzeydeki girişimler, örneğin BM Fikir ve İfade Özgürlüğü Özel Raportörü'nün ya da BM İnsan Hakları Konseyi'nin raporları da Mahkeme tarafından yol gösterici metinler olarak görülüyor (*Yayın Kurulu*). 4. Bölümde, bazıları Mahkeme tarafından birçok davada dikkate alınan bu "yumuşak hukuk" metinleri hakkında genel bir değerlendirme yapıldı.

### 9.2. Çevrimiçi ifade özgürlüğü için standart belirleme: Avrupa Konseyi'nin etkisi

Avrupa Konseyi'nin ve devlet dışı aktörlerin standart belirleme çalışmalarının ele alındığı 4. Bölümde, Avrupa Konseyi'nin bildirimleri, tavsiyeleri ve kılavuz ilkeleri yoluyla standart belirlemede bir liderlik rolü üstlendiğini açıkladık. Bu metinler sadece Mahkeme'nin kararlarında değil, dünya genelinde başka kurumlar ve hukuk aktörleri tarafından da göz önünde bulunduruluyor. Avrupa Konseyi'nin internette iletişim özgürlüğü bildirisini yayımladığı 2003 yılından bu yana geçen on yılda, Avrupa Konseyi organları internetin ortaya çıkardığı büyük güçlüklerle, 2007 tarihli internetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin Tavsiye Kararı ve 2011 tarihli yeni medya nosyonuna ilişkin Tavsiye Kararı gibi yol gösterici metinler yayımlayarak başarıyla yanıt verdi.

Avrupa Konseyi, ayrıca, ilgili özel (iş dünyasında yer alan) aktörleri başarılı bir şekilde ortak yasal düzenlemeye yönlendirdi ve belli iş sektörleri için insan hakları kılavuz ilkeleri belirleme sürecine dahil etti. Konsey'in arama motorlarıyla ve sosyal ağ hizmetleriyle ilgili insan hakları korumalarına ilişkin tavsiye kararları da ilgili aktörleri insan haklarına uygun şekilde düzenlemeler yapmaya teşvik eder. 2012-2015 İnternet Yönetişimi Stratejisi'nde kullanıcıların bakış açısına özel bir önem verilir ve bir Uzmanlar Komitesi'nin

Kullanıcı Hakları Özeti kaleme alması öngörülür. Tüm bu çalışmalarda, gizlilik ve verilerin korunmasından sonra temel kaygı internetin koşulları çerçevesinde ifade özgürlüğünün korunmasıdır.

Avrupa Konseyi çok paydaşlı bir yaklaşıma bağlı kalıyor ve STK'larla da birlikte çalışıyor. Bu bağlamda, devlet dışı aktörlerin konuyla ilgili bazı faaliyetleri –örneğin, İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu'nun yayımladığı İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı– daha yakın bir işbirliğini beraberinde getirdi. Küresel Ağ Girişimi'nin çalışmaları, büyük ölçüde özel paydaşlardan kaynaklanan iyi uygulamaların bir örneğidir. Son olarak, devletlerin şirketlerden web sitelerinin kapatılmasına ya da sitelerin sahipleri hakkında bilgi sağlanmasına yönelik taleplerinde şeffaflığın rolüne dikkat çektik, çünkü bu talepler çevrimiçi ifade özgürlüğü üzerinde bir caydırıcı etki yaratabilir.

### **9.3. İnternette ifade özgürlüğünü korumak: her gün başa çıkılması gereken bir güçlük**

İnternet içeriğini insan haklarıyla tutarlı bir şekilde düzenlemenin güçlükleri çok büyüktür. Hatta, özgürlükçü devletler bu şekilde bir internet içeriği düzenlemesinin başlı başına bir ifade özgürlüğü ihlali olduğunu öne sürebilirler. Bununla birlikte, insan haklarına dayanan bir bakış açısı, devletlerin tıpkı çevrimdışı olarak olduğu gibi çevrimiçi olarak da insan haklarının saygı görmesini, korunmasını ve kolaylaştırılmasını sağlama görevleri olduğu sonucuna götürür. Bu da, devletlerin, çevrimiçi ifade özgürlüğünü korumalarını kolaylaştırmak için gerekli yasaları yürürlüğe koymaları (ya da adli uygulamada mevzuatlarını uyarlamaları) gerektiği anlamına gelir. 5. Bölümde, bunun pratikteki içerimlerini ve devletlerin uygulamada karşı karşıya olduğu bazı meseleleri analiz ettik.

Bu meselelerden biri de, çevrimiçi ifade özgürlüğünden (ve, ifade özgürlüğü başka insan haklarını mümkün kılan bir hak olduğu için, bu diğer haklardan) yararlanmanın önemli önkoşulu olan internete erişim hakkıdır. İnternet erişimi her iki boyutuyla, yani hem altyapı hem de erişim açısından, bir insan hakkıdır. Diğer bir temel mesele de teknolojik tarafsızlıktır. Bu, internet servisi sağlayıcılarının aktarılan veri paketlerine içerikleri nedeniyle farklı muamele etmeye hakları olmadığı anlamına gelir. Devletler, internetin başlıca kurucu ilkelerinden biri olarak ağ tarafsızlığını güvence altına alan yasal düzenlemeler sağlamak zorundadır.

Çevrimiçi ifade özgürlüğünün kişilerin kendi kendilerini modere etmeleri, kendi kararlarıyla yayın yapabilmeleri ve görüşlere evrensel erişim gibi ayırt edici özellikleri nedeniyle çevrimiçi nefret söylemiyle mücadele etmek özellikle güçtür. Farklı tarihsel deneyimleri ya da dini ve kültürel değerleri olan devletler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 1976'da *Handyside* da-

## 9. SONUÇLAR

vası kararında belirttiği gibi, kişilerin “inciten, şoke eden ya da rahatsız eden” görüşlerini seslendirme hakları ile başkalarının nefret mesajlarına maruz kalmama hakları arasında doğru dengeyi kurma göreviyle karşı karşıyadır.

Çocukların çevrimiçi tehlikelerden korunması özellikle önemlidir. *Perrin* davası kararı başta olmak üzere Mahkeme'nin kararları, devletlerin özel hayat haklarının bir parçası olarak çocukları korumak zorunda olduklarını ve dolayısıyla bu konuda ifade özgürlüğü hakkına meşru bir şekilde müdahale edebileceklerini açıkça ortaya koyar. Çocuklar özellikle sosyal ağlarda tehlikeye açık olduklarından burada internet şirketlerinin önemli bir düzenleyici işlevi vardır.

İnternet araçlarının içeriği önceden modere etme yükümlülüklerini sınırlamak, internette fikir akışını açık tutmak açısından temel önemdedir. Devletlerin çatışan talepleriyle ve yalanlanan içerik kaldırılmadığı takdirde erişimi tamamen yasaklama tehditleriyle karşı karşıya olan uluslararası internet araçlarının ve özellikle de sosyal ağ sitelerinin devlet yasaları ile kendi içerik moderasyonu kuralları arasında yollarını bulmaları çoğu zaman güçtür.

Sosyal ağlar, internet kullanıcılarının toplandıkları, fikirlerin bir araya geldiği ve ifade edildiği merkezi alanlar haline gelmiştir. İnsan hakları dikkate alınmadan hazırlanmış, özellikle de şeffaf olmayan ve kullanıcıların atılması ya da içeriğin sansürlenmesi süreçleri için hiçbir hesap verebilirlik ve insan haklarına dayalı koruma sağlamayan hizmet kullanım şartları nedeniyle sosyal ağlarda ifade özgürlüğü tehlikeye düşebilir. Diğer bir büyük sorun da varsayılan ayarlarda gizliliğe önem verilmemesi ve veri koruma ve işleminin amaçlarının ve süresinin şeffaf olmamasıdır. Giderek daha da önem kazanan ve yarı kamusal alanlar haline gelen sosyal ağlar, acilen insan haklarını sistemlerinde yeniden öncelikli hale getirmek zorundadır. Öz düzenleme ile devlet düzenlemesinin karışımı için altın bir standart mevcut olmamakla birlikte, sosyal ağ hizmetlerinin daha yüksek bir insan hakları duyarlılığına sahip olması ve kurumsal sosyal sorumluluk standartlarına bağlı kalmaya ve bunları uygulamaya daha fazla önem vermesi çok önemlidir. Devletlerin kullanıcı verisi taleplerini ve devletlerin talebi üzerine ne kadar içeriğin kaldırıldığını (ya da ne kadar talebin geri çevrildiğini) gösteren şeffaflık raporlarının yayımlanması iyi bir adım olacaktır. Google ve Twitter halihazırda bu tür raporlar yayımlıyorlar ve Microsoft'tan da bunu yapması talep edildi.

Yeni kamusal alanlar olarak sosyal ağların önemi ne kadar vurgulansa azdır. Sosyal ağlarda, özel yurttaşlar giderek artan bir şekilde “iktidara hakikati söylüyorlar”. Bu nedenle, bu tür ağların (ve ayrıca arama motorlarının ve diğer barındırma şirketlerinin) sivil toplumun, bilgi uçuranların (whistleblowers) ve insan hakları savunucularının iletişim potansiyelini arttırmadaki rolü önemlidir.

#### 9.4. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin düzeltici işlevi

İfade özgürlüğüne yapılan müdahalelerin yasal olup olmadığı konusunda hükümler verecek evrensel bir insan hakları mahkemesi mevcut olmadığından, bu rolü ulusal ve bölgesel kurumların yerine getirmeleri gerekiyor. 6. Bölümde incelediğimiz davalarda üç temel tema ortaya çıkıyor: Olay yerindeki gerçekliklerle en yakın bağa sahip oldukları için ulusal mahkemeler çevrimiçi ifade özgürlüğüyle ilgili sorunlarda ilk başvuru noktalarıdır. Diğer taraftan, ifade özgürlüğüyle ilgili tüm sorunların daima mahkemelerde çözülmeye çalışılması en iyi çözüm olmayabilir. Fransa'da ve ABD'de görülen *Yahoo!* davalarında yaşandığı gibi, bir ülkede aleyhine dava açılan bir şirketin başka bir ülkede daha şansını denemesi ve sonuçta ortaya iki farklı mahkeme kararının çıkması hiç kuşkusuz ciddi bir sorundur. Çoğu zaman gerekli olan, internet şirketlerinin politikalarını hem insan haklarına saygılı, hem de faaliyet gösterdikleri ülkenin yasalarına uygun şekilde belirlemeleridir. Bu zor bir iştir. Bir devlette ifade özgürlüğüne meşru olarak müdahale edilmesine zemin hazırlayan bir eylem, başka bir ülkede suç teşkil etmeyebilir (örneğin, Holokost'un inkârı). Yine de, bazı ülkelerde yasal olsa bile, belirgin uluslararası ifade özgürlüğü taahhütlerini ve uluslararası en iyi uygulamaları ihlal eden içerikleri yasakladığı için protesto edilen fazla internet şirketi olmayacaktır.

Görülen davalar, temyiz mahkemelerinin, ifade özgürlüğü bağlamında insan haklarını koruma güvencelerini yanlış uygulayan alt mahkeme kararlarını düzeltici işlevini de ortaya koyuyor. Britanya'da görülen *Twitter* ve İtalya'da görülen *Google* davaları temyize götürüldüğünde düzeltildi. Bu, alt mahkemelerin istedikleri kararı almakta özgür olmaları gerektiği değil, artık temyiz mahkemeleri giderek daha fazla çevrimiçi ifade özgürlüğü davasına baktığı için alt mahkemelerde daha az yanlış karar alınmasını bekleyebileceğimiz anlamına gelir.

Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin temel ilkeleri ortaya koyarak ve zor davalarda karar alarak Avrupa'da insan haklarının korunması konusunda çok önemli bir rol oynadığını da görüyoruz. Avrupa Konseyi'nin diğer uzman organlarının izleme ve geliştirme faaliyetleriyle birlikte Strazburg sistemi, internette ifade özgürlüğünün evrimine olumlu katkılarda bulunan temel bir oyuncuya dönüşmüş durumdadır.

#### 9.5. Mahkeme salonunun dışındaki yargıçlar: ifade özgürlüğünün izlenmesi

İzleme, 7. Bölümde gösterdiğimiz gibi, internette ifade özgürlüğünün korunmasını sağlamak için çok etkin ve verimli bir araç olabilir. İzleme, adli

## 9. SONUÇLAR

kovuşturmalarla karşılaştırıldığında daha zahmetsiz, hızlı ve az maliyetli bir yöntemdir ve uluslararası ölçekteki ad belirterek teşhir etme kampanyalarıyla devletlerin ve şirketlerin yasalarını ve uygulamalarını değiştirmelerini sağlayabilir. Diğer taraftan, Avrupa'daki kuruluşların ve uluslararası STK'ların eşgüdümlü çabalarının bile otoriter rejimlerin ifade özgürlüğü ihlallerini durdurmak için yeterli olmadığını gördük.

Avrupa Konseyi sistemi içinde, Konseyin başlıca organları ve ayrıca insan hakları antlaşmaları çerçevesindeki izleme organları, internet ve ifade özgürlüğüyle ilgili olarak izleme işlevlerini yerine getiriyorlar. İnternet, tıpkı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi diğer izleme organlarını da yeni ilkeleri uygulamaya koymaktan çok, mevcut analizlerini, içtihatlarını, açıklamalarını ve raporlarını bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği güçlüklerin ışığında kademeli olarak netleştirme yolunu seçmeye zorladı.

Özel yardım hatları, uluslararası kuruluşlara ve devletlere paralel bir şekilde, önemli bir çevrimiçi izleme işlevini yerine getirir; ama bu hatların meşruiyeti bir devlet kurumunununkine eşit bir kontroller sistemine dayanır. Ticari çocuk istismarı yapan web sitelerinin "işlerinin" sekteye uğramasında ve bu sitelerin ulaşılabilirliğinin azalmasında başka etkenlerin yanı sıra özel yardım hatlarının da etkili olduğu doğru olsa da, bu yardım hatlarının yine de temel hesap verebilirlik kriterlerini karşılaması gereklidir. Halihazırda, çoğu zaman bir web sitesinin kapatılması için bir yardım hattı çalışanının karar vermesi ve bir internet servis sağlayıcısına ya da yer sağlama hizmetine tavsiyede bulunması yeterli olmaktadır. Sağlayıcılar genellikle bağımsız bir yargıcın içeriğin gerçekten yasadışı olup olmadığına karar vermesini beklemezler. Bu fiili özel standart belirleme, bir yardım hattı çalışanı tarafından verilen tüm "muhtemel yasadışılık" kararlarının önemli bir yönü olmakla birlikte, insan hakları perspektifinden bakıldığında sorundur. Yardım hatları, AİHS'nin 10. Maddesinde yer alan usul korumalarına uyararak açık ve adil bir dahili gözden geçirme süreci sağlamalı ve yasadışı olduğu iddia edilen ve ulusal yöneticiler ve yer sağlayıcılar tarafından engellenmesini önerdikleri web sitesini barındıran şirkete gerekçeli bir bildirim göndermelidir. Tıpkı devletlerin engellemeye ya da çevrimiçi sansüre izin veren herhangi bir yasayı kaleme alırken belli asgari kriterlere uymak zorunda olmaları gibi, özel kuruluşlar olan yardım hatları da bunu yapmak zorundadır.

Sivil toplum bekçileri de önemli bir izleme işlevini yerine getirirler. Freedom House ve Sınır Tanımayan Gazeteciler gibi uluslararası STK'lar, ağlarının dünyanın çok farklı yerlerine uzanması ve raporlarının küresel niteliği nedeniyle çok önemlidir. Bu kuruluşlar, yürüttükleri izleme faaliyetleri yoluyla çevrimiçi ifade özgürlüğünde yaşanan trendleri tanımlayabilirler. Bu trendler arasında internet yurttaşlarına karşı baskılar, BİT'lerin ifade özgürlü-

ğüyle mücadelede daha fazla kullanılması ve merkezleri demokratik ülkelerde olan özel şirketlerin, yurttaşlarını izlemek isteyen otokratik rejimlere yaptıkları takip teknolojileri ihracatındaki artış özellikle önemlidir. Bu durum, ilgili şirketler açısından kurumsal sosyal sorumluluk ve gerekli özen gibi sorunlar yaratır. Bu şirketlerin merkezlerinin bulunduğu (çoğu Avrupa'da olan) ülkeler –ve AB– insan haklarına ve özellikle de ifade özgürlüğüne bağlılık konusunda ne kadar ciddi oldukları yönündeki kaygılara yanıt vermek zorundadır.

### 9.6. Bir sonraki adım: İfade özgürlüğünü geliştirmek

İfade özgürlüğü için çeşitli izleme mekanizmalarını ele aldıktan sonra, 8. Bölümde bellibaşlı bölgesel ve küresel kuruluşların ifade özgürlüğünü desteklemeye yönelik geliştirme çalışmaları için içgörüler sunduk. Avrupa Konseyi, bu alanda da lider konumdadır ve kuruluşun yıllık İnternet Yönetişimi Forumu'nda ve EuroDIG'de üstlendiği rol de bunu gösterir. Bu bağlamda Bakanlar Komitesi'nin yanı sıra Parlamenterler Meclisi'nin yürüttüğü çalışmalara da dikkat edilmelidir. AB organları da hem dış politika, hem de tüketicilerin perspektifiyle ilgili geliştirme faaliyetlerini artırmış durumdadır.

Doğrudan doğruya ifade özgürlüğünü izlemekle ve geliştirmekle görevli tek merci, AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği'dir. Temsilcilik, AGİT katılımcısı ülkelerde aktiftir ve Avrupa Konseyi'yle yakın işbirliği içinde çalışır. Küresel düzeyde, UNESCO ve BM fikir ve ifade özgürlüğü hakkı Özel Rapor-törü, farkındalık artırmaya ve evrensel bir çevrimiçi ifade özgürlüğü standardının netleştirilmesine katkıda bulunur. İsveç, Hollanda ve Avusturya gibi devletlerin girişimleri de, ifade özgürlüğünün geliştirilmesinde iyi uygulama örnekleri sunar.

Son olarak, gelecekte ifade özgürlüğünün önündeki temel güçlüklerin farklı yargı sistemlerinin destekledikleri kavramsal farklılıklardan ve ayrıca ifade özgürlüğünün yanı sıra sansür için de yeni fırsatlar sağlayan teknik gelişmelerden kaynaklanacağı tahmininde bulunulabilir. Ayrıca, internet şirketleri gibi özel aktörlerin sorumlulukları ve kullanıcıların hakları daha fazla netleştirilmelidir. Bu konudaki güçlük, kamu yararının nasıl tanımlanacağı ve bölgesel ve küresel düzeyde özel aktörlerin kamu yararına saygı göstermelerinin ve bunu geliştirmelerinin nasıl sağlanacağıdır. Sonuçta, internette ifade özgürlüğünü korumak konusunda temel sorumluluk devletlere düşer, ancak çok paydaşlı bir yaklaşımda tüm diğer aktörlerden, yani uluslararası organlardan, özel sektörden ve sivil toplumdaki da kendi katkılarını yapmaları beklenmektedir.

### 9.7. İnternette ifade özgürlüğü: İnsan hakları için bir katalizör ve kolaylaştırıcı

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne ve tüm insan hakları ve temel özgürlüklerin evrenselliğine, bölünemezliğine, birbirine bağımlılığına ve birbirleriyle ilişkililiğine tam olarak uyan ve destek veren insan merkezli, kapsayıcı ve kalkınma yönelimli bir bilgi toplumu inşa etme arayışında ifade özgürlüğü temel bir rol oynar. İnternetin insan haklarından yararlanmak için bir katalizör olması gibi, ifade özgürlüğü de medeni ve siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kolaylaştıran bir etkidir.

John P. Barlow, 1996'da yayımlanan *Siber Uzayın Bağımsızlığı İçin Bir Bildiri* adlı kitabında "küresel sosyal alanın ... sizin [devletlerin] bize dayatmaya çalıştığınız zorbalıklardan doğal bir biçimde bağımsız olması gerektiği"ni ilan etti.<sup>621</sup> Bununla birlikte, Avrupa Konseyi bölgesi için, ifade özgürlüğüyle ilgili olarak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. Maddesine, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 19. Maddesine ve Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. Maddesine yönelik güçlü uluslararası taahhütlere sahip olduğumuzu söyleyebiliriz. Devletlerin uygulamaları ve (gerek mahkemelerin, gerekse BM'nin yarı adli organlarının) içtihatları, ifade özgürlüğü için sadece çok az sayıda ve sınırları açıkça çizilmiş istisnaların mevcut olabileceğini açıkça ortaya koymaktadır. Bu türden tüm istisnalar, yasallık, meşru amaçlar için gereklilik ve orantılılık şeklindeki üç aşamalı testten geçmek zorundadır. Bunlara, çevrimdışı olarak geçerli olan tüm insan haklarının çevrimiçi olarak da geçerli olduğunu öngören 20/8 sayılı BM İnsan Hakları Konseyi Kararı, belirtilen insan hakları hükümlerinin teknik tarafsızlığı ve tüm paydaşların internetin insan haklarını ve ifade özgürlüğünü kolaylaştıran bir etken ve diğer insan haklarının katalizörü olarak özel rolü konusunda buldukları çok sayıda taahhüt eklendiğinde, çevrimiçi ifade özgürlüğünün güçlü bir koruma altında olduğu sonucuna ulaşabiliriz.

Barlow devletlerin "bizi [siber uzayın sakinlerini] yönetmek konusundaki ahlaki haklarını" yok saymakta haklı değildir. Devletlerin yönetmek konusunda ahlaki bir hakları (hatta görevleri) vardır; ama bu ancak insan onurunu, insan güvenliğini ve insan haklarını korumayı amaçladıkları ölçüde geçerlidir.

İnternet çevrelerinde dolaşan bir hikâye bunun için çok güzel bir örnek oluşturuyor. Bir uluslararası konferansta Afrikalı bir delegeye "Sizce inter-

621 Barlow J. P. (8 Şubat 1996), *A Declaration of the Independence of Cyberspace* [Siber Uzayın Bağımsızlığı İçin Bir Bildiri], Davos, [www.projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html](http://www.projects.eff.org/~barlow/Declaration-Final.html).



## İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNTERNET

nette ifade özgürlüğü ülkeniz için gerçekten o kadar önemli mi, yoksa bunun örneğin gıda hakkını sağlamak kadar temel bir konu olmadığını mı düşünüyorsunuz?" diye sorulur. Delege bu soruya, çevrimiçi ifade özgürlüğünün söz konusu olduğu her durumda hatırlanması gereken bir yanıt verir: "İnternet olmazsa, ekmeğimi kimin çaldığını dünyaya anlatamam."

## Yönetici özeti

İnsan merkezli, kapsayıcı ve kalkınma yönelimli bir bilgi toplumunun geliştirilmesi, internette ifade özgürlüğünün güçlü bir şekilde korunmasına bağlıdır; çünkü özgürlük kendi başına temel bir insan hakkı olmasının yanı sıra diğer çevrimiçi insan hakları için de bir katalizör işlevi görür.

Çevrimiçi ifade özgürlüğü, bilgileri kaleme alma, aktarma, arama, alma ve sosyal ağlarda aktif olma özgürlüğü de dahil olmak üzere, insan hakları hukuku, özellikle de İHEB'nin ve UMSHS'nin 19. Maddeleri ve, Avrupa Konseyi bölgesi için, AIHS'nin 10. Maddesi tarafından korunur. İnterneti kullanan meslekten ve yurttaş gazeteciler özel bir korumaya ihtiyaç duyarlar, ama aynı zamanda mesleki ve etik standartları gözetmek zorundadırlar.

Çevrimiçi ifade özgürlüğünün korunmasında temel kural, çevrimdışı olarak izin verilen her şeye çevrimiçi olarak da izin verilmesi olmalıdır. Bununla birlikte, internetin –büyütücü etkisi, yayımlanan bilgilere her yerden ulaşılabilirliği ve bir kez internete konan bilgileri silmenin imkânsız oluşu gibi– kendine özgü özellikleri de dikkate alınmalıdır. Çevrimiçi ifade özgürlüğünün kısıtlanmasına ancak AIHS çerçevesindeki müdahale kurallarına uygun olduğunda izin verilir. Bunun için, çevrimiçi bağlamda yasallık, meşru bir amaç için gereklilik ve orantılılık şeklindeki üç aşamalı testin uygulanması gereklidir.

Avrupa Konseyi, Mahkeme tarafından geliştirildiği şekilde AIHS'nin korunmasına ek olarak, çevrimiçi ifade özgürlüğünün içeriği ve yorumlanması için sistemli bir şekilde önemli standartlar belirler. Konsey'in tavsiye kararları bazen özel internet şirketlerini Strazburg'un norm belirleyici ortakları haline getiren ortak düzenleme yaklaşımlarını da içerir. Çevrimiçi ifade özgürlüğünü düzenlemek için geçerli standartlara önemli katkılarda bulunan kuruluşlar arasında, İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu gibi internet politikaları oluşturmaya ve insan haklarına odaklanan sivil toplum kuruluşları da vardır.

Devlet düzeyinde internette ifade özgürlüğünün uygulanmasında üç temel tema ortaya çıkıyor: Sahadaki gerçekliklerle en yakın bağa sahip oldukları için ulusal mahkemeler çevrimiçi ifade özgürlüğüyle ilgili sorunlarda ilk başvuru noktalarıdır; temyiz mahkemeleri ifade özgürlüğü bağlamlarında insan haklarını koruma güvencelerini yanlış uygulayan alt mahkeme kararlarını gözden geçirerek önemli bir düzeltme işlevini yerine getirirler; ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi temel ilkeleri ortaya koyarak ve tartışmalı davaları gözden geçirerek Avrupa'da insan haklarının korunmasında temel bir rol oynar.

İnternette ifade özgürlüğünün korunması için mahkeme kararları kadar etkin olabilecek diğer bir araç da izleme çalışmalarıdır. İzleme, adli kovuştur-maya göre daha hızlı, daha az maliyetli ve çoğu zaman daha etkin bir yön-temdir. Devletleri ve internet şirketlerini etkilemek konusundaki etkinliği kanıtlanmıştır, ancak “ayrık durumların”, özellikle otoriter rejimlerin ihlal-lerini durdurmakta yeterli değildir. Web siteleri için kara listeler hazırlayarak internet içeriğini sansürlemek konusunda neredeyse adli bir rol üstlendikleri için bazı özel izleme organlarının durumu da sorunludur.

İnternette ifade özgürlüğünü geliştirmek, Avrupa Konseyi’nin, diğer hü-kümetler arası kuruluşların, sivil toplum kuruluşlarının ve devletlerin aktif bir şekilde üstlendiği bir görevdir. Avrupa Konseyi’nin politikası kullanıcı-lar ve genel olarak internet topluluğu üzerinde etkilidir. Kuruluşun yıllık İnternet Yönetişimi Forumu’nda ve Avrupa İnternet Yönetişimi Diyalogu’nda (EuroDIG) üstlendiği rol de bunu gösterir.

Tüm devletler ve diğer paydaşlar, çevrimiçi ifade özgürlüğüne saygı gös-termek, onu korumak ve uygulamaya koymak konusunda bir yükümlülük üstlenirler. Bunun için yeni engellerin ortaya çıkmasına direnmek ve inter-nette ifade özgürlüğü için de geçerli olan mevcut kurallara saygı göstermek zorundadırlar.

## Bibliyografya

### Kitaplar

Cuceranu Dragos (2012), *Aspects of regulating freedom of expression on the Internet* [İnternette ifade özgürlüğünü düzenlemenin çeşitli yönleri], Intersentia.

Dutton William H., Depatka Anna, Law Ginette ve Nash Victoria (2011), *Freedom of connection, freedom of expression: the changing legal and regulatory ecology shaping the Internet* [Bağlantı özgürlüğü, ifade özgürlüğü: interneti şekillendiren yasa ve düzenlemeler ekolojisinde değişim], UNESCO.

Fisher Desmond ve Harms L. S. (der.) (1983), *The right to communicate: a new human right* [İletişim hakkı: yeni bir insan hakkı], Boole Press.

Grabenwarter Christoph ve Pabel Katharina (2012), *Europäische Menschenrechtskonvention*, 5. basım, C. H. Beck.

Hammarberg Thomas vd. (2011), *Human rights and a changing media landscape* [İnsan hakları ve değişen medya ortamı], Avrupa Konseyi.

Harms L. S., Richstad Jim ve Kie Kathleen (der.) (1977), *The right to communicate: collected papers* [İletişim hakkı: toplu makaleler], University of Hawaii Press.

Harris David, O'Boyle Michael ve Warbrick Michael (2009), *Law of the European Convention on Human Rights* [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku], Oxford University Press.

Herz Michael ve Molnar Peter (der.) (2012), *The content and context of hate speech: rethinking regulation and responses* [Nefret söyleminin içeriği ve bağlamı: yasal düzenleme ve yanıtın yeniden değerlendirilmesi], Cambridge University Press.

Jørgensen Rikke F. (2013), *Framing the Net. The Internet and Human Rights* [Ağ İçin Bir Çerçeve Oluşturmak: İnternet ve İnsan Hakları], Edward Elgar.

Jørgensen Rikke F. (der.) (2006), *Human rights in the global information society* [Küresel bilgi toplumunda insan hakları], MIT Press.

Karpenstein Ulrich ve Mayer Franz C. (2012), *EMRK-Kommentar*, C. H. Beck.

Kettemann Matthias C. (2013), *The future of individuals in international law: lessons from international Internet law* [Uluslararası hukukta bireylerin geleceği: Uluslararası internet hukukundan alınan dersler], Eleven International.

Kicker Renate ve Möstl Markus (2012), *Standard-setting through monitoring? The role of Council of Europe expert bodies in the development of human rights* [İzleme yoluyla standartlar mı belirleniyor? Avrupa Konseyi'nin uzman organlarının insan haklarının geliştirilmesindeki rolü], Avrupa Konseyi.

Krikorian Gaëlle ve Kapczynski Amy (der.) (2010), *Access to knowledge in the age of intellectual property* [Fikri mülkiyet çağında bilgiye erişim], MIT Press.

Kulecza Joanna (2012), *International Internet law* [Uluslararası internet hukuku], Routledge.

Mares Radu (der.) (2012), *The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: foundation and implementation* [BM'nin İş Dünyası ve İnsan Hakları Üzerine Kılavuz İlkeleri: Temel ve uygulama], Martinus Nijhoff.

Mendl Toby, Puddephatt Andrew, Wagner Ben, Hawtin Dixie ve Torres Natalia (der.) (2012), *Global survey on Internet privacy and freedom of expression* [İnternette gizlilik ve ifade özgürlüğü üzerine küresel anket], UNESCO.

Milo Dario (2008), *Defamation and freedom of speech* [Hakaret ve ifade özgürlüğü], Oxford University Press.

Moeller Christian ve Amouroux Arnaud (der.) (2007), *Governing the Internet: freedom and regulation in the OSCE region* [İnternetin yönetişi: AGİT bölgesinde özgürlük ve yasal düzenlemeler], OSCE Publishing.

Sakulin Wolfgang (2011), *Trademark protection and freedom of expression* [Ticari markaların korunması ve ifade özgürlüğü], Wolters Kluwer.

Sunstein Cass R. (2009), *Going to extremes: how like minds unite and divide* [Aşırı uçlara gitmek: benzer zihinler nasıl birleştirir ve böler], OUP.

Verpeaux Michel (2010), *Freedom of expression* [İfade özgürlüğü], Avrupa Konseyi.

Virgil, *Aeneid*, İng. çev. A. S. Kline (2002).

### Makaleler

Benedek Wolfgang (2012), "Menschenrechte in der Informationsgesellschaft", Schuller-Zwierlein André ve Zillien Nicole (der.), *Informationsgerechtigkeit*, De Gruyter, s. 69-88.

Benedek Wolfgang (2012), "Right to education" [Eğitim hakkı], Benedek Wolfgang (der.), *Manual on human rights education* [İnsan hakları eğitimi için elkitabı], 3. basım, NWV, s. 251-301.

Benedek Wolfgang (2008), "Internet governance and human rights" [İnternet yönetişi ve insan hakları], Benedek Wolfgang, Bauer Veronika ve Kettemann Matthias C. (der.), *Internet governance and the information society: global perspectives and European dimensions* [İnternet yönetişi ve bilgi toplumu: küresel yaklaşımlar ve Avrupa'daki boyutları], Eleven International, s. 31-49.

Benedek Wolfgang ve Kettemann Matthias C. (2010), "The Council of Europe and the information society" [Avrupa Konseyi ve bilgi toplumu], Kicker Renate (der.), *The Council of Europe, pioneer and guarantor for human rights and democracy* [Avrupa Konseyi: İnsan hakları ve demokrasi için bir öncü ve garantör], Avrupa Konseyi, s. 109-115.

Cromie John D. ve Jacobus James (2000), "Court stakes a middle ground on free speech in shopping malls" [Mahkeme alışveriş merkezlerinde ifade özgürlüğü için bir orta yol belirledi], *2000 New Jersey Law Journal*, [www.connellfoley.com/content/page/court-stakes-middle-ground-free-speech-shoppingmalls](http://www.connellfoley.com/content/page/court-stakes-middle-ground-free-speech-shoppingmalls).

De Hert Paul ve Kloza Dariusz (2012), "Internet (access) as a new fundamental right. Inflating the current rights framework?" [Yeni bir temel hak olarak internet (eri-

şimi). Mevcut haklar çerçevesinin şişirilmesi anlamına mı geliyor?], *European Journal of Law and Technology*, 3 (2012) 3, <http://ejlt.org/article/view/123/268>.

Dunstan Allison Hope (2011), *Protecting human rights in the digital age: understanding evolving freedom of expression and privacy risks in the ICT industry* [Dijital çağda insan haklarını korumak: BİT endüstrisinde gelişen ifade özgürlüğü ve gizlilik risklerini anlamak], [https://globalnetworkinitiative.org/sites/default/files/files/BSR\\_ICT\\_Human\\_Rights\\_Report.pdf](https://globalnetworkinitiative.org/sites/default/files/files/BSR_ICT_Human_Rights_Report.pdf).

Greenberg Marc H., "A return to Lilliput: the *Licra v. Yahoo!* case and the regulation of online content in the world market" [Lilliput'a dönüş: *Licra / Yahoo!* davası ve dünya pazarında çevrimiçi içeriğin düzenlenmesi], *1192 Berkeley Technology Law Journal*, 18 (2004-05), s. 1191-1258, [www.btlj.org/data/articles/18\\_04\\_05.pdf](http://www.btlj.org/data/articles/18_04_05.pdf).

Hertig Randall M. (2006), "Commercial speech under the European Convention on Human Rights: subordinate or equal?" [Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne göre ticari ifade: daha aşağıda mı, eşit düzeyde mi?], *Human Rights Law Review*, 6 (1), s. 53-86.

Karanasiou Argyro P. (2012), "Respecting context: a new deal for free speech in the digital era" [Bağlama önem vermek: dijital çağda ifade özgürlüğü için yeni bir anlaşma], *European Journal of Law and Technology* (3), sayı 3, <http://ejlt.org/article/view/144/266>.

Kelly Sanja ve Cook Sarah (2012), "Evolving tactics of Internet control and the push for greater freedom" [İnternet kontrolü için evrilen taktikler ve daha fazla özgürlük mücadelesi], Kelly S., Cook S., Truong M. (der.), *Freedom on the net 2012: a global assessment of Internet and digital media* [İnternette özgürlük 2012: internet ve dijital medya üzerine küresel bir değerlendirme], Freedom House, s. 1-18.

Kettemann Matthias C. (29 Şubat 2012), "The power of principles: reassessing the Internet Governance principle hype" [İlkelerin gücü: İnternet yönetişimi ilkesi yaygarasını yeniden değerlendirmek], *Jusletter IT*, <http://jusletter-eu.weblaw.ch>.

Kettemann Matthias C. (2012), "Das Internet als internationales Schutzgut: Entwicklungsperspektiven des Internetvölkerrechts anlässlich des Arabischen Frühlings" [Küresel bir koruma nesnesi olarak internet: Arap Baharı bağlamında uluslararası internet hukuku üzerine perspektifler], *Heidelberg Journal of International Law* 72, s. 469-482.

Kettemann Matthias C. (2012), "The UN Human Rights Council Resolution on Human Rights on the Internet: boost or bust for online human rights protection" [İnternette İnsan Hakları Üzerine BM İnsan Hakları Konseyi Kararı: Çevrimiçi insan haklarının korunması için destek mi, köstek mi?], *Human Security Perspectives*, s. 145-169.

Kettemann Matthias C. (2011), "Ensuring human rights online: an appraisal of selected Council of Europe initiatives in the information society sector in 2010" [Çevrimiçi insan haklarını güvence altına almak: 2010'da Avrupa Konseyi'nin bilgi toplumu sektöründe yürüttüğü bazı girişimlerin değerlendirilmesi], Benedek, Benoit-Rohmer, Karl ve Nowak (der.), *European yearbook on human rights* [Avrupa insan hakları yillığı], NWV, s. 461-482.

Kleinwächter Wolfgang (2011), *Internet principle hype: how soft law is used to regulate the Internet* [İnternet ilkesi yaygarası: İnterneti düzenlemekte yumuşak hukuk nasıl kullanılıyor?]. *nxt, internet policy and governance dissected* [nxt, internet politikası ve yönetişimi masaya yatırılıyor], [www.news.dot-nxt.com/2011/07/27/internet-principle-hype-anon](http://www.news.dot-nxt.com/2011/07/27/internet-principle-hype-anon).

Moeller Christian (2008), "The future of media freedom on the Internet" [İnternette medya özgürlüğünün geleceği], *OSCE, Ten years for media freedom, an OSCE anniversary, current and forthcoming challenges* [AGİT, medya özgürlüğü için on yıl, bir AGİT yıldönümü, mevcut ve yaklaşan güçlükler], s. 139-148.

Moeller Christian (2008), "Internet governance in the OSCE region: media freedom, human security and the multi-stakeholder approach" [AGİT bölgesinde internet yönetişimi: Medya özgürlüğü, insan güvenliği ve çok paydaşlı yaklaşım], Benedek, Bauer ve Kettemann (der.), *Internet governance and the information society: global perspectives and European dimensions* [İnternet yönetişimi ve bilgi toplumu: küresel yaklaşımlar ve Avrupa'daki boyutları], Eleven International, s. 95-106.

Mujic Ženet (2010), "The OSCE Representative on Freedom of the Media – an inter-governmental watchdog: an oxymoron?" [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi – Hükümetler arası bir bekçi: bir oksimoron mu?], Benedek, Benoit-Rohmer, Karl ve Nowak (der.), *European yearbook on human rights* [Avrupa insan hakları yıllığı], NWV, s. 309-319.

Nunziato Dawn C. (2013), "Procedural protections for Internet expression" [İnternette ifade için usul korumaları], *International Review of Law, Computers, and Technology*, s. 1-22, [www.osce.org/fom/99458](http://www.osce.org/fom/99458).

O'Flaherty, Michael (2012), "Freedom of expression: Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights and the Human Rights Committee's General Comment No. 34" [İfade özgürlüğü: Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 19. maddesi ve İnsan Hakları Komitesi'nin 34 sayılı Genel Yorumu], *Human Rights Law Review* 12 (2012) 4, s. 627-654.

Partsch Karl-Josef (1981), "Freedom of conscience and expression, and political freedoms" [Vicdan ve ifade özgürlüğü ve siyasi özgürlükler], Louis Henkin (der.), *The International Bill of Rights – The Covenant on Civil and Political Rights* [Uluslararası Haklar Bildirgesi: Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi], New York: Columbia University Press, s. 209-245.

Sartor Giovanni ve Viola de Azevedo Cunha Mario (2010), "The Italian Google-case: privacy, freedom of speech and responsibility of providers for user-generated contents" [İtalya'da Google Davası: gizlilik, ifade özgürlüğü ve kullanıcıların ürettiği içerikler için sağlayıcıların sorumluluğu], *International Journal of Law and Information Technology* 18(4), s. 356-378.

Schmalenbach Kirsten (2007), "Ein Menschenrecht auf Kommunikation: Erfordernis oder Redundanz?", Benedek Wolfgang ve Pekari Catrin (der.), *Menschenrechte in der Informationsgesellschaft*, Boorberg, s. 183-213.

Smet Stijn (2011), "Freedom of expression and the right to reputation: human



rights in conflict" [İfade özgürlüğü ve itibar hakkı: insan hakları arasında çatışma], *American University International Law Review* 26 (2011) 1, s. 183-236.

Vajic Nina ve Panayotis Voyatzis (2012), "The Internet and freedom of expression: a 'brave new world' and the European Court of Human Rights' evolving case law" [İnternet ve ifade özgürlüğü: "cesur yeni dünya" ve AİHM'nin evrilen içtihadı], *Freedom of expression, essays in honour of Nicolas Bratza* [İfade özgürlüğü: Nicolas Bratza onuruna makaleler], Avrupa Konseyi, s. 391-420.

White Aidan (2013), "Who should follow journalism ethical standards in the digital era?" [Dijital çağda gazeteciliğin etik standartlarına kimler uymalı?], AGİT, Medya Özgürlüğü Temsilcisi, *The online media self-regulation guidebook* [Çevrimiçi medya öz düzenleme kılavuzu], s. 63-69.

Wu Tim (2003), "Network neutrality, broadband discrimination" [Ağ tarafsızlığı, genişbant Ayrımcılığı], *Journal of Telecommunications and High Technology Law* 2, s. 141-179.

Yoo Christopher S. (2005), "Beyond network neutrality" [Ağ tarafsızlığının ötesinde], *Harvard Journal of Law and Technology* 19, s. 1-77.

## Raporlar ve belgeler<sup>622</sup>

### Avrupa Konseyi

1. Avrupa Konseyi Medya ve Yeni İletişim Hizmetlerinden sorumlu Bakanlar Konferansı, Resolution on Internet Governance and critical Internet resources [İnternet Yönetimi ve Kritik İnternet Kaynaklarına İlişkin Karar], belge no. MCM (2009) 011, 29 Mayıs 2009.

Additional Protocol to the Cybercrime Convention concerning the criminalisation of acts of a racist and xenophobic nature committed through computer systems [Siber Suçlar Sözleşmesi'nin Bilgisayar Sistemleri Yoluyla İşlenen Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığı Niteliğindeki Eylemlerin Suç Olarak Düzenlenmesine İlişkin Ek Protokolü] (ETS No. 189), 28 Ocak 2003.

Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşme Danışma Komitesi, 3 sayılı Tematik Yorum, The language rights of persons belonging to national minorities under the Framework Convention [Çerçeve Sözleşme kapsamında ulusal azınlıklara mensup kişilerin dil hakları], ACFC/44DOC(2012)001 gözden geçirme, 5 Temmuz 2012, [www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3\\_FCNMdocs/PDF\\_CommentaryLanguage\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/minorities/3_FCNMdocs/PDF_CommentaryLanguage_en.pdf), 48-49.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Public Service Media and Human Rights [Kamu Hizmeti Medyası ve İnsan Hakları], Konu Tartışma Raporu (Boev Boyko ve Bukovska Barbora), CommDH (2011)41, 6 Aralık 2011, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1881537>.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Social Media and Human Rights [Sosyal Medya ve İnsan Hakları]. Konu Tartışma Raporu (Korff Douwe ve Brown Ian),

622 Tüm web sitelerine son olarak 1 Mayıs 2013'te erişildi.

## İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNTERNET

CommDH (2012)8, Şubat 2012, <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1904319>.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, Opinion on Hungary's media legislation in light of Council of Europe standards on freedom of the media [Avrupa Konseyi'nin medya özgürlüğü standartları ışığında Macaristan'ın medya mevzuatı üzerine görüş], CommDH (2011)10, 25 Şubat 2011.

İnternet kullanıcılarının hakları konusunda uzmanlar komitesi (MSI-DUI), [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/default_en.asp).

Bakanlar Komitesi (4 Temmuz 2012), Declaration on the desirability of international standards dealing with forum shopping in respect of defamation, "libel tourism", to ensure freedom of expression [İfade özgürlüğünü sağlamak amacıyla "iftira turizmi" adı verilen ve hakaret davalarında mahkeme tercihi yapılması uygulamasıyla mücadele etmek için uluslararası standartların varlığına duyulan ihtiyaca ilişkin Bildiri].

Bakanlar Komitesi, Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı], <http://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?Index=no&command=com.instranet.CmdBlObGet&IntranetImage=2068708&SecMode=1&DocId=1878492&Usage=2>.

Bakanlar Komitesi (4 Nisan 2012), Recommendation CM/Rec(2012)3 on the protection of human rights with regard to search engines [Arama motorlarıyla ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)3 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (4 Nisan 2012), Recommendation CM/Rec(2012)4 on the protection of human rights with regard to social networking services [Sosyal ağ hizmetleriyle ilgili olarak insan haklarının korunmasına ilişkin CM/Rec(2012)4 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (7 Aralık 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and freedom of assembly and association with regard to privately operated Internet platforms and online service providers [Özel sektör tarafından işletilen internet platformları ve çevrimiçi servis sağlayıcılarıyla ilgili olarak ifade özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri], <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1883671&Site=CM>.

Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Recommendation CM/Rec(2011)8 on the protection and promotion of the universality, integrity and openness of the Internet [İnternetin evrenselliğinin, bütünlüğünün ve açıklığının korunması ve geliştirilmesine ilişkin CM/Rec(2011)8 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Recommendation CM/Rec(2011)7 on a new notion of media [Yeni bir medya nosyonuna ilişkin CM/Rec(2011)7 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Declaration on Internet governance principles [İnternet yönetişimi ilkeleri Bildirisi], <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835773>.

Bakanlar Komitesi (21 Eylül 2011), Declaration on the protection of freedom of expression and information and freedom of assembly and association with regard to

## BİBLİYOGRAFYA

Internet domain names and name strings [İnternet alan adlarıyla ve ad dizileriyle bağlantılı olarak ifade ve bilgi özgürlüğünün ve toplantı ve dernek kurma özgürlüğünün korunmasına ilişkin Bildiri], <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1835805&Site=CM>.

Bakanlar Komitesi (13 Ocak 2011), Declaration on measures to promote the respect of Article 10 of ECHR [AİHS'nin 10. maddesine uyumun geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin Bildiri].

Bakanlar Komitesi (29 Eylül 2010), Declaration of the Committee of Ministers on network neutrality [Ağ tarafsızlığına ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi], <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1678287>.

Bakanlar Komitesi (28 ve 29 Mayıs 2009), Resolution on developments in anti-terrorist legislation in Council of Europe member states and their impact on freedom of expression and information [Avrupa Konseyi üye devletlerinde terörle mücadele mevzuatındaki gelişmelere ve bunların ifade ve bilgi özgürlüğü üzerindeki etkisine ilişkin karar], MCM (2009) 11.

Bakanlar Komitesi (26 Mart 2008), Recommendation CM/Rec(2008)6 on measures to promote the respect for freedom of expression and information with regard to Internet filters [İnternet filtreleriyle ilgili olarak ifade ve bilgi özgürlüğüne saygının geliştirilmesine yönelik önlemlere ilişkin CM/Rec(2008)6 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (20 Şubat 2008), Declaration on protecting the dignity, security and privacy of children on the Internet [İnternette çocukların onurunu, güvenliğini ve mahremiyetini korumaya ilişkin Bildiri].

Bakanlar Komitesi (7 Kasım 2007), Recommendation CM/Rec(2007)16 on measures to promote the public service value of the Internet [İnternetin kamu hizmeti olarak değerini geliştirmeye yönelik önlemlere ilişkin CM/Rec(2007)16 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (26 Eylül 2007), Recommendation CM/Rec(2007)11 on promoting freedom of expression and information in the new information and communication environment [Yeni bilgi ve iletişim ortamında ifade ve bilgi özgürlüğünü geliştirmeye ilişkin CM/Rec(2007)11 sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (13 Mayıs 2005), Declaration of the Committee of Ministers on human rights and the rule of law in the Information Society [Bilgi toplumunda insan hakları ve hukukun üstünlüğüne ilişkin Bakanlar Komitesi Bildirisi], CM(2005) 56 nihai metin.

Bakanlar Komitesi (2 Mart 2005), Declaration on freedom of expression and information in the media in the context of the fight against terrorism [Terörle mücadele bağlamında medyada ifade ve bilgi özgürlüğü Bildirisi].

Bakanlar Komitesi (28 Mayıs 2003), Declaration on freedom of communication on the Internet [İnternette iletişim özgürlüğüne ilişkin Bildiri].

Bakanlar Komitesi (30 Ekim 1997), Recommendation No. R 97 (20) on "hate speech" ["Nefret söylemi"ne ilişkin R 97 (20) sayılı Tavsiye Kararı].

Bakanlar Komitesi (4 Mart 2012), Council of Europe Strategy 2012-2015 on Internet

## İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNTERNET

Governance [Avrupa Konseyi 2012-2015 İnternet Yönetişimi Stratejisi].

Avrupa Konseyi ve Avusturya Federal Avrupa'yla ve Uluslararası İlişkiler Bakanlığı (24-25 Kasım 2011), *Our Internet – our rights, our freedoms: towards the Council of Europe strategy on Internet governance, 2012-2015* [Bizim internetimiz – bizim haklarımız, bizim özgürlüklerimiz: 2012-2015 için bir Avrupa Konseyi İnternet yönetişimi stratejisine doğru], Viyana.

Avrupa Konseyi ile Interactive Software Federation of Europe işbirliği, Human rights guidelines for online game providers [Çevrimiçi oyun sağlayıcıları için insan hakları kılavuz ilkeleri], belge no. H/Inf (2008).

Avrupa Konseyi ile European Internet Service Providers Association işbirliği (Euro. ISPA), human rights guidelines for Internet Service Providers [İnternet Servis Sağlayıcıları için insan hakları kılavuz ilkeleri], belge no. H/Inf (2008) 9.

Avrupa Konseyi ve İnternet, Fact sheets: protecting freedom of expression and freedom of information [Bilgi Formları: ifade özgürlüğünü ve bilgi özgürlüğünü korumak], [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media).

ECRI, Report on Austria [Avusturya Raporu], Fourth Monitoring Cycle [Dördüncü İzleme Döngüsü] (2 Mart 2010), CRI(2010)2, [www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/austria/AUT-CbC-IV-2010-002-ENG.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/austria/AUT-CbC-IV-2010-002-ENG.pdf).

ECRI, Proceedings of the 2006 ECRI Expert Seminar: Combating racism while respecting freedom of expression [2006 ECRI Uzman Semineri Tutanağı: İfade özgürlüğüne saygıyı sürdürerek ırkçılıkla mücadele etmek], [www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/22-Freedom\\_of\\_expression\\_Seminar\\_2006/NSBR2006\\_proceedings\\_en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/22-Freedom_of_expression_Seminar_2006/NSBR2006_proceedings_en.pdf).

ECRI (15 Aralık 2000), General Policy Recommendation No. 6: Combating the dissemination of racist, xenophobic and anti-Semitic material via the Internet [İnternet üzerinden ırkçı, yabancı düşmanı ve antisemitist materyalin yayılması ile mücadele etmek üzerine 6 sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı], [www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation\\_n6/Rec%206%20en.pdf](http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n6/Rec%206%20en.pdf).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (Haziran 2012), Basın Birimi, Factsheet: hate speech [Bilgi Formu: Nefret söylemi], [www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5D909DE-CDAB-4392-A8A0-867A77699169/0/FICHES\\_Discours\\_de\\_haine\\_EN.pdf](http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/D5D909DE-CDAB-4392-A8A0-867A77699169/0/FICHES_Discours_de_haine_EN.pdf).

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2011), Araştırma Bölümü, Internet: Case law of the European Court of Human Rights [İnternet: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin İçtihadı], Avrupa Konseyi.

Parlamenteerler Meclisi, Assembly procedure [Meclis prosedürü], [http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE\\_Procedure.htm](http://assembly.coe.int/Main.asp?Link=/AboutUs/APCE_Procedure.htm).

Parlamenteerler Meclisi, Resolution 1877 (2012) on the protection of freedom of expression and freedom of information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade özgürlüğünün ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1877 (2012) sayılı Karar].

Parlamenteerler Meclisi, Resolution 1843 (2011) The protection of privacy and per-

sonal data on the Internet and online media [İnternet ve çevrimiçi mecralardaki gizli ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin 1843 (2011) sayılı Karar].

Parlamberler Meclisi, Resolution 1834 (2011), Combating “child abuse images” through committed, transversal and internationally co-ordinated action [Kararlı, çeşitli sektörleri içeren ve uluslararası eşgüdümlü girişimler aracılığıyla “çocuk istismarı görüntülerine” karşı mücadeleye ilişkin 1834 (2011) sayılı Karar].

Parlamberler Meclisi (25 Nisan 2012), Recommendation 1998 (2012), The protection of freedom of expression and information on the Internet and online media [İnternette ve çevrimiçi mecralarda ifade özgürlüğünün ve bilgi özgürlüğünün korunmasına ilişkin 1998 (2012) sayılı Tavsiye Kararı].

Parlamberler Meclisi, Recommendation 1984 (2011), The protection of privacy and personal data on the Internet and online media [İnternet ve çevrimiçi mecralarda gizliliğin ve kişisel verilerin korunmasına ilişkin 1984 (2011) sayılı Tavsiye Kararı].

Parlamberler Meclisi, Recommendation 1980 (2011), Combating “child abuse images” through committed, transversal and internationally coordinated action [Kararlı, çeşitli sektörleri içeren ve uluslararası eşgüdümlü girişimler aracılığıyla “çocuk istismarı görüntülerine” karşı mücadeleye ilişkin 1980 (2011) sayılı Tavsiye Kararı].

Parlamberler Meclisi, Recommendation 1897 (2010), Respect for media freedom [Medya özgürlüğüne saygı duyulmasına ilişkin 1897 (2010) sayılı Tavsiye Kararı].

Parlamberler Meclisi, Resolution 1729 (2010), Protection of “whistle-blowers” [“Bilgi Uçuranların” Korunmasına İlişkin 1729 (2010) sayılı Karar], <http://assembly.coe.int/main.asp?link=/documents/adoptedtext/ta10/eres1729.htm>.

Parlamberler Meclisi, Recommendation 1882 (2009), The promotion of Internet and online media services appropriate for minors [Reşit olmayan kişiler için uygun internet ve çevrimiçi medya servislerinin geliştirilmesine ilişkin 1882 (2009) sayılı Tavsiye Kararı].

Parlamberler Meclisi, Recommendation 1814 (2007), Towards decriminalisation of defamation [Hakaretin suç olmaktan çıkarılmasına ilişkin 1814 (2007) sayılı Tavsiye Kararı].

Parlamberler Meclisi, Recommendation 1805 (2007) on blasphemy, religious insults and hate speech against persons on grounds of their religion [Kutsal değerlere saygısızlık, dini hakaretler ve kişilere karşı dinlerine dayanan nefret söylemine ilişkin 1805 (2007) sayılı Tavsiye Kararı].

Genel Sekreter (27 Kasım 2012), *Tackling hate speech: living together online* [Nefret söylemiyle başa çıkmak: çevrimiçi olarak birlikte yaşamak], Budapeşte, [www.coe.int/web/secretary-general/-/%E2%80%9C tackling-hate-speech-living-together-onlin-1](http://www.coe.int/web/secretary-general/-/%E2%80%9C tackling-hate-speech-living-together-onlin-1).

### **Avrupa Birliği**

Communication on a Digital Agenda for Europe [Avrupa İçin Bir Dijital Gündem Üzerine Bildiri], COM 2010 245, 19 Mayıs 2010 itibarıyla nihai metin.

Communication from the Commission to the European Parliament and the Coun-

cil [Komisyon'dan Avrupa Parlamentosu'na ve Konsey'e Bildirim] (18 Haziran 2009), Internet Governance: the next steps [İnternet Yönetişimi: sıradaki adımlar], COM (2009) 277 nihai metin.

Avrupa Komisyonu (30 Kasım 2010), Antitrust: Commission probes allegations of antitrust violations by Google [Antitröst: Komisyon Google'ın antitröst yasalarını ihlal ettiğine dair iddiaları inceliyor], Basın Bülteni, IP/10/1624.

Avrupa Komisyonu (2012), Code of EU Online Rights [AB Çevrimiçi Haklar İlke-leri].

Avrupa Komisyonu (5 Aralık 2012), "Commission agrees way forward for modernising copyright in the digital economy" [Komisyon dijital ekonomide telif haklarını modernleştirmek için yol haritasını kabul etti], *Basın Bülteni*, [http://europa.eu/rapid/press-release\\_MEMO-12-950\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-12-950_en.htm).

Avrupa Komisyonu (13 Şubat 2012), *Transparency of ACTA negotiations* [ACTA müzakerelerinin şeffaflığı], [http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/february/tradoc\\_149103.pdf](http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2012/february/tradoc_149103.pdf).

Avrupa Komisyonu, *Information society: freedom and pluralism of the media* [Bilgi toplumu, özgürlük ve medyada çoğulculuk], [http://ec.europa.eu/information\\_society/media\\_taskforce/pluralism/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/pluralism/index_en.htm).

Dijital Gündemden Sorumlu Avrupa Komisyonu Üyesi (12 Aralık 2011), Başkan Yardımcısı Neelie Kroes, Basın Toplantısı, Using technology to support freedom: no disconnect strategy [Teknolojiden özgürlüğü desteklemek için yararlanmak, bağlantının kesilmemesi stratejisi], *Speech/11/873*.

European Union competencies in respect of media pluralism and media freedom [Medyada çoğulculuk ve medya özgürlüğü konularında Avrupa Birliği'nin yetkinlikleri] (2013), *CMPF Politika Raporu 2013*, <http://cmpf.eu.europa.eu/Projects/cmpf/Documents/CMPFPolicyReport2013.pdf>.

AB Medya Geleceği Forumu (Eylül 2012), *Nihai Rapor*, [http://ec.europa.eu/information\\_society/media\\_taskforce/doc/pluralism/forum/report.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/forum/report.pdf).

Avrupa Parlamentosu, *Media freedom: MEPs call for annual EU monitoring of member states' media laws* [Medya Özgürlüğü: Avrupa Parlamentosu üyeleri AB'nin yılda bir kez üye devletlerin medya yasalarını denetlemesi çağrısında bulundu], [www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20130218IPR05922/html/Media-freedom-MEPs-call-for-annual-EU-monitoring-of-member-states%E2%80%99-media-laws](http://www.europarl.europa.eu/news/en/pressroom/content/20130218IPR05922/html/Media-freedom-MEPs-call-for-annual-EU-monitoring-of-member-states%E2%80%99-media-laws).

Avrupa Parlamentosu (26 Mart 2009), Recommendation A6-0103/2009 to the Council on strengthening security and fundamental freedoms on the Internet [İnternette güvenliğin ve temel özgürlüklerin güçlendirilmesine ilişkin Konsey'e A6-0103/2009 sayılı Tavsiye], [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0103&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=REPORT&reference=A6-2009-0103&language=EN).

Avrupa Parlamentosu (11 Aralık 2012), Resolution on a digital freedom strategy in EU foreign policy [AB dış politikasında dijital özgürlük stratejisine ilişkin Karar],

## BİBLİYOGRAFYA

2012/2094(INI), [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2012-470](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&language=EN&reference=P7-TA-2012-470).

Avrupa Parlamentosu (7 Kasım 2011) Resolution on the open internet and net neutrality in Europe [Avrupa'da açık internet ve ağ tarafsızlığına ilişkin Karar], [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2011-0572&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2011-0572&language=EN).

Avrupa Parlamentosu (3 Temmuz 2012), Resolution on freedom of expression in Belarus: in particular the case of Andrzej Poczobut [Belarus'ta ifade özgürlüğüne ve özellikle Andrzej Poczobut davasına ilişkin Karar], 2012/2702(RSP), [www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2012-0403&language=EN](http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=MOTION&reference=B7-2012-0403&language=EN).

AB Delegasyonu'nun Bakü'de düzenlenen 7. İnternet Yönetişimi Forumu'nda (IGF) yaptığı ortak açıklama (9 Kasım 2012), [http://europa.eu/rapid/press-release-MEMO-12-852\\_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release-MEMO-12-852_en.htm).

Neelie Kroes'un blogu (12 Kasım 2012), <http://blogs.ec.europa.eu/neelie-kroes/malala-day-power-Internet>.

Medyada Özgürlük ve Çoğulculuk için Üst Düzey Grubun Raporu, "A free and pluralistic media to sustain European democracy" [Avrupa demokrasisini destekleyecek Özgür ve çoğulcu bir medya], [http://ec.europa.eu/information\\_society/media\\_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg\\_final\\_report.pdf](http://ec.europa.eu/information_society/media_taskforce/doc/pluralism/hlg/hlg_final_report.pdf).

## AGİT

Belgrat'ta Toplanan 20. Parlamenterler Meclisi (10 Temmuz 2011), Belgrade Declaration [Belgrat Bildirisi], [www.oscepa.org/meetings/annual-sessions](http://www.oscepa.org/meetings/annual-sessions).

Freedom of Expression on the Internet. A study of legal provisions and practices related to freedom of expression, the free flow of information and media pluralism on the Internet in OSCE participating States [İnternette İfade Özgürlüğü: AGİT katılımcısı ülkelerde internette ifade özgürlüğüyle, özgür bilgi akışıyla ve medyada çoğulculukla bağlantılı yasal hükümler ve uygulamalar üzerine bir inceleme], 2011, [www.osce.org/fom/80723](http://www.osce.org/fom/80723).

AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği (15 Şubat 2013), "Closing remarks" [Kapanış Konuşması], Internet 2013: Shaping policies to advance media freedom [İnternet 2013: Medya özgürlüğünü geliştirecek politikaların şekillendirilmesi], Viyana, [www.osce.org/fom/99727](http://www.osce.org/fom/99727).

AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği, OSCE media freedom representative calls for inclusive dialogue [AGİT Medya Özgürlüğü Temsilcisi kapsayıcı diyalog çağrısında bulundu], Viyana'da gerçekleştirilen internet özgürlüğü konferansı, [www.osce.org/fom/99582](http://www.osce.org/fom/99582).

AGİT Medya Özgürlüğü Temsilciliği, Mandate [Görev Tanımı], [www.osce.org/fom/43207](http://www.osce.org/fom/43207).

Daimi Konsey (2004), Karar No. 633, Promoting tolerance and media freedom on the Internet [İnternette hoşgörünün ve medya özgürlüğünün geliştirilmesi].



Daimi Konsey (5 Kasım 1997), Karar No. 193, [www.osce.org/pc/40131](http://www.osce.org/pc/40131).

4 Eylül 2012 ve 18 Aralık 2012 tarihli Basın Bültenleri, [www.osce.org/FOM/93345](http://www.osce.org/FOM/93345) ve [www.osce.org/FoM/98422](http://www.osce.org/FoM/98422).

Medya Özgürlüğü Temsilcisi, [www.osce.org/fom](http://www.osce.org/fom).

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2013), The online media self-regulation guidebook [Çevrimiçi medya öz düzenleme rehberi], Viyana.

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2012), Safety of journalists guidebook [Gazetecilerin güvenliği rehberi], Viyana.

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2012), Pluralism and Internet Governance [Çoğulculuk ve İnternet Yönetişimi], Duşanbe, Tacikistan, 29-30 Kasım 2011, Viyana.

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (8 Haziran 2011), Vilnius recommendations on safety of journalists [Gazetecilerin güvenliği üzerine Vilnius tavsiyeleri], OSCE-doc. C10. GAL/111/11, [www.osce.org/cio/78522](http://www.osce.org/cio/78522).

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2010), Access to information and new technologies [Bilgiye ve yeni teknolojilere erişim], Tiflis, Gürcistan, 11-12 Kasım 2010, Viyana.

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2004), Internet freedom cookbook [İnternet özgürlüğü rehberi], [www.osce.org/fom/13836](http://www.osce.org/fom/13836).

Medya Özgürlüğü Temsilcisi (2003), Spreading the word on the Internet [İnternette görüşleri yaymak], [www.osce.org/fom/13871](http://www.osce.org/fom/13871).

### **Birleşmiş Milletler**

İnsan Hakları Konseyi (5 Temmuz 2012), Resolution A/HRC/20/8 on the promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet [İnternette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılmasına ilişkin A/HRC/20/8 sayılı Karar]. Bir analiz için krşl. Kettemann M.C. (1/2012), "The UN Human Rights Council Resolution on Human Rights on the Internet: boost or bust for online human rights protection" [İnternette İnsan Hakları Üzerine BM İnsan Hakları Konseyi Kararı: Çevrimiçi insan haklarının korunması için destek mi, köstek mi?], *Human Security Perspectives*, s. 145-169.

İnsan Hakları Konseyi (27 Eylül 2012), Resolution on the safety of journalists [Gazetecilerin güvenliği üzerine Karar], başvuru no. 21/12, A/HRC/21/L.6.

İnsan Hakları Konseyi (Temmuz 2012), The promotion, protection and enjoyment of human rights on the Internet [İnternette insan haklarının geliştirilmesi, korunması ve kullanılması], BM belge no. A/HRC/20/8.

İnsan Hakları Konseyi (16 Haziran 2011), "Guiding principles on business and human rights: implementing the United Nations 'Protect, respect and remedy' framework" [İş dünyası ve insan hakları üzerine kılavuz ilkeler: Birleşmiş Milletlerin "Koruma, saygı gösterme ve çözüm yolu sağlama" çerçevesinin uygulamaya konması], *Annex to the Final Report of the Special Representative to the Human Rights Council* [Özel Temsilcinin İnsan Hakları Konseyi'ne Nihai Raporunun Eki], UNGA-Doc. A/

## BİBLİYOGRAFYA

HRC/17/31, İnsan Hakları Konseyi tarafından 17/4 sayılı Kararla kabul edildi.

İnsan Hakları Konseyi (7 Nisan 2008), Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises [Genel Sekreterin Özel Temsilcisinin insan hakları meselesi ve uluslararası şirketler ve diğer ticari işletmeler konusundaki raporu], John Ruggie, "Protect, respect and remedy: a framework for business and human rights" [Koruma, saygı gösterme ve çözüm yolu sağlama: iş dünyası ve insan hakları için bir çerçeve], *Rapor*, UNGA-Doc.A/HRC/8/5.

İnsan Hakları Komitesi (12 Eylül 2011), General Comment No. 34 on Article 19: Freedom of opinion and expression of 21 July 2011 [Madde 19: Fikir ve ifade özgürlükleri üzerine 34 sayılı ve 21 Temmuz 2011 tarihli Genel Yorum], BM belge no. CCPR/C/GC/34.

İnsan Hakları Komitesi (2004), General Comment No. 31: Nature of the general legal obligation imposed on states parties to the Covenant [31 sayılı Genel Yorum: Sözleşme'ye taraf devletlere dayatılan genel yasal yükümlülüğün doğası], BM belge no. CCPR/C/21/Rev.1/Add.13.

İnsan Hakları Komitesi (29 Haziran 1983), General Comment No. 10: Freedom of expression [31 sayılı Genel Yorum: İfade özgürlüğü].

ITU-T (Kasım 2012), Recommendation Y.2770 on Requirements for deep packet inspection in next generation networks [Yeni nesil ağlarda derin paket incelemesi için gerekliliklere ilişkin Y.2770 sayılı Tavsiye Kararı], [www.itu.int/rec/T-REC-Y.2770-201211-P](http://www.itu.int/rec/T-REC-Y.2770-201211-P).

İHYK, *Between free speech and hate speech: the Rabat Plan of Action*, a practical tool to combat incitement to hatred [İfade özgürlüğü ile nefret söylemi arasında: nefrete teşvikle mücadele etmek için uygulamaya yönelik bir araç olarak Rabat Eylem Planı], [www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/TheRabatPlanofAction.aspx](http://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/TheRabatPlanofAction.aspx).

İHYK, Rabat Plan of Action on the prohibition of advocacy of national, racial or religious hatred that constitutes incitement to discrimination, hostility or violence [Ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti teşvik edecek şekilde ulusal, ırksal ya da dini nefretin savunulmasının yasaklanmasına ilişkin Rabat Eylem Planı]. Conclusions and recommendations emanating from the four regional expert workshops organised in 2011, and adopted by experts in Rabat, Morocco [2011'de İHYK tarafından düzenlenen dört bölgesel uzman atölyesinde üretilen ve 5 Ekim 2012'de Fas'ın Rabat kentinde uzmanlar tarafından kabul edilen sonuçlar ve tavsiyeler] (5 Ekim 2012), [www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat\\_draft\\_outcome.pdf](http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf).

BMGK (10 Ağustos 2011), Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression [Özel Raportörün fikir ve ifade özgürlüğü hakkının geliştirilmesi ve korunması üzerine Raporu], A/66/290.

UNESCO (2012), The International Programme for the Development of Communication [İletişimin Geliştirilmesi İçin Uluslararası Program].

UNESCO (2005), Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions [Kültürel İfadelerin Çeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi]

Sözleşmesi], Madde 1 ve 4.

UNESCO (15 Ekim 2003), General Conference Recommendation concerning the promotion and use of multi-lingualism and universal access to cyberspace [Çokdilliliğin ve siber uzaya evrensel erişimin geliştirilmesi ve kullanımı üzerine Genel Konferans Tavsiyesi].

UNESCO (11 Kasım 1997), Recommendation concerning the Status of Higher Education Teaching Personnel [Yükseköğretim Akademik Personelinin Durumuna İlişkin Tavsiye Kararı].

### Diğer kaynaklar

Ad hoc Advisory Group on cross-border Internet [Sınır ötesi internet için Geçici Danışma Grubu] 2009'da kuruldu ve 2011'de yaptığı dört toplantıdan sonra görevini tamamladı; [www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-S-CI/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/MC-S-CI/default_en.asp).

Association for Progressive Communications [İlerici İletişim Derneği] (APC), [www.apc.org/en/pubs/briefs/wikleaks-human-rights-whistleblowers-under-attack](http://www.apc.org/en/pubs/briefs/wikleaks-human-rights-whistleblowers-under-attack).

Association for Progressive Communications [İlerici İletişim Derneği] (APC), A non-governmental organisation in general consultation status to the Human Rights Council [İnsan Hakları Konseyi'yle genel istişarelerde bulunan bir sivil toplum kuruluşu], *Internet rights are human rights* [İnternet hakları, insan haklarıdır], [www.apc.org/en/node/12371](http://www.apc.org/en/node/12371).

Article 19, History and achievements [Tarihi ve başarıları], [www.article19.org/pages/en/history-achievements.html](http://www.article19.org/pages/en/history-achievements.html).

Article 19, Intellectual property [Fikri mülkiyet], [www.article19.org/pages/en/intellectualproperty.html](http://www.article19.org/pages/en/intellectualproperty.html).

Article 19, *Balancing the right to freedom of expression and intellectual property protection in the digital age* [Dijital çağda ifade özgürlüğü hakkı ile fikri mülkiyet koruması arasında denge kurmak], Politika özeti.

Article 19 (2012), *Prohibiting incitement to discrimination, hostility or violence* [Ayrımcılık, düşmanlık ya da şiddeti teşviki yasaklamak], Politika Özeti, [www.article19.org/data/files/medialibrary/3572/12-12-01-POincitement-WEB.pdf](http://www.article19.org/data/files/medialibrary/3572/12-12-01-POincitement-WEB.pdf).

Article 19, *United Kingdom: Ruling on Google's liability is bad news for free speech online* [Birleşik Krallık: Google'ın yükümlülüğüne ilişkin mahkeme kararı çevrimiçi ifade özgürlüğü için kötü haber], [www.article19.org/resources.php/resource/3611/en/united-kingdom:-ruling-on-google%E2%80%99s-liability-is-bad-news-forfree-speech-online#sthash.u4O9LisK.dpuf](http://www.article19.org/resources.php/resource/3611/en/united-kingdom:-ruling-on-google%E2%80%99s-liability-is-bad-news-forfree-speech-online#sthash.u4O9LisK.dpuf).

Barlow John Perry, *A declaration of the independence of cyberspace* [Siber uzayın bağımsızlığı için bir Bildiri], [http://w2.eff.org/Censorship/Internet\\_censorship\\_bills/barlow\\_0296.declaration](http://w2.eff.org/Censorship/Internet_censorship_bills/barlow_0296.declaration).

Benedek Wolfgang ve Madanmohan Rao (2013), *Background paper* [Arka Plan Belgesi], 12th Informal ASEM Seminar on Human Rights [12. Gayriresmi ASEM İnsan Hakları Semineri], "Human Rights and Information and Communication Techno-

logy" [İnsan Hakları ve Bilgi ve İletişim Teknolojisi], Seul, 27-29 Haziran 2012, ASEM, Singapur.

Benedek Wolfgang, Gragl Paul, Kettemann Matthias C., Liddicoat Joy ve van Eijk Nico (Ekim 2012), "Comments relating to freedom of expression and freedom of association with regard to new generic top level domains" [Yeni jenerik üst düzey alanlarla ilgili olarak ifade özgürlüğüne ve örgütlenme özgürlüğüne ilişkin yorumlar], *DG-I*, 2012/4.

Center for Democracy and Technology [Demokrasi ve Teknoloji Merkezi] (28 Kasım 2012), *Adoption of traffic sniffing standard fans WCIT flames* [Trafik koklama standardının kabul edilmesi WCIT ateşini körükledi], <https://www.cdt.org/blogs/cdt/2811adoption-traffic-sniffing-standard-fans-wcit-flames>.

Charter on Human Rights and Principles for the Internet [İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı], <http://internetrightsandprinciples.org/wpcharter>.

Commentary to the Charter on Human Rights and Principles for the Internet [İnternette İnsan Hakları ve İlkeleri Şartı üzerine Yorumlar] (Ekim 2011), [www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2011/10/Charter-Commentary.pdf](http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2011/10/Charter-Commentary.pdf).

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, [www.coe.int/t/commissioner/default\\_en.asp](http://www.coe.int/t/commissioner/default_en.asp).

Cowie James (28 Ocak 2011), *Egypt leaves the Internet* [Mısır internetten çıkıyor], [www.renesys.com/blog/2011/01/egypt-leaves-the-internet.shtml](http://www.renesys.com/blog/2011/01/egypt-leaves-the-internet.shtml).

De la Chapelle Bertrand ve Fehlinger Paul (2012), "Internet and jurisdiction, a global multi-stakeholder dialogue process" [İnternet ve yargı yetkisi, küresel ve çok paydaşlı bir diyalog süreci], *Yıllık Rapor*, [www.Internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/01/Internet-Jurisdiction-Annual-Report-2012.pdf](http://www.Internetjurisdiction.net/wp-content/uploads/2013/01/Internet-Jurisdiction-Annual-Report-2012.pdf).

EDRI, *Copyright: challenges of the digital era* [Telif hakkı: dijital çağın güçlükleri], [www.edri.org/files/paper07\\_copyright.pdf](http://www.edri.org/files/paper07_copyright.pdf).

EDRI (19 Aralık 2012), "Export controls for digital weapons" [Dijital silahlar için ihracat kontrolleri], *EDri-gram bülteni*, [www.edri.org/edriagram/number10.24/export-controlsdigital-weapons](http://www.edri.org/edriagram/number10.24/export-controlsdigital-weapons).

EDRI (27 Şubat 2013), *UK court: Google liable for comments posted on its blogger platform* [Birleşik Krallık Mahkemesi: Google, blog platformunda yayımlanan yorumlardan sorumludur], [www.edri.org/edriagram/number11.4/google-liablecomment-blogger-uk](http://www.edri.org/edriagram/number11.4/google-liablecomment-blogger-uk).

Facebook, Community Standards [Topluluk Standartları], [www.facebook.com/communitystandards](http://www.facebook.com/communitystandards).

Facebook, Principles [İlkeler], [www.facebook.com/principles.php](http://www.facebook.com/principles.php).

Facebook (11 Aralık 2012), Statement of rights and responsibilities [Hak ve sorumluluklar bildirim], [www.facebook.com/legal/terms](http://www.facebook.com/legal/terms).

Freedom House, *Freedom on the Net 2012* [Ağda Özgürlük 2012], [www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2012](http://www.freedomhouse.org/report/freedom-net/freedom-net-2012).

## İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ VE İNTERNET

Global Network Initiative [Küresel Ağ Girişimi] (2010), “Our Work. Our vision. Our progress” [Çalışmalarımız. Vizyonumuz. İlerlememiz], *Inaugural Report* [Açılış Raporu], [www.globalnetworkinitiative.org/files\\_Annual\\_Report\\_2010.pdf](http://www.globalnetworkinitiative.org/files_Annual_Report_2010.pdf).

Global Network Initiative [Küresel Ağ Girişimi], *Protecting and advancing freedom of expression and privacy in information and communications* [Bilgi ve iletişimde ifade özgürlüğünü ve gizliliği korumak ve ilerletmek], [www.globalnetworkinitiative.org](http://www.globalnetworkinitiative.org).

Global Network Initiative [Küresel Ağ Girişimi] (1 Ağustos 2012), *Ensure the free flow of information in Tajikistan* [Tacikistan’da özgür bilgi akışını sağlayın], [www.globalnetworkinitiative.org/news/ensure-free-flowinformation-tajikistan](http://www.globalnetworkinitiative.org/news/ensure-free-flowinformation-tajikistan).

Google, Transparency Report [Şeffaflık Raporu], [www.google.com/transparencyreport/removals](http://www.google.com/transparencyreport/removals).

Google (Richard Salgado), “Transparency report: what it takes for governments to access personal information” [Şeffaflık raporu: devletlerin kişisel bilgilere erişmesi için ne gereklidir?], *Google public policy blog* [Google’ın kamu politikası blogu], <http://googlepublicpolicy.blogspot.co.at/2013/01/transparency-report-whatit-takes-for.html>.

Google Blogu, *Google’s approach to government requests for user data* [Google’in devletlerin kullanıcı verisi taleplerine yaklaşımı], <http://googleblog.blogspot.com/2013/01/googles-approach-to-government-requests.html>.

Hamelink Cees J. (2002), *Draft declaration on the right to communicate* [İletişim hakkı üzerine bildiri taslağı], Amsterdam/Cenevre, [www.article19.org/data/files/pdfs/analysis/hamelink-declaration-the-right-to-communicate.pdf](http://www.article19.org/data/files/pdfs/analysis/hamelink-declaration-the-right-to-communicate.pdf).

IFEX, *Special rapporteurs call for a “crime against freedom of expression”* [Özel Raporörler “ifade özgürlüğüne karşı suç” konusunda çağrıda bulundu], [www.ifex.org/international/2012/06/27/free\\_expression\\_crime](http://www.ifex.org/international/2012/06/27/free_expression_crime).

IFEX, Our Network [Ağımız], [www.ifex.org/our\\_network](http://www.ifex.org/our_network).

INHOPE, About INHOPE [INHOPE hakkında], [www.inhope.org/gns/about-us/about-inhope.aspx](http://www.inhope.org/gns/about-us/about-inhope.aspx).

INHOPE (2011), *Articles of Association* [Ana Sözleşme], [www.inhope.org/Libraries/Documents\\_Homepage/2011\\_INHOPE\\_Articles\\_of\\_Association\\_EN.sflb.ashx](http://www.inhope.org/Libraries/Documents_Homepage/2011_INHOPE_Articles_of_Association_EN.sflb.ashx).

International Mechanisms for Promoting Freedom of Expression [İfade Özgürlüğünü Geliştirmek İçin Uluslararası Mekanizmalar] [BM, AGİT, ADÖ, AİHHK] (1 Haziran 2011), *Joint Declaration on Freedom of Expression and the Internet* [İfade Özgürlüğü ve İnternet Üzerine Ortak Bildiri], [www.osce.org/fom/78309](http://www.osce.org/fom/78309).

Internet Rights and Principles Coalition [İnternet Hakları ve İlkeleri Koalisyonu], *10 Internet rights and principles* [On internet hak ve ilkesi], <http://internetrightsand-principles.org>.

Internet Watch Foundation [İnternet İzleme Vakfı], *Content assessment appeal process* [İçerik değerlendirme itiraz süreci], [www.iwf.org.uk/accountability/complaints/content-assessment-appeal-process](http://www.iwf.org.uk/accountability/complaints/content-assessment-appeal-process).

Internet Watch Foundation [İnternet İzleme Vakfı], *Service level agreement between*

## BİBLİYOGRAFYA

*the Association of Chief Police Officers (ACPO) and the Internet Watch Foundation (IWF)* [Emniyet Amirlikleri Birliği (ACPO) ile İnternet İzleme Vakfı (IWF) arasındaki hizmet seviyesi sözleşmesi], <https://www.iwf.org.uk/assets/media/hotline/SLA%20ACPO%20IWF%20FINAL%20OCT%202010.pdf>.

Internet Watch Foundation [İnternet İzleme Vakfı] (9 Aralık 2008), *IWF statement regarding Wikipedia webpage* [IWF'in Wikipedia web sayfasıyla ilgili açıklaması], [www.iwf.org.uk/about-iwf/news/post/251-iwf-statementregarding-wikipedia-webpage](http://www.iwf.org.uk/about-iwf/news/post/251-iwf-statementregarding-wikipedia-webpage).

Netzpolitik.org (16 Ocak 2013), *Secret government document reveals: German Federal Police plans to use Gamma FinFisher spyware* [Gizli hükümet belgesi ortaya çıkardı: Alman Federal Polisi Gamma Finfisher casus yazılımını kullanmayı planlıyor], <https://netzpolitik.org/2013/secret-government-document-reveals-german-federal-police-plansto-use-gamma-finfisher-spyware>.

oDesk (2013), *Abuse Standards 6.2. operation manual for live operators* [Kötüye Kullanım Standartları 6.2: canlı operatörler için çalışma elkitabı], <http://de.scribd.com/doc/81877124/Abuse-Standards-6-2-Operation-Manual>.

Osborne Charlie (17 Aralık 2012), *China reinforces its 'Great Firewall' to prevent encryption* [Çin şifrelemeyi önleyerek "Çin Güvenlik Seddi"ni güçlendirdi], [http://news.cnet.com/8301-1009\\_3-57559531-83/china-reinforces-its-great-firewall-to-prevent-encryption](http://news.cnet.com/8301-1009_3-57559531-83/china-reinforces-its-great-firewall-to-prevent-encryption).

PEN International, *Who we are* [Biz Kimiz?], <http://pen-international.org/who-we-are>.

PEN International (Eylül 2012), *PEN declaration on digital freedom* [PEN dijital özgürlük bildirgesi], Gyeongju, Güney Kore, <http://pen-international.org/pen-declaration-on-digital-freedom>.

PEN International, *PEN Declaration on Digital Freedom. Case studies, Tajikistan: business and human rights* [PEN Dijital Özgürlük Bildirisi. Vaka çalışmaları, Tacikistan: iş dünyası ve insan hakları], [www.pen-international.org/wp-content/uploads/2012/11/PEN-declaration-Case-Studies\\_PDF4.pdf](http://www.pen-international.org/wp-content/uploads/2012/11/PEN-declaration-Case-Studies_PDF4.pdf).

Reporters Without Borders [Sınır Tanımayan Gazeteciler] (2012), *Enemies of the Internet* [İnternetin Düşmanları], <http://en.rsf.org/beset-by-online-surveillance-and-13-03-2012,42061.html>

SEC [ABD Menkul Kıymetler Borsa Komisyonu], Office of the Whistleblower [Bilgi Uçurma Dairesi], [www.sec.gov/whistleblower](http://www.sec.gov/whistleblower).

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton (15 Şubat 2011), *Internet rights and wrong: choices and challenges in a networked world* [İnternet hakları ve yanlışlar: bir ağla bağlanmış dünyada seçenekler ve güçlükler], George Washington University, Washington, D.C., [www.state.gov/secretary/rm/2011/02/156619.htm](http://www.state.gov/secretary/rm/2011/02/156619.htm).

Siracusa Principles on the Limitation and Derogation of Provisions in the International Covenant on Civil and Political Rights [Uluslararası Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi'nde Hükümlerin Sınırlanması ve Derogasyonu Üzerine Siracusa İlkeleri] (1984), Ek, BM belge no. E/CN.4/1984/4, [www.uio.no/studier/emner/jus/human-](http://www.uio.no/studier/emner/jus/human-)

rights/HUMR5503/h09/undervisningsmateriale/SiracusaPrinciples.pdf.

Starmer Keir (20 Eylül 2012), Director of Public Prosecutions, Crown Prosecution Service, [Kraliyet Kovuşturma Dairesi Kamu Kovuşturmaları Direktörü], *DPP statement on Tom Daley case and social media prosecutions* [DPP'nin Tom Daley davası ve sosyal medya kovuşturmalarına ilişkin açıklaması], <http://blog.cps.gov.uk/2012/09/dpp-statement-on-tom-daley-caseand-social-media-prosecutions.html>.

Statement on human rights, human dignity and the information society [İnsan hakları, insan onuru ve bilgi toplumu üzerine açıklama], [www.pdhre.org/wsis/statement.doc](http://www.pdhre.org/wsis/statement.doc).

TeliaSonera (14 Mart 2013), *Key telecommunication players sign principles on Freedom of Expression and Privacy and announce collaboration with GNI* [Başlıca telekomünikasyon oyuncuları İfade Özgürlüğü ve Gizlilik ilkelerini imzaladılar ve GNI'la işbirliğine girdiğini açıkladılar], [www.teliasonera.com/en/newsroom/press-releases/2013/3/keytelecommunication-players-sign-principles-on-freedom-of-expression-and-privacy-and-announce-collaboration-with-gni](http://www.teliasonera.com/en/newsroom/press-releases/2013/3/keytelecommunication-players-sign-principles-on-freedom-of-expression-and-privacy-and-announce-collaboration-with-gni).

Telecommunications industry dialogue on freedom of expression and privacy [Telekomünikasyon sektörü ifade özgürlüğü ve gizlilik diyalogu] (2013), Guiding Principles [Yol Gösterici İlkeler], [www.teliasonera.com/Documents/Public%20policy%20documents/Telecoms\\_Industry\\_Dialogue\\_Principles\\_Version\\_1\\_-\\_ENGLISH.pdf](http://www.teliasonera.com/Documents/Public%20policy%20documents/Telecoms_Industry_Dialogue_Principles_Version_1_-_ENGLISH.pdf).

Twitter, Transparency Report [Şeffaflık Raporu], <https://transparency.twitter.com>.

Twitter (1 Temmuz - 1 Aralık 2012), Twitter transparency report, copyright notices [Twitter şeffaflık raporu, telif hakkı bildirimleri], <https://transparency.twitter.com/copyright-notice>.

Unabhängiges Landeszentrum fuer Datenschutz (ULD, Veri Koruma Komiserliği) Schleswig-Holstein (17 Aralık 2012), *ULD issues orders against Facebook because of mandatory real names* [ULD, gerçek ad kullanma sorumluluğu konusunda Facebook'a talimat verdi], <https://www.datenschutzzentrum.de/presse/20121217-facebook-real-names.htm>.

U.S. Securities and Exchange Commission [ABD Menkul Kıymetler Borsa Komisyonu] (Mali Yıl 2012), Annual Report on the Dodd-Frank Whistleblower Program [Dodd-Frank Bilgi Uçurma Programı Üzerine Yıllık Rapor], [www.sec.gov/about/offices/owb/annual-report-2012.pdf](http://www.sec.gov/about/offices/owb/annual-report-2012.pdf), 4.

Wagner Ben (2012), *Export censorship and surveillance technology* [İhracat sansürü ve takip teknolojisi], [www.hivos.nl/content/download/72343/618288/file/Exporting%20Censorship%20And%20Surveillance%20Technology%20by%20Ben%20Wagner.pdf](http://www.hivos.nl/content/download/72343/618288/file/Exporting%20Censorship%20And%20Surveillance%20Technology%20by%20Ben%20Wagner.pdf).

Wagner Ben (2012), *After the Arab Spring: new paths for human rights and the Internet in European foreign policy* [Arap Baharı'ndan sonra: Avrupa dış politikasında insan hakları ve internet için yeni yollar], Avrupa Parlamentosu, İnsan Hakları Alt Komitesi, EXPO/B/DROIT/2011/28.



## BİBLİYOGRAFYA

Weixiao Wei (2011), *Online child sexual abuse content: the development of a comprehensive, transferable international Internet notice and takedown system* [Çevrimiçi çocuk cinsel istismarı içeriği: kapsamlı ve aktarılabilir bir uluslararası internet uyarma ve kaldırma sisteminin geliştirilmesi], [https://www.iwf.org.uk/assets/media/resources/IWF%20Research%20Report\\_%20Development%20of%20an%20international%20internet%20notice%20and%20takedown%20system.pdf](https://www.iwf.org.uk/assets/media/resources/IWF%20Research%20Report_%20Development%20of%20an%20international%20internet%20notice%20and%20takedown%20system.pdf), 28.

World Summit on the Information Society [Dünya Bilgi Toplumu Zirvesi (DBTZ)] (12 Aralık 2003), belge no. WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E.

DBTZ (18 Kasım 2005), belge no. WSIS-04/TUNIS/DOC/7-E.

DBTZ (18 Kasım 2005), Tunis Commitment [Tunus Taahhüdü], WSIS-05/TUNIS/DOC/7-E.

DBTZ (12 Aralık 2003), Declaration Principles [İlkeler Bildirgesi], BM belge no. WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E.

York Jillian C. (Eylül 2010), *Policing content in the quasi-public sphere* [Yarı kamusal alanda içeriğin denetlenmesi], OpenNet, <https://opennet.net/policing-content-quasi-public-sphere>.

### Medya

AFP (24 Ocak 2013), "French court says Twitter must identify racist tweeters" [Fransız mahkemesi Twitter'ın ırkçı tweet atanları belirlemesi gerektiğini belirtti].

Ars Technica Finland (31 Ekim 2012), "Plan for universal 100Mbps service by 2015 on track" [Finlandiya: 2015'e kadar evrensel 100Mbps hizmet planı işliyor], <http://arstechnica.com/business/2012/10/finland-plan-for-universal-100mbps-service-by-2015-on-track>.

BBC (1 Temmuz 2010), "Finland makes broadband a 'legal right'" [Finlandiya genişbandı "yasal bir hak" haline getiriyor], [www.bbc.co.uk/news/10461048](http://www.bbc.co.uk/news/10461048).

BBC (12 Ağustos 2008), "Scorpions censored" [Scorpions sansürlendi], [www.bbc.co.uk/6music/news/20081208\\_scorpions.shtml](http://www.bbc.co.uk/6music/news/20081208_scorpions.shtml).

BBC News (18 Aralık 2012), "Germany orders changes to Facebook real name policy" [Almanya Facebook'a gerçek ad politikasını değiştirmesi talimatını verdi], [www.bbc.co.uk/news/technology-20766682](http://www.bbc.co.uk/news/technology-20766682).

Benesch Susan ve MacKinnon Rebecca (Ekim 2012), "The innocence of YouTube" [YouTube'un masumiyeti], *Foreign Policy*, [www.foreignpolicy.com/articles/2012/10/05/the\\_innocence\\_of\\_youtube](http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/10/05/the_innocence_of_youtube).

Bowcott Owen (27 Temmuz 2012), "Twitter joke trial: Paul Chambers wins high court appeal against conviction" [Twitter şakası davası: Paul Chambers'ın mahkumiyet kararına karşı temyiz başvurusu sonuç verdi], *The Guardian*, [www.guardian.co.uk/law/2012/jul/27/twitter-joke-trial-high-court](http://www.guardian.co.uk/law/2012/jul/27/twitter-joke-trial-high-court).

Cerf Vinton (4 Ocak 2012), "Internet access is not a human right" [İnternet erişimi bir insan hakkı değildir], *New York Times*, [www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html](http://www.nytimes.com/2012/01/05/opinion/internet-access-is-not-a-human-right.html).

Dynamic coalition on freedom of expression [İfade özgürlüğü dinamik koalisyonu], activities [faaliyetler], <http://dcexpression.wordpress.com>.

Elmer-Dewitt Philip (6 Aralık 1993), "First nation in Cyberspace. Twenty million strong and adding a million new users a month, the Internet is suddenly the place to be" [Siber uzaydaki ilk ulus. Her ay bir milyon daha artan yirmi milyonluk nüfusuyla internet bir anda gözde mekân haline geldi], *Time International*, sayı 49, [www.chemie-fu-berlin.de/outerspace/internet-article.html](http://www.chemie-fu-berlin.de/outerspace/internet-article.html).

EU-Info.de (18 Şubat 2013), "Europäische Datenschutzbehörden wollen Sanktionen gegen Google", [www.eu-info.de/dpa-europaticker/226952.html](http://www.eu-info.de/dpa-europaticker/226952.html).

Horner Lisa, Comprehensive background report: freedom of expression and the Internet, report from regional consultation meetings convened by Demos, Global Partner and Associates [Kapsamlı arka plan raporu: ifade özgürlüğü ve internet: Demos, Global Partner and Associates tarafından düzenlenen bölgesel istişare toplantıları], [www.mediapolicy.org/Demos-FoE-Internet](http://www.mediapolicy.org/Demos-FoE-Internet).

Lee Dave (10 Aralık 2012), "Pirate Party threatened with legal action over Pirate Bay proxy" [Korsan Parti'ye, Pirate Bay Vekil Sunucusu nedeniyle yasal işlem başlatılacağı bildirildi], *BBC News*, [www.bbc.co.uk/news/technology-20668699](http://www.bbc.co.uk/news/technology-20668699).

O'Brien Kevin J. (4 Aralık 2012), "Law students in Austria challenge Facebook privacy policy" [Avusturya'da hukuk öğrencileri Facebook'un gizlilik politikasına itiraz ediyor], *New York Times*, [www.nytimes.com/2012/12/05/technology/austrian-group-plans-court-challenge-to-facebooks-privacypolicies.html?\\_r=0](http://www.nytimes.com/2012/12/05/technology/austrian-group-plans-court-challenge-to-facebooks-privacypolicies.html?_r=0).

Reuters (21 Aralık 2012), "Google executives acquitted in Milan autism video case" [Milano'da görülen otizm videosu davasında Google yöneticileri beraat etti], <http://www.reuters.com/article/2012/12/21/google-italyprivacy-idUSL5E8NL6RR20121221>.

RT.com (24 Eylül 2012), "Twitter hands over Occupy protester's tweets to NY judge" [Twitter, Occupy protestocusunun tweetlerini NY yargıcına teslim etti], <http://rt.com/usa/twitter-occupy-last-harris-153>.

Sabbagh Dan (9 Ekim 2012), "Facebook and Twitter could be asked to increase moderation of networks" [Facebook ve Twitter'dan ağların moderasyonunu artırmaları istenebilir], *The Guardian*, [www.guardian.co.uk/media/2012/oct/09/dpp-criminal-tweets-facebook-posts](http://www.guardian.co.uk/media/2012/oct/09/dpp-criminal-tweets-facebook-posts).

Scola Nancy (13 Aralık 2010), "Ten ways to think about DDoS attacks and 'legitimate civil disobedience'" [DDoS saldırıları ve "meşru sivil itaatsizlik" üzerine düşünmenin on yolu], <http://techpresident.com/blog-entry/tenways-think-about-ddos-attacks-and-legitimate-civil-disobedience>.

*The Times of India* (17 Eylül 2012), "Anti-Prophet Mohamed film: Pakistan blocks YouTube as two killed in violence" [İslam Peygamberi Muhammet karşıtı film: şiddet olaylarında iki kişi ölünce Pakistan Youtube'u engelledi].

ZD.net (Protalinski Emil) (15 Kasım 2011), "Facebook name battle: Ahmed Salman Rushdie claims victory" [Facebook'ta ad savaşı: Zafer, Ahmed Salman Rushdie'nin oldu], [www.zdnet.com/blog/facebook/facebook-name-battle-ahmed-salman-rushdie-claims-victory/5358](http://www.zdnet.com/blog/facebook/facebook-name-battle-ahmed-salman-rushdie-claims-victory/5358).

## Avrupa Konseyi yayınları için satış noktaları

### BELÇİKA

La Librairie Européenne - The European Bookshop  
Rue de l'Orme, 1  
BE-1040 BRUXELLES  
Tel.: +32 (0)2 231 04 35  
Faks: +32 (0)2 735 08 60  
E-posta: info@libeurop.eu  
http://www.libeurop.be

Jean De Lannoy/DL Services  
Avenue du Roi 202 Koningslaan  
BE-1190 BRUXELLES  
Tel.: +32 (0)2 538 43 08  
Faks: +32 (0)2 538 08 41  
E-posta: jean.de.lannoy@dl-servi.com  
http://www.jean-de-lannoy.be

### BOSNA-HERSEK

Robert's Plus d.o.o.  
Marka Marulića 2/V  
BA-71000 SARAJEVO  
Tel.: + 387 33 640 818  
Faks: + 387 33 640 818  
E-posta: robertsplus@bih.net.ba

### KANADA

Renouf Publishing Co. Ltd.  
22-1010 Polytek Street  
CDN-OTTAWA, ONT K1J 9J1  
Tel.: +1 613 745 2665  
Faks: +1 613 745 7660  
Ücretsiz Tel.: (866) 767-6766  
E-posta: order.dept@renoufbooks.com  
http://www.renoufbooks.com

### HIRVATİSTAN

Robert's Plus d.o.o. Marasovičeva 67  
HR-21000 SPLIT  
Tel.: + 385 21 315 800, 801, 802, 803  
Faks: + 385 21 315 804  
E-posta: robertsplus@robertsplus.hr

### ÇEK CUMHURİYETİ

Suweco CZ, s.r.o. Klecakova 347  
CZ-180 21 PRAHA 9  
Tel.: +420 2 424 59 204  
Faks: +420 2 848 21 646  
E-posta: import@suweco.cz  
http://www.suweco.cz

### DANİMARKA

GAD  
Vimmelskafte 32  
DK-1161 KØBENHAVN K  
Tel.: +45 77 66 60 00  
Faks: +45 77 66 60 01  
E-posta: reception@gad.dk  
http://www.gad.dk

### FİNLANDİYA

Akateeminen Kirjakauppa  
PO Box 128  
Keskuskatu 1  
FI-00100 HELSINKI  
Tel.: +358 (0)9 121 4430  
Faks: +358 (0)9 121 4242  
E-posta: akatilaus@akateeminen.com  
http://www.akateeminen.com

### FRANSA

Lütfen doğrudan yayınevi adresine başvurun:

Council of Europe Publishing  
Editions du Conseil de l'Europe  
FR-67075 STRASBOURG cedex  
Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81  
Faks: +33 (0)3 88 41 39 10  
E-posta: publishing@coe.int  
http://book.coe.int

Librairie Kléber  
1 rue des Francs-Bourgeois  
FR-67000 STRASBOURG  
Tel.: +33 (0)3 88 15 78 88  
Faks: +33 (0)3 88 15 78 80  
E-posta: librairie-kléber@coe.int  
http://www.librairie-kléber.com

### ALMANYA ve AVUSTURYA

W. Bertelsmann Verlag GmbH @ Co KG  
Auf dem Esch 4  
D-33619 BIELEFELD  
Tel.: +49 521 91101 13  
Faks: +49 521 91101 19  
E-posta: uno-verlag@wbv.de  
www.uno-verlag.de

### YUNANİSTAN

Librairie Kauffmann s.a.  
Stadiou 28  
GR-105 64 ATHINAI  
Tel.: +30 210 32 55 321  
Faks: +30 210 32 30 320  
E-posta: ord@otenet.gr  
http://www.kauffmann.gr

### MACARİSTAN

Euro Info Service  
Pannónia u. 58.  
PF. 1039  
HU-1136 BUDAPEST  
Tel.: +36 1 329 2170  
Faks: +36 1 349 2053  
E-posta: euroinfo@euroinfo.hu  
http://www.euroinfo.hu

### İTALYA

Licosa SpA  
Via Duca di Calabria, 1/1  
IT-50125 FIRENZE  
Tel.: +39 0556 483215  
Faks: +39 0556 41257  
E-posta: licosa@licosa.com  
http://www.licosa.com

### NORVEÇ

Akademika  
Postboks 84 Blindern  
NO-0314 OSLO  
Tel.: +47 2 218 8100  
Faks: +47 2 218 8103  
E-posta: support@akademika.no  
http://www.akademika.no

### POLONYA

Ars Polona JSC  
25 Obbroncow Street  
PL-03-933 WARSZAWA  
Tel.: +48 (0)22 509 86 00  
Faks: +48 (0)22 509 86 10  
E-posta: arspolona@arspolona.com.pl  
http://www.arspolona.com.pl

### PORTEKİZ

Marka Lda  
Rua dos Correeiros 61-3  
PT-1100-162 LISBOA  
Tel: 351 21 3224040  
Faks: 351 21 3224044  
Web: www.marka.pt  
E-posta: apoio.clientes@marka.pt

### RUSYA FEDERASYONU

Ves Mir  
17b, Butlerova ul. - Office 338  
RU-117342 MOSCOW  
Tel.: +7 495 739 0971  
Faks: +7 495 739 0971  
E-posta: orders@vesmirbooks.ru  
http://www.vesmirbooks.ru

### İSVİÇRE

Planetis Sàrl  
16 chemin des Pins  
CH-1273 ARZIER  
Tel.: +41 22 366 51 77  
Faks: +41 22 366 51 78  
E-posta: info@planetis.ch

### BİRLEŞİK KRALLIK

The Stationery Office Ltd  
PO Box 29  
GB-NORWICH NR3 1GN  
Tel.: +44 (0)870 600 5522  
Faks: +44 (0)870 600 5533  
E-posta: book.enquiries@tso.co.uk  
http://www.tsoshop.co.uk

### ABD ve KANADA

Manhattan Publishing Co  
670 White Plains Road  
USA-10583 SCARSDALE, NY  
Tel: + 1 914 472 4650  
Faks: +1 914 472 4316  
E-posta: coe@manhattanpublishing.com  
http://www.manhattanpublishing.com

Council of Europe Publishing/Editions du Conseil de l'Europe

FR-67075 STRASBOURG Cedex

Tel.: +33 (0)3 88 41 25 81 – Faks: +33 (0)3 88 41 39 10

E-posta: publishing@coe.int – Web sitesi: http://book.coe.int



**Profesör Wolfgang Benedek** Graz Üniversitesi'nde Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün Başkanı ve Avrupa İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitim ve Araştırma Merkezi'nin Direktörüdür. İlgilendiği başlıca araştırma konuları, insan hakları, insan güvenliği, internet düzenlemeleri ve uluslararası ekonomi hukuku, özellikle de küresel yönetim ve uluslararası kalkınma hukuku alanlarıdır. *Avrupa İnsan Hakları Yıllığı*'nin genel yayın yönetmenidir.



**Dr. Matthias C. Kettmann** (Hukuk Yüksek Lisansı, Harvard) Graz, Cenevre ve Harvard Hukuk Fakültelerinde uluslararası hukuk eğitimi aldı. Graz Üniversitesi Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde öğretim görevlisi ve Frankfurt/Main Üniversitesi'nde "Normatif Sistemler" Mükemmellik Merkezi'nde doktora sonrası araştırma görevlisidir. *Avrupa İnsan Hakları Yıllığı*'nin yayın yönetmenlerinden biridir.

İnternetin yükselişiyile birlikte insanların kendilerini ifade etme olanakları ve buna bağlı olarak ifade özgürlüğünün önündeki engeller katlanarak arttı. Arap Baharı'ndan küresel Occupy hareketine kadar değişen pek çok gelişme nedeniyle, internette ifade özgürlüğünün geleceğimizi şekillendiren tartışmalar üzerinde çok köklü bir etkisi oldu. Diğer taraftan, giderek artan sayıda devlet, interneti gazetecileri ve yurttaşları gözetlemek, blogcuları izlemek ve hapse atmak ve çevrimiçi bilgileri sansürlemek amacıyla kullanıyor.

Bu kitapta çevrimiçi ifade özgürlüğünün kapsamına ve sınırlarına ilişkin temel soruların yanıtlanması amaçlanıyor. Çevrimiçi olarak neleri söyleyebileceğimiz ve fikirlerimizin ve bilgileri aktarma ve alma sürecimizin nasıl korunduğu konularındaki çoğu zaman muğlak kalan alanlara ışık tutmaya çalışılıyor.

İfade özgürlüğü tarafından korunan –ve medya özgürlüğünü ve internet yoluyla bilgiye erişim hakkını da kapsayan– geniş haklar alanı tanıtılıyor. Ayrıca, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının standart belirleme, izleme ve geliştirme faaliyetlerinin önemi vurgulanıyor ve kitabın bir bölümünde farklı devletlerin internetin herkes için ifade özgürlüğü sağlama konusunda yarattığı güçlüğü nasıl yanıt verdiklerini ortaya koyan ilgili ulusal pratikler açıklanıyor. İnternetin gündelik hayatlarımızdaki öneminin giderek arttığı çağımızda bu kitap, okurların –devletler, internet şirketleri ve sivil toplum dahil olmak üzere– internetteki her bir aktörün haklarını ve yükümlülüklerini anlamalarına yardımcı olması açısından değerli bir kaynaktır.



Bu Proje, Avrupa Birliği, Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Konseyi tarafından birlikte finanse edilmekte ve Avrupa Konseyi tarafından yürütülmektedir. Bu Projenin sözleşme makamı Merkezi Finans ve İhale Birimidir.

This Project is co-funded by the European Union, the Republic of Turkey and the Council of Europe and implemented by the Council of Europe. The Central Finance and Contracts Unit is the contracting authority of this Project.

<http://ifadeozgurlugu.taa.gov.tr>

TUR

[www.coe.int/ankara](http://www.coe.int/ankara)

Avrupa Konseyi Avrupa kıtasının önde gelen insan hakları kuruluşudur. Kuruluşun 47 üyesinin 28'i Avrupa Birliği üyesidir. Tüm Avrupa Konseyi üyeleri insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğünü korumaya yönelik Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesini imzalamıştır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Sözleşmenin üye ülkelerdeki uygulamasını denetler.



COUNCIL OF EUROPE



CONSEIL DE L'EUROPE